T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUNCELİ MASALLARINA ARKETİPSEL SEMBOLİK BİR YAKLAŞIM

IŞILAY KARA TEKGÜL
18723002

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. AYNUR KOÇAK

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUNCELİ MASALLARINA ARKETİPSEL SEMBOLİK BİR YAKLAŞIM

IŞILAY KARA TEKGÜL
18723002
ORCID NO: 0000-0002 -5533-9664

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. AYNUR KOÇAK

İSTANBUL
2020

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUNCELİ MASALLARINA ARKETİPSEL SEMBOLİK BİR YAKLAŞIM

IŞILAY KARA TEKGÜL
18723002

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 29.07.2020
Tezin Savunulduğu Tarih: 16.07.2020
Tez Oy Birliği ile Başarılı Bulunmuştur.

	Unvan Ad Soyad	İmza
Tez Danışmanı	**: Prof. Dr. Aynur KOÇAK**	
Jüri Üyeleri	**: Doç. Dr. Meriç HARMANCI**	
	Prof. Dr. Mehmet AÇA	

İSTANBUL
TEMMUZ 2020

ÖZ

TUNCELİ MASALLARINA ARKETİPSEL SEMBOLİK BİR YAKLAŞIM

Işılay Kara Tekgül

Temmuz, 2020

Bu çalışma kapsamında, 2019 yılının mayıs ile eylül ayları arasında Tunceli'de masal derleme faaliyeti yürütülmüş ve yirmi beş masal derlenmiştir. Derlenen masallar, analitik psikolojinin esaslarıyla arketipsel ve sembolik olarak incelenmiştir. Çalışmanın içeriğinde "giriş bölümünde" ilk olarak masal türü, masalın kaynağı, sınıflandırılması ve masallara uygulanabilen metin merkezli bazı kuramlar hakkında bilgi verilmiştir. Giriş bölümünde daha sonra Tunceli masallarına dair yapılan çalışmalar incelenmiş ve hem saha çalışmasından hem de derlenen ürünlerin özelliklerinden bahsedilmiştir. Çalışmamızın "ikinci bölümünde" modern psikoloji biliminin tarihsel gelişimi ve analitik psikolojinin çağdaşı olan ekoller arasındaki yeri üzerinde durulmuş daha sonra analitik psikolojinin temel ilkeleri ile arketipler hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın "üçüncü bölümünde", derlenen masallar ayrıntılı bir şekilde arketipler ve semboller özelinde tek tek incelenmiş ve genel bulgulara ulaşılmıştır. Masal incelemeleri neticesinde, analitik psikolojinin önemli kavramlarından olan "bireyleşme", "bilgeleşme" ve "denge halinde bir ruhsal yapıya erişme" nin, masallarda temel amaç olduğu tespit edilmiştir. Masal kahramanlarının farklı yollardan ve sınanmalardan geçerek kavuştukları, "sevdiklerinin, zenginliğin ya da padişahlığın" da bu kavramların simgesi olduğu görülmüştür. Böylece "mümkünler dünyası" olan masalların insan psişesine dair taşıdığı kadim anlamların sembolik dili çözülmüş ve masalların binyılları aşarak günümüze ulaşmasının haklı sebepleri ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Masal, Analitik Psikoloji, Arketip, Sembol.

ABSTRACT

AN ARCHETYPAL SYMBOLİC APPROACH TO TUNCELİ TALES

Işılay Kara Tekgül
July, 2020

Within the scope of this thesis, a fairy tale compilation study was conducted in Tunceli between May and September 2019 and 25 tales are compiled. The compiled tales were examined archetypically and symbolically based on analytical psychology. In the "introduction section", firstly information is given about the type of fairy tale, the origin of the tale, its classification and some text-centred theories that can be applied to fairy tales. In the second title of the introduction, the studies on Tunceli fairy tales are examined. Both the field study and the features of the compiled products are mentioned. In the "second part" of our study, the historical development of modern psychological science and its place among the schools that are contemporary of analytical psychology are emphasized. And then information about the basic principles of analytical psychology and archetypes is given. In the "third part" of our study, the tales compiled were examined one by one in detail in terms of archetypes and symbols and general findings were reached. As a result of fairy tale reviews, it has been determined that "individualization" and "reaching a spiritual structure in balance", which are important concepts of analytical psychology, are the main purpose in fairy tales. It was seen that the heroes of the fairy tales got through different ways and tests, and that "loved ones, wealth or sultanate" were the symbols of these concepts. Thus, the symbolic language of the ancient meanings of fairy tales, which are the "world of possibilities" about the human spirit, is solved and the right reasons for the fairy tales to reach the present by over a thousand years are revealed.

Key Words: Fairy Tale, Analytical Psychology, Archetype, Symbol.

ÖN SÖZ

Çalışmamızda, sözlü gelenek ürünlerinin unutulmaya yüz tuttuğu 21. yüzyıl gerçekliği ve gittikçe değişen dünya düzeni göz önünde bulundurularak Tunceli sözlü kültür geleneğinde hâlâ varlığını koruyan halk masalları derlenmiştir. Derlenen masallar, analitik psikolojinin temel yaklaşımlarıyla sembolik olarak incelenmiştir. Hem saha çalışmasının yapıldığı hem de masal türünün ve psikoloji biliminin irdelendiği bu çok yönlü çalışma, birçok kıymetli insanla yürütülen kolektif bir sürecin üründür. Öncelikle akademik hayatımın başladığı ilk günden beri varlığı, bilgisi ve tecrübesiyle karanlık dehlizlerde yolumu aydınlatan değerli hocam *Prof. Dr. Aynur KOÇAK'* a şükranlarımı sunmak isterim.

Hayatımın birçok döneminde olduğu gibi tez yazım süresi boyunca da desteğini yürekten hissettiğim kıymetli eşim *Ferda TEKGÜL*'e, *Jung* psikolojisi okudukça, sevgi dolu varlıklarının önemini daha berrak idrak edip minnettar olduğum ve kaynak kişi arayışlarıma da canla başla yardımcı olan sevgili annem *Nurcan KARA* ile kendisi de kaynak kişi olarak bana ölümsüz bir hatıra bırakan sevgili babam *Kasım KARA*'ya ayrıca benimle köy köy gezip masal derleyen sevgili ağabeyim *Kubilay KARA*'ya canı gönülden teşekkür ederim.

Derleme süresi boyunca pek çok aşamada hep desteğini hissettiğim değerli dostum *Nihal KILAGÖZ*' e, tez yazma sürecinde katkılarını hiç esirgemeyen değerli dostum *Sevgi GÜNDOĞAN*' a, Tunceli masallarını derleyen ve birlikte masal derlemeye gittiğimiz, araştırmacı yazar *Caner CANERİK'* e, masal kaynak kişilerine ulaşmama vesile olan kıymetli arkadaşım *Özgür DURGUN'a* ayrıca şehrin sözlü kültür geleneği ile ilgili çalışmamıza hassasiyet gösteren, yardımcı olmaya çalışan tüm dostlara teşekkürü borç bilirim.

İstanbul; Temmuz, 2020 Işılay Kara Tekgül

İÇİNDEKİLER

ÖZ iii
ABSTRACT iv
ÖN SÖZ v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR viii
1. GİRİŞ 1
1.1. Masal Hakkında Genel Bilgi 3
1.1.1. Masal Tanımları 3
1.1.2. Masalların Kaynakları 6
1.1.3. Masalların Sınıflandırılması 7
1.2. Tunceli Masalları 10
1.2.1. Tunceli Masallarına Dair Yapılan Çalışmalar 10
1.2.2. Tunceli Masallarının Derlenmesi 12
1.2.2.1. Derleme Yöntemi 12
1.2.2.2. Derleme Zamanı ve Mekânı 12
1.2.2.3. Kaynak Kişiler 13
1.2.2.4. Derlenen Masallar 14
2. ANALİTİK PSİKOLOJİ VE ARKETİPLER 16
2.1. Analitik Psikoloji 16
2.1.1. Analitik Psikolojiye Doğru 16
2.1.2. Psikanaliz ve Analitik Psikoloji 18
2.1.3. Analitik Psikoloji ve Temel Kavramlar 20
2.1.3.1. Jung ve Analitik Psikoloji 21
2.1.3.2. Temel Kavramlar 23
2.2. Arketipler 26
2.2.1. Arketip Tasnifleri 28
2.2.1.1. Bireyleşme arketipleri 28
2.2.1.2. Durum Arketipleri 29
2.2.1.3. Simgesel Arketipler 30
3. TUNCELİ MASALLARI VE ARKETİPLER 32
3.1. Bireyleşme Arketipleri 32
3.1.1. Self (Benlik/ Özben/Öz/ Kendilik) Arketipi 32
3.1.2. Ego (Ben) arketipi 35
3.1.3. Gölge Arketipi 41
3.1.4. Anima ve Animus Arketipi 47
3.1.5. Persona Arketipi 59
3.2. Durum Arketipleri 62
3.2.1. Kahramanlık (momomit/aşama) arketipi 62
3.3. Simgesel Arketipler 66
3.3.1. Yaşlı Bilge Arketipi 67
3.3.2. Anne Arketipi 71
3.3.3. Baba Arketipi 81
3.3.4. Yetim Arketipi 86

3.3.5. Masum Arketipi 88
3.3.6. Büyücü Arketipi 90
3.3.7. Gezgin Arketipi 95
3.3.8. Savaşçı Arketipi 99
3.3.9. Fedakâr Arketipi 102
3.3.10. Oyunbaz Arketipi (Trickster) 105
3.3.11. Şekil Değiştirme Simgesi 111
3.3.12. Su Simgesi 117
3.3.13. Dağ Simgesi 119
3.3.14. Ateş-Işık Simgesi 121
3.3.15. Dev Simgesi 123
3.3.16. Cadı Simgesi 127
3.3.17. Kuş Simgesi 131
3.3.18. Yılan Simgesi 134
3.3.19. Elma Simgesi 137
3.3.20. Üç, Yedi ve Kırk Sayısı 138
SONUÇ 143
KAYNAKÇA 147
KAYNAK KİŞİ DİZİNİ 151
EKLER 152
Ek 1. Masal Metinleri 152
Ek 2. Saha Çalışmasından Fotoğraflar 268
ÖZ GEÇMİŞ 272

KISALTMALAR

age. : Adı Geçen Eser

Bkz. : Bakınız

bs. : Basım

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Haz. : Hazırlayan

K.K. : Kaynak Kişi

s. : Sayfa

S. : Sayı

TTV. : Typen türkischer Volksmärchen

vb. : Ve benzeri

vs. : Vesaire

Yay. : Yayınları

yy. : Yüzyıl

1. GİRİŞ

Mekanik bir saate dışarıdan bakıldığında akrep ve yelkovanın döngüsel hareketleri zamanı gösterir. Ancak akrep ve yelkovanın hareket etmesini sağlayan pil ve düzenek dışarıdan görünmez, bir gün saat bozulursa kimsenin aklına yelkovanı suçlamak gelmez, herkes sorunun mekanizmanın çalışma prensibindeki bir aksaklıktan kaynaklandığını tahmin eder. İnsan da görünen kısmından çok daha fazlasını içinde saklayan bir saat gibidir. Durması gerektiği yerde, söylemesi gereken şeyi söylediği sürece kimse, iç dünyasında neler olup bittiğini düşünmez ancak -saatten farklı olarak- bireyin sosyal davranışında bir bozulma olduğunda maalesef çoğunluk, doğrudan davranışı eleştirir, nitelikli bir azınlık ise davranışın altında yatan nedeni düşünür.

Disiplinler arası çalışmalarda psikoloji ve edebiyat arasındaki ilişki, insan ruhu ve davranışlarını tarihsel süreçler ile değerlendirme imkânı verdiği için oldukça önemlidir. Halk edebiyatı ürünlerinin birçoğu, kahramanlar ve onların başlarından geçen olayları, bin yıllar öncesinden günümüze ulaştırır. Bu yalnızca edebi bir türün tarihsel yolculuğu değil, psikoloji bilimi açısından da insan düşüncesi, ruhu ve davranışlarının yolculuğudur. Bu yoğun ve çok faktörlü örüntü, bilinçdışı süreçlerde şekillenen arketipler vesilesiyle anlatılarda ete kemiğe bürünür.

> *N. Frye*: "Arketipler, bağdaşık kümelerdir ve karmaşık değişkenler oldukları için de sembollerden ayrılırlar. Karmaşık olanlar çok sayıda öğrenilmiş çağrışım içerir, bu çağrışımların ifade edilebilmesini sağlayan da belli bir kültüre mensup insanların büyük bir kısmının çağrışımlara aşina olmasıdır[1]." der.

Bilinçdışında kalıtımsal olarak bulunan arketipik imgeler, çağların deneyimini kendilerinde barındırırlar. Halk yaratısı olan edebi ürünler ile analitik psikolojinin birlikteliği temelde arketiplere erişim ve inceleme olanağı yaratmalarından beslenir.

Bu prensiple tez çalışmamızda ilk olarak -Tunceli masalları özelinde- sözlü gelenekte hâlâ varlığını sürdüren halk masallarını derleme çalışması yapılmıştır. Saha çalışmasının önemi, bağlam merkezli olarak inceleme olanağı ile anlatıcının

[1] Northrop Frye, **Eleştirinin Anatomisi,** çev. Hande Koçak (İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2015), 132.

duygu durum değişikliğini görebilme yani en duygulandığı, sevindiği ya da korktuğu anlarda, anlatıcıda etkili olan arketipsel örüntüler üzerine düşünme fırsatı vermesidir.

Şöyle bir sorgulama yapacak olursak bir anlatıcı çocukken duyduğu onca masal içinden, neden aklında sadece bir ya da ikisini hem de tüm ayrıntılarıyla tutmuştur? Masal anlatan ile anlattığı masal arasındaki bağ, yalnızca hoş bir hatıra mıdır yoksa bilinçdışında -anlatıcı idrak etmeden- arketipler onu yönlendirmekte midir? Elbette hayatın kendisi de yarattığı zorluklarla unutma sürecini tetikler ama onca masal içinden aklında bir ikisini tutan anlatıcıların hayat hikâyeleri ile anlattıkları masal kahramanları arasında arketipsel bir örüntü olduğu görülmüştür. Yani bilinçdışında aktif yaşam sürmüş ve doğal bir yönelimi de kendisiyle şekillendirmiştir. Oldukça şakacı insanların bulunduğu bir köyde yaptığımız derlemede, anlatılan masallar yazıya aktarılırken oyunbaz simgesinin merkezde olduğu görülmüştür. Bu durum yalnızca bilinç seviyesiyle idrak ettiğimiz kadarıyla bireyin sevdiği şeyi unutmaması değil, bilinçdışının kendi doğasını sürdürdüğünün de bir göstergesidir ve bunu arketipler ile gerçekleştirmektedir.

Teziminiz ilk bölümünde, edebi bir tür olarak masalın yolculuğu ve masal inceleme yöntemleri üzerinde durulmuş daha sonra tez masallarının derleme süreci, yöntemi ve derlenen diğer ürünler hakkında bilgi verilmiştir. Bir sonraki bölümde, masal inceleme yöntemimiz olan analitik psikolojinin, modern psikoloji tarihindeki yeri ile çağdaşı olan ekollerle benzeştiği ya da ayrıştığı noktalar üzerinde durulmuş ve temel kavramları açıklanmıştır. Son bölümde ise analitik psikoloji yöntemi ile arketipsel ve sembolik olarak tez masalları detaylı şekilde incelenmiştir.

Masal incelemeleri arketipler ve en sık karşılaşılan simgelerin tüm masallarda nasıl kullanıldığını ortaya çıkaracak şekilde genel- özel- genel sıralamasıyla ele alınmıştır. Arketipler özelinde her inceleme başlığında sırasıyla önce kavramın analitik psikolojideki karşılığı açıklanmış sonra tez masallarında o arketipin genel olarak nasıl bulunduğu izah edilmiş daha sonra adı geçen her masalın ayrıntılı şekilde incelemesi yapılmış ve son olarak her arketipe bir sonuç yazılmıştır. Benzer şekilde her simgenin önce evrensel karşılığı sonra analitik psikolojideki anlamı ve masallardan elde edilen genel bulgular yazılmış devamında adı geçen masallarda bulunan simgeler tek tek detaylı şekilde açıklanmıştır.

Analitik psikoloji ile masal analizi yapma süresince kadim ve bilge bir sesin, dinleyici ya da okuyucuyu, farklı yollardan hep aynı yere ulaştırmaya çalıştığı tespit edilmiştir. Bu yer; kendini bilen, denge haline ulaşmış ve bireyleşmiş kahramanların vatanıdır ve masallarda genel olarak evlenmek, zengin olmak ya da hükümdar olmak simgeleriyle bulunur. Bu sebeple masalların kadim varlığı, insanlığın en toy sesinde bile kendine her zaman bir muhatap bulmaktadır.

1.1. Masal Hakkında Genel Bilgiler

1.1.1. Masal Tanımları

Halk edebiyatının üzerinde en çok çalışma yapılan türlerinden biri masallardır. Masal, dünya tarihine yön veren büyük medeniyetlerden, çevresinden doğal sınırlar sebebiyle ayrı düşmüş müstakil topluluklara; en uzak kutup gecesinden, en yakın çöl akşamına kadar insanın yaşadığı her coğrafyada hüküm sürmüştür. Dünyada ve Türk edebiyatında masal türünü tüm hacmiyle anlamaya yönelik birçok çalışma yapılmaktadır.

Türk halk edebiyatında, bu mahsullere, ad olarak verdiğimiz kelime Habeşçe "mesl", Aramice "masla" ve İbranicedeki "masal"dan, Araplara "mesel, mâsal" şekli ile mukayese ve karşılaştırma manasıyla geçtikten sonra Türkçeye mâl olmuştur. Türk boylarındaki lehçe ve ağızlarda farklı isimler alan masal, Çuvaş Türklerinde "hallap"; Kazak, Kırgız, Kazanlılarda, "Ertek, Ertegi"; Teleütlerin "çörçek"; Doğu Türkistan Türklerinde ise "çöcek" ismini alır[2]. Türkiye'nin çok dilli coğrafyasında değişik bölgelerde masalın çeşitli adlandırmaları "metel, metelok, mesel, mesele, meselok, nağıl, cirok, çerok, hikkoye, sanık, sanıka[3]" şeklindedir.

Halk edebiyatında, sözlü kültür geleneğini en zengin sembollerle günümüze aktaran masallarla ilgili hatırı sayılır çalışmalar yapılmıştır. Sözlü gelenekte şekillenen edebi bir tür, içinde yaşadığı her dönemden etkilenebilir çünkü zihniyet ebedi türler üzerinde şekillendirici bir faktördür. Mit çağının bir uzantısı olarak[4] halk masallarının da binyıllar içindeki değişimi ve dönüşümü göz önünde bulundurulacak olursa keskin sınırlarla çizilmiş bir tanım yapmak oldukça güçtür. Bu sebeple

---

2 Şükrü Elçin, **Halk Edebiyatına Giriş**, 11. bs. (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2011), 368.

3 Pertev Naili Boratav, **Masallar-1- Uçar Leyli** (İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001), 1.

4 Şakir İbrayev, **Destanın Yapısı**, akt. Ali Abbas Çınar (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1998), 69-71.

çalışmamızda *P. N. Boratav*'ın tanımından faydalanarak diğer araştırmacıların, masalın hangi özelliğini ele aldığını ya da hangi yönünü vurguladığını inceleyeceğiz.

P. N. Boratav masalı: "Nesirle söylenmiş, dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız, tamamı ile hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırma iddiası olmayan kısa bir anlatı[5]." olarak tanımlar. Bu tanımlamada masalın "dinlik ve büyülük inanışlardan ve törelerden bağımsız" olduğu iddiası, eleştiriye açık olmakla birlikte vurgu, masalın inandırıcılık gayesi taşımaması üzerinedir.

Saim Sakaoğlu ise masalların *hayal mahsulü olduğu halde dinleyiciyi inandırabilen*[6] özelliklerinden bahseder. Bu ifadede önemli husus dinleyenlerin "masalı nasıl algıladığı" yönünde yaptığı vurgudur. *Umay Günay* masalla ilgili *okuryazar olmayan halk için okuryazar halkın romanı ve hikâyesi olmaktadır*[7] izahı ile "masalın toplumdaki konuma" dikkat çeker. *Şükrü Elçin* masalı *bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslara ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi*[8] olarak değerlendirir, vurgu, masalların yapı unsurlarında "bilinmezlik" üzerinedir. *Eflatun Cem Güney*'in masalla ilgili *toplumun hayal gücüyle yaratılmış sözlü verimlerdir*[9] ifadesinde vurgu, masalların "hayal ürünü" olma yönünedir. *Naki Tezel* masalı, *devler, periler, cinler ve yedi başlı ejderhalar ülkesinde geçen birtakım hayali hikâyeler*[10] olarak değerlendirir, vurgu "masal kişileri" üzerinedir. *Mehmet Açа***,** iyi kötü çatışmasıyla masalı, *geçmişte çocukların temel değerleri kazanmasında en önemli araçlardan biri*[11] olarak ifade eder, vurgu "masalın hayattaki fonksiyonu" üzerinedir.

Masalla ilgili bizim vurgulamak isteğimiz yön ise binlerce yıllık insanlık deneyimi boyunca şekillenen "öz bir itkinin" olduğu ve onun da masallar aracılığıyla kişinin, bireyleşmesine, bilgeleşmesine giden yolları farklı şekillerde ifade ettiği olur.

Şüphesiz ki birçok araştırmacının daha masalla ilgili tanımı, açıklaması, görüşü vardır. Amacımız çalışmamızı tanıma boğmadan farklı vurgularla masalın her araştırmacıda uyandırdığı değişik yönlerin olduğunu göstermektir.

---

5 Pertev Naili Boratav, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı** (İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969), 80.
6 Saim Sakaoğlu, **Masal Araştırmaları**, 2. bs. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2003), 2.
7 Umay Günay, **Elazığ Masalları (İnceleme)** (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1975), 2.
8 Elçin, **age**, 368.
9 Eflatun Cem Güney, **Folklor ve Edebiyat** (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971), 87.
10 Naki Tezel, **Türk Masalları**, 8. bs. (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014), 11.
11 Mehmet Açа ve diğ., **Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi** (İstanbul: Kriter Yayınevi, 2009), 461.

Masal, pek çok kapısı olan görkemli bir kervansaray gibidir, kapıların her birinde de görevli eşik bekçileri bulunur. Masalı sadece dinleyip ya da okuyup onun büyüsüne kapılanlar, dışarıdan kervansarayın ihtişamlı yapısını izleyen kişilerdir. Olur da iştahlı gözlerden biri, yapının içinde ne olduğunu merak ederse kapılardan birini çalar, kapının eşik bekçisi de o kapıyı derinlere kadar açar. Bu kapılardan o kadar çok vardır ki kim, hangi kapıyı çalarsa ardında kendi aradığı şeyi bulur.

Kimisi, masalın ilk kimin tarafından, nerede, ne zaman söylendiğini merak eder. Bu durumda Tarihi- Coğrafi yöntemle kapısını çalar. Başka birisi masalın düzenini oluşturan temel kuralları incelemek isterse *A. Olrik*'in epik yasalarıyla[12] bir diğeri masalın motifleriyle ilgilenmek istediğinde motif indeksleriyle[13] bir başkası masalın yapısal mantığının nasıl kurgulandığı merak ederse *V. Propp*'un yapısal çözümlemesiyle[14] bir öteki, masalın sakladığı psikolojik derinlik için psikanaliz[15] aracılığıyla kapısını çalabilir. Elbette sıraladığımız yöntemler dışında da farklı birçok yöntemle masallar incelenebilir. Zaman zaman içinde akarken masalın her çağın gözüyle başka bir izahı olacaktır. Bir araştırmacı toplumsal cinsiyet açısından ele alırken[16] bir başka araştırmacı masalda kadının yolculuğunu[17] merkeze alabilir. Kimisi masallardaki korkunç[18] varlıkları irdeler, kimisi bir tek motifin peşinde masal masal gezer.

Bu çalışmada, tüm masal unsurları ve kahramanlarının aslında bir tek kişinin psişesini yansıttığını ortaya koyan "analitik psikoloji" yöntemiyle bir inceleme yapılacaktır. Böylece mümkünler dünyası olan masallar vesilesiyle bir insanın kendisini tanıma süreci derinlemesine irdelenip masal kervansarayının kadim kapılarından biri daha açılmış olacaktır.

---

12 Meltem Yılmaz, "Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Ateşkâr Oğlan Masalının İncelenmesi**", Turkish Studies**, c. 11, s. 20 (2016): 643-658.

13 Ensar Aslan, "Masal Araştırmaları ve Korkak Ali Masalı Üzerine Bir İnceleme", **Millî Folklor,** y. 13, s. 52 (2001): 33-45.

14 Cihan Barış Başaran, Ş. Seher Erol Çalışkan, "Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımından Hareketle Yozgat'tan Derlenmiş 'Ercin Masalı' Üzerine Bir İnceleme" **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi,** c. 10, s. 50 (2017): 49-55.

15 Ahmet Sarı, Cemile A. Ercan, **Masalların Psikanalizi**, (Ankara: Salkım Söğüt Yayınları, 2008).

16 Melek Özlem Sezer, **Masallar ve Toplumsal Cinsiyet**, 6. bs. (İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2016).

17 Evrim Ölçer Özünel, **Masal Mekânında Kadın Olmak**, 2. bs. (Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2017).

18 Seçkin Sarpkaya, **Türklerin Şeytani Masalları, Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar,** 3. bs. (Ankara: Karakum Yayınevi, 2018).

1.1.2. Masalların Kaynakları

Halk biliminin temel meselelerinden biri, edebi türlerin kaynaklarının incelenmesidir. Halk yaratısı ürünlerin tarihsel yolculuğu ve türün hacmi ancak böyle daha sağlıklı şekilde anlaşılabilir. Halk biliminin sistematik ve bağımsız bir disiplin olmasının öncülerinden olan *Herder*, romantik milliyetçi görüş ile Alman türkülerini derler ve yayımlar. Bu çalışmada izlediği yöntemle aynı zamanda ulusların kendilerine özgü milli folklor kuramlarını oluşturabilmeleri için kuramsal bir çerçeve oluşturmuş olur. *Herder*'den etkilenen isimler arasında *Grimm Kardeşler* de vardır. 1812 yılında *Grimm Kardeşler*'in yayımladıkları alan çalışması ürünleri, halk biliminin Almanya'da bağımsız bir disiplin olmasını sağlar. *Grimm Kardeşler,* bilimsel bir yöntemle romantik dönemin folklor mahsullerini inceleme anlayışının öncüleri olurlar[19] ve masalın kaynağıyla ilgili görüşler şekillenmeye başlar.

Masal söz konusu olunca bilimsel anlamda meselenin tarihçesini *Boratav*: "İlmi bir şekilde sahaya ilk giriş *Eloi Johanneau*'nun 1807 tarihli 'Halk Masalları Hakkında Mülahazalar'ı ve *Walckenaer*'in 'Perrault'a Atfedilen Peri ve Sergüzeşt Masallarının Menşeleri Hakkında Mektup'u (1826) ile başlar. 1813'te bu cereyan Grimm biraderlerle Almanya'da ondan sonra İtalya, Sicilya, İspanya, Afanasiev'in Rus hikâyeleri külliyatıyla İslav memleketlerinde, 1863'te de Fransa'da başlar[20]." diyerek açıklar.

Masallar derlenip belli yönetmelere göre incelendiğinde dünyanın pek çok yerinde mit ve masalların birbirine benzediği fark edilir. Masal araştırmacıları bu durumun sebebi ve masalların ilk olarak nerede doğup yayılmış olabileceği üzerine belirli görüşler ileri sürerler.

W.Grimm'in "Çocuk ve Ev Masalları"nın ikinci baskısı için hazırladığı ön söz, masal kaynaklarıyla ilgili ilk ciddi görüş kabul edilir. *W. Grimm,* kendilerinin fikirlerini iki görüşle açıklar: ilki "Hint Avrupa Teorisi" olur ve ikincisi de "Parçalanan Mitler Teorisi"[21]. Bu dönemde masallar ve mitlerle ilgili teoriler üretilmeye devam edilir. *A. Khun*'un ve öğrencisi *Schwartz*'ın "Mitlerin Meteorolojik Gelişimi Teorisi" ve *Müller*'in oldukça popüler olan "Güneş Mitleri Teorisi" çeşitli tartışmaları da

---

19 Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 9. bs. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2018), 106-109.

20 Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat 2** (İstanbul: Adam Yayıncılık, 1983), 271.

21 Günay, **age**, 17.

beraberinde getirir[22]. Tüm bu süreçlerin toplamında masalın kaynağı ile ilgili üç teori diğerlerinden daha fazla öne çıkar.

Mitolojik Görüş: Sanskritçeyi, Hint-Avrupa dillerinin temeli sayan bu görüş, masal ve mitolojileri Hint- Avrupa medeniyetinin bir mirası olarak görürler. Temsilcileri *M. Müller, A. de Gubertnatis, J. Fiske* ve *S. G. Cox*'tur[23].

Hindoloji Görüşü: *T. Benfey*'in "Masalların Göçü ve Kültürel Ödünçlenme Teorisi" olarak da bilinen görüşünün temel iddiası, milletlerarası masal benzerliklerinin kültürel ve tarihi ilişkilerden kaynaklandığı yönündedir. Bu durumu "ödünç alma" olarak adlandırır ve "Pançatantra" üzerinden açıklayarak masalların kaynağının Hindistan olduğunu belirtir[24].

Antropolojik Görüş: Masalın kaynağı ile ilgili Hindistan'ın öne çıkarılmasını kabul etmeyen bu görüşün temsilcileri *E. Taylor* ile *Andrew Lang*'tır. Temel iddiaları, masalların çok eski dönemlerde, farklı yerlerde birbirlerine benzer ama birbirinden bağımsız şekilde oluştukları yönündedir. İnsanların, dünyanın pek çok yerinde belli şekilde düşünüp yaşadıklarını ve halk yaratısı ürünlerinde paralel kültür gelişimi ile şekillendiğini belirtirler[25].

1.1.3. Masalların Sınıflandırılması

Masal sınıflandırmaları üzerine yapılan incelemelerde şu önemli nokta dikkat çekmektedir: Masallarda tip ve motif ayrımının iyi yapılması sınıflandırma için son derece önemlidir. Tip ve motifi Umay Günay: "Tip, müstakil varlığa sahip olan geleneksel masaldır. Motif, masal geleneğinde devamlılık gösteren, masalın en küçük elementidir[26]." diyerek açıklar.

Masal sınıflandırılması dendiğinde akla ilk olarak *Kaarle Krohn*'un öğrencisi *Antti Aarne*'yi görevlendirdiği "Masalların Tip Kataloğu" isimli çalışma gelir. Bu çalışma, *Krohn*'un rehberliğinde, *Axel Olrik, O.Hackman, J. Bolte, C.N. Sydnow'un* da desteğiyle tamamlanır. *Aarne* masalları: 1) Hayvan Masalları, 2) Asıl Masalları ve

22 Çobanoğlu, **age**, 110-115.
23 Günay **age**, 17- 18.
24 Çobanoğlu, **age**, 115-117.
25 Günay, **age**, 18.
26 Günay, **age**, 19.

3) Fıkralar ve Komik hikâyeler olmak üzere üçe ayırır[27]. Bu üç başlık da kendi içinde alt dallara ayrılır.

Aarne'ın çalışmasının üzerinden zaman geçer ve kataloğun tekrar düzenlenme işini *Stith Thompson* üstlenir, bu çalışma bugün hâlâ Tarihi- Coğrafi Metodu takip eden araştırmacılar için referans kaynağı olarak kullanılır. *Thompson*'ın beşli sınıflandırması şöyledir: 1) Hayvan Masalları, 2) Asıl Masallar, 3) Fıkralar, 4) Zincirleme Masallar, 5) Sınıflamaya Girmeyen Masallar. Ayrıca başlıklar kendi içinde alt dallara ayrılır[28].

Boratav, Türk edebiyatında masala dair en eski bilgilerin XIII. yüzyılda *Mevlana Celâleddin*'in eserlerinde bulunduğundan ve 13. yüzyıl ile 16. yüzyıl arasında masal türünde eser veren ya da türün bazı özelliklerini eserlerinde kullanan *Âşık Paşa, Yunus Emre, Âşıkpaşazade, Lâmiî Çelebi* gibi önemli isimler ve eserlerinden bahseder. Ayrıca Türk masal geleneğinin Doğu masal edebiyatının masallarıyla ilişkisini "Binbir Gece Masalları", "Tûtinâme", "Kırk Vezir Hikâyeleri" örnekleriyle izah eder[29].

Türk masallarının tasnifi *W. Eberhard* ile *Pertev Naili Boratav* tarafından hazırlanır. Kısaltması TTV olarak bilinen Typen türkischer Volksmärchen'de, 378 Türk masal tipi tespit edilir. Türk masal kataloğunda tespit edilen masal tipleri aşağıdaki 23 başlık altında toplanır[30].

A. Hayvan masalları (22 tip)
B. Hayvan ve insanın beraber rol aldıkları masallar (11 tip)
C. Masal kahramanına bir ruhun veya bir hayvanın yardım ettiği masallar(49 tip)
D. Tabiatüstü bir ruh veya bir hayvanla evlenme konusunu işleyen masallar (27 tip)
E. İyi bir ruhla veya evliyalarla birlikte yaşamayı konu alan masallar (13 tip)
F. İnsanlarının kaderinin önceden yazıldığını ve değişmeyeceği konusunu işleyen masallar (20 tip)
G. Rüyaları konu alan masallar (3 tip)
H. Kötü ruhlarla birlikte yaşamayı işleyen masallar (23 tip)
İ. Sihirbazları konu alan masallar (16 tip)

---

27 Günay, **age**, 19-20.
28 Çobanoğlu, **age**, 133- 135.
29 P. N. Boratav, **Az Gittik Uz Gittik**, 14. bs. (Ankara: İmge Kitabevi, 2015), 341-353.
30 Günay, **age**, 21.

J. Genç kızın sevgili bulmasını konu edinen masallar (12 tip)
K. Erkek kahramanın sevgili bulmasını konu alan masallar (25 tip)
L. Fakir bir kızın zengin bir erkekle evlenmesini konu alan masallar (16 tip)
M. Kıskançlık ve iftira konusunu işleyen masallar (17 tip)
N. Hor görülen kocaların kahraman olduğu masallar (3 tip)
O. Zina ve baştan çıkarmayı konu alan masallar (22 tip)
P. Acayip olaylar ve acayip icraatı konu alan masallar (16 tip)
Q. Acayip davaları konu alan masallar (13 tip)
R. Realist masallar (9 tip)
S. Acayip tesadüfleri konu olarak işleyen masallar (6 tip)
T. Komik olayları konu alan masallar (6 tip)
U. Aptal ve tembel kadın ya da erkekleri konu alan masallar (16 tip)
V. Hırsızlık ve dedektiflik konularını işleyen masallar (11 tip)
W. Akıllı, hilekâr veya cimri kahramanları konu alan masallar (29tip)

Ahmet Uysal ve *Warren S. Walker* tarafından " Tales Alive in Turkey" adı ile yayımlanan masal ile ilgili başka bir çalışmada, masallar aşağıdaki yedi kategoriye ayırırlar[31].

1. Tabiatüstü masallar
2. Şaşırtıcı ve hünerli neticelere sahip olan masallar
3. Mizahi masallar
4. Ahlaki masallar
5. Köroğlu
6. Din görevlilerinin hatalarını konu olarak işleyen masallar
7. Fıkralar

Masallarının sınıflandırılması ile ilgili bu bölümde kısaca üzerinde durduğumuz çalışmalar dışında da kıymetli araştırmalar yapılmıştır, yapılmaktadır. Metin merkezli halk bilimi kurallarının çeşitli alt başlıkları vardır[32].

Tezin ana konusunu oluşturan arketip incelemelerinin kaynağı olan "Analitik Psikoloji" de metin merkezli bir kuramdır ve ilerleyen bölümlerde detaylı şekilde ele alınacaktır.

---

31 Günay, **age**, 21-22.
32 Bkz. Metin Ekici, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, 9. bs. (Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019), 100-128.

1.2. Tunceli Masalları

1.2.1.Tunceli Masallarına Dair Yapılan Çalışmalar

Tunceli, halk edebiyatı sözlü gelenek ürünleri açısından zengin bir kültürel çeşitliliğe sahiptir. Saha çalışmaları yapıldığında mitolojik unsurların, efsanelerin, memoratların ve halk hikâyelerinin çeşitliliği ile araştırmacılara farklı olanaklar sağlayabilecek potansiyeli mevcuttur. Tunceli masalları da bu zengin kültürel geleneğin önemli bir parçasıdır. Tunceli masalları ile ilgili yapılan çalışmalar şöyle sıralanabilir:

Yılmaz Kaval; 2019'da, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda, "Tunceli'den Derlenen Masallar" (Metin-İncelme) isimli doktora çalışmasını tamamlamıştır. Tez kapsamında Tunceli'den 122 masal derlenmiş ve derlenen masal metinleri, Stith Thompson'un "Motif İndex Of Folk-Literature" isimli kataloğuna göre incelendikten sonra formel yapıları belirlenmiş ve toplumsal işlevleri aktarılmıştır.

Özge Dikmen, Uysal Dıvrak, Savaş Sertel'in; Tunceli –Dersim Bibliyografyası isimli makalesi 2012'de Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 1, Sayı 1'de yayımlanmıştır. Makalede, 1981'de Kahraman Yılmaz tarafından FÜFEF'e bağlı olarak "Tunceli Masalları (İnceleme)" isminde bir yüksek lisans çalışması yapıldığı ancak çalışmanın yayımlanmadığı belirtilmiştir.

Derya Özcan ve Yılmaz Kaval'ın "Tunceli Masallarında Şekil Değiştirme Motifi" isimli makalesi 2019'da Motif Akademi Halkbilimi Dergisi'inde yayımlanmıştır[33].

Tunceli Valiliği tarafından 2012 yılında hazırlanan "Tunceli Folkloru" isimli çalışmada yöreye ait Şahmeran Masalı yer almaktadır[34] (s. 82-92).

2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabında, Hıdır Eren ve Özlem Eren tarafından "Bir Dersim-Zaza Masalı Olan "Gule Be Sinemi Ra" (Gule ile Sinem) Masalının Jung'cu Psikoanalitik Çözümleme Denemesi (Dersim Masallarında Kısa Bir Gezinti)" adıyla yayımlanmış bir inceleme yer almaktadır[35].

---

33 Derya Özcan, Yılmaz Kaval, " Tunceli Masallarında Şekil Değiştirme Motifi" **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi,** c. 12, s. 26 (2019): 317-329.

34 Tunceli Valiliği, **Tunceli Folkloru** (Ankara, 2012).

35 Hıdır Eren, Özlem Eren, "Bir Dersim-Zaza masalı olan "Gule Be Sineme Ra" (Gule ile Sinem) Masalının Jungcu Psikoanalitik Çözümleme Denemesi (Dersim Masallarında Kısa Bir Gezinti)" **2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı** (2014), 774.

Ferhat Çiftçi, İhsan Şehitoğlu tarafından "A Fair Tale of Dersim Within the Scope of Propp Method: The Bird of Pepuk" adıyla yayımlanmış bir inceleme de bulunmaktadır[36].

Araştırmacı Caner Canerik' in "Dersim Masalları I" isimli derleme çalışması 2018'de Mara Yayınları tarafından basılmıştır. 2019'da Dönüş Yayınları tarafından tekrar basılan eserde, Caner Canerik tarafından Tunceli'de derlenmiş kırk sekiz masal yer almaktadır[37].

Erdal Gezik'in " Geçmiş ve Tarih Arasında Alevi Hafızasını Tanımlamak" isimli kitabı 2016 yılında İletişim Yayınları tarafından basılmıştır. Eserde Tunceli kültüründe yer alan efsane, masal ve inanışların çeşitli yöntemlerle analizi yapılmıştır[38].

Dilşa Deniz'in "Yol/Rê Dersim İnanç Sembolizmi Antropolojik Bir Yaklaşım" 2012 yılında İletişim yayınları tarafından basılmıştır. Eser, Dilşa Deniz'in Yeditepe Üniversitesinde yaptığı doktora tezine dayanmaktadır. Antropolojik bir yaklaşımla ele alınan kitap, doğrudan olmasa da inanç sembolizmi noktasında Tunceli masallarında da bulunan bazı semboller hakkında bilgi vermektedir[39].

Metin Kahraman ve Kemal Kahraman, hem iki önemli müzisyen hem de Tunceli folklor ürünlerini kapsayan nitelikli bir arşive sahip iki araştırmacıdır. 2011 yılında Lizge Müzik etiketi ile yayınlanan "Sae Moru/ Bir Aşk ve Ölümsüzlük Masalı Şahmaran" isimli albümleri 12 parçadan oluşmaktadır. Albümde Tunceli sözlü kültür geleneğine ait Şahmaran masalı ezgili olarak Zazaca anlatılmıştır[40].

---

36 Ferhat Çiftçi, İhsan Şehitoğlu, "A Fair Tale of Dersim Within the Scope of Propp Method: The Bird of Pepuk", **2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (2014), 807.

37 Caner Canerik, **Dersim Masalları I** (İstanbul: Dönüş Yayınları, 2019).

38 Erdal Gezik, **Geçmiş ve Tarih Arasında Alevi Hafızasını Tanımlamak** (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016).

39 Dilşa Deniz, **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi, Antropolojik Bir Yaklaşım,** 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014).

40 Metin & Kemal Kahraman, **Sae Moru, Bir Aşk ve Ölümsüzlük Masalı Şahmaran** (İstanbul: Lizge Yapım, 2011).

1.2.2. Tunceli Masallarının Derlenmesi

Toplumların kültürel yapısını, zihniyetlerini ya da değer kavramlarını anlamanın yollarından biri de halk yaratması olan ürünlerini incelemektir. *Özkul Çobanoğlu*: "Bir bilim dalının malzemesi, onun esasını teşkil eder. Malzeme olmadan bilimsel çalışma yapılamaz. Tarihçinin malzemesi tarih belgeleri, yazılı edebiyat araştırıcısının malzemesi yazılı edebi eserler, halkbilimcinin malzemesi ise 'halk kültürü' veya 'folklor' adı verilen malzemelerdir."[41] diyerek araştırmacılara, halk kültürüne eğilmenin önemini vurgular.

Halk kültürü ürünlerine ulaşmanın yollarından biri de derleme yöntemini kullanmaktır. Derleme terimini *Metin Ekici*: "Halk bilgisi yaratmalarının belli bir zamanda, belli bir yerde, belli bazı araç yöntemleri kullanan uzman bir halk bilimci veya amatör olarak halk bilimine ilgi duyan kişi veya kişilerce, halk bilgisi ürünlerini yaratan, yeniden yaratan, taşıyan, nakleden, aktaran ve icra eden kişilerden sözlü, yazılı ve görsel olarak kaydedilmesi ve maddi ürünlerin toplanması işidir."[42] diyerek açıklar. Derleme çalışmalarının halk kültürünü anlama noktasındaki öneminden hareketle bu tez çalışması Tunceli masallarının derlenmesi ve incelenmesi üzerine şekillenmiştir.

1.2.2.1. Derleme Yöntemi

Çalışmada incelenen tüm masallar (25 masal) tarafımca karşılıklı görüşme (mülakat) yöntemi kullanılarak derlenmiştir. Derlemeler, ses kayıt cihazı ile yapılmıştır ve görsel malzeme için fotoğraf makinesi kullanılmıştır[43].

1.2.2.2. Derleme Zamanı ve Mekânı

Bu çalışma kapsamında, 2019 yılının mayıs ile eylül ayları arasında, Tunceli merkez başta olmak üzere Pülümür ilçesi ve birçok köyde derleme çalışması yapılmıştır. Derleme yerinin doğup büyüdüğüm yer olması, çalışmamı hızlandıran önemli bir faktör olmuştur ancak kaynak kişilerin bir kısmını ikna etmek hem zahmetli hem de sabır isteyen süreçler yaşatmıştır.

---

[41] Özkul Çobanoğlu, **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**, 9.bs. (Ankara: Akçağ Yayınları, 2018), 73.

[42] Metin Ekici, **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**, 9.bs. (Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019).

[43] Derleme fotoğrafları tezin ekler kısmında yer almaktadır.

Derlemenin yapıldığı zaman, yaz aylarına denk geldiği için kaynak kişileri müsait yakalamak da güçleşmiştir. Derleme çalışmasına önce aile ve yakın çevreden başlanmış, daha sonra referanslar ile ulaşılabilen tüm kaynak kişilerle görüşülmüştür. Şehir merkezinde yaşlı nüfusun yoğun olduğu parklara ve ziyaret alanlarına sık sık gidilmiş, yitip gittiğine üzülerek şahit olduğumuz sözlü kültür geleneğinin izleri titizlikle takip edilmiştir.

1.2.2.3. Kaynak Kişiler

Kaynak kişiler, altısı erkek, dördü kadın olmak üzere toplam on kişiden oluşmaktadır. Kaynak kişilerin tamamı anlattıkları masalları çocukluklarında etrafındaki büyüklerden dinleyerek öğrendiklerini beyan etmiştir. K.K.7, dokuz masal anlatarak toplamda en çok masal anlatan kaynak kişi olmuştur.

Kaynak kişilerin rahatlık ya da çekingenlik durumuna göre bazen yönlendirilmemiş bazen de yönlendirilmiş görüşmeye öncelik verilmiştir. Derleme esnasında kaynak kişinin konuşmasına -çok gerekmedikçe- müdahale edilmemiştir.

Kaynak kişilerin bağlam merkezli inceleme açısından fazlaca malzeme sunduğu tarafımca gözlenmiştir. K.K.1'in babam olması, rahat bir ortamda icracının özgür şekilde gözlemlenmesini sağlamıştır ve K.K.1'in anlattığı masallar ile duygusal bağ kurduğu gözlenmiştir. Öyle ki devin karşısında, kardeşleri yüzünden elleri kolları bağlı kalan kahramanın tablosunu son derece dramatik şekilde aktarmıştır (Bkz. Mehmet Ali Masalı). K.K.3'ün anlattığı bir hayvan masalında tilkinin ve kuzuların sesini çıkarırken büründüğü roller dileyicileri hayran bırakmıştır ayrıca K.K.10'un, komik bir masalı anlatırken meddah gibi dileyicileri güldürdüğü, etkilediği gözlenmiştir. K.K.6'ın anlattığı masalın sonunda kendisinin ve dinleyicilerin gözleri dolmuştur.

Monomit[44] niteliği taşıyan masalları aktaran kaynak kişilerin, masalları icra ederken kahraman haklı zafer kazandığında ya da büyük yüzleşmeler yaşadığında heyecanlanıp mutlu oldukları, ayağa kalktıkları bazen alkış yaptıkları gözlenmiştir. Masal anlatıcıların, masal kahramanları ile özdeşim kurdukları gözlemlenmiştir. Masal kahramanları, bir haksızlığı giderdiğinde, bu, anlatıcının içsel bir hak arama

[44] Kahramanın yolculuğunu merkeze alan mitlerin ortak yapısal kalıbını ifade eder. Bkz. "Durum Arketipleri".

dürtüsünü de açığa çıkarır. Benzer durumla ilgili olarak *Boratav*, masalın kolektif bilinçaltından gelen hak isteme düşünü ortaya koyduğunu belirtir[45].

Tez çalışmasının konusu dışında da ürünler derlenmiştir. Masal derleme umudu ile gidilen kaynak kişilerden efsane, ağıt, halk hikâyesi ya da memoratlar derlendiği olmuştur. Bu durum anlatıcının "edebi türlerin ayrımı" noktasındaki algısı üzerine de düşündürmektedir. Anlattığı masallar dışında K.K.1 uzun bir tekerleme ve fabl, K.K.2 bir efsane, K.K.3 bir fabl, K.K.4 iki memorat, K.K.7 bir evliya menkıbesi ile bir efsane, K.K.8 bir hikâye, K.K.9 bir etiyolojik mit, K.K.10 da bir fabl anlatmıştır. Derleme süresince hayat hikâyesi bilinen ya da öğrenilen kaynak kişilerin anlattığı bazı masallar ile kendileri arasında ortaklaşan noktalar olduğu görülmüştür.

Kaynak kişi arayışları süresince birçok kişinin şehrin sözlü geleneğine ve yapılan işe saygı duyduğu ve yardımcı olmaya çalıştığı gözlenmiştir. Masal anlatmadıkları için tez kaynak kişisi olamayan bazı anlatıcılar vardır. Bu anlatıcılardan biri olan Geyiksuyu köyünden Süleyman Karataş (88), iki etiyolojik mit, bir halk hikâyesi bir de fabl; Pülümür ilçesinde Hasan Şahin (59), uzun bir ağıt bir de fıkra; Dedeağaç köyünden Rıza Kasun (85), bir evliya menkıbesi anlatmıştır. Tunceli merkezde yaşayan Mustafa Şen (102), gençliğinde saz çalıp türküler söyleyen biridir ve rüyasında erenler tarafından kendisine "Memleket Gülü" mahlasının verildiğini aktarmıştır. Mustafa Şen; bir ağıt ve çeşitli şiirler okumuştur.

1.2.2.4. Derlenen Masallar

Derleme çalışması sırasında Türkçe ve Zazaca toplam yirmi beş masal derlenmiştir. Zazaca masallar tarafımca tercüme edilmiştir. Masallar yazıya aktarılırken akışı bozan ifade düşüklüklerine müdahale edilmiş, bunun dışında masalın olay örgüsü ve motifleri değiştirilmeden aktarılmıştır. Yirmi beş masalın her birinde akılda kalıcı bir yön bulunsa da bazı masallar inceleme sırasında ön plana çıkmıştır.

K.K.7'nin anlattığı "Kuş Masalı", masal içinde masal anlatma geleneğine ait, anlatılması yaklaşık kırk beş dakika sürmüş ve yazıya aktarıldığında ise on beş sayfa tutmuş oldukça uzun bir masaldır. Masalda, kuşun anlattığı masallarla kötülüklerden kurtulan bir kahraman vardır, bu yönüyle Doğu edebiyatının meşhur "Tûtinâme"si ile benzerlikler taşır[46]. K.K.7 nin anlattığı "Tılsımlı Yılan" isimli masal da oldukça sıra

---

45 Pertev Naili Boratav, **Folklor ve Edebiyat 2** (İstanbul: Adam Yayıncılık, 1983), 278.
46 **Tûtînâme**, haz. Behçet Necatigil (İstanbul: Can Yayınları, 2009).

dışı bir masal örneğidir. Kahramanın bilinçdışı süreçlerde diğer tüm masal kahramanlarından farklı bir çizgide bulunduğu ve insan psişesinin doğuştan tabula rasa olmadığını gösteren masal, dinlerken de yazıya aktarırken de incelerken de özgünlüğü üzerine düşündürmüştür. Yine K.K.7 nin anlattığı "Yedi Yetenekli Kardeş" masalı, zor durumdaki kadın kahramanın cadı ile işbirliği yaparak kurtulduğu sıra dışı bir masal örneğidir. Kahramanın kendi doğasında bulunan eril savaşçı yönlerini, toplumsal cinsiyet tabuları sebebiyle bir kusur olarak algıladığını gösteren bu işbirliği, masal özelinde kahramanın dönüşümünün simgesi olmuştur. K.K.1'in anlattığı "Mehmet Ali Masalı" monomit özelliği taşıyan, bilinçdışı süreçlerin kendi içinde "geçiş eşiklerinin" net şekilde bulunduğu bir masal örneğidir.

K.K.5'in anlattığı "Annesi ile Evlenen Oğlan Masalı" Oidipus[47] mitine oldukça benzer bir olay örgüsüne sahiptir. Tragedyalarda kahramanın yaşadığı kaçınılmaz son masalda da yaşanır. Yine K.K.5'in anlattığı "Gençlikte ve Yaşlılıkta" masalı ile Gümüşhane'den derlenen "Gençlikte mi Kocalıkta mı?[48]" masalı büyük ölçüde benzerlikler taşır. Ayrıca K.K.7'nin anlattığı "Of Masalı"nın çözüm bölümünün, Keloğlan ile Ali Cengiz[49] masalıyla oldukça benzerlik taşıdığı görülmüştür. K.K.3'ün anlattığı "Sabır Taşı Masalı" ise Billur Köşk Masalları[50]'nda bulunan "Muradına Eren Dilber" masalıyla büyük ölçüde aynıdır.

Derleme çalışmamızda, oyunbaz simgesinin tam tarihsel çevirimini gösterecek şekilde üç masal bulunmaktadır. Tarihsel çevirimde oyunbaz figürünün; ham kötü, kaba saba ve bencil yönlerden iyi, bilge ve şifacı yönlere doğru evrildiği bilinir. "kötü, hem iyi hem kötü, bilge" özellikleri taşıyan oyunbaz figürlerinin sırasıyla üç örneği "Kirve Masalı", "Dayı ve Yeğen Masalı", "Rüya Masalı" nda tespit edilmiştir. Tunceli masallarını derleme süreci, zengin Tunceli sözlü kültür geleneğine temas edilerek ve sahada önemli tecrübeler kazanılarak sona ermiştir.

---

47 Azra Erhat, **Mitoloji Sözlüğü**, 6. bs. (İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996), 226.
48 Elçin, **age**, 386-391.
49 Tahir Alangu, **Keloğlan Masalları**, 3. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010), 166-178.
50 Tahir Alangu, **Billur Köşk Masalları**, 16. bs.(İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017), 85.

2. BÖLÜM: ANALİTİK PSİKOLOJİ VE ARKETİPLER

2.1. Analitik Psikoloji

Analitik psikolojinin, modern psikoloji tarihindeki yerini anlamak için çağdaşı olan psikoloji ekollerini değerlendirmek ve ekolleri şekillendiren faktörleri bilmek gerekir. Bu sebeple çalışmamızda öncelikle analitik psikolojiye kadar modern psikoloji tarihi üzerinde kısaca durulacak daha sonra *Jung'*un kendi ekolünü oluşturma sürecinde, *Freud'*la ilişkisi ve fikirsel ayrılıkları incelenecektir. İlerleyen bölümde, bağımsız bir kuram olarak analitik psikolojinin nasıl ortaya çıktığı, temel görüşleri ve kavramları ile arketipler hakkında derinlemesine bilgi verilecektir. Ayrıca bağımsız bir ekol olduğu halde birçok kuramsal halk edebiyatı eserinde, hâlâ psikanaliz ile birlikte anılan analitik psikolojinin, psikanalizden farkları üzerinde durulacaktır.

2.1.1.Analitik Psikolojiye Doğru

Bilimsel çalışmalar, birikerek ilerleyen süreçler sonucunda gelişir, şekillenir. Nitelikli her çalışma, kendinden önceki araştırmalardan faydalandığı gibi kendinden sonraki çalışmalara da bir zemin oluşturur. Psikoloji tarihinde, Jung psikolojisinin karşılığı olarak kullanılan "analitik psikoloji" de kendinden önce var olan bazı psikoloji kuramlarından beslenir ve daha sonra kendi özgün ekolünü ortaya koyar.

Psikoloji, ayrı bir disiplin olmasaydı ruh, felsefi bir konu olarak ilk insanların varoluşuna kadar uzanan eski bir kavram olurdu. Psikolojinin felsefe içindeki köklerine bakılırsa insan düşüncesinde rasyonel çerçevede anlama çabası ilk kez eski Yunan filozoflarında görülür. Yunan filozofları astronomi ve fizik için kullandıkları doğa bilimi yaklaşımlarını, psikolojik olayları açıklamak için de kullanır. Thales (M.Ö. 600) ile başlayan doğal ve nesnel yaklaşım, Platon ve Aristo (384-322) ile son bulur. Galileo ile on yedinci yüzyılda, doğa bilimi yönelişi tekrar başlayıncaya kadar iki bin yıl geçer[51] ve bu süre boyunca da teolojik görüş[52] hâkimiyetini sürdürmüştür.

---

[51] Yılmaz Özakpınar, **Psikoloji Tarihi** (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016), 16.

Bir bilim olarak psikolojinin felsefeden farkı, ruh olgusuna, deney ve gözleme dayalı bir yaklaşım getirmesidir. Analitik psikolojiye geçmeden evvel kısaca modern psikolojinin başlangıcından, analitik psikolojiye kadarki evrelere bakacak olursak karşımıza ilk olarak Descartes çıkar. Modern psikolojiye katkıları doğrudan olan *Descartes*, bilimsel düşünceleri ve araştırmaları, katı teolojik zihniyet ve geleneksel doğmalardan bağımsız bir hale getiren ilk kişi kabul edilir. Bu sebeple modern psikolojiyi başlattığı söylenebilir.[53] *Descartes*'tan sonra psikoloji üzerine felsefi etkiler sürmeye devam eder. Deneysel psikolojinin temelleri sağlam bir şekilde ancak 19. yüzyılda atılır.[54]

19. yüzyılda çok yönlü bir filozof olan *Gustav Theodor Fechner*, psikolojide deney metodunun kurucusu kabul edilir. *Fechner*'in yaptığı çalışmalar metafizik kapsamlarından ötürü çeşitli şekillerde eleştirilir ancak *Fechner*'in psikolojiye katkısı "ölçme" yi getirmesi olur. Bu sayede en küçük bir uyarıcıda "duyum eşiklerinin" ölçülmesi yöntemlerinin incelenmesi başlar.[55]

Wilhelm Wundt ise formal ve akademik bir bilim olarak psikolojinin kurucusudur çünkü 1879 yılında Lepzeing' de dünyanın bilinen ilk psikoloji laboratuvarını o kurmuştur[56]. *Wundt*, insanın basit reaksiyonlarının detaylı deneysel analizlerini yapan ve laboratuvar çalışmalarında psikolojik gözleme yepyeni doğruluk ve kontrol standartları getiren ilk bilim insanı olur. Onun kurduğu laboratuvar daha sonra Avrupa ve Amerika'da kurulan birçok üniversite laboratuvarına da model olur.[57]

Wundt'tan sonra psikolojiyi farklı noktalardan ele alarak ilerleyen çeşitli ekoller oluşur. Bu ekollerin her biri psikolojiye farklı yönlerden katkıları olan bilimsel incelemeler yaparlar, ayrıca kendilerini eleştiren yeni ekollere de bir çeşit dayanak görevi görürler. *Wundt*'la beraber başlayan yapısalcılık ekolü, E.B. *Titichener* ile şekillenir. *Wundt*, iç gözlem metodunu kullanarak temel duyusal süreçlerin dış dünya

---

52 Metin Toprak, **Hermeneutik ve Edebiyat** (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 35-48.

53 D.P.Schultz & S.E. Schultz, **Modern Psikoloji Tarihi**, çev. Yasemin Aslay (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007), 71-72.

54 O.L. Zangwill, **Modern Psikolojinin Gelişimi**, çev. Yılmaz Özakpınar (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009), 15.

55 Maurıce Reuchlın, **Psikoloji Tarihi**, çev. Tanju Gökçöl, 2. bs. (İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1997), 14-15.

56 Reuchlın, **age**,18.

57 Zangwill, **age**, 16-17.

algımızı nasıl şekillendirdiğini inceler ayrıca tam algı ve bilinç ile ilgilenir. *Titichener* ise daha çok bilincin yapısını şekillendiren elemanlara odaklanır[58].

Yapısalcı anlayışa bir tepki olarak işlevselcilik ekolü oluşur. İşlevselcilik, "zihnin" içinde bulunduğu sosyal ve kültürel çevreye uymak adına işlevler geliştirdiğini savunur. Kaynağı İngiltere olsa da Amerika'da başlar ve gelişir. Temellerini *Darwin*'in evrim teorisinden alır[59]. Peşi sıra farklı ekoller şekillenirken psikanaliz ile *Freud,* analitik psikolojiyle de *Jung* kendisine bu sıralamada yer bulur. İki ekol de bilinçdışı süreçlerin kişilik üzerindeki etkisi noktasında birleşir. Aynı dönemlerde davranışçı ekol de şekillenir. Davranışçılık, yapısalcılık ve işlevselciliğe bir tepki olarak doğar. Kurucusu *J.B. Watson*, psikolojide nesnellik ihtiyacı üzerinde durur ve ekolün temel prensibi etki- tepki ile yalnızca gözlemlenebilecek davranışlar üzerinde durmaktır. Diğer önemli temsilcisi de *Skinner*'dir[60]. Davranışçılığı, bütünün kendini oluşturan parçalardan daha farklı olduğu iddiası ile Gestalt ekolü takip eder. Kurucusu, *Wolfrang Köhler'dir*[61]. Gestalt'tan sonra farklı yeni fikriler ya da itirazlarla hümanistik ekol, bilişsel ekol gibi sesler yükselir ve çeşitli görüşlerle modern psikoloji bugünkü haline ulaşır.

Modern psikolojinin kısa bilimsel tarihine bakıldığında, genel olarak her ekolün haklı bulunan ve eleştirilen taraflarının olması; bazı kesin kabule sahip bilimsel verilerin yanında reddedilen görüşlerin yer alması, psikolojinin hâlâ gelişmekte olan genç bir bilim dalı olduğunu göstermektedir.

2.1.2. Psikanaliz ve Analitik Psikoloji

Psikanalitik hareket *Freud* ve ardından da onun çalışmaları üzerine şekillenen oldukça kişisel bir hareket kabul edilir. *Freud*'a ait bu yeni psikolojik ekol, kendi yaşantısı ile doğrudan ilişkilidir, bu sebeple büyük ölçüde otobiyografik özellikler taşır[62].

Freud'un inceleme sistemi hem içerik hem de metodoloji bakımından –aslında kendisinin de iyi bildiği- deneysel psikolojiden oldukça farklıdır. O, teorilerini, hastalarını gözlemleyerek "davranışları ve öyküleriyle" birlikte "serbest çağrışım ve

58 D.P.Schultz & S.E. Schultz, **age**, 173-174.
59 D.P.Schultz & S.E. Schultz, **age**, 207-208.
60 D.P.Schultz & S.E. Schultz, **age**, 371-372.
61 D.P.Schultz & S.E. Schultz, **age**, 517-518.
62 Halis Özgü, **Psikoloji Dünyasının Üç Büyükleri, Freud, Adler, Jung** (İstanbul: Ararat Yayınevi, 1976), 7-20.

rüya analizi" tekniklerini kullanarak türetir. Bu inceleme metodu yani psikanaliz, ona aittir. *Freud*, içgüdüler üzerine libido merkezli bir çalışma yapar ayrıca kişiliğin bilinçaltı ve bilinçli yanlarını inceler ve bu incelemede meşhur "id, ego ve süperegoyu" ilk kez ortaya koyar. Anksiyete, üzerine çalışır. Savunma mekanizmalarını, kişilik gelişiminin psikoseksüel evrelerini inceler. Freud, mit ve psikoloji denilince de akla gelir. Özellikle Oidipus mitini çalışmalarının merkezini koyar ve özgün bir yorum getirir[63].

"Bilinçaltı- Bilinçdışı" psikanaliz ve analitik psikoloji açısından oldukça önemli bir araştırma alanıdır. Bilinçdışı hem *Jung* ve *Freud*'un yollarını birleştiren hem de aralarındaki bilimsel birlikteliği sona erdiren kavramlardan biri olur. Terimsel olarak karşılaşılan bu ikilikte *Jung*'un, bilinçaltı kelimesi yerine **bilinçdışını** kullanmaktan yana olduğu görülür[64]. Psikoloji biliminin tarihsel süreçlerini aktaran birçok kaynakta, bilinçaltı kavramı Freud'la özdeşleşmiş gibidir. Ancak bilinçaltı üzerine düşüncelerin, tarihsel yolculuğuna bakıldığında kökeninin çok daha eskilere dayandığı görülür[65].

Bilinçaltına dair psikanaliz öncesinde de çalışmalar yapıldığıyla ilgili *Schultz&Schultz*, 1869'da *V. Hartmann* tarafından "Bilinçaltı Felsefesi" başlığıyla yayımlanan kitabın çok meşhur olduğu için dokuz baskı yaptığını ve 1870-1880 yılları arasında Almanya'da başlıklarında "Bilinçaltı" kelimesi geçen en az yarım düzine kitap olduğunu belirtir[66]. Tarihsel incelemeler ile değerlendirildiğinde bilinçaltı üzerine düşüncelerin *Freud*'tan öncesine uzandığı görülür ancak Freud'un başarısı, bilinçaltı güdülerin önemini fark edip bunların nasıl inceleneceğine dair yöntemler geliştirmiş olmasıdır. Onu, önceki araştırmacılardan farklı kılan şey budur.

Freud ile *Jung*'un yolları kesişmeden evvel *Jung*, psikiyatri bölümünde okur ve doktorasını Basel Üniversitesinde "Okült Olarak Adlandırılan Olayların Psikolojisi ve Patolojisi Üzerine" adı ile tamamlar. *Jung* doktora çalışmasının konusunu, öğrencilik yıllarındayken medyum olan kuzeni Helen'e Preiswerk'in seanslarına katılarak gözlemlediği olaylardan hareketle belirler. Trans halinde başka medyumları da gözlemeler ve medyumların trans halindeki konuşmalarını "bilinçaltında üretilen

---

63 Robert A. Segal, **Mit**, çev. Nursu Örge (Ankara: Dost Yayınevi, 2004), 123-126.
64 Carl Gustav Jung, **Dört Arketip**, çev. Mert Hüseyin Ergül (İstanbul: Olympia Yayınları, 2016b), 116.
65 Bkz. D.P.Schultz & S.E. Schultz, **age**, 567-570.
66 D.P.Schultz & S.E. Schultz, **age**, 569.

birtakım hikâyeler" olarak adlandırır. Ona göre bu durum, bilinçdışı aklımızın mit yaratısal gücünün bir kanıtıdır[67].

Jung, tıp alanından mezun olur ve şizofreni terimini ilk kez kullanan ünlü psikiyatrist E. *Bleuler*'e asistanlık yapmak üzere Zürih'teki Burghölzli Psikiyatri Hastanesine kabul edilir. *Bleuler*, *Jung*'u "*Galton*'un çağrışım testleri" üzerine çalıştırır. Bu araştırma ile *Jung,* psikoloji dünyasında meşhur olur ve deneysel buluşlarının *Freud*'un "bastırma kuramına" yönelik nesnel bir destek olduğunu fark eder. Bu nedenle "Sözcük Çağrışımı Üzerine Araştırmalar" isimli kitabının bir kopyasını *Freud*'a yollar ve umduğundan daha güzel bir geri dönüş alır. İkili 1907'de Viyana'da buluşur[68]. Buluşmadan sonra ikili arasında tam on altı yıl, baba oğul ilişkisi tadında yürütülen bilimsel bir süreç başlar ancak zamanla *Jung*, bazı fikirleriyle *Freud*'tan ayrılmaya başlar. Yollarının tam olarak ayrılmasına, iki temel konuda farklı düşünmeleri sebep olur. İlki "bilinçdışına" yaklaşımları, ikincisi ise "libido" konusudur.

Freud, insan güdülerini belirleyen en önemli etmeni cinsellik olarak kabul eder ve ona göre bilinçdışı tamamen kişisel alanda ve bireye özgüdür yani bireyin kendisiyle sınırlıdır. *Jung* ise bilinçdışını "bireysel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışı" olmak üzere ikiye ayırır. Ona göre bilinçdışı, bireyin hem kendi yaşamından hem de kolektif alandan gelen ögelerle şekillenmektedir. Ayrıca Jung, libidoyu yaşam enerjisi olarak görür ve cinselliğin de bunu ifade etmenin yollarından sadece bir tanesi olduğunu düşünür[69].

Temel konulardaki keskin fikir ayrılıkları sebebiyle *Jung* ve *Freud*'un yolları ayrılır ve *Jung*'un kendine has yaklaşımları ile şekillendirdiği analitik psikoloji böylece özerkleşir. 21. yüzyılda yalnızca psikolojinin değil sosyoloji, felsefe, antropoloji ve güzel sanatların pek çok dalının *Jung* psikolojisiyle yakından ilgilendiği görülür. Çünkü analitik psikoloji bireyin hem kendisini hem de içinde yaşadığı dünyayı anlaması açısından önemli bilgiler içerir.

2.1.3. Analitik Psikoloji ve Temel Kavramlar

Çalışmamızda, geniş bir çalışma alanına sahip olan analitik psikolojinin terimsel kavramları, tez konusuna uygun şekilde sınırlandırılmıştır. Bu bölümde Jung'un

67 Anthony Stevens, **Jung**, çev. Nursu Örge (Ankara: Dost Kitapevi, 2014), 27.
68 Stevens, **age**, 33-35.
69 Stevens, **age**, 39.

hayatı ve analitik psikolojiyi şekillendirme süreci ile edebi metinlerin arketipsel olarak çözümlenmesi için bilinmesi gereken bazı önemli kavramlar üzerinde durulacaktır.

2.1.3.1. Jung ve Analitik Psikoloji

Bağımsız bir kuram olarak analitik psikoloji, *Jung* psikolojisi ismiyle de anılır. Analitik psikolojinin doğru bir şekilde anlaşılması için *Jung*'un hayatının da mutlaka incelenmesi gerekir çünkü *Jung*'un kendini anlama çabası, psikoloji anlayışını şekillendiren önemli faktörlerden biri olmuştur.

Carl Gustav Jung 1875'te İsviçre'de doğar. Babası papazdır ve annesinin ailesi de din insanlarından oluşur. *Jung*'un vaftiz adını aldığı büyükbabası ise Basel Üniversitesinde rektörlük de yapmış tanınan bir doktordur. Bu sebeple tıp, ilahiyat, spiritüalizm gibi alanlar *Jung*'un zihinsel gelişimi üzerinde etkili olur[70]. *Jung*'un anne ve babası arasındaki problemler, çocukluk yıllarında *Jung*'ta içsel sorunlara neden olur. Bir süre sonra anne ve babası ayrılır, o yıllarda geceleri ne olduğunu bilemediği korkular yaşar ve etrafında babasının mesleğinden ötürü ölüm, karanlık, "Hz. İsa ve din" gibi temalar belirginleşir. Peşi sıra hayatı boyunca düşüncelerinde yer edinecek düşlerini görmeye başlar[71]. *Jung* okulda da evde de yalnız bir çocuktur ve tek başına oynadığı oyunlar, çocukluğa özgü fanteziler ve ritüellerle doludur. Ritüellerinden biri ileride *yansıtma* kavramını geliştirmesine vesile olur. Liseyi Basel'de okur. Pek de mutlu bir öğrencilik hayatı olmaz. Hatta bir süre okula gitmemek için isteyerek bayılma nöbetleri geçirir ancak bu dönemlerde oldukça önemli bir şey fark eder. İçsel süreçlerinde birbirinden oldukça farklı iki kişiliği olduğunu düşünür ve bunları No.1 ile No.2 olarak adlandırır. No.1 herkesin dışarıdan gördüğü kişi, No.2 ise insanların dünyasından uzak olsa da doğaya, düşlere ve Tanrı'ya yakın olan daha yaşlı bir kişilik gibidir. *Jung* çok sonra psikolojisinde bu durumu "ego" ve "benlik" olarak adlandıracaktır[72]. *Jung*'un "Kırmızı Kitap"ta kendi bilinçdışı serüvenini aktarırken kullandığı "bu çağın tini" ve "derinliklerin, derinlerin tini" adlandırması da benzer anlamda kullanılır[73].

---

70 Stevens, **age**, 15.

71 Carl Gustav Jung, **Anılar, Düşler, Düşünceler**, çev. İris Kantemir, 4. bs. (İstanbul: Can Yayınları, 2009), 21-25.

72 Stevens, **age**, 20-22.

73 Carl Gustav Jung, **Kırmızı Kitap**, çev. Okhan Gündüz (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014), 122-132.

Jung 1895'te Basel Üniversitesinde Tıp okumaya başlar. Bu dönemde de düşler görür. Sürekli sorgulamaya devam eder. Ruh üzerine düşünür ve onun incelenmesiyle ilgili düşünceler geliştirmeye başlar. Bu sebeple medyum kuzeni, H. Preiswerk seanslarına katılır, iki yıllık gözlemleri daha sonra "Okült Olarak Adlandırılan Olayların Psikolojisi ve Patolojisi Üzerine" isimli doktora tezinin temelini oluşturur.[74] Bu araştırmasında, ileride analitik psikolojide savunacağı iki düşüncesinin temelleri şekillenir. "(1) Bilinçdışı psişede var olan kişilikler ya da kompleksler; translar, rüyalar ve sanrılar esnasında canlanabilir ve (2) kişisel gelişim süreci esas olarak bilinçdışı bir düzlemde gerçekleşir[75].

Jung mezun olduktan sonra Zürih'te *E. Bleuler*'in asistanı olur ve çağrışım testi üzerine çalışır. Çalışma neticesinde Freud ile tanışır. Bir önceki bölümde detaylı şekilde açıkladığımız üzere on altı yıl beraber çalıştıktan sonra temelde "libido ve bilinçdışı" konularına farklı yaklaşımları sebebiyle yolları ayrılır. *Jung*, kendi bağımsız ekolü olan analitik psikolojiyi ortaya koyar. Analitik psikoloji, bireyin psişesinin çok katmanlı yapılardan oluştuğu, çeşitli deneyimlerle kolektif bilinçdışı ve ilksel imgelerle bağ kurulabildiği, libidonun yalnızca cinsellik merkezli bir kavram olarak adlandırılmayacağı gibi çeşitli görüşleri savunur[76].

Jung'un bazı önemli çalışmaları: Çağrışım testleri, bilinç ve bilinçdışının işlevleri ve yapıları, kolektif bilinçdışı ve arketipler, libido kavramı, kompleksler kuramı, rüyalar ve incelemeleri, psikolojik tipler, psikoloji ve din ilişkisi başlıkları ile sıralanabilir.[77] Jung; rüyalar, mitoloji, masallar ve sembollerle yakından ilgilenir ve kuramının çeşitli izahlarında bu alanlardan sıkça faydalanır[78]. Psikoloji biliminde derin izler bırakan Jung psikolojisinin, geniş bir kapsamı olduğu için çalışmamızda ele alınacak kavramlar, tezin konusuna uygun olarak sınırlandırılmıştır. Edebi metinlerin analitik psikoloji merkezli çözümlenebilmesi için bilinmesi gereken bazı kavramlar vardır.

---

74 Stevens, **age**, 27.

75 Stevens, **age**, 29.

76 Bkz. Carl Gustav Jung, **İnsan Ruhuna Yöneliş**, çev. Engin Büyükinal (İstanbul: Say Yayınları, 2016c).

77 Bkz. Ender Gürol, **Carl Gustav Jung** (İstanbul: Cem Yayınevi, 1977).
Bkz. Frieda Fordham, **Jung Psikolojisinin Ana Hatları**, çev. Aslan Yalçıner, 6. bs. (İstanbul, Say Yayınları, 2004).

78 Bkz. Carl Gustav Jung, **Dönüşüm sembolleri**, çev. Firuzan Gürbüz Gerhold (İstanbul: Alfa Yayınları, 2019).

2.1.3.2. Temel Kavramlar

2.1.3.2.1. Psişe

Psişe, Jung psikolojisinin temel kavramlarından biridir. Psişe (psykhe); bilinç, bireysel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışının psişik süreçlerinin tamamını ifade etmek için kullanılan terimdir[79]. Türkçeye çevrilmiş birçok kaynakta psişe ve ruh aynı kavramlar kabul edilse de *Jung*, ruh ile psişeyi birbirinden ayırır. Ruh kavramını, psişeden farklı olarak "kişilik" diye betimlenen sınırları çizilmiş bir kompleks olarak açıklar.[80] Bu sebeple çalışmamız boyunca psişik süreçlerin tamamını ifade etmek için "psişe" terimi kullanılmıştır. *Jung*, insan psişesinin doğuştan *tabula rasa* olduğu fikrini kabul etmez[81]. Ona göre ruhun, hiçbir şeye indirgenemeyecek kendine has bir yapısı vardır ve birey psişesini kendisi üretmez, tersine psişe tarafından önceden oluşturulur.[82]

2.1.3.2.2. Libido

Libido, *Jung*'un kendi psikolojik yaklaşımını temellendirdiği önemli bir kavramdır. *Freud* ile yolunu ayırıp kendi kişisel iddiasını ortaya koyduğu libido kavramı, *Jung* psikolojisinde psişik enerjiyi karşılayan terimdir. Psişik enerji, psişik sürecin yoğunluğunu ve değerini ifade eder.[83]

Freud'un libido kavramı, ruhsal enerjinin cinsellik merkezli olduğu üzerineyken *Jung*, libidoyu bir çeşit yaşamsal enerji olarak değerlendirir ve cinselliğin de bu yaşamsal enerjinin ifadelerinden sadece biri olduğu düşünür.[84] Edebi türlerin analitik psikoloji merkezli yorumlanmasında "libido" kavramının anlaşılması mühimdir. Kahramanın mücadele süresi boyunca içsel olarak hissettiği gayret "libido"yu yani yaşam enerjisini temsil eder ve önemli libido sembolleri ışık, ateş, güneş olarak ifade edilir[85].

---

79 Carl Gustav Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, çev. Nur Nirven (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016a), 54.

80 Carl Gustav Jung, **Seçme Yazılar**, çev. Levent Özşar (İstanbul: Alfa Yayınları, 2018)106.

81 Jung, **Dört Arketip**, 146.

82 Carl Gustav Jung, **Keşfedilmemiş Benlik**, çev. Mert Hüseyin Ergül (İstanbul, Olympıa Yayınları, 2016f), 60.

83 Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, 50.

84 Stevens, **age**, 39.

85 Carl Gustav Jung, **Dönüşüm sembolleri**, çev. Firuzan Gürbüz Gerhold (İstanbul: Alfa Yayınları, 2019) 182-227.

Jung'un, libido yaklaşımında "progresyon"(ilerleme) ve "regresyon" (gerileme) olarak adlandırılan iki kavram vardır ve libidonun ilerlemesi ya da gerilemesi ruhsal yaşamın en önemli görüngüleri kabul edilir. İlerlemeden kastedilen psikolojik uyumlanma sürecinin günlük ilerlemesidir[86]. İlerleme süreci, psişenin hayatla bağı kurulurken bir engele takılmadan yaşam enerjisinin dengeli şekilde akışına devam etmesidir. İlerleme boyunca karşıt çiftler ruhsal süreçlerin eşgüdümlü akışında birleşirler ve bu durum, dengenin korunmasını sağlar. İlerleme mümkün olmadığında yani akış durduğunda ise olumlu ve olumsuz, eş güdümlü bir eylemde birleşemez.

Bu dengesizlik doğurur ve ortaya bir gerilim çıkar. Gerilim, istenmeyen psikolojik sonuçlar doğurur. Sorun çözülemezse yani dengeli ilerleme sağlanamazsa iç birlik bozulur ve sonuç nevroza kadar varabilir[87].

Libidonun ileri hareketinin durdurulması, bilinçdışı "duygu" işlevindeki gerileme tarafından sağlanıyorsa ve "düşünme" işlevi dış dünyaya uyumlanmayı başaramıyorsa yalnızca duygu işlevi içsel dünyaya döner ve bu durum bir süre yeterli gelebilir. Ancak duygu işlevi kadar düşünme işlevinin de sürece katılması gerekir çünkü insan duygu ve düşünceleriyle bir bütün olarak hayatla bağ kurar. Dış dünyayla ilgilenirken içsel olana, iç dünyayla ilgilenirken de dışsal olana dengeli şekilde bakmak için düşünce işlevi ve duygu işlevinin sürece dengeli katılımı oldukça önemlidir[88].

Libidonun gerilemeden kurtulmasının yolu, kişinin kendi psişesinin derinlerinden geçer. İçsel olana yönelmek ve oradaki sorunların objektif, sağlıklı yüzleşmeler ile çözülmesini sağlamak, dengeli bir libido ilerlemesini sağlar ve bu, hayatla engelsiz bir temas anlamına gelir. Engelsiz temas, sorunsuz bir hayattan çok sorunlarla baş etmeyi öğrenmek için kendini iyi tanımayı, ifade eder. Kişi, kendiyle arasındaki tüm perdeleri kaldırdığında ve objektif şekilde kendini keşfettiğinde engelsiz teması sağlamış olur.

Edebi türlerde ve özellikle monomitlerde, kahramanın savaştığı ejderha, dev vb. aktarım simgeleri, kahramanın gerileyen libidosunun ve bu durumu çözmek için içsel anlamda kendisiyle mücadelesinin örneğidir. Eğer kahraman mücadeleden zaferle çıkarsa libidosunu gerilemeden kurtarmayı yani dengeli bir akışı sağlamayı başarmış

---

86 Ender Gürol, **age**, 9.
87 Jung, **Seçme Yazılar**, 65-66.
88 Jung, **Seçme Yazılar**, 69-70.

olur. Asıl zafer de bireyin, kendi benliğine yaptığı zorlu seferler neticesinde, içsel meseleleri çözebilme yeteneğini kazanmasıdır. İçsel sorunlarını çözmeyi öğrenen kişi, aktif rol aldığı dışsal konulara karşı da daha sağlıklı yaklaşır böylece bilge bir yaşam kurma yolunda büyük bir yol katetmiş olur.

2.1.3.2.3. Ego (Ben, Ich)

Analitik psikolojide ego kavramı, bilincin merkezini ifade etmek için kullanılır. Ego, büyük ölçüde sürekliliği ve kimliği bulunan fikirler kompleksinden oluşur[89]. *Jung*, bilinç ve ego kavramları arasında belli bir ayrım yapmaz, hatta kimi zaman birbirlerinin yerine kimi zaman da 'ego-bilinç' şeklinde birlikte kullanır[90]. Egonun sınırları, psişik içeriklerin doğrudan algılandığı alanı kapsar, egonun doğrudan algılayamadığı psişik içerikler ise bilinçdışı alana girer[91]. Analitik psikolojide, bilinç alanına "duyum, düşünce, sezgi ve duygu" aracılığıyla yöneliriz[92]. Günlük hayatta sıradan işlerin yürütülmesinde ya da üstün düşüme kapasitesi gerektiren bilişsel süreçlerde, farkında olunan tüm düşünsel örüntüler, ego alanın sınırlarında şekillenir. Ancak insan sadece ego alanında gördüğü, düşündüğü ve algıladığı kadarından ibaret bir varlık değildir.

2.1.3.2.4. Bilinçdışı

"Bilinçdışı ve bilinçaltı"[93] terimlerinin kullanımı ile ilgili analitik psikolojinin tutumuna bakılırsa *Jung*'un bilinçdışı terimini tercih ettiği görülür. Jung, bilinçdışını, bilinçaltı olarak adlandırmanın yanlış olduğunu ifade eder çünkü bilinçdışı yalnızca bilincin altında değil, üstündedir de hatta o kadar üsttedir ki ona ulaşmak için ciddi bir yol kat edilmesi gerekir[94].

Jung ve *Freud*'un fikir ayrılığına düştüğü konularından biri de bilinçdışı kavramına yaklaşımları olur. Freud'a göre bilinçdışı tamamen kişisel yani bireye özgüdür, *Jung*'a göre ise bilinçdışı, bireysel ve kolektif bilinçdışı olmak üzere ikili yapıdadır[95].

---

89 Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, 13.
90 Stevens, **age**, 90.
91 Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, 14.
92 Jung, **İnsan Ruhuna Yöneliş**, 115.
93 "Bilinçaltı" teriminin tarihsel geçmişiyle ilgili çalışmamızın "Psikanaliz ve Analitik Psikoloji" başlığında bilgi verilmiştir.
94 Jung, **Dört Arketip**, 116.
95 Stevens, **age**, 39.

Jung'un bilinçdışı kavramı, psikolojide bilinçli olmayan yani ego ile algılanabilir şekilde ilişkisi bulunmayan psişik içeriklerin veya süreçlerin bütününü ifade eder[96].

Bireysel bilinçdışı, her bireyin kendi deneyimleri neticesinde şekillenen ve kendisine özgü olan bilinçdışı alanına denir. Bireyin yetişme süresi boyunca ona eşlik eden bastırdığı ya da yok saydığı, kendisine özgü şekillenmiş dürtü ve arzularının, hatırlanmayan deneyimlerinin tamamı bireysel bilinçdışını oluşturur. Bireysel bilinçdışı, kolektif bilinçdışına göre ego alanına yakın bir konumda olduğu için bazen fanteziler ve rüyalarda gizlenmiş olarak ortaya çıkar[97]. İnsanların, kişisel yaşamlarında deneyipleyip bastırdığı, unuttuğu her şeyin bilinçli algı eşiğinin altında algılanmasıyla bireysel bilinçdışı oluşur.

Kolektif bilinçdışı ise bireysel bilinçdışına ilaveten insanların kişisel deneyimlerinden kaynaklanmayan ancak çoğunlukla kalıtım yoluyla aldıkları yani beynin kalıtsal yapısıyla edindikleri içeriklerin tamamına denir. Bu içerikler, tarihsel gelenek ve göç şartı olmadan her zaman, her yerde tekrar ortaya çıkabilecek güdüler, imgeler ve mitolojik çağrışımlar olarak kolektif bilinçdışını oluştururlar[98]. Analitik psikoloji, bireysel ve kolektif bilinçdışı kavramlarıyla birlikte birçok araştırma konusunu da bilim dünyasına kazandırır. İnsanların yaşadığı bilinçdışı süreçler ya da mitoslar incelendiğinde psişik süreçlerin benzer şekilde ilerlediği görülür ve imge kavramı ön plana çıkar.

2.2. ARKETİPLER

Arketip kavramı *Jung* tarafından "imge[99]" olarak adlandırılır. Jung'un arketip kavramı ile Platon'un idea kavramı birbirini çağrıştırsa da iki kavram, ereksel ve dinamik yapıları sebebiyle farklılaşır[100]. *Jung* bu eski terimi, Batı kültürünün genel dilinden alıp yeniden hayata döndüren ilk yazardır[101]. İmge kavramı, insanların doğasındaki davranış kalıplarını ifade eder ve "imge" sadece ortaya çıkan etkinliğin şekli değil aynı zamanda etkinliğin sunulduğu tipik durumun da karşılığıdır. Her türün kendine özgü bu ilk imgeleri "arketip" adını alır. İnsan doğuştan *tabula rasa*

96 Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, 14.
97 Fordham, **age**, 24-25.
98 Jung, **age**, 16.
99 Jung, **age**, 13.
100 Stevens, **age**, 74.
101 Carl Kerenyı, **Eleusıs, Anne Kızın Arketip İmgesi**, çev. Tüba Bayraktar Yaşar (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012), 27.

olmadığından psişik olan aslında her şeyden önce şekillenir ve kalıtımsal olarak bilinçdışı doğal yatkınlıklarından kaynaklanan yaratıcı fantezilerde ilk imgeler görünür hale gelir. *Jung't*an önce ilk imgelerden bahseden birçok araştırmacı olmuştur. *Jung*'un arketip kavramına katkısı, arketiplerin herhangi bir dış etmen olmadan da kendiliğinden doğabildiklerini göstermesi olur[102].

Jung'a göre arketipler, insanlar için her çağda, her coğrafyada, ırk, dil ya da din farkı olmadan benzer duygu, düşünce, imge ve mitolojik motiflerin belirmesine sebep olan faktördür. Ortak davranış özelliklerini başlatıp denetleyen içkin nöropsişik merkezlerdir. "Tek bir bireyin tüm arketip donanımı kolektif bilinçdışını oluşturur. Bu kolektif bilinçdışının yetkisi ve gücü merkezi bir çekirdekte toplanır; kişiliğin bütünleşmesinden sorumludur ve Jung buna "benlik" der[103]."

Arketipler insanlığa mal olmuş kavramların bireye sirayeti sebebiyle kolektif oldukları gibi kişinin bireysel alanında da bulunabildiklerinden içkin özelliklere de sahiptirler. Örneğin bir kişinin psişesinde, binlerce yıllık insanlık tarihinden süzülüp gelen savaşçı arketipi, kolektif köklerden etkilendiği kadar bireyin kendine özgü yaşantısının izleriyle de şekillenir. Ömrü boyunca, bireysel kararlarını alma hakkına sahip, demokratik bir aile ortamında yaşamış birey, yüksek olasılıkla savaşçı yönlerini daha erken keşfedip hayata atılır. Ancak tam tersi durumda yani bireyleşmeye uygun yetiştirilme ortamına sahip olmayan bir kişinin, savaşçı yönlerini erken keşfetme olasılığı oldukça düşüktür. Bu sebeple psişenin inşasında dışsal olan ile içsel olanın dengeli birlikteliği oldukça önemlidir.

Jung psikolojisinin arketip kavramı, birçok alanı olduğu gibi güzel sanatları da etkiler. Romanda, öykü ve şiirde; sinema ve reklam filmlerinde; marka adlandırmaları, tanıtımlar ve daha birçok yerde arketiplerin izlerine rastlamak mümkündür. Arketipler evrensel miras oldukları için kendimizi onların bir parçası gibi hissederiz. Örneğin bir destandaki kahramanın macerasını arketipsel olarak izlersek bu maceranın yalnızca o kahramana ait olmadığını biliriz; o macera tüm insanlığın yaşadığı benzer süreçlerin yalnızca küçük bir örneğidir. Arketip, bizi hem bağlı olduğumuz evrensel bütünün bir parçası yapar hem de kendi biricikliğimizi tamamlamanın yollarını gösterir.

---

[102] Carl Gustav Jung, **Feminen Dişilliğin Farklı Yüzleri**, çev. Tuğrul Veli Soylu (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016e), 118-119.

[103] Stevens, **age**, 72.

2.2.1. Arketip Tasnifleri

Arketipler, psişenin bilinçdışı alanında şekillenen ilksel imgelerdir. Bir kişinin, kendi psişesini yani ego, bireysel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışını adım adım keşfi ile arketipleri keşfi, paralellik gösterir. Merkezinde bir kahramanın ya da amacın olduğu, anonim, olağanüstülük taşıyan edebi bir metin incelendiğinde tıpkı gerçek dünyada olduğu gibi kahramanın, ego, bireysel bilinçdışı- kolektif bilinçdışı keşfini yaşadığı ve arketiplerle karşılaştığı görülür. Böylece gerçek dünyada bilinçdışı alanda kaldıkları için ulaşılması ve incelenmesi oldukça güç olan arketipler, anlatılar vesilesiyle ete kemiğe bürünmüş ve incelenebilir hale gelmiş olurlar.

Arketipler keskin sınırlarla ayrılmasalar da tezahür alanlarına ve şekillerine göre belli başlıklar altında incelebilirler[104]. Çalışmamızda arketipler üç başlık altında incelenecektir. Kahramanların daha çok bireysel bilinçdışı alanında beliren ve bireyleşme yolculuğunu şekillendirenler, bireyleşme arketipi başlığında ele alınacaktır. Bireyleşme arketipleri başlığında tez masallarında "self(kendilik), gölge, anima- animus, persona" arketipleri incelenecektir. Durum Arketipleri başlığında tez masallarında "yaratılış, ölümsüzlük ve kahramanlık(monomit/aşama)" arketipleri incelenecek ve *Campbell*'in "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" isimli eserindeki "Kahraman Macerası" aşamaları takip edilerek monomit özelliği taşıyan masallar belirlenecektir. Son olarak psişede daha çok kolektif bilinçdışında şekillenen simgesel arketipler başlığında "yaşlı bilge arketipi, anne arketipi ve baba arketipi ile (*Pearson*'un[105]) yetim, masum, büyücü, gezgin, savaşçı, fedakâr arketipleri ve çeşitli arketipsel simgeler" ele alınacaktır.

2.2.1.1. Bireyleşme Arketipi

Bireyleşme kendini tanıma isteğiyle başlar. Birçok insan kendini tanıma denildiğinde ego seviyesindeki yaşamını anlar ancak ego yalnızca kendi içeriğini bilir. Bilinçdışını ve onun içeriğini bilemez[106]. Analitik psikolojide, libidonun ileri hareketini bozan bazı bilinçdışı süreçler vardır. Bu süreçler kişinin psikolojisini şiddetli bir şekilde etkileyip bütün hayatını felce uğratabilir. Böyle bir durum karşısında, seçilecek en anlamlı yol, içsel enerjiyi harekete geçirip sorunların kaynağına eğilmek yani onlarla

---

104 Ömer Tecimer, **Sinema Modern Mitoloji**, 2. bs. (İstanbul: Plan B Yayıncılık, 2006), 98.

105 Carol S. Pearson, **İçimizdeki Kahraman**, çev. Semra Ayanbaşı (İstanbul: Akaşa Yayınları, 2003).

106 Jung, **Keşfedilmemiş Benlik**, 35.

yüzleşip savaşmaktır. Bireyleşme sürecinin temel getirisi kişinin maceraya başladığından çok daha farklı biri olarak tamamladığı "yeni halidir". İnsanın kendine karşı başlattığı bu savaş, küllerinden doğacak bir bireyin kutlu aydınlanması ve ödülü ise bilgelik tacını taşımaktır. Halk anlatılarında da kahramanın kendi psişesinin bütün yönlerini tanımak için içsel bir yolculuğa çıkması ve objektif bir çizgide, kendine özgürce bakarak sorunlarını çözmeyi öğrenmesi, onun bireyleşme sürecini ifade eder. Böylece kendini, hayatı ve diğer insanları algılama şekli de değişir.

Bireyleşme kavramında belirtilmesi gereken önemli bir nokta vardır. Bir kişinin psişesi, bilinç ve bilinçdışı alanda dengeli süreçler ile sağlıklı kalabilir. Bireyleşmeyle kastedilen bilinçdışı süreçlerde yoğunlaşarak gerçeklikten kopmuş, yitip gitmiş bir hal değildir. Bireyleşme, hem içsel anlamda kendini bilme hem de içinde bulunduğu dışsal-çevresel dinamiklerle sağlıklı bağını sürdürmeyle mümkün olabilir[107].

Birey olmak, topluma sırtını dönüp yaşamak demek değildir; birey olmak toplumda kendi varlığı ile yer edinirken kolektif olana da etkin katkı sağlamaktır. Bireyde, bilinç ile bilinçdışının uyumundan sonra dengeli bir yaşamsal tavır gelişmeye başlar. Masallarda kahramanları da yaşadığı tüm bilinçdışı olaylardan sonra geri dönüp huzura erdiği yer hem kendi benliği hem de toplumsal alandaki varlığıdır çünkü hem birey olmak hem de aynı zamanda toplumun bir ferdi olmak, kahraman olmanın gereğidir.

2.2.1.2. Durum Arketipleri

Durum arketiplerine daha çok mitoloji ya da destan gibi içinde kozmogoni, antropogoni, eskatoloji mitlerinden örnekler bulunan türlerde rastlanır. Tez masallarında yaratılış ve ölümsüzlük temalı örnekler bulunmadığından durum arketiplerinden yalnızca kahramanlık (monomit/ aşama) arketipinin örnekleri incelenebilmiştir.

Durum arketipleri üç başlık altında incelenebilirler:

1. **Yaratılış**: Arketipsel motifi olarak yaratılış, mitlerden günümüze masal vb. edebi türler ile ulaşabilen, varoluşun ilk kaynaklarını içerir. Evrenin ya da insanın yaratılışını (kozmogoni, antropogoni) konu alan mitlerdir.

[107] Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, 17.

2. **Ölümsüzlük**: Anlatılarda, arketipsel motif olarak ölümsüzlük Gılgamış'ta olduğu gibi sıklıkla kullanılmaktadır. Bu motifi *Tecimer* :" Bu motifin iki ayrı anlatılış biçimi vardır: İlki zamandan kaçış, ölümsüzlüğe ait olarak cennete dönüş, düşüşten önceki sonsuz saflık ve mutluluğa yeniden kavuşmaktır. İkincisi zamansal çevrim içinde, sonsuza dek yinelenen yeniden ölüm ve doğum olgusudur; doğanın sürekli döngüsü ve ölümsüzlüğünün yansımasıdır." (Tecimer, 2005: 98) şeklinde izah eder.
3. **Kahramanlık**: Bireyleşme bölümünde bahsettiğimiz üzere kahramanlık motifi bireysel dönüşümü içerir ve ayrıca kahraman, bir sorunu çözüme kavuşturan, kurtarıcı misyonunu üstlenmiş kişidir. *Joseph Campbell*, çalışmaları ile mitoloji dünyasını derinden etkilemiş önemli bir araştırmacıdır. Dünyanın pek çok kültürüne ait kahraman merkezli türleri inceleyerek, kahramanların benzer süreçlerden geçtiğini tespit etmiştir. *Campbell'in* Türkçeye "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" ismiyle çevrilen" The Hero with a Thousand Face" isimli eserinde "Kahraman Macerası" aşamalarını[108] belirlemiştir.

2.2.1.3. Simgesel Arketipler

Arketip kavramının tezahürü, bilinçdışı alanda gerçekleşir ve arketiplerin bilinçdışındaki yerleri, keskin çizgilerle ayrışamayacak kadar iç içe geçmiş olabilir. Genel olarak simgesel arketipler daha çok kolektif bilinçdışında şekillenirler ama anne arketipi gibi, psişenin hem bireysel bilinçdışıdan hem de kolektif bilinçdışından etkilenen simgesel arketipler de vardır. Simgesel arketipler hemen her kültürde bir karşılığı olan varlıklar ya da simgelerden oluşur ve evrensel bir değer taşırlar. Örneğin bütün kültürlerde "ışık" olumlu bir anlam taşır. Karanlığa bakan ve hiçbir şey görmeyen bir insanın bütün korkuları ışığın yardımıyla savuşur. Böylece binlerce yıllık insanlık deneyiminin sonucunda, ışık imgesi psişenin derinlerine pozitif şekilde kodlanır. Zamanla anlamı genişlemeye devam eder ve ışık; yaşam enerjisi, akıl, zekâ ve bilinç demek olur. Doğal olarak bir rüyada ya da masalda ışık simgesi varsa insanlar için bunun karşılığı, kurtuluşun yakın oluşudur.

Simgesel arketipler, binlerce yıl yaşamış ve el birliğiyle inşa edilmiş "insanlık ruhu"ndan süzülüp gelen güzide miraslardır. Bu sebeple bilinçdışında olumlu ya da olumsuz enerji merkezlerini, simgesel yolla ve evrensel bir dille ifade ederler.

[108] Aşamalar, "Kahramanlık (Monomit- Aşama) Arketipi" başlığında ele alınacaktır.

Başlıca simgesel arketipler: Büyük ana, yaşlı bilge, anne, baba, oyunbaz, şekil değiştiren, masum, büyücü, gezgin, savaşçı, fedakâr, büyülü çocuk, çember, mandala, su, güneş, karanlık vb. kabul edilebilir.

3. TUNCELİ MASALLARI VE ARKETİPLER

Tunceli masallarının arketipsel ve sembolik olarak incelenmesi "Bireyleşme arketipleri", "Durum Arketipleri", "Simgesel Arketipler" sıralaması ile yapılacaktır.

3.1. Bireyleşme Arketipleri

"Bireyleşme Arketipleri" başlığında "self, ego, gölge, anima- animus, persona" arketipleri ele alınmıştır. İnceleme her bir arketip için dört aşamada şekillenmiştir. Birinci aşamada, arketipin bilimsel olarak karşılığı açıklanmıştır; ikinci aşamada, incelenmiş tez masallarından elde edilen genel bulgular sıralanmıştır; üçüncü aşamada, tek tek masalların nasıl incelendiği paylaşılmıştır; dördüncü ve son aşamada ise sonuç bölümüyle inceleme tamamlanmıştır.

3.1.1. Self (Benlik/ Özben/Öz/ Kendilik) Arketipi

S*elf* arketipi hem psişenin bütünlüğünü hem de bütünlüğü oluşturan merkezin kendisini temsil eder. Jung tarafından arketiplerin arketipi olarak adlandırılır.[109] Bilinçli ve bilinçdışı fenomenleri bir araya getiren self arketipi, psişenin merkezinde ve kapsadığı tüm fenomenlerde aktif rol üstlenir. Her insan, evrenin içinde biricik, benzersiz bir parçadır fakat bir o kadar da diğer bütün varlıklarla birlikte aynı evrene aittir. Bireyin ait olduğu bu evrenin içinde kendisinin şekillendirdiği ve kendisini şekillendiren etkenlerin bütünü, self arketipinin bir ifadesidir. Self arketipi, çeşitli tezahür şekilleriyle simgesel arketipler başlığında da incelenmeye müsaittir. Ancak kişi, belli bir amaç için yola çıkarsa ve kendi içindeki tüm zıtlıkları dengeli bir "birlik" haline getirmeyi öğrenirse bireyleşmeyi de başaracağı için çalışmamızda self arketipi, bireyleşme arketipleri başlığında ele alınmıştır.

Self arketipi, psişede bir merkez ve merkezi çevreleyen çembere benzediği için mandala sembolü ile de ifade edilir. Bir merkez etrafındaki çember ile mandalalar, bilinen en eski dinsel figürlerdendir[110] *Jung*'a göre dairesel hareketler, insan

[109] Stevens, **age**, 54.
[110] Fordham, **age**, 81.

doğasının bütün aydınlık ve karanlık güçlerini ve tüm psikolojik karşıtlıklarını, harekete geçirdikleri için ahlaki bir öneme sahiptirler. Çünkü zıtlıklar aracılığıyla kişi kendini tanıma süreci içine girer[111]. Self arketipi, kısmen potansiyel olarak ampriktir, bu sebeple daha çok rüyalarda, mitlerde ve masallarda izlerine rastlanır. Self arketipinin simgeleri bazen Hızır gibi üst düzey bir kişilik, peygamber, kurtarıcı, kahraman; daire, kare, çarmıh gibi bütünlük simgeleri ve bazen de zıtlıkların birliği *ying-yang,* düşman kardeşler, kahraman ve düşman şeklinde birleşmiş ikilik şeklinde olabilir[112]. Özellikle kahraman merkezli anlatılarda, kahramanların maceraya başlamaları self arketipinin gereğidir ve sonunda elde ettikleri tüm zaferler de self arketipinin misyonunu tamamlamaktır.

Tunceli masallarında çeşitli örneklerle kendilik arketipi görülmektedir. Masallar incelendiğinde kendilik arketipinin üstlendiği görev ve tezahürler şöyle sıralanabilir:

1. Üst düzey kişilik olan Hızır simgesiyle *kendiliğin,* yaşamı başlatıp sürdürmede aktif rol üstlendiği görülmüştür (bkz. Mehmet Ali Masalı).
2. Baba-oğul çatışmasına sebep olan peri ve kehanet simgesiyle *kendiliğin,* yaşamın sanki belli bir plana göre aktığı izlenimi uyandırdığı tespit edilmiştir (bkz. Annesi ile Evlenen Oğlan).
3. Rüya simgesiyle *kendiliğin,* kişiyi, kendisini bekleyen içsel süreçlere çağırışı ve "başlangıç ve sonun" aslında en baştan belli olduğu fikrini yansıttığı anlaşılmıştır (bkz. Rüya Masalı).
4. Kahramanları dağın ardına çeken "arayış", "merak" duygularıyla *kendiliğin*, psişede ertelenemez ve engellenemez olanın vakti gelince ortaya çıkışını simgelediği fark edilmiştir (bkz. Mehmet Ali Masalı, Paşanın Üç Oğlu, Algotik).
5. Yedi yolun bir yerde birleşmesi ve merkezinde bir yapının olması ile *kendiliğin*, tezatları birleştiren ve dengeyi getiren büyülü çemberi (mandala) simgelediği görülmüştür (bkz. Kuş Masalı, Tılsımlı Yılan).

Masallar özelinde tek tek bakıldığında "Mehmet Ali Masalı" nda bir adamın hiç çocuğu olmaz ve lokma ile ziyaretleri gezip bir evlat ister. Karşısına Hızır çıkar. Hızır bir elma verir ve adamın karısı elmayı yiyip hamile kalır. Ama bağırsak gibi bir şey doğurur. Adam götürüp atar. Hızır ortaya çıkar ve o bağırsağı ister. Bıçakla

111 Jung, **Altın Çiçeğin Sırrı**, çev. Sezen Soner (İstanbul: Dharma Yayınları, 2002), 158-159.
112 Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, 48.

bağırsağı keser, içinden aynı anda kırk çekirge fırlar. Hızır birine dokunur ve "*Bu elimi sürdüğümün adı Mehmet Ali'dir, diğerlerine de siz isim verin*." der. Hızır birine dokununca kırkı da insana dönüşür. Anlatılarda üst düzey kişilik figürleri kendilik arketipinin simgesi olurlar. Hızır olağanüstü bir şekilde ortaya çıkar, çekirgeyi insana çevirir ve sır olur. Kendilik büyülü bir arketipsel figürü ifade eder, nedenselliğini izah etmek zordur. Kendilik arketipinin bu yönünü *Fordham*: " Henüz- zekânın sürekli olarak tedirgin olmasına karşın- bilinmeyen olarak kalmaktadır ve bir formül içine uymamaktadır[113]." diyerek açıklar. Bu masalda kendilik, yaşamı başlatma ve sürdürmenin temsili olmuştur.

"Annesi ile Evlenen Oğlan" masalında Oedipus mitini andıran bir olay örgüsü vardır. Bir adam çocuğu olsun diye Hz. Ali'ye dua eder. Kısa süre sonra da çocuğu olur. Çocuk doğduğunda başına üç peri gelir ve çocuğun geleceği üzerine konuşurlar. Periler: *"Bu bebeğin babasına faydası olmaz. Onca emekle büyütülür ama bu en sonunda babasını öldürüp annesi ile evlenir."* derler ve masalın devamında haklı çıkarlar. Kendilik arketipinin ortaya çıkış şekilleri arasında çatışma yaratan unsurlar da vardır. Baba- oğul çatışmasının yaşandığı bu masalda kendilik arketipi, peri simgesinin kehanet yönü ve kehanetin haklılığı üzerinden aktarılmıştır.

"Mehmet Ali Masalı", "Paşanın Üç Oğlu", "Algotik" masallarında babaları tarafından dağların ardına gitmeleri istenmeyen oğullar vardır. Bu üç masalda kahramanlar psişe birliği etmişçesine dağların ardını merak eder ve sonunda bu karşı konulamaz istek sayesinde -bir şekilde- dağların ardına giderler. Kahramanları dağın ardına çeken "yönelim", "arayış", "merak" kendilik arketipinin tezahürüdür. Kendilik arketipi ertelenemez ve engellenemez olanın psişede vakti gelince ortaya çıkışını ifade eder.

"Rüya Masalı" nda kahraman bir rüya görür ve macera başlar. Kahraman, rüyasında iki omzunun üstünde birer ışık yandığını görür. Bu rüyayı, masalın en sonunda iki eşini karşısına alıp anlatır. Yani ışıklar, kahramanın iki eşini simgeler. Rüyanın bir çeşit kehanet vazifesi gördüğü masalın sonunda anlaşılır. Kahramanın gördüğü rüya psişenin derinlerinden gelen bir çeşit çağrıdır. Bu çağrı ile yolculuğun başlaması, bir arayışın, merakın ve neticeye varmanın arzulanmasından kaynaklanır. Masalda, bireyleşmeye giden yolda "rüya simgesi" kendilik arketipinin şekillendirici yönünü ifade etmektedir.

[113] Fordham, **age**, 80.

"Kuş Masalı" ve "Tılsımlı Yılan" masalında ortak bir kendilik simgesi vardır. Kuş masalında, kuş bir masal anlatır ve anlattığı masalın sonunda kahraman, yedi yolun birleştiği yere bir çeşme yaptırmıştır. Aynı şekilde Tılsımlı Yılan'da da kahraman yedi yolun birleştiği yere bir konak yaptırır. Çeşmenin de konağın da yapılma amacı birilerini bulmaktır. Bir arayış vardır ve iki masalda da düğümler bu yedi yol ağzının birleşmesinden sonra çözülür. Burada örtük bir kendilik sembolü vardır. Yedi yolun bir yerde birleşmesi çembere bağlanan yedi çizgi gibi dairesel bir figürdür. Merkezindeki çeşme, konak simgeleri ve dairesel figüreler kendilik arketipinin tezahürüdür.

Sonuç olarak masallarda *kendiliğin*, kahramanın sürekli yanında ancak görünmeyen, gizli bir denetçi gibi sürece dâhil olduğu görülür. Kahramanın hem kendi kişisel yapısından hem de kolektif olandan edindiği tüm zıt yönleri, bir potada erittiği büyülü alan olarak kendilik, psişenin dengeli bütünlüğünün sembolü olur.

3.1.2. Ego (Ben) Arketipi

Ego kavramı, tezimizin "Jung Psikolojisinin Temel Kavramları" başlığında da ele alınmıştır. Kısaca hatırlanacak olursa ego, psişenin 'bilinç' alanında algıladığı yaşantıya denk gelir. Psişenin bilinç seviyesindeki tüm faaliyetleri, idrak alanındaki tüm tecrübeleri, egoyu var eder. Egoyu, arketipsel bir süreç içerisinde değerlendirmek mümkündür. Ego, kahramanın bilinçdışına yönelmeden önceki süreçlerini ve bilinçdışında zorlu engelleri aşmayı başardıktan sonra -psişenin bütünlüğünü korumak amacıyla- tekrar dönmesi gereken bilinç seviyesini ifade eder. Sonuç olarak başladığı noktadan oldukça farklı bir algı durumuna erişen egonun (farklılaşan egonun) bireyleşme arketipi olarak incelenmesi mümkündür.

Ego, önemlidir çünkü bilinçdışına karşı dengeleyici güç o'dur. Bireyleşme yolculuğuyla kastedilen şey, bilinçdışı süreçlere saplanıp kalmış ve toplumsal rollerini bütünüyle unutmuş yapayalnız bir kişilik değildir. Bireyleşmeyle vurgulanan şey, bilinçdışı süreçler sonucunda, tekrar bilinç seviyesindeki yaşama adapte olabilmiş dengeli bir psişik yapıdır. *Jung*, bilinçdışı süreçlerle birlikte bilinç seviyesinin de mutlaka korunması gerektiğini önemle vurgular. Bilinç ve bilinçdışının kaotik yaşamı arasındaki bu durumu hem "açık çatışma" hem de "açık işbirliği" olarak belirtir[114]. Tunceli masallarında, kahramanların henüz psişelerinin

[114] Jung, **Seçme Yazılar**, 252.

bilinçdışı alanına temas etmeden önceki evreleri, egonun denetimini ifade eder. Elbette kahramanın, tüm maceranın sonunda, sağlıklı psişe bütünlüğü için egonun varlığını sürdürmesi de gereklidir.

Tunceli masallarında çoğunlukla başlangıç bölümünde bulunan ego, bazı masallarda hızlı geçilen çocukluk evresine denk gelir. Masallarda egonun ilksel görevi kahramanların bilinçdışı alanı deneyimlemeye hazır hale geldiklerini yani yeterince olgunlaştıklarını ifade etmektir. Tez masallarının hem olgunlaşma simgeleri hem de kahramanın bilinç ile bilinçdışı alanı arasındaki sınır simgeleri şöyle tespit edilmiştir:

1. *Olgunlaşma göstergesi*: "Dağların ardına gitme isteği ya da dağların ardında savaşma arzusu." Masalda kahramanın kendi yaşadığı dünyanın ötesini düşünmesi, "dağların ardını merak" simgesiyle verilmiştir. Kahramanın belli bir olgunluk seviyesine geldiğini gösteren bu durumla artık bilinçdışının keşfi başlayabilir.

   Sınır simgesi: "Dağ ya da tepe." Masallarda serim bölümünde bulunan bu mekânların, genellikle ego ile bilinçdışı arasındaki sınırı temsil ettiği görülmüştür. Dağ simgesinin büyüklüğü kahramanın yetişkin kişiliğine bir göndermedir[115] (bkz. Mehmet Ali Masalı, Paşanın Üç Oğlu, Algotik).
2. *Olgunlaşma göstergesi:* "Nakış işleme." Masalda kahramanın nakış işlemesi simgesel olarak, belli bir psikomotor gelişim seviyesine ulaştığını gösterir. Bu sebeple artık bilinçdışı süreçleri deneyimlemeye başlar.

   Sınır simgesi: "Taşınma, yolculuğa çıkma, mekân değiştirme." Masallarda genellikle serim bölümde, kahraman bir durumdan başka bir duruma geçerken bulunduğu geçiş alanları, sembolik olarak ego ile bilinçdışı arasındaki sınırı ifade eder (bkz. Sabır Taşı Masalı, Yedi Yetenekli Kardeş, Alık Fatık).
3. *Olgunlaşma göstergesi:* "Evlilik." Masal kahramanlarının evlenmesi sembolik açıdan belli bir olgunluk seviyesine gelindiğini gösterir. Böylece kahramanın ego seviyesinden bilinçdışı alana geçiş için artık hazırdır.

   *Sınır simgesi: "*Düğün ya da evlilik." Masalların serim bölümünde henüz macera başlamadan önce gerçekleştirilen düğün ya da evliliklerin bilinç ile bilinçdışının sınır simgeleri olduğu görülmüştür (bkz. Yedi Yetenekli Kardeş, Şahmeran Masalı).

---

115 Jung, **Maskülen Erilliğin Farklı Yüzleri**, çev. Didem Gamze Erdinç (İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016d), 167.

4. *Olgunlaşma göstergesi: "*Cinsellik." Belli bir olgunlaşma seviyesine gelindiğinin göstergelerinden biri de cinselliğin idrak edilmesidir. Masallarda bir olgunlaşma göstergesi olarak kahramanın bilinçdışı süreçleri deneyimleyecek olgunluğa geldiğini gösterir.

   *Sınır simgesi: "*Evden kaçmak ya da kadere teslim olmak." Masal kahramanlarının ya evden ayrılarak yanlış bir yönelimden uzaklaştıkları ya da dayatılan bir koşula uyarak bilinçdışı alana geçtikleri tespit edilmiştir (bkz. Hasan ile Hüseyin, Şahmeran Masalı, Kuş Masalı).

5. *Olgunlaşma simgesi*: "Kişisel kararlar alabilmek." Masal kahramanlarının kendi kararlarını alıp uygulayabilmeleri -doğru ya da yanlış da olsa- sembolik olarak belli bir olgunluk seviyesine gelindiğini gösterir. Bu kararlar, henüz masalın serim bölümünde bulunduğu için bilinçdışı maceraya bir davet niteliğindedir.

   Sınır Simgesi: "Eyleme dönüştürme." Bir konuda karar almak ile onu uygulamak arasında fark vardır. Kararlar, kahraman tarafından uygulanmaya başlandığında çoğunlukla bilinçdışı alana geçilmiş olur (bkz. Alık Fatık, Kuş Masalı, Mehmet Ali Masalı, Algotik, Paşanın Üç Oğlu).

6. *Olgunlaşma simgesi*: "Yedi yaşını doldurma." Yedi sayısı, olgunluğun, bilgeliğin bir göstergesidir[116]. Masallarda yedi yaşın ego alanında bir olgunlaşma ifadesi olduğu tespit edilmiştir.

   Sınır Simgesi: "Evden ayrılma, güvenli alanı terk etme." Kahramanların, mekân değiştirmek zorunda kalışı, bilinç seviyesinden bilinçdışına geçişin eşik simgesi olur (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı, Garali Bey).

7. *Olgunlaşma simgesi*: "Ölümü idrak etme." Masal kahramanlarının ölümü anlayacak yaşa gelmeleri, sembolik olarak bilinçdışı süreçler için hazır olduklarını ifade eder.

   Sınır Simgesi: "Orman." Genel anlamıyla anne arketipinin bir tezahürü olan orman simgesinin[117], masalın başlangıç kısmında ego ile bilinçdışı arasındaki sınırı temsil ettiği görülmüştür (bkz. Alık Fatık).

Tunceli masallarında ego seviyesindeki yaşamdan bilinçdışı süreçlere geçişin mekânsal simgelerinin "dağ, orman ve yer değiştirme" olduğu görülmüştür. Yaş

---

116 Annemarıe Schımmel, **Sayıların Gizemi,** çev. Mustafa Küpüşoğlu, 3. bs. (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011), 144.

117 Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 365.

simgesi olarak, “yedi yaşını doldurmak” ön plana çıkmıştır ve birey için önemli geçiş simgelerinin de “cinsellik, evlilik ve kendi kararlarını verme” olduğu tespit edilmiştir.

Masallar özelinde tek tek bakıldığında “Mehmet Ali Masalı” nda kahraman, dünyaya geldikten sonra çabucak büyür ve kardeşleriyle bir karar alır. Kırk kardeş: *“Baba biz bu dağların ardına gidip savaşmak istiyoruz.”* derler. Bilinç seviyesindeki yaşamın sınırları belli olduğu için tıpkı destan türünde olduğu gibi çocukluk bölümü hızlıca geçilmiştir. Egonun görevi, kahramanı bilinçdışı süreçlere hazırlayacak idrak seviyesini temsil etmektir. “Mehmet Ali Masalın” da kahramanın ego sürecinde istenilen olgunluğa geldiği dağı aşmak istemesi ile sembolize edilir. Bu noktada bahsedilen dağ, bilinç seviyesi ile bilinçdışını ayıran bir simge görevi üstlenir.

“Sabır Taşı Masalı”nda, paşanın hiçbir sıkıntı yaşamamış bir kızı vardır. Babasının ve annesinin ona yarattığı korunaklı alanda mutlu mesut yaşar. *Bu kız, her gün camın önünde oturup nakış işliyormuş. Bir gün padişahın kızı yine nakış işlemek için camın kenarına oturmuş ve camın kenarına bir kuş gelip konmuş.* Nakış işleyecek olgunluğa gelmiş bir birey, ego alanındaki sorumluluklarını rahatlıkla yerine getirebilmeyi sembolize eder. Psişe doğal bir gelişim sürecini yaşamak durumunda olduğu için paşanın kızı, konfor alanını terk etmek zorunda kalır. Bilinçdışı çağrılarının taşıyıcı simgesi olan bir kuş onu maceraya çağırır. Paşa kızının, yolculuğa çıkmadan önceki deneyimleri egonun bir temsilidir.

“Şahmeran Masalı” nda masum bir kız, babası ile herkesten uzakta yaşarken oğlunu evlendirmek isteyen bir paşa, kızın varlığından haberdar olur. Paşanın evine gelin gideceğini öğreninceye kadar kızın yaşamı, ego yani bilinç seviyesinde şekillenmiştir. Yolculuğun ilk aşaması evlilik çağına gelmiş yetişkinlikle simgelenir. Evlenilecek yaşta bir birey ego seviyesinde görevlerini rahatlıkla gerçekleştireceğinden diğer evrelere doğru hareket kaçınılmaz olur. Kız da diğer masallarda olduğu gibi bilinçdışının derinliklerini tanımak durumunda kalır.

“Hasan ile Hüseyin” masalında bir paşanın iki oğlu vardır. Paşa, eşini kaybeder ve iki çocuğunu annesiz büyütür. Paşa evlenmez ama çevresindekiler onu ikna ederek vezirin kızıyla evlendirir. Hasan ve Hüseyin bu vakte kadar problemsiz bir yetişme dönemi geçirir, okula gidip gelir ve büyürler. Ego seviyesinde yaşamlarını sürdürürken hiçbir sorun yaşamazlar. Üvey anne, tüm dengeleri değiştirir. Üvey anne

önce Hüseyin'i beğenir ve onunla birlikte olmak ister sonra da Hasan'ı beğenir. Kardeşler, üvey anne yüzünden her şeyi bırakıp korunaklı alanı terk etmek zorunda kalırlar. Cinsellik simgesi ile egonun yetişkin bir kişiliğe büründüğü ve bilinçdışı süreçlere açılacak mertebeye geldiği sembolize edilmiştir.

"Kuş Masalı" nın başında, paşa oğlunu evlendirir ve düğün gecesinin sabahında *"Oğlum evlendin barklandın. Söyle bakalım, benim dediğim mi, senin dediğin mi*?" diye sorar. Oğlan: "*Senin dediğin babacığım*." der. Babası da gelinin dul olduğunu düşünüp düğünü bozar. Aynı şekilde tam altı gelin, düğün gecesinin sabahında Oğlan: "*Senin dediğin babacığım."* dediği için gönderilir. Babasının düşüncelerini, sözlerini ve davranışlarını kabul ederek yaşayan kahraman, bilinç seviyesinde tam bir varlık göstermemeyi ifade eder. Henüz bireyselliğin ne olduğunu bilmeyen kahraman, yedinci eşinden bir tavsiye alır. Yedinci gelin: *"Sabah, paşa baban sana 'benim dediğim mi, yoksa senin dediğin mi?' diye sorarsa benim dediğim demelisin.*" der. İşte macera bu andan itibaren başlar. Kahraman yedinci eşin tavsiyesini uyar ve babasına *"Benim dediğim baba."* der. Psişenin kendisini var etme süreci başlamadan önce, egonun bu süreçlerin üstesinden gelme olgunluğu kazanması gerekir. Kendi kararları ile -iyi de olsa kötü de olsa- bazı deneyimler yaşamak isteyen birey, olgunlaşmış ego seviyesinin sembolüdür.

"Algotik" masalında ölüm döşeğinde bir baba, üç oğluna tepenin ardına gitmemeyi salık verir ve ölür. Aradan zaman geçer ve büyük oğlan tepenin ardına gitmek ister. Daha sonra sırayla diğer iki oğlan da tepenin ardına giderler. Babanın ölümü, kendi kararlarını alabilen insana dönüşmeyi simgeler. Benzer şekilde "Paşanın Üç Oğlu" masalında da paşa üç oğluna dağın ardına gitmemeyi öğütler. Ama oğlanlar yine de sırayla giderler. Dağ ya da Tepe, bir eşik görevi görür. Bilinç ile bilinçdışını ayıran simgelerden biridir. Ego seviyesinde maceraya hazır hissetmek bazen kendilik arketipinin bir gereğidir. Yeni bir yere gitmek, tepelerin ardını, denizlerin ötesini merak etmek de gelişkin egonun simgelerinden biridir. İki masalda da oğulların dağın ardına gitmeden önceki deneyimleri ego seviyesindeki yaşamlarını simgeler.

"Garali Bey" masalında baba, satmak için eşinden bir çocuklarını ister. Eşi de yedi yaşında ve en güzel olan oğlunu verir. Adam oğlunu pazara götürür, bir paşanın kızı da oğlanı ayak işlerine baksın diye satın alır. Masalda oğlan evden ayrıldığında yedi yaşındadır. Bilişsel gelişimde, "somut işlemler dönemi" 6-12 yaş bandındaki düşünsel yetileri anlatmak için kullanılan terimdir. Bir çocuğun bilişsel gelişiminde

ve kişiliğinin inşasında, ilk yedi yaşın etkisi büyüktür. Masal kahramanı, masal dünyası için de bir çocuktur ancak ilerleyen olaylardan anlaşılır ki ego, maceraya atılacak (bilinçli) olgunluk seviyesine ermiştir. Kahramanın, paşanın kızı tarafından satın alınmadan önceki yaşamı yani yedi yaşına kadar geçirdiği zaman, ego seviyesindeki deneyimlerini sembolize eder. Yalnızca bu masalda değil, "Mehmet ile Ahmet" masalında da benzer şekilde yedi yaş, ego deneyimlerinden bilinçdışına geçiş simgesi olarak karşımıza çıkar.

"Alık ile Fatık" masalı anne, baba ve iki çocuk ile başlar. Anne ölür ve bir üvey anne gelir. Bu üvey anne son derece zalimdir. Alık ve Fatık, üvey anneden zulüm görürler ama o evde yaşamaya devam ederler. Üvey anne, en son bir oyun çevirerek kocasının, çocukları öldürmesini ister. Adam öz çocuklarını öldürmek istemese de sonunda kabul eder. Bir kuş, Fatık' a başlarına neler geleceğini anlatınca Fatık, kendisini ve kardeşini kurtarmak için akşam yemeğinden sonra Alık' ın külahını kapar ve ormana kaçar. Alık mecbur Fatık'ı kovalar. İki kardeş evden ayrılmış ve ormana geçmiş olur. Masalda, Alık ve Fatık gördükleri tüm eziyete rağmen evde kalmışlardır ve sorgulama ya da kaçış gibi bir fikirleri yoktur. Birey olarak varlık gösteremezler. Her türlü düzene, koşulsuz uyarlar. Bu durumda bir insanın libidosu ileri harekete geçemez, bu sebeple kişilik sorunları baş gösterebilir. Ebeveyne tam teslimiyet kişiliğin yok olması anlamına geldiği için ölümle sembolize edilir. Psişenin çağrılarını ileten kuş simgesi, Fatık'ı öleceği noktasında uyarır. Fatık, evden kaçar ve kardeşini de sürükler. Ölümü idrak etmek de olgunlaşmış egonun bir ifadesidir. Orman simgesi bilinçdışının önemli bir sembolü ve erginlenme alanıdır. Fatık'ın ormana kaçması simgesel olarak maceraya hazır, olgunlaşmış egonun bir yansımadır. Masalda ormana geçmeden önceki yaşantı, çoğunlukla ego seviyesindeki deneyimlerin şekillendiği dönemi temsil eder.

"Yedi Yetenekli Kardeş" masalında paşa, karısı ve kızı birlikte yaşarlar. Paşanın himayesinde çalışan bir çobanı vardır ve kız, çobana âşık olur. Paşa istemese de kızını evlendirir. Bir süre sonra çoban kendi ailesinin yanına gitmek ister. Çoban ve kız, paşanın yanından ayrılırlar. Çoban aslında insan yiyen Canpolat adında bir devdir. Kızı bir mağaraya götürür. Masalda kızın, hiçbir tehlike olmadan anne ve babasıyla geçirdiği dönemler henüz yalnızca ego seviyesindeki deneyimleri kapsar. Evlilik ise yetişkin bir kişiliğin ve olgunlaşmış egonun önemli bir temsildir.

Kahraman korunaklı alandan evlilik vesilesi ile ayrılır. Evlilik, ego seviyesinde algılanan yaşamdan bilinçdışı deneyimlere geçisin simgesi olur.

Sonuç olarak maceranın başlangıç noktasını iyi kavramak, arketipsel unsurları doğru çözümlemek açısından oldukça önemlidir. Tez çalışması kapsamında Tunceli masallarının ego ve bilinçdışı arasındaki süreçte çeşitli örnekleri belirlenmiştir ve her birinin kritik birer simge olarak insanlık tarihi boyunca üstlendikleri role uygun arketipsel özellikler taşıdığı tespit edilmiştir.

3.1.3. Gölge Arketipi

Kişiliğin karanlıkta kalan öteki yarısı olarak bilinçdışı süreçlerde şekillenen ve oldukça zorlayıcı etkilere sahip olan gölge arketipi, günlük yaşamda insanların sorunlar yaşamasına sebep olur. Kendi doğal dengesinde yaşayan bir insan, çevresinden ya da bilindışından gelen bir uyarıcıyla bambaşka birine dönüşebilir. O anlardan sonra "Bana ne oldu?", "Bu ben miyim?" diye düşünür çünkü gölge, faaliyetlerini genellikle böyle yürütür.

Gölge, bireylerin kişisel bilinçdışında şekillenen ve ego-kişilik ile çatışmalar yaşayan arketiptir, psişenin karanlık niteliklerini temsil eder ve günlük hayatta birey tarafından hemen fark edilemeyebilir. Gölge, bireylerin yaşam süreleri boyunca kültürel telkin, ailevi bastırma gibi faktörlerle şekillenebilir ve psişenin ego-kişiliği tarafından istenmeyen kaba, kötü, kusurlu yanlarını temsil ettiği için çoğu zaman varlığı yadsınır. *Jung*: "Gölge bütün ego-kişilik ile boy ölçüşen, törel bir sorundur[118]." der. İçsel yolculuğunu psişesinin dengeli bütünlüğüne ulaşmak üzere kuran bir birey, kendi karanlık yönleri ile yüzleşmeli ve onların kölesi olmaktan kurtulmadır.

İkinci bir kişilik gibi kararlı şekilde bireye eşlik eden gölge, kendini çeşitli şekillerde gösterir. Duygusal patlamalar yaşayan bir insan, o anlarda bilincin denetimi kaybettiğini, bambaşka birine dönüştüğünü sonrasında fark eder ya da rüyalarda çoğunlukla kendi ile aynı cinsten bir kişinin kötü, yabani, çirkin tarafları ile karşılaşan biri, gölgesiyle karşılaşmış olur. Gölge, çoğunlukla kişinin bireysel yaşamıyla şekillense de bazen kolektif faktörlerden de etkilenebilir. Zaman zaman bilinç alanında görünür hale gelen gölge, çoğunlukla egonun hâkim olmadığı

[118] Jung, **Seçme Yazılar**, 99.

olumsuz özellikleri temsil eder[119]. Gölge büsbütün kötü olmak zorunda değildir. Bazı yönleriyle ruhsal yapıyı hareketlendirecek çocuksu nitelikler bile taşıyabilir. Genel olarak gölge, psişenin aşağılık- olumsuz yönlerini ifade etse de sakar ve tuhaf olduğu tarafları da vardır[120].

Gölge çoğu zaman ego-bilincin düşmanı gibi hareket eder eğer birey, gölgesiyle yüzleşir ve onun varlığını kabul ederse etkisini azaltmayı da başarır. Tam tersine gölgesini yadsırsa ve görmezden gelmeye devam ederse işler çok daha çetin bir hal alır. Masallarda genellikle kahraman ile sorun yaşayan aynı cinsten başka bir insan ya da kahramanın mücadele ettiği çeşitli varlıklar, gölge arketipinin tezahürü olur.

Gölge arketipi genel olarak bilinçdışı alana ilk geçişte karşılaşılan arketiptir. Masal kahramanlarıyla aynı cinsten olan ve sorun çıkaran insanlar ile bazı tehlikeli varlıklar gölge özelliği gösterirler ancak aslında kahramanın savaştığı bir yabancı değil kendi benliğinin kusurlu ve kötü yönleridir. Tunceli masallarında, gölge arketipini temsil eden çeşitli kavramlar tespit edilmiştir:

1) *Aç gözlülük ve nefse düşkünlük*: Masal kahramanlarının hayatlarını kâbusa çeviren özelliklerdir (bkz. Musahip Masalı, Dayı ve Yeğen Masalı, Mehmet Ali Masalı, Kuş Masalı).
2) *Kibir ve hırs*: Masal kahramanlarının hep mücadele etmek zorunda kaldığı özellikleridir (bkz. Paşa ve Damat, Paşa ve Gariban, Of Masalı, Garali Bey).
3) *Korkaklık ve pasiflik*: Masal kahramanlarını tüm özgürlüklerinden alıkoyan özellikleridir (bkz. Sabır Taşı Masalı, Alık Fatık, Kuş Masalı).
4) *Kötülük ve kıskançlık:* Masal kahramanlarını zor durumlara düşüren özellikleridir (bkz. Musahip Masalı, Garali Bey, Alık Fatık).

Tunceli masallarında gölge arketipinin "açgözlülük, nefse düşkünlük, kibir, hırs, korkaklık, pasiflik, kötülük ve kıskançlık" gibi kavramları temsil ettiği görülmüştür.

Masallar özelinde tek tek bakıldığında "Musahip Masalı" nın serim bölümü "*İki musahip varmış. Bu iki musahipten birisi gariban, iyi niyetli; diğeri fena, uyanık biriymiş*." şeklinde başlar. İyi musahip asıl kişiliğin, kötü musahip ise onun gölgesinin temsilidir. Kahraman bazen gölgenin kötülüğünü hemen anlamayabilir. Bu durum, bir insanın kendi kötülüğünü fark etmesi ve bununla yüzleşmesinin

---

119 Jung, **İnsan ve Sembolleri**, çev. Hatice Mukaddes İlgün (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2017), 164.

120 Jung, **Seçme Yazılar**, 98.

ifadesi olduğundan bir kerede gölgeden kurtulmak kolay değildir. İyi musahip de kendi bilinçdışının çirkin yönlerini hemen fark etmez. İstanbul' a giden iki musahip orada zaman geçirir ve dönüş yolunda karşılaşırlar. Kötü niyetli musahip sadece bir silah ile köye döndüğünü söyler. İyi musahip, hiç çekinmeden kazandığı altınlardan kötü musahibe bahseder.

Kötü musahip: "*O altınları bana vermezsen burada seni öldürürüm. Hiç kimse, senin gelip gelmediğini bile bilmiyor, şuracığa da gömerim."* der ve altınları alır. Gölge; bencil, hırslı, çirkin bir varlık olduğu için iyi musahibin altınlarını istemesi, onun varoluşu gereğidir. İyi musahip, gölgesi ile ilk kez yüzleşmiş olur. Kahramanın büyük zaferi gölgesini alt etmesi ile gelecektir. Psişe bütünlüğünün sağlanması, faydasız, çirkin gölgeden kurtularak mümkün olabilir. Büyük zaferler kazanmak için psişenin, bilinçdışı alanda güçlenmesi, deneyimler yaşaması önemlidir. İyi musahip köye dönemez, aslında bu güçlenmek için tekrar bilinçdışı alanda bulunmaktır. Masalın çözüm bölümüne doğru iyi musahip çok daha büyük bir servetle köye döner ve yolda karşısına yine kötü musahip çıkar ancak iyi musahip artık çok daha güçlüdür. Kötü musahibe bu defa pabuç bırakmaz. Masaldaki gibi bir gölge, ölmeden kahramana rahat verecek cinsten değildir. Bu sebeple çözüm bölümünde, kötü musahip, ayı tarafından öldürülür. Ayı, kahramanın bilinçdışı süreçlerdeki gücünü ifade eden simge görevini üstlenir. Özetle gölge, bilinçdışında güçlenmiş bir psişe tarafından paramparça edilir.

"Paşa ve Damat" masalında, kızını, fakir bir oğlanla evlendirmek istemeyen bir paşa vardır. Paşanın, oğlanı bulup öldürsünler diye yolladığı fedailer gölge arketipini temsil eder. Gölgenin belirgin özelliklerinden biri de ahmak oluşudur. Fedailer oğlanı hançerler bir dağ başına atarlar ancak öldü mü diye bakmadan giderler. Bu ahmak düşman tavrı, gölgenin arketipinin temsilidir.

"Sabır Taşı Masalı"nda, anne ve babasından ayrılıp bir tabutun başında bekleyen kız, kırkıncı gün pencerenin önünden geçen bir kervandan, kendisine yardımcı bir kız satın alır. Kız, yardımcı kıza *"Bugün kırkıncı gün, sen bu tabutun başında bekle. Ben gidip kendime çeki düzen vereyim, üstümü başımı düzelteyim."* der. Kız tabutun başından ayrılınca tabuttaki oğlan canlanır ve başında gördüğü hizmetçi kızla evlenir ve asıl kız, hizmetkârları olur. Çözüm bölümünde kahraman, Hizmetçi kızdan kurtulur, hak ettiği mutluluğa kavuşur. Masalda gölge, korkaklık duygusunun temsili olarak ortaya çıkar. Kız, kırkıncı gün büyük yüzleşmenin yaşanacağını biliyordur ve

o yüzleşmeye hazır değildir. O gidince geriye sadece korkusu kalır. Korku kendisini tanıma yolunda ilerleyen bir kahramanın, düşmanlarından biridir. Bilinçdışının tekinsiz alanlarını dikkatle izleyen psişe, yüzleşmelerden korktukça yaşam enerjisi ileri harekete geçemez. Kahraman yüzleşme neticesinde gölgesinden yani korkusundan kurtulur.

"Kuş Masalı" nda Oğlan, babası öldükten sonra hızla fakirleşir. Kötü eşi, oğlanın babasından kalan altınları söylemez. Kötü eş, kahramanı başka bir erkekle aldatıyordur. Bu erkek, kötü eşin her söylediğini yapar, irade göstermez. Kötü eş ve aşığının amacı, kahramanın babasından kalan altınları almaktır. Kahraman bir gece sarhoş numarası yapar ve uyumuş gibi davranıp bu ikilinin gerçek yüzünü görür. Kahramanın rakibi olan erkek onun gölgesidir. Sarhoşluk, iradenin elden gidişini simgeler ve rakip ancak irade elden giderse ortaya çıkabilir. Rakibin özelliklerine bakılırsa koşulsuz itaat öne çıkar. İradeli bir insan, kimseye koşulsuz itaat edemez. Rakip, kendi varlığını ortaya koymayan bireyin bir göstergesidir, pasif ve art niyetlidir. Oğlan, gölgesi olan pasiflikten bilge bir sesin çağrılarına uyarak kurtulur.

"Garali Bey" masalında kahraman, çocuk yaşta olmasına rağmen paşanın kızı için Arap adında biriyle savaşır. Arap oldukça güçlü biridir ve bir çocukla savaşmak istemez. Arap: "*Çocuk bak, sen benim çocuğum yaşındasın, dön yoluna git. Beni uğraştırma.*" der. Arap, çocuğu küçümser ve kendine layık görmez ama sonra çocuk ısrar edince savaşırlar. Arap cirit fırlatır, çocuk iki hamlesinden kurtulur. Arap karşılık bekler ve Çocuk: "*Benim öyle bir hünerim yok sadece seni tartmak, görmek istedim*." der. Hâlbuki yanında ucunu sivrilttiği bir dal parçası vardır. Arap savaşı kazandığını düşünür ve çocuğa "*E o zaman ben kazandım, düş bakalım önüme!"* der. Çocuk da bu kibirli rakibine *"Bizim geleneğimizde büyükler her zaman önden gider. Sen önden ilerle*." diyerek onu tuzağa çeker. Arap önden giderken saldırıp sivri dalla boynunu keser. İnsanın, kötü özelliklerinden biri de kibirdir. Kendini dev aynasında görmek, bildiğini okumak gibi kötü özellikler Arap simgesi ile verilmiştir. Kahraman bilinçdışında kendi kibrini yenmesi gerektiğini fark eder, bunu gerçekleştirmek için de sivri uçlu bir silah hazırlar. Sivri uçlu cisimler, libidoyu temsil ederler. Kahraman içsel gücü sayesinde kibir gibi kötü bir yönüyle yüzleşir ve onu yener.

"Paşa ve Gariban" masalında gariban bir adamın evine bir gün paşa misafir olur. Paşa garibana iki öküz alır ve üç yıl sonra gelip öküzlerin yavrusunu isterim diye tutturur. Paşa olayı mahkemeye taşır ve gariban adam suçlu bulunur. Hakimler de

paşanın sözünden çıkmıyordur. Başka hakimler de davayı görsün diye yola çıkarlar ve iki yetişkin genç paşayı haksız çıkarır bir de bir güzel döverler. Paşa: "*Durun, durun anlatacağım. Dünyanın kuvvetini arıyordum, benim Asurlu hâkimlerim size kurban olsun. Biri bile öküzden yavru olmaz, bu garibana merhamet et, demedi*." der. Böylece gariban adam paşadan kurtulur. Bu masalda paşa, gariban adamın gölgesidir ve hırslı bir otorite figürü olarak karşımıza çıkar. Hırstan gözü kör olmuştur. Dünyanın kuvvetini isteyen birisi bu ama için kimin ne zarar göreceğiyle ilgilenmez. Hırsla hedefe ulaşmak ister. İki genç sayesinde -bu iki genç özgür bir alanı yani iradeyi temsil ederler- paşa kendine gelir. Hırsı ile yüzleşir. Böylece kahraman gölgesiyle yüzleşmiş olur.

"Akıllı kardeş ile Deli Kardeş Masalı" çözüm bölümüne kadar deli kardeşin gölge şeklinde yorumlandığı enteresan bir örnektir. Çözüm bölümünde ise deli kardeş âlim olduğunu ispat ve beyan eder. Masal, deli-veli arasındaki çizginin ne kadar ince olduğunu anlamak açısından önemli semboller taşır. Masalın çözüm bölümüne kadar akıllı kardeş, deli kardeşin tüm saçmalamalarına tahammül eder çünkü onu sever. Deli kardeşin serim ve düğüm bölümlerindeki eylemleri, kahramanın saçma sapan davranışlar ve akıldışına olan yatkınlığını aktaran gölge simgeleridir. Kahramanın gölgesi her zaman, korkunç olanı temsil etmez. Bazen kahraman gölgesini kullanmayı bilirse onu bir avantaja bile çevirebilir. Masal, gölgenin avantaja çevrildiği bir anlatıdır ve çözüm bölümündeki deli kardeş, oyunbaz figürünün kendisi olur.

"Dayı ve Yeğen Masalı" da oyunbaz figürünün bir örneğidir. Yeğen gelip olayları çözünceye kadar masalda masum bir adam, eşi tarafından köyün hocasıyla aldatılır. Kadın hem hocayı yedirir içirir hem de birlikte olur. Hoca köylülerin kendisine gösterdiği saygının aksine, nefsine son derece düşkün bir tiptir. Hoca, masalda gölge arketipini temsil eden kişidir. Ölümü de bir yiyecek simgesi ile olur. Bu masalda, gölge arketipi arzuları ve doymak bilmez nefsi temsil eder. Bilinçdışına yönelmiş bir birey, orada kişiliğinin eksik ya da aşırı yanları ile yüzleşeceğinden bu kusurlarından arınması önemlidir. Nefse aşırı düşkün olmakla bencilliğin ve hayata karşı yalnızca alıcılığın bir ifadesidir. Kahraman bireyleşmek istiyorsa nefsini kontrol etmeyi öğrenmelidir yoksa ufacık bir çağrı ile sağlam yürüdüğünü sandığı yolu bir anda değiştirip yanlışa sapabilir.

Sonuç olarak masallarda gölgenin her simgesi, düşük bir insani kavramı ifade eder. Tunceli masalları incelendiğinde "kibir, hırs, pasiflik, bencillik, aptallık, korkaklık, maddiyata düşkünlük, nefse düşkünlük" gibi olumsuz kavramların gölge arketipiyle özdeşleştiği tespit edilmiştir. Masal kahramanları, kendi olumsuz yönlerine karşı savaşarak içsel anlamda gölgelerini yenmeyi başarmışlardır.

3.1.4. Anima ve Animus Arketipleri

Anima ve animus bilinçdışı alanda şekillenen arketiplerdir. Gölge arketipi, bilinç seviyesine yakın bir yerde bulunduğu için kişi tarafından varlığı bazen algılanabilir ancak anima ve animus bilinçten çok daha uzaktadır, bu sebeple normal koşullarda nadiren fark edilirler. Anima, erkeklerin bilinçdışında genellikle kadın şeklinde kişileştirmeyle bulunur. Animus ise kadınların bilinçdışında genellikle erkek şeklinde kişileştirmeyle bulunur. *Yansıtma*nın kaynağı gölge ya da persona iken bilinçdışında özneyle aynı cinse ait bir figür belirir ancak kaynak anima ve animus olduğunda bu durum değişir ve bilinçdışında "karşı cinse" ait bir figür belirir[121].

Anima ve animus, belirli şekillerde ortaya çıkabilir. Anima, erkeğin rüyalarında ya da fantezilerinde dişi bir figür tarafından temsil edilen ruh imgesi olur. Benzer şekilde animus da kadınların rüyalarında ya da hayatın içinde eril bir figürle (iddiacı, akılcı) beliren ruh ögesidir[122]. Özellikle rüyalar sayesinde bilinçdışı ile bilinç arasında bir çeşit iletişim kanalı yaratırlar ve yolunda gitmeyen bir şey varsa ortaya çıkmasını sağlarlar.

Anima ve animus çift yönlü arketiplerdir. Bilinçdışı alandaki tezahürleri olumlu ya da olumsuz özellikler taşıyabilir. Anima bir taraftan masum, iyilik dolu ve kutsal özellikleri barındırabilirken diğer taraftan *Femme Fatel*[123], cadı, ölümcül özellikleri de taşıyabilir. Animus da bir yönden akılcı, kendinden emin, tarafları temsil ederken diğer yönden tabucu, yıkıcı ve ölümcül özellikler de barındırabilir.

Hem animanın hem de animusun, bireyleşme süreci boyunca dört evresine rastlanabilir. Her bir evre, insanlık tarihinde çeşitli şekillerde bulunan simgesel figürlerin, içsel karşılıklarını ifade eder. *Animanın dört arketipik evresi* sırasıyla: İlkel kadın, romantize edilmiş güzellik (Troyalı Helena), kutsallık (bakire Meryem), bilgelik (Yunan Tanrıçası Athena) şeklinde ilerler. *Animusun dört arketipik evresi*

121 Jung, **Seçme Yazılar**, 101-102.
122 Jung, **Maskülen Erilliğin**, 131.
123 Fransızların "baştan çıkarıcı tehlikeli kadın" dediği anima türü.

ise: Tümüyle bedensel erkek (Tarzan), romantik adam ya da eylem adamı, söz ustası, ruhsal hakikatin bilge kılavuzu (Gandhi) sırlamasını takip eder[124]. *C. Kerenyı* ise anima ve animusun ile ilgili, kadının üst benliğiyle kastedilenin bambaşka bir şey olduğu, animanın ise erkeğin idealize olmuş dişi simgesi olduğunu belirtir[125].

Anima ve animus başlığında unutulmaması gereken bir konu daha vardır: "Logos ve Eros"[126]. Belirtiğimiz üzere Jung psikolojisinde erkekteki kadın, anima olarak adlandırılır. Anima, erkekteki dişil yönleri temsil eder ancak sağlıklı bir psişe gelişimi için erkeğin kendi içindeki eril özü yani "Logos"u da paralel bir şekilde geliştirmeyi ihmal etme*me*si gerekir. Benzer şekilde kadının da içindeki animusu temsil eden eril yönleri gelişirken psişesindeki feminen özü yani "Eros"u geliştirmeyi ihmal etme*me*si gerekir. Zıtlıkların birliği anlamına gelen bu paralel gelişim, dengeli ve bireyleşmiş bir psişeye ulaşmak için son derece önemlidir.

Anima ve animus ilk imgelerinin kaynağı anne, babalara hatta atalara kadar uzanır ve ruhsal yapıda önemli görevleri vardır. Bir erkek de bir kadın da psişesinde taşıdığı, karşı cinsin meziyetlerinden faydalanmayı öğrenmelidir ve karşı cinsin temsil ettiği içsel yönlerinden kaynaklı sorunları varsa da bireyleşmek için mutlaka bunlarla yüzleşmelidir. Mitoloji ya da masallarda bireyleşme yolundaki kahramanın kendi bilinçdışı alanında karşılaştığı dişil ya da eril figürler ve onların etkileri anima ve animusun anlaşılması için örnek niteliği taşırlar.

Tunceli masallarında sırasıyla anima ve animus arketipleri incelenmiştir ve masallardaki misyonları tespit edilmiştir. Öncelikle elde edilen genel bulgular "*anima özelinde*" ve "*animus özelinde*" değerlendirilecek ve devamında ayrıntılı incelemek isteyenler için benzer sıralamayla masal analizleri paylaşılacaktır.

Tunceli masalarında animanın olumlu ve olumsuz özellikleri tespit edilmiştir. "*Anima özelinde*" bakılacak olursa misyonları şöyledir:

1) *Bilgelik misyonu,* kahramanın macerası boyunca sorun yaşadığı her konuda, doğru yolu göstermeyle temsil edilir. Animadan gelen bilgelikle kahraman, en doğru hamlelerin ne olduğunu bilir ve uygular (bkz. Mehmet Ali Masalı, Gençlikte ve Yaşlılıkta, Algotik, Rüya Masalı).

---

124 Jung, **İnsan ve Sembolleri**, 173-191.
125 Carl Kerenyı, **Eleusıs**, 30.
126 Jung, **Maskülen**, 103-104.

2) *Anlayış, sabır, fedakârlık misyonu,* kahramanın macerası boyunca zorluklara dayanma ve özverili yönleriyle temsil edilir. Kahraman animadan aldığı bu olumlu yönlerle amacına ulaşmayı başarır (bkz. Of Masalı, Kuş Masalı, Rüya Masalı, Paşanın Üç Oğlu).
3) *Şahsiyet kazandırma misyonu,* kahramanın macerasında kendi psişesini yani yeterliliğini keşfetmeyle temsil edilir. Kahraman, animası kendisine bir isim verene kadar çocuktur. İsim verdikten sonra "Bey" olur. Bu durum psişenin farkına varılmasında animadan gelen idrak yönünün göstergesidir (bkz. Garali Bey).
4) *Güçlü sezgi misyonu,* kahramanın macerası sürerken gelişecek olayları önceden tahmin edebilmesiyle temsil edilir. Kahraman animadan gelen güçlü sezgileri kullanarak içsel yolculuğunda zafere ulaşmayı başarır (bkz. Mehmet Ali Masalı, Garali Bey, Of Masalı).
5) *Mistik olana yatkınlık misyonu,* kahramanın macerasında kendi mutlak potansiyelini ortaya koymak için sırlar öğrenmesiyle temsil edilir. Kahraman animadan gelen mistik boyutla bilinmez olarak görünen bilinçdışına karşı ilgi duyar ve o alanda yeterince ustalaşır (bkz. Of Masalı).

Masallarda olumlu anima özellikleri "bilgelik, anlayış, sabır, fedakârlık, şahsiyet kazandırma, güçlü sezgi ve mistik olana yatkınlık" şeklinde bulunurken olumsuz anima misyonu da tespit edilmiştir. İlk anima arketipinin anne olduğunu belirtmiştik, masallarda kaynağı olumsuz anne arketipine kadar uzanan olumsuz anima özelliklerine rastlanmıştır. Kahraman kendisinin bu olumsuz özellikleriyle savaşır ve onları olumlu bir forma çevirmeyi başarır (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı).

Tunceli masallarında animusun da olumlu ve olumsuz özellikleri tespit edilmiştir. Masallara "***animus özelinde****"* bakıldığında üstlendiği misyonlar şöyledir:

1) *Savaşçı misyonu,* kahramanın macerasını ölümcül bir sona sürükleyen yönlere karşı koyma ile temsil edilir. Kahraman, animusundan gelen savaşçı yönlerle kendi benliğine karşı korkusuz seferlere çıkar ve kazanır (bkz. Yedi Yetenekli Kardeş).
2) *Cesarete misyonu,* korkular kahramanın hayatını felce uğrattığı zaman, onların üstüne gidebilmeyle temsil edilir. Kahraman animustan gelen kendine güven ve cesaret duygusu ile içinde bulunduğu zor durumları atlatmayı başarır (bkz. Alık Fatık, Paşa ve Damat, Sabır Taşı Masalı).

3) *İrade ve karar verebilme misyonu,* kahramanın kendisiyle ilgili kararları almakta çekinmeyişle temsil edilir. Masalda kahraman animustan aldığı kararlı duruşu ile hayatını istediği forma çevirir. (Bkz. Paşa ve Damat, Şahmeran Masalı).
4) *Tabu ve sabit fikirlilik misyonu,* kahramanın uyarıcı bütün faktörlere rağmen kendi bildiğini okuması ile temsil edilir. Kahraman animustan gelen yönüyle doğruyu kendisinin bildiğine emindir ancak kötü bir şekilde yanılır (bkz. Yedi Yetenekli Kardeş).

Tunceli masallarında animusun olumlu özellikleri " savaşçılık, cesaret, iradeli olma, karar verebilme gücü" iken olumsuz özellikleri ise "sabit fikirli, aksi olma" şeklinde tespit edilmiştir.

Masallar özelinde tek tek anima arketipine bakıldığında "Mehmet Ali Masalı"nda kahraman, iki ayrı konakta, birer dev öldürür. Üçüncü konakta yedi başlı devi öldüremez. Devin, onu özgür bırakmak için bir şartı vardır. Dev: "*Bu dünyada her şeyden çok istediğim bir şey var, onu bana getirirsen senin serbest bırakırım. İsteğim kırk gün içinde bana dünya güzelini bulup getirmendir, bulur da getirirsen gidebilirsin*." der. Kahraman, özgür kalmak için dünya güzeline ulaşmalıdır. Dünya güzeli anima arketipinin bir simgesidir. Kahramanın yalnızca eril yönleriyle yedi başlı devi yenemeyeceği bellidir, içindeki kadının bilge sesine ihtiyacı olduğu masalın çözüm bölümünde net şekilde görülür. Kahraman masal evreni içinde boyutlar arası bir yolculuğa çıkar ve animasına ulaşır. Dünya güzeli, saf güzelliğin bir sembolü olduğu için varoluşu, kendilik arketipinin unsurlarından da beslenir. Kahraman, dünya güzelinin meziyetlerini, yine kendi psişenin derinlerinde bulur, içindeki kadının gücünü kullanabilen bir kahraman mücadeleden zaferle çıkmayı başaracaktır.

"Kader Masalı"nda orta yaşlarında bir adam henüz kiminle evleneceğini bilmiyorken yaşlı bir kadın, ona kısmetinin yeni doğan bir kız çocuğu olduğunu söyler. Kahraman: "*Hadi be oradan sen de, kader de neymiş! Ben otuz beş yaşındayım. Yeni doğan kızı mı bekleyeceğim*." der. Kadının tarif ettiği adreste, gerçekten bir kız çocuğu doğar, kahraman da bebeği göğsünden hançerler ve öldürdüğünü düşünür. Aradan yıllar geçer. Kahraman aynı adreste, çeşme başında genç bir kız görür ve âşık olur. Aileye, mal mülk verip kızla evlenir. Düğün gecesi kızın göğsünde, kocaman izi görünce her şey ortaya çıkar. Masalda kahramanın kendi kısmetini merak etmesi,

cevap aramak demektir. Yani psişenin, bilinçdışında bir eksiklik duygusu vardır ve bunu gidermesi gerekir. Bulmak için temel şart, aramaktır. Aramak kendilik arketipinin gereğidir. Kahraman yaşlı bilgeye temas eder onun yönlendirmesiyle kahraman tarafından, anima ilk kez keşfedilir. Bu alanda henüz hiçbir psişe deneyiminin olmaması bebek simgesi ile gösterilir. Kahraman, bilinçdışında animasının varlığını yadsır çünkü o yetişkin bir ego-bilince sahiptir.

Fakat kahraman ne kadar kaçarsa kaçsın, psişenin tamamlanma ihtiyacı ve dengeli bütünlüğü, onu yüzleşmesi gerekenle buluşturur. Yıllar geçtiği ve psişe de geliştiği için hem kahraman hem de animası artık çok daha deneyimlidir. İkinci defa temas ettiklerinde farkında bir birliktelik hali ortaya çıkar. Bu masalda kahraman, bilinçdışında hoşlanmadığı şeyleri inkâr etmek yerine, tahammül etmeyi, anlamaya çalışmayı ve sabretmeyi, animasının varlığıyla öğrenir. Anima, anlayış ve sabırla ilişkilendirilmiştir.

"Gençlikte ve Yaşlılıkta" masalında tüm macerayı başlatan animadır. Gariban bir adam, eşi ve çocuklarıyla fakirlik içinde yaşarken bir gün kadın "*Peygamberin yanına git, biz garibanız, kimsemiz yok. Nasıl böyle yaşayacağız*?" diyerek bu fakirlikten kurtulmak ister. Sorgulamak gelişkin bir zihnin göstergesidir. Yani denilebilir ki kahramanın animası gelişkindir ama eril yönlerini temsil eden yanları henüz aynı kararlılıkla varlık göstermez. Adam Hz. Ali'ye gider ve Hz. Ali, adamı dinledikten sonra bir yanıt ister ama yanıtı istediği kişi adam değil, adamın eşidir. Hz. Ali: "*Eşine sor bakalım, size gençlikte mi yoksa yaşlılıkta mı zenginlik vereyim*?" der. Adam gelir, eşine sorar ve eşinin isteği, zenginliğin yaşlılıkta gelmesi olur.

Sembolik bir değer olarak zenginlik, içsel süreçler sonunda psişe bütünlüğünün sağlanması ile kendilik arketipini ifade eder. Anima, kahramanın bilinçdışı alanı henüz yeterince deneyimlemediğini ve kendi eril yönlerini yeterince öne çıkarmadığını bilir. Yaşlılık simgesi deneyim sahibi bir psişeyi ifade etmek için kullanılır. Masalda kahraman, karısının bu kararından sonra tüm aile fertlerinden bir şekilde ayrılmak zorunda kalır. Bu ayrılık neticesinde çeşitli deneyimler yaşamak olgunlaşmayı da beraberinde getirecektir. Kahraman, yalnız başına bir süre kaldıktan sonra bir yerin padişahı olur. Önce doğru sezgilerle, kararlı davranıp iki oğlunu sonra da karısını bulur. Kahraman, animanın yönlendirmesi ile yalnız başına kalarak kendisini idrak etmiştir. Masalın çözüm bölümünde, padişah ortamı hazırlar, anima da bilgeliğiyle tüm olayı çözer. Bu önemli bir başarıdır. Kahramanın, psişesinin eril

ve dişil yönlerini dengeli kullanmayı öğrendiğinin göstergesidir. Bu sayede kahraman ve ailesi tam anlamıyla zenginleşirler. Dengeli bir psişe, kazanılan en büyük servettir ve masalda bu servetin kazanılmasında animanın önemli bir rol oynadığı görülür.

"Kuş Masalı" nda serim bölümde bir oğlan, paşa babası tarafından yedi defa evlendirilir. Hiçbir evliliğine karar veren de evliliği bozan da kendisi değildir. Yedinci eş, kötü kalpli bir kadındır. İyi gibi görünüp paşanın güvenini kazanır ve altınlarının anahtarını alır. Paşa ölünce yönetim, oğlana geçer ama oğlan kısa sürede her şeyi kaybeder. Geriye bir konak kalır bir de oğlanın bittiğini zannettiği babasının altınları. Kötü eş, altınları oğlandan saklasa da yaşlı bir bilge vesilesiyle oğlan, eşinden kurtulur ve altınlarını da geri alır. Böylece tekrar varlıklı olur. Yaşlı bilgenin dünya güzeli bir kızı vardır. Oğlan, o kızla evlenir.

Masal, henüz bireyleşmemiş bir insanın, yaşadığı bocalamaları anlamak açsından önemlidir. Oğlan birey olmayan bir psişedir ve kendindeki güzel yönleri bulup çıkarması için önce kötü yanlarıyla yüzleşmeli ve onlardan kurtulmalıdır. Baba arketipi, toplumsal öğrenmeleri temsil eder. Sorgulamadan her söyleneni yapan ve sıkıntı yaşamayacağını düşünüp kendini kandıran kişi, istemediği şekilde davrandığı için zamanla büyük yüzleşmeler yaşamak zorunda kalır. Çünkü her şeyin kendine ait bir doğası vardır. Oğlanın ilk eşi, negatif yönlü bir anima olarak nefsine düşkün, paragöz ve yalancıdır. Fransızlar bu tür anima figürüne femme fatale (baştan çıkarıcı tehlikeli kadın) adını verir[127]. Bu tür negatif animalar çoğunlukla karanlık yeraltı dünyasıyla ilişkilendirilir ve bilinçdışının korkunç figürleri olurlar. Masal da oğlan içindeki bilge sesin telkinleriyle negatif yönlü animasından kurtulur daha sonra da pozitif yönlü animası olan dünya güzeli ile evlenir. Oğlan, saf güzelliğin bir simgesi olan dünya güzelini görünce düşer bayılır Animanın ikinci aşaması olan romantize edilmiş güzellik, dünya güzeli simgesiyle ifade edilmiştir. Kahraman artık bilinçdışında olumlu kavramları keşfetmiştir ve güçlendirmesi macera devam eder.

"Algotik" masalında, kahraman birçok sınanmadan başarıyla geçer. Yetişkin bir birey olarak varlığını sağlamlaştırır. Masalın çözüm bölümünde son sınanmasının karşılığında Paşa: "*Eğer yaşlı cadıyı getirirsen kızımı da servetimi de sana veririm. Beni mahcup etme!*" der. Kahraman masalın sonunda yaşlı cadıyı getirir. Padişahın kızını ve servetini alır. Masalda, bu kızın etrafında herhangi bir diyalog yoktur,

[127] Jung, **İnsan ve Sembolleri**, 174.

sessizlik onun değeridir. Kahraman, psişesinde tüm sınanmalardan sonra onu bulmuştur. Animanın dördüncü evredeki bu tezahürü, en kutsal ve en saf olanı da aşan bilgeliktir. Kahramanın psişesinin zorlu dönemeçlerinde kendisini bekleyen tüm zorlukları aştıktan sonra üst düzey bir bilgeliğe eriştiği anlaşılır. Bu masalda anima, sırrın ayan hale geldiği bilgelik seviyesini simgeler.

"Garali Bey" masalında kahraman, yedi yaşında bir çocuktur ve animası ondan daha büyük olan paşanın kızıdır. İlk zamanlar paşanın kızı ile duygusal bir ilişkisi yoktur. Çocuk, Arap adında kötü birini, kızı rahat bırakmadığı için öldürür. Kız da bu zaferden sonra çocuğa, Garali Bey ismini verip onunla evlenmek ister. Bu isim verme ile "bey" olan çocuk, yetişkin özellikler taşıyan bir animaya sahiptir ancak aynı yetişkinlik, eril özellikleri için henüz geçerli değildir. Kahraman ancak kararlı olmak, özgüvenli davranmak, düşüncelerini paylaşmakla yetişkin bir birey olabilir. Masalın devamında Garali Bey, yaşlı bilgenin yönlendirmesi ile çeşitli sınanmalardan başarı ile geçer. Dönüp geri gelir, artık bambaşka biridir ve kimse onu tanıyamaz. Öyle bir güçlenmiştir ki o konuşmadan masaldaki hiç kimse, ağzını açıp konuşamaz. Bu seviyede bir derinleşme ifadesi, içsel iradenin ve kontrolün ne kadar arttığının göstergesidir. Anima ile artık dengeli bir birliktelik mümkündür. Kahraman, bir birey olarak kendisini var etmiş ve dengeli bir psişe inşa etmeyi başarmıştır.

"Rüya Masalı" nda kahraman, bir rüya görür ve bir sebepten kimseye anlatamaz. Paşa da onu zindana attırır. Paşanın bir kızı vardır. Oğlan ve kız birbirlerine âşık olurlar. Bir de Mısır paşası vardır ve ilk paşaya sürekli zor sorular sorup cevap ister. Paşa cevap veremezse işinden olacaktır. Mısır paşanın bu zor sorularına kimse cevap veremez ama oğlan cevap verir. Son sorunun cevabı için de bizzat kendisi Mısır'a gider ve doğru cevabı verir. Mısır paşası da kızını bu oğlana verir. Oğlan karısıyla döner gelir ve diğer paşa da kurtulduğu için kızını oğlanla evlendirir. Oğlanın görüp anlatmadığı rüyada bir omzunda bir ışık, diğer omzunda da bir ışık yanıyordur. Oğlan anlar ki ışıklar eşleridir.

Poligami unsurunu barındıran bu masal, feminizm ile eleştiriye açık görünür. Ancak analitik psikoloji ile çözümlendiğinde masalın başka bir derinlik taşıdığı anlaşılır. Masal boyunca âlimlerin, hekimlerin, bilemediği zor soruların cevabını hep kahraman bilmiştir. Masalın serim bölümde kahraman anlatmasa da bir rüya görmüştür. İki omzunda birer ışık yanıyordur. Analitik psikolojide libidonun önemli

sembollerinden biri ışıktır, içsel enerjinin aktarımı olan ışık, aynı zamanda bilinci, bilgeliği temsil eder. Masaldan anlaşıldığı üzere kahramanın ışık ile özdeşleştirdiği varlıklar eşleridir. İki eş, iki ışığı yani bilgeliği temsil eder. Kahramanın tüm soruların yanıtlarını bilmesi, animadan aldığı bilgelikten ileri gelir.

"Of Masalı" nda kahraman, tılsımlı bir kitabın sahibi olan Of tarafından satın alınır. Of'un bir de kızı vardır. Of, oğlanı eve götürüp hemen kitabı gösterir ve ezberlemesini ister. Oğlan da kabul eder. Of gider gitmez kız, oğlanın yanına gelir ve "*Sen sen ol bu kitaptaki sırları iyice öğren ama sakın ola ki babama öğrendiğini söyleme. O seni dövse bile ben bir şey bilmiyorum, öğrenmedim de çünkü öğrendiğini söylersen babam seni yer.*" der. Oğlan da kızı dinler ve öğrense de öğrenmedim diyerek ölmekten kurtulur. Çözüm bölümüne doğru oğlan Of'u kandırmak ister ama Of'un eline düşer. Kız, yine oğlanı ölmekten kurtarır. Çözüm bölümünde Of e oğlan arasında büyük bir çekişme yaşanır ve oğlan Of'u öldürür.

Anima arketipinin önemli özelliklerinden biri, gelişecek olayları güçlü sezgileri ile öngörmesidir. Kahramanın psişesi, tehlikeyi sezgileriyle hisseder ve gardını hiç bırakmaz. Animanın bir diğer özelliği de mistik ve gizli bilgilere karşı eğilimidir. Kız, kitabı kapat demez; öğren ama söyleme, der. Bu önemli bir noktadır çünkü kahraman, animanın verdiği güven duygusuyla kitapta yazanları öğrenir. Böylece çözüm bölümünde Of'la aralarındaki büyük çekişmede büyülü bir zafer kazanır. Of Masalı'nda anima, güçlü sezginin ve mistik konulara merakın simgesi olmuştur.

"Mehmet ile Ahmet Masalı"nda, Ahmet anlaşma gereği bir adama verilir. Adam aslında devdir. Yaşlı bilge sayesinde Ahmet devi öldürür ve yeni bir yere gider. Orada, devi öldürdüğü için paşanın kızıyla evlenir. Ahmet bir cirit oyununda dağın ardına gider. Eşi hiç istemez dağa gitmesini ama Ahmet onu dinlemez. Oyunda dağın ardında bir geyik görür ve geyiğin peşinden ormanın derinlerine kadar gider ancak geyik bir havuza atlar ve havuzdan dışarı bir dev çıkar. Ahmet ve dev güreşir, dev kazanır. Ahmet'i havuza çeker. Masalda kahraman, bilinçdışı alanda animasını keşfetmiştir ancak animasının tehlikeyi önceden sezen uyarıcı sesini dinlemez ve sonunda dev tarafından havuza çekilir.

Kardeşinin kötü olduğunu anlayan Mehmet, yola düşer ve kardeşinin peşinden gider. Yolda aynı yaşlı bilge, ona da tavsiye verir. Mehmet kardeşinin yaşadığı yere varır. Onu, Ahmet zannederler. Mehmet, Ahmet gibi cirit oyunu, oynayarak ne olduğunu

anlamaya çalışır. Geyik onun da karşısına çıkar Mehmet, onun peşinden havuza kadar gelir ve geyik havuza dalar hemen arkasından dev, havuzdan dışarı fırlar. Mehmet, yaşlı bilgenin tavsiyesi ile devi yener ve Ahmet'i kurtarır. Dev, son bir güreş ister. Son güreşi de Mehmet kazanır ve tam devi öldürecekken dev, üstünü sıyırıp atar. Dev aslında çok güzel bir kadındır. Güreşte kendisini yenecek kişiyle evlenmek ister. Mehmet de bu güzel kadınla evlenir. Kahramanın animası, gölge gibi hareket eder. Bu güçlü bir anima olduğunu gösterir. Ayrıca istediği biçime girebilme büyücü arketipinin yani bilgeliğin de bir sembolüdür. Mehmet'in animası güçlü, sihirbaz bir bilgedir ve ortaya çıkması ancak kahraman yeterince güçlendiğinde mümkün olur çünkü denge psişenin temel dayanağıdır.

"Paşanın Üç Oğlu" masalında en küçük kardeş Yusufu Korz, aklıyla ve gücüyle birçok sınanmayı başarıyla atlattıktan sonra yeni bir yere gelir ve orada bir devle mücadele edecektir. Mücadele etmeden önce paşanın kızına bir aracı yollayarak *"Paşanın kızının yanına git. Halini hatırını sorduktan sonra ona 'İzle' de."* der. Kız bunu duyar duymaz aracıya bir kılıç verir. Yusufu Korz, yedi başlı devi o kılıçla öldürür. Yusufu Korz şehre döndüğünde paşa kızını vermek istemese de kız kararlı durur. Paşa ikna olur ve Yusuf-u Korz, kızla evlenir. Masalda kahramanın, animasından isteği açıktır: "İzle". Animanın izlemesi önemlidir, bu kahramana bir çeşit koruma kalkanı görevi görür. Savaşta yanında bilgelik bulunan kahraman, mücadeleyi mutlaka kazanır. Kılıç ejderhayı öldürmenin tek silahıdır. O silah animadan gelir. Masalda anima koruma, yaşam enerjisi ve bilgeliği simgeler.

Masallar özelinde tek tek animus arketipine bakıldığında "Paşa ve Damat" masalında kahraman bir paşanın kızıdır. Kızın doğduğu gün, falcılar gelip kısmetinin gariban bir çocuk olduğunu söylerler. Paşa çocuğun öldürülmesini ister. Çocuğu öldürdüklerini zannederler ancak çocuk ölmez, büyür yiğit bir delikanlı olur ve kızla karşılaşır. Kızın akıllı bir hamlesiyle ikisi evlenir. Paşa da kabul etmek zorunda kalır. Masalda kızın doğduğun gün ve saatte bir erkek çocuk doğmuştur. Analitik psikolojide, kadının psişesinde karşı eşeğe düşen animus, benlikte doğuştan hazır bulunur. Aynı vakitte doğmak, psişede hazırda var olan animusun da simgesi olmuştur. Masalda delikanlıdan bir mesaj götürmesi istenir ve delikanlıyı büyüten çoban "*Ne olacak, götürür tabii. O, kocaman bir delikanlı oldu."* der. Paşanın kızı da delikanlı da yeterince büyümüştür. Bu gelişkin bir psişenin ifadesi olarak yorumlanabilir. Karşılaştıkları andan itibaren bir daha ayrılmazlar. Kızın babasının

yazısını taklit edip evlenmesi, kendi iradesiyle karar vermeyi, hayatını istediği gibi yönetmeyi ifade eder. Kız, bu davranışları animusuyla temasından sonra gerçekleştirdiği için masalda animus, karar verme gücü ve istediğini elde etme becerisini temsil etmektedir.

"Sabır Taşı Masalı"nda paşanın kızı, anne ve babasından ayrılıp bir tabutun başında kırk gün bekler. Kırkıncı gün kendini hazır hissetmez ve hizmetçi kıza beklemesini söyler, kız da onun yerine bekler. Tabut açılır, tabuttan çıkan genç, hizmetçi kızı görür ve ona sarılır. Esas kız da onların hizmetçisi olur. Masalda kız oğlanı kırk gün bekler. Sembolik olarak beklemek olgunlaşmayı ifade eder. Kız bu süre zarfında psişesinin derinlerini keşfetmeye çalışmıştır. Uzunca bir süre emek harcadıktan sonra derinlerdeki animusu ile yüzleşmekten korkar. Korku bir gölgedir ve animusundan önce korkusu ortaya çıkmıştır. Masalda kız bir süre gölgeye göre yaşasa da dayanamaz ve oğlandan istediği sabır taşı ve bıçak sayesinde olaylar anlaşılır. Kız taşa olanları anlatır "*Kırk gün tabutu bekledim ama sonunda cariye diye aldığım kız, benim olan adamı aldı.*" der ve taş çatlar, kız kendini bıçaklayacakken oğlan tutar ve kavuşurlar. Sabır taşının çatlaması, psişenin artık kendi animusuna hazır olduğu ve bu ihtiyacın karşılanması gerektiğini; bıçak da libidoyu simgeler. Yaşam enerjisi psişenin bütünlüğünün sağlanması için büyük bir gayret göstermektedir. Kız artık kendi içindeki gücü kullanmaktan korkmamalıdır. Cesur davranmayı öğrenmelidir. Böylece dolaylı olsa da yüzleşme gerçekleşir. Cesaret gelince korku yani gölge gider. Sonunda psişe denge halini kavuşmuş olur. Masalda animus, kızın cesur olmaktan korkmamasını temsil etmektedir.

"Şahmeran Masalı"nda masum bir kız, belden aşağısı yılan bir gençle evlendirilir. Kız, annesinin mezarından aldığı öğütle düğün gecesi, yarısı yılan genci insana çevirmeyi başarır. Mutlu mesut yaşarlarken genç askere gider. Gencin annesi iftiralar atar ve genç de annesine inanır, karısının kovulmasını ister. Kız da uzakta bir köyde gariban bir adamla evlenir ve ondan bir çocuğu olur. Askerden dönen genç, her şeyi öğrenir. Kızı bulur ama kız, oğlunu ve eşini bırakıp gitmez. Genç de Şahmeran'a dönüşür ve dağlarda kaybolur.

Masalda masum bir kızın yarı yılan biriyle evlenmesi ve onu insana çevirmesi, tehlikeli bir animusu ifade eder. Tıpkı anima gibi animusun da negatif tezahürleri vardır. Kızın animusu son derece tehlikeli bir kusurdur ve kız istemese de yüzleşir. Yılanın kırk kat giysisini yakar. Kız, libidonun simgesi olan ateşle yani kendi içsel

gücüyle negatif animus ile mücadele eder ve kazanır. Aslında kız, kendi kusurlarını fark edip yüzleşen ve kurtulduğunu sanan yanılmış bir psişedir. Gencin askere gitmesi, animustan ve ondan kısa süre de olsa gelen olumlu etkilerinden uzaklaşmak demektir. Bu boşluğu, kötü anne simgesi doldurur. Kötü anne arketipi, kızın psişesinin karar alma gücünün elinden alınmasını ifade eder. Kız, tekrar iradesini kaybetmiştir yani animus, aslında sandığı kadar gelişmemiştir.

Kız yapayalnız kalır, uzaklara gider. Yalnız olmak, tekrar bilinçdışı alanda güçlenmek demektir. Nihayet kız psişenin ihtiyacını bulur ve orada bir kendilik süreci içine girer, bu durum bir oğlunun olmasından anlaşılır. Artık doğru yerdedir ve iradesini kendi istediği şekilde, kararlılıkla yönetir. Gencin geri gelmesi, kusurların, psişede tekrar canlanması anlamına gelir. Kız eski kusurlarını tanır ve tuzağa düşmez. Gencin, tekrar yılana dönüşmesi de kızın kararını doğrular niteliktedir. Nihayet kız, karanlık yanlarından kalıcı olarak kurtulur. Masalda negatif animus, psişenin kendi kusurlarına karşı her zaman dikkatli, tetikte ve uyanık olmasını sembolize etmiştir. Tezimizin "Şekil Değiştirme Simgesi" başlığında masalın animus unsuru derinlemesine incelenmiştir.

"Alık Fatık" masalında Fatık ve kardeşi zalim üvey anneden kaçıp ormana giderler. Alık geyiğe dönüşür, Fatık da "hanım" olur. Bir kavağın tepesine çıkar ve paşanın oğlu ona âşık olur ama oğlan ne yaparsa yapsın Fatık aşağı inmez. Yaşlı cadı oğlana yardım edeceğim diye Fatık yerine kendi kızın verir. Fatık cadıya hizmetçi olur ama sonra sarayda bir temizliğe gider ve paşanın oğluna bir masal aracılığıyla gerçekleri anlatır. Fatık, hanım olur ve cadının kızından kurtulurlar.

Masalda kız bir ağacın üstündeyken oğlan, onu indirmeye çalışır. Kız tanımadığı bu yönüne -animusuna- güvenmez. Onu tanımak için fırsat vermez. Animusa tema eden psişe savaşçı özelliklerini de kazanmış olur fakat kahraman, savaşmayı değil yine güven alanında kalmayı seçer. Bu sebeple ortaya korkaklık, ve güvensizlik çıkar. Kavağın üstünde hareketsiz bir yaşam ancak ağır bir içe çekilmenin simgesi olabilir ve güvensizlik, psişeyi ele geçirir. Kahraman bir irade gösteremez olunca korkunç bir figürün etkisi altına girer, olumsuz anne. Masalda oğlan, cadının kızının kavaktaki kıza benzemediğini düşünür çünkü masalda gölge, güvensizliktir ve animusun misyonu cesaret iken bu uyumsuzluk psişeyi huzursuz etmeye devam eder. Çözüm bölümünde kız, sorumluluk alır, kendine güvenir ve oğlana kavuşur böylece

gölgesinden (diğer kız) kurtulmuş olur. Bu masalda animus kendine güven ve cesaretin sembolü olmuştur.

"Yedi Yetenekli Kardeş" masalında paşanın bir kızı vardır ve kız, himayelerinde çalışan çobanla evlenmek ister. Paşa, istemese de kabul eder. Kız ve çoban evli kalırlar ama çoban kendi ailesinin yanına gitmek ister. Böylece evden ayrılırlar. Çoban sanılan kişi aslında büyük bir devdir. Kızı bir mağaraya götürür. Kız, ailesinden yardım ister. Aileye, yaşlı bir cadının yedi oğlu yardım eder. Yedi kardeşin her birinin bir hüneri vardır. En küçükleri öyle güçlü kollara sahiptir ki gökyüzü düşüp gelse taşıyabilir. Yedi kardeş güçlerini birleştirir ve kızı kurtarırlar. Kız en küçük olan kardeşle evlenir. Masalın serim bölümünde, babanın istemediği bir evlilik yapan kız, iradesini ortaya koyduğu için olumlu, olgunlaşmış bir psişe izlenimi verir. Ancak animusu, her şeyi yutan bir devdir ve baba arketipi, psişenin derinlerinden gelen sesi temsil eder. Kızın psişesi, onu kendi kusurlarının varlığı ile ilgili ikaz eder. Ancak olumlu bir özellik olarak görünen kızın kendi iradesinin olması aslında son derece yanıltıcı bir gölgedir. Animusu negatif yönlü gelişmiştir. Psişe; hayata sabit fikirli bakan, dediğim dedik olan ve dominant, bencil yönlerini animustan alır. Fakat bu negatif yönlü animus kendine kibirle güvense de aslında eylemlerinin sorumluluğunu üstlenecek bir yeterlilikte değildir. Bildiğini okuyan bu tavrın amacı, daha derinlerde saklı güven eksikliği ve kompleksleri örtmektir. Masalın düğüm bölümünde psişe kendiyle yüzleşir. Animusun, psişeye yüklediği korkunç özellikleri fark eder. Kızın, anne babasından yardım istemesi, kendi psişenin derinlerde bir güç arayışıdır ve içindeki pozitif animusu aramaya yönelik içsel bir yolun yürünmesidir. Yaşlı cadının yedi oğlunun ayrı ayrı hünerle sahip oluşu ve bunu hatırlamaları, psişenin, benliğindeki gücü tek tek idrak ederek kullanmayı öğrenmesidir.

Çözüm bölümünde yedi kardeş işbirliği yaparak devi öldürür ve kızı kurtarır. Psişe, kendi kusurlarıyla çok yönlü bir dikkatle savaşır ve kazanır. Artık negatif animusun yüklediği kötü özellikler yok olmuştur. Masalda en küçük oğlan gökyüzünü bile taşıyabilecek güçlü kollara sahiptir ayrıca yedinci kardeştir. Yedi sayısı bilgelik ile ilişkilendirilir. Güçlü kollar; sorumluluk alma, öz güvenli olma, içsel enerjiyi kullanma gibi sembolik anlamlar taşır. Kızın psişesi negatif yönlü animustan kurtulup güçlenmiş, kendi fikirlerini mutlak doğru kabul etmemeyi ve sezgilerine güvenmeyi öğrenmiştir.

Sonuç olarak karşıt cinsin özelliklerini temsil eden anima ve animusun, zıtlıkların birliğini simgelediği ve kahramanın psişesinin tamamlanma yolculuğunda son derece önemli bir görev üstlendiği tespit edilmiştir. Logos'un ve Eros'un dengeli gelişimine paralel bir şekilde anima ve animusun da algılanması ve doğru şekilde gelişmelerinin önemi görülmüştür. Masalların bilge sesi gösteriyor ki gerçek kişiler de önce bireysel olarak kendi cinsiyetleriyle getirdikleri olumlu ve olumsuz özellikleri tanımalı sonra bilinçdışı süreçlerin çeşitli simgeleriyle içlerindeki karşı cinsiyetin avantajlarını ve dezavantajlarını anlamaya çalışmalı ve hepsini bir potada eriterek sağlıklı bir yapıya bürünmeyi başarmalıdır.

3.1.5. Persona Arketipi

Antik Yunan'da oyuncuların rollerine uygun olarak kullandıkları maskenin ismi olan persona, analitik psikolojide, gerçek kişilerin sosyal hayatta büründükleri toplumsal rolleri temsil eder ve görevi çoğunlukla kişiliğin gerçek doğasını gizlenmektir. Maskenin amacı geri kalan herkeste belli bir izlenim uyandırmaktır. Her bireyin içine doğduğu toplumdan beklentileri olabileceği gibi toplumların da kendini oluşturan bireylerden beklediği bazı toplumsal roller vardır. Elbette bir noktaya kadar bu rollere uygun davranılması anlaşılır ancak bu durum, personada her zaman bir yapaylık olduğu gerçeğini değiştirmez[128].

Persona hem bireysel hem de kolektif bilinçdışı alanın etkisiyle şekillenebilir. Görgü kuralları, ahlak kuralları, alışkanlıklar ve inanışlar gibi toplumun değer yargısını şekillendiren birçok faktörden etkilenir. Örneğin bir öğretmen yalnızca sınıfta öğretmen değildir. Toplum, ondan her yerde öğretmen vasıflarını sürdürmesi bekler. Tüm sosyal hayatını öğretmen olarak şekillendiren birey, görevi ile gerçek benliğini bir süre sonra karıştırmaya başlar. Kişiliğinin istekleri çekiştirip dururken toplumun isteklerine uyuyormuş gibi davranıp yapay bir halde yaşar. Bu yapay durum hem bilinç hem de bilinçdışını tehdit eden bir soruna dönüşür. Sorunu çözmek için kişiliğin hoş karşılanmayan yönleri bilinçdışına itilir ve orada bir çeşit ikinci kişilik -karanlık benlik- olan gölge oluşur. Bu sebeple persona, iyi anlaşılması ve kişilik üzerindeki etkilerine karşı dikkatli olunması gereken tehlikeli hale bürünme potansiyeli yüksek bir arketiptir.

---

128 Stevens, **age**, 91.

Tunceli masallarında simgesel olarak persona arketipinin çeşitli örnekleri şöyle tespit edilmiştir:

1) *Kılık, kıyafet ve aksesuar simgesiyle* persona arketipi kahramanların uymak zorunda kaldıkları toplumsal tabu ve sıkı kuralları temsil eder. Kahramanın bu kıyafetlerden kurtulması, tabulardan ve dayatmalardan bağımsız olarak kendi kişiliğini görmeye başladığı anlamını taşır (bkz. Şahmeran Masalı, Alık Fatık).
2) *Aptallık, saflık simgesiyle* persona arketipi kahramanın kendi güvenliği için asıl kişiliğini bir süreliğine gizlemesini temsil eder. Kahraman topluma karşı durabilecek ya da kendi olumsuz yönleriyle savaşacak olgunluğa gelince kadar bir süre hazırlık halinde olur. Bu durumda persona avantaja çevrilmiş bir hal alır (bkz. Of Masalı).
3) *Dini kisve simgesiyle* persona arketipi, kahramanın faydasına gibi görünen bazı toplumsal kabullerin, masumiyet örtüsüne bürünerek sarsıcı etkilerini nasıl gizlediklerini temsil eder (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı).

Tunceli masallarında persona arketipinin " Kılık kıyafet, aptallık ve saflık, dini kisve" simgeleriyle bulunduğu görülmüştür. Personanın hem yıkıcı hem de bir süreliğine de olsa kurtarıcı yönleri tespit edilmiştir.

Masallar özelinde tek tek bakıldığında "Alık Fatık" masalında düğüm bölümünde yaşlı cadı, *Eve gelir gelmez hemen Fatık'ın başına keçe geçirmiş ve padişahın oğlunu çağırmış. Ona, kendi kızını Fatık'mış gibi gelin vermiş.* Fatık eski püskü kıyafetler ve başında bir keçeyle cadının hizmetçisi gibi olur ancak daha sonra dayanamaz, hizmetçiliği kullanarak paşanın oğluna ulaşır. Mutlu mesut yaşarlar. Analitik psikolojiside kahramanın olduğundan daha kötü bir kılığa bürünmesi psişede personanın aktif hale geldiğini ifade eder. Persona toplumsal rolleri de temsil ettiği için kahraman bir noktaya kadar personadan faydalanmalıdır. Kızın, hizmetçi kılığı dışında saraya girmesi mümkün değildir, böylece uygun ortamı yaratıncaya kadar saklanmayı başarır. Fakat sağlıklı bir psişe mutlaka cesaret edip gerçek benliğini tanımalı ve ortaya çıkarmalıdır. Masalda Fatık, uygun ortamı hazırladıktan sonra kim olduğunu açıklar. Böylece psişesinin dengeli bütünlüğünü sağlamış olur. Masalda persona, kahramanın olmadığı gibi görünmek zorunda kaldığı dışsal dinamiklere bağlı yönünü temsil eder.

“Of Masalı”nda kahraman, Of’un gösterip öğrenmesini istediği kitabı öğrenir ama öğrendiğini saklar çünkü söylerse ölecektir. Kahraman, tehlikede olduğu için bilmiyormuş gibi davranır. Bilinçli bir şekilde bir beladan korunmak için aptal gibi davranır. Aptallık bir maskedir ve onu korur. Psişenin, kendisi gibi olursa kabul görmeyeceği zamanlar olabilir. Psişe, tüm karşıtlara karşı koyacak güce erişinceye kadar korunaklı bir alan yaratır, o alanda bir süre de olsa sorunsuz kalabilmesi için de personaya ihtiyaç doğar. Ancak hiçbir maske, aslını sonsuza kadar örtemeyeceğinden masalın devamında kahraman, öğrendiklerini daha fazla saklayamaz ve mücadele başlar. Bu masalda persona, psişenin sağlıklı bütünlüğü için bir süre de olsa koruyucusu olmuştur.

“Mehmet ile Ahmet Masalı”nda kahramanın babası, yolda giderken bir adama denk gelir ve onun şıh olduğunu anlar. Şıh da nasıl anladığını merak eder. Adam: “*Anlaşılmayacak gibi değil ki üstün başın, altındaki at, peşindeki av köpeği… Sen şıh olmalısın*.” der ancak şıh zannettiği adam aslında Canpolat adında bir devdir. Canpolat olduğunu saklamak için büründüğü kılık kıyafet ile herkes onu şıh zanneder. Anlatılarda persona sembolik olarak dış görünüşle ifade edilir. Şıh gibi gezinen kötü bir insan simgesi, olumsuz bir psişe unsurunu örtbas etmek için saklanılan maskedir.

Tehlikeli, şeytani, kabul görmeyecek özellikleri taşıyan bir psişe, bazen bu yönlerini öyle güzel perdeler ki kimse hiçbir şeyden şüphelenmez. Ancak dışarıdakiler anlamasa da psişenin tamamlanma ve dengeli bütünlük ihtiyacını negatif yönde etkileyen tüm problemler, bir şekilde kahramanın idrak yüzeyine gelir. Masalda kahraman Canpolat ile yüzleşir ve onu yener. Bu masalda persona, negatif yönlü kişilik özelliklerinin tam aksi yönde gösterildiği, yanıltıcı bir ayna görevinde kullanılmıştır.

“Şahmeran ” masalının kahramanı olan kız, belden aşağısı yılan olan gençle evlenmeden önce kırk kat elbise ister. Düğün günü, kız da oğlan da kırk kat elbise giyinir. Düğün gecesi, elbiseleri karşılıklı çıkarmaya başlarlar ve en sonunda kız, oğlanın çıkardığı kırk kat elbiseyi yakar ve oğlan bir delikanlıya dönüşür. Anlatılarda persona, çoğunlukla kılık kıyafetle ifade edilir. Kızın psişesindeki tüm kusurlar kırk kat elbisenin altına gizlenmiştir. Kırk kat elbise yakılmadan animus kusurlarıyla yüzleşip arınamaz. Elbiselerin yakılması maskelerden kurtulmak demektir. Kahraman ardına saklandığı tüm örtülerden sıyrılıp kendi benliği ile yüzleşince her

şey normalleşir ve psişenin sağlıklı ilerlemesi devam eder. Bu masalda persona, kahramanın kendi benliğini tanıma yolundaki "engel" olarak kullanılmıştır.

Sonuç olarak, Tunceli masallarında personanın, doğru ve dozunda kullanıldığında koruyucu, avantaj sağlayıcı olduğu; negatif şekilde kullanıldığında ise yanıltıcı bir ayna ve içsel gelişimin önündeki engel olduğu tespit edilmiştir.

3.2. Durum Arketipleri

Durum arketiplerinin örneklerine genellikle mitoloji ya da destan gibi içinde kozmogoni, antropogoni, eskatoloji mitleri barındıran türlerde rastlanır. Tez masallarında incelendiğinde "yaratılış" ve "ölümsüzlük" temalı örneklere rastlanmamıştır. Bu sebeple tez masallarında, durum arketiplerinden kahramanlık (monomit/ aşama) arketipinin örnekleri incelenebilmiştir.

3.2.1. Kahramanlık (Monomit/Aşama) Arketipi

Arketipsel ve sembolik olarak bir halk anlatısı incelendiğinde, tüm kalabalık kişi kadrosu, aslında bir tek kahramanın psişeni temsil eder. Anlatının merkezindeki kişi belirlendikten sonra kademe kademe başından geçen olaylar sıralanır ve bir olay örgüsü ile kahramanın nasıl içsel bütünlüğe ulaştığı ya da nasıl hatalarla benliğini yitirdiği ortaya serilir. *Campbell'in* Türkçeye "Kahramanın Sonsuz Yolculuğu" ismiyle çevrilen" The Hero with a Thousand Face" isimli eserinde, birçok anlatıda ortaklık gösteren kahramanın yolculuğu aşama aşama belirlenmiştir. *Campbell'in* belirlediği "Kahraman Macerası" aşamaları şöyle sıralanmıştır.

1. *BÖLÜM- YOLA ÇIKIŞ:* Maceraya Çağrı, Çağrının Reddedilişi, Doğaüstü Yardım, İlk eşiğin Aşılması, Balinanın Karnı.
2. *BÖLÜM- ERGİNLENME*: Sınavlar Yolu, Tanrıçayla Karşılaşma, Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın, Babanın Gönlünü Alma, Tanrılaştırma, Nihai Ödül.
3. *BÖLÜM- DÖNÜŞ*: Dönüşün Reddedilişi, Büyülü Kaçış, Dışarıdan Gelen Kurtuluş, Dönüş Eşiğinin Aşılması, İki Dünyanın Ustası, Yaşama Özgürlüğü.

Campbell'in aşamalarını belirlediği kahramanın yolculuğu, Jung'un bireyleşme kavramı ile benzerlik taşır. Sembolik olarak okunduğunda kahraman merkezli masallarda da benzer aşamalara rastlanabilir. Kahramanın ilk aşaması, *ayrılma*dır.

Bu; bir topluluktan dışlanma, kayıp bir hazineyi arama, başka bir yere sürgün edilme, savaşmak için gitme ya da başka şekillerde sembolize edilebilir.

Campbell: "İki tür kahraman da mevcuttur; yolculuğa çıkmayı kendisi tercih edenler ve etmeyenler[129]." der. İlki tercihi, ikincisi ise zorunda kalışı ifade eder. Analitik psikolojide, ilk aşama olan ayrılma aşaması, bilinçdışı alana gidilen yolun belirlenmesidir. Psişenin tamamlanma ihtiyacı onu buna mecbur bırakır, kahramanı kendi derinlikleri ile yüzleşmeye çağırmaktadır. Bireysel olunmadan yani sembolik olarak konfor alanı terk edilip, yalnız kalınmadan kahraman bu başlangıcı yapamayacaktır.

İkinci aşama ise *erginlenme* aşamasıdır. Kahraman belki bilmediği bir ülkede belki de daha önce hiç karşılaşmadığı bir düşmana karşı savaşacaktır. Macerası gereği yerin yedi kat dibinde gezinecektir, bir kuyuda- mağarada hapis kalacaktır. Ejderhalar, devler ile çarpışacak, konuşan atlardan, yaşlı bilgelerden akıl alacaktır. Sembolik olarak bakıldığında bu alan kahramanın bilinçdışını temsil eder. Kahramanın sözünü dinlediği ses, psişesinin derinlerinde gizlenmiş kolektif birlikten ve fark ederse kahramanın kendi enerjisinden gelir. Bir devden kurtardığı şehir aslında kendi benliği, dev ise benliğinin karanlık yüzleridir. Kahramanın işi zordur çünkü düşmanı hiç de yabancı değildir. Düşmanı da, düşmanı yenecek silahı da, zaferle dönüp geleceği yuvası da yine kendisidir. Erginlenme alanından zaferle ve olgunlaşarak çıkan kahraman, yalnızca bilinçdışı süreçlerde derinleşir de toplumsal alana geri dönemezse psişede bütünlük bozulur. Bu sebeple kahraman üçüncü aşama olan *dönüş*ü de tamamlamalıdır.

Kahraman olmanın koşulları, maceraya çıkmaya cesaret etmek, erginlenmeyi ve yeniden doğumu tamamlamak sonra da dönüp kolektif olana tekrar dahil olarak hayata katkı sağlamaktır çünkü yaşam bir bütündür. Tunceli masallarında, kahramanlık arketipinin örnekleri bulunmaktadır. Masallar üç temel nokta "Ayrılma – Erginlenme- Dönüş" esas alınıp incelenmiştir. Genel olarak üç aşamanın da bulunduğu kahramanlık temalı masallarda, ara aşamaların bazılarının olmadığı saptanmıştır.

Mehmet Ali Masalı'nda, *Yola Çıkış* bölümünde "doğaüstü yardım, büyülü eşik, balinanın karnı"; *Erginlenme* bölümünde "sınavlar yolu, tanrıçayla karşılaşma";

[129] Joseph Campbell, **Mitolojinin Gücü**, çev. Zeynep Yaman (İstanbul: Mediacat Kitapları, 2017).

Dönüş bölümünde "dönüş eşiğinin aşılması, iki dünyanın ustası, yaşama özgürlüğü" aşamaları tespit edilmiştir. Masal, bireyleşme yolculuğunu zorlu sınavlarla tamamlayan kahraman arketipine oldukça uygun bir örnektir. Kahraman bilinçdışı süreçlerde ağır şekilde sınanır ve içindeki bilge sesi dinleyerek tüm sınanmaları zaferle taçlandırıp döner.

Garali Bey masalında, *Yola Çıkış* bölümünde "büyülü eşik, balinanın karnı"; *Erginlenme* bölümünde "sınavlar yolu, tanrıçayla karşılaşma"; *Dönüş* bölümünde "İki dünyanın ustası, yaşama özgürlüğü" aşamaları belirlenmiştir. Kahraman zorlu macerasını bireyleşmesini başararak tamamlamıştır.

Masallar özelinde ayrıntılı incelemelere bakıldığında "Mehmet Ali Masalı"nda yola çıkış, bölümünde kahramanın doğumu "doğaüstü yardım" eliyle olur. Kahraman, Hızır'ın verdiği bir elmayı, annesi yediği için doğar ancak çekirge şeklindedir. Daha sonra Hızır dokununca insana döner. Hızır, ona Mehmet Ali adını verir. Yola çıkış aşamasında, Mehmet Ali ve kardeşleri dağın ardına gidip savaşmak isterler, babaları istemese de dağın ardına geçerler. Masalda dağ simgesi "büyülü eşik" görevini üstlenir. Kahramanın yaşayacağı tüm sınanmalar dağın ardındadır. Mehmet Ali ve kardeşleri dağın ardında bulunan kocaman bir ormana girerler. Bu ormanda da karşılarına üç konak çıkar. İlk iki konakta Mehmet Ali, kardeşlerinden habersiz birer dev öldürür. Üçüncü konaktaki dev, yedi başlıdır ve Mehmet Ali bu devi öldüremez. Dev, Mehmet Ali'nin kardeşlerini yollar ama onu bırakmaz.

Masalda orman, üç konak ve dev simgeleri "balinanın karnı" aşamalarına denk gelir. Kahraman bu alanlarda mücadeleyi sürdürdüğü için "erginlenme" aşaması da kendiliğinden gerçekleşir. Masalda dev, Mehmet Ali'den Dünya güzelini bulup getirmesini ister. Bu istek, "erginlenme" yani psişe gelişiminin sürdürüldüğü bir ileri boyuttur. Mehmet Ali, dünya güzelini bulması için serbest bırakılır ancak nereye gideceğini bilemez. Rüyasına Hızır gelir ve ikinci defa doğaüstü yardım ortaya çıkar. Hızır: "*Uyandığında, suyun yanında üç adım ileri git; üç adım geri gel. Yerde kapak gibi duran büyük, düz bir taş göreceksin onu kaldır içinde bir kazan olacak ve o kazanda da bir at yuları var. O yuları al, 'Ya Allah ya Hızır!' de suya vur. Suyun içinden kocaman bir fil çıkacak. Hemen yuları onun boynuna geçir. Filin üstüne atla, sıkı tut. O, seni üç defa göğe, üç defada yere vuracak. File: 'Ben buraya senle eğlenmeye gelmedim, beni suyun diğer tarafına at.' de, böylece fil, seni dünya*

güzelinin ülkesine atacak." der. Mehmet Ali, Hızır'ın dediklerini yapar ve başka bir eşik atlar. Eşiğin simgesi de su olur.

Mehmet Ali dünya güzelini bulur. Bu kavuşma "tanrıçayla karşılaşma" aşamasına denk gelir. Mehmet Ali, dünya güzelini kendisiyle babasının evine gelmeye razı eder ama devden hiç bahsetmez. Yola çıkarlar, su eşiğini geçip döndükten sonra Mehmet Ali, dünya güzeline her şeyi anlatır. İkisi anlaşırlar, deve karşı bir mücadeleye girerler. Dünya güzeli, devin tılsımını öğrenir. Mehmet Ali, tılsımı almaya dağların ardına gider ve bir ağacın içinde gizli bir kutuda üç güvercini alıp döner. İlk önce iki güvercini öldürür, dev bacaklarını kaybeder ama devi hemen öldürmez. Devin tüm malını mülkünü deve yükler ve babasının memleketine döner. Artık "Dönüş" aşaması tamamlanmak üzeredir. Mehmet Ali, devi babasının memleketinde öldürür. Böylece kahramanlığını da tamamlamış olur.

"Mehmet Ali Masalı" bilinçten, bilinçdışının derinliklerine uzanan sonra tekrar bilinç seviyesine dönen bir kahramanın yolculuğudur. Masal bir Monomit örneği olarak yola çıkış, erginlenme ve dönüş aşamaları kapsar. Bireyleşmesini başarıyla tamamlayan kahraman "kendini bilme" mükâfatını da kazanmış olur.

"Garali Bey" masalı monomit özellikleri taşır. Masal, yola çıkış-erginlenme- dönüş aşamalarını sırasıyla takip etse de *Campbell'in* sıralamasını verdiği ara aşamaları takip etmez. Masalın serim bölümünde yedi yaşındaki kahraman, babası tarafından pazarda satılır. Paşanın kızı tarafından satın alınan çocuk. Paşanın evine götürülür ve orada kızın işlerine bakar. Yola çıkış aşaması böylece tamamlanmış olur. Kahraman anne ve babasından ayrılmış, yeni bir diyarda çeşitli sınanmalara hazır hale gelmiştir. "Büyülü eşik" çocuğun, paşanın kızı tarafından satın alınmasıdır. Paşanın kızının Arap adında belalı bir aşığı vardır. Her kim kızı istese Arap onu bulur, öldürür. En son başka bir paşanın oğlu da kızı ister ama Arap yüzünden kimse kıza yaklaşamaz. Bu üzerine -yedi yaşında da olsa- çocuk Arap'ı öldürmek istediğini söyler ve herkesi ikna edip Arap'la savaşmaya gider, gerçekten Arap'ı öldürüp geri döner. Çocuğun atıldığı bu zorlu macera "Erginlenme" alanında bulunduğunu gösterir. "Sınavlar yolunda" ilk mücadelesinden başarı ile ayrılır.

Paşanın kızı bu zaferden sonra çocuğa artık "Garali Bey" ismini verir. Diğer paşanın oğlu hemen kıza görücüler yollar ancak kız, Garali Bey ile evlenmek istediğini söyler. Masalda çocuğun, beye dönüşmesi de bir eşik görevi üstlenir. Paşanın kızı,

Garali Bey'in yiğitliğinden sonra ona farklı bir gözle baktığı için "Tanrıçayla Karşılaşma" gerçekleşmiş olur. Elbette paşanın kızıyla öncesinde de temas edilmiştir ancak masalda kızın varlığı bu olayla yeni bir forma bürünmüştür. Artık paşanın kızının iki talibi vardır. Paşa, kızıyla evlenmek isteyenlere şartlar sunar. Bu şartlar mal mülk edinmek üzerinedir.

Garali Bey ve paşanın oğlu, şartları sağlamak için yola düşerler. Garali Bey, yaşlı bilgenin desteğiyle üç köyde üç hasta iyileştirip mal mülk edinir, paşanın şartlarını sağlar. Sınavlar yolunu bu bölümde de başarıyla atlatır. Ayrılık süresince çok zaman geçtiği için Garali Bey fiziksel olarak değişir. Dönüş yolunda rakibini görür ancak rakibi, onu tanımaz ve rakibi hiçbir şartı yerine getirememiştir. Garali Bey, kazandığı her şeyi oğlana verir. Ancak oğlanın sırtına kızgın nal basar. Oğlan evlenmek için paşaya gider. Garali Bey de zengin olduğu için aynı şartları hızlıca gerçekleştirir. Garali Bey, düğün günü saraya gider ve her şey ortaya çıkar. Paşanın kızıyla Garali Bey evlenir. Dönüşü tamamlayan kahraman, erginlenme alanında başarıyla atlattığı pek çok sınavdan sonra artık bilinçdışı alanda usta bir psişeye sahip olmuştur. Masalda yola çıkış, erginlenme ve dönüş aşamaları, *Campbell'ın* şemasına göre belirli eksiklikler ya da farklılıklar taşısa da tamamlanmıştır. Kahraman bireyleşme yolunda önemli bir yol katetmiştir.

Sonuç olarak "kahramanın yolculuğu" adlandırmasının, kahramanın kendi benliğine doğru çıktığı bir sefer olduğu ve onu yaralayan kılıcı tutan elin de en ağır yaralara merhem süren hekimin de yine kahramanın kendisi olduğu anlaşılmıştır. Mitoloji ya da masal gibi türlerin, bir kişinin öyküsüymüş gibi sundukları bu kısa kesitler aslında evrensel olarak herkesin başından geçen süreçleri özetler. Tavsiyelerine uyarsak masallar, hepimizin birer kahraman olduğunu ve bilgeliğe açılan içsel kapılarımızı çalmamız gerektiğini, özgün dilleriyle bize anlatmaya bu sayede devam eder.

3.3. Simgesel Arketipler

Psişede daha çok kolektif bilinçdışında şekillenen simgesel arketipler, binlerce yıllık insanlık tarihinden süzülerek günümüze ulaşırlar. Her bir simge hem kişiliğin bireysel yönlerinden hem de kolektif alandan beslenerek bütünsel anlamlar kazanır. Kolektif bilinçdışının simgesel arketiplerini, bilinç seviyesinde idrak etmek oldukça güçtür. Mitoloji ve masallar aracılığıyla simgesel arketipler somutlaşır ve incelenmeye müsait hale gelir.

3.3.1. Yaşlı Bilge Arketipi

İsmi ile müsemma olan yaşlı bilge, psişenin derinliklerinde çoğunlukla kolektif bilinçdışında şekillenen ve özellikle edebi türlerde maceranın belirleyici fonksiyonunu üstlenen arketiptir.

Düşlerde ve masallarda rastlanılan yaşlı bilge; erkek ya da kadın şeklinde ortaya çıkabilir. Rüyada ya da masalda ruhun yaşlı bilge olarak görülme şekilleri genellikle aynıdır. Kahraman içine düştüğü zor durumlardan nasıl kurtulacağını düşünürken yani ruhsal olarak kendine dönmüş ve derinleşmişken psişede tüm doğru cevapların kendisinde bulunduğu simge olan yaşlı bilge ortaya çıkar[130]. Düşlerde, monomitlerde ya da masallarda yaşlı bilge; büyükbaba, büyücü, öğretmen, din görevlisi, ermiş, hekim ya da olumlu bir otorite simgesi olarak bulunabilir[131]. Bu olumlu figürler kahramana "kim, neden, nereye, nerede, nereden[132]" gibi benzer soruları sorar ve çoğunlukla kahramanın açmak isteyip açamadığı kapıların anahtarlarını uzatırlar. Tabii ki kapıyı açma görevini kahramana bırakarak…

Yaşlı bilgenin vazifesi öz dönüşümü tetiklemektir, kahraman bilinçdışı alanı deneyimlerken karşılaştığı bazı problemler karşısında ancak o alanın içinden ve tüm sisteme hâkim bir figür sayesinde yolunu bulabilir. Simgeler yalnızca bir faktörle şekillenmezler. İnsanlık tarihi boyunca "bilge ve yaşlı" ikilisi birlikte bulunan figürlerdir. Düşlerde bu figürün belirmesinin çağdaş izahı, oldukça güçlü ve ihtiyaç duyulan manevi bir yönü tetiklemesi olabilir.

Tunceli masallarında yaşlı bilge arketipinin çeşitli örnekleri vardır. Masallarda yaşlı bilgenin simgeleri ve misyonu şöyle tespit edilmiştir.

1. *Tanıdık yaşlı bir erkek simgesiyle* kahramanın aslında sahip olduğu tüm yetenekleri ve içsel gücünü hatırlatıcı ses olur. Bu sayede kahraman kendi ile ilgili önemli yüzleşmeler yaşar ve güçlü özelliklerini keşfeder (bkz. Kuş Masalı, Garali Bey).
2. *Yabancı yaşlı bir erkek simgesiyle* kahramanı büyük bir içsel yüzleşme öncesinde nasıl davranması gerektiği konusunda bilgilendirir. Böylece

130 Jung, **Maskülen**, 165.
131 Jung, **Dört Arketip**, 90.
132 Jung, **Dört Arketip**, 95.

kahraman öldürücü derece tehlikeli sorunları çözmeyi başarır (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı).

3. *Yabancı yaşlı bir erkek simgesiyle* yalnız başına bir yolculukta olan kahramana hekimliği öğretir. Kahraman hekim olarak hastaları iyileştirir, bu durum sembolik olarak kahramanın içindeki bilge ses sayesinde bilinçdışında karşılaştığı önemli sorunları çözmeyi başardığını gösterir (bkz. Garali Bey).
4. *Paşa simgesiyle* kahramanın bilinçdışı alanda en kuytulara saklanmış ve yok zannedilen kusurlarını, fark etmesini sağlar (bkz. Paysız Mehmet).
5. *Yabancı yaşlı kadın simgesiyle* kahramana ne kadar kaçarsa kaçsın yüzleşmek zorunda olduğu ruhsal özelliklerini gösterir (bkz. Kader Masalı).

Tunceli masallarında kadın ve erkek figürlerinde yaşlı bilge örnekleri bulunmaktadır. Yaşlı bilgenin masallarda kurtarıcı, yönlendirici, yüreklendirici ve kendiyle yüzleştirici yönleri temsil eden arketipik bir öge olduğu tespit edilmiştir.

Masallar özelinde tek tek bakıldığında "Kuş Masalı" nda ölen babasının tüm altınlarının bittiğini zanneden kahraman, babasının bir dostu sayesinde, eşi tarafından kandırıldığını öğrenir. Yine aynı dostun tavsiyeleriyle kahraman, eşinden kurtulur ve altınlarını da geri alır. Bu dostun kızı da dünya güzelidir ve kahraman onunla evlenir. Masalın kilit noktasında ortaya çıkan dost simgesi yaşlı bilge arketipinin temsildir.

Yaşlı bilgenin tipik özelliği, masalın tüm gizli cevaplarının kendisinde mevcut olmasıdır. Masalda yaşlı bilge, kahramanı kendi gerçekliğiyle yüzleştirir ve içinde bulunduğu yanlış hallerden sıyrılması için adım adım doğru yol haritasını da çizer. Kahramanın, psişesinin derinlerden gelen bu korucuyu figür, iyi anlaşılmalı ve söylediklerine uygun davranılmadır. Kuş Masalı'nda yaşlı bilge, masalda kahramanın en zor anında ortaya çıkar ve hayatını şeffaf ve iyi bir yöne yönlendirir ancak kahramanın ona kulak vermiş olması elbette en önemli faktördür. Pek çok insan doğru ve yanlışı bilir ancak hayatın sınamalarında bazen yanlış kararlar alabilir. Böyle anlarda içsel değerlerini korumayı başaran insanlar aslında derinlerdeki yaşlı bilgenin sesine kulak vermeyi hiç unutmayanlardır.

Bu anlamda "Mehmet ile Ahmet Masalı" yaşlı bilgenin öğütleri unutulursa kahramana ne olur, soruna cevap niteliğindedir. Masalda, şıh kılığına bürünmüş dev Canpolat, anlaştıkları gibi Ahmet'i ailesinden alır. Ahmet'i yemek için evine götürürken yaşlı bilge ortaya çıkar. Yaşlı bilge, Ahmet'e devin ona yapacağı

kötülükleri önceden söyler ve şöyle tavsiyeler verir: " *Yeni baban, seni bir eve götürecek o evde kaynayan büyük büyük kazanlar var. Eline bir tambur alacak ve senden oynamanı isteyecek. Sen kalkıp oynarsan seni tutup kaynayan kazana atacak. O senden oynamanı istediğinde sen' Ben tambur çalayım da sen oyna olur mu? Ben de nasıl oynayacağımı anlarım.' de ve yapabilirsen o oynamak için kalkar kalkmaz 'Ya Allah, Ya Hızır!' de onu tut, yanan kazanın içine at. Bu söylediklerimi asla unutma savaşırken 'Ya Allah, ya Hızır!' de*." Ahmet, ilk sınanmada yaşlı bilgenin yönlendirmesine harfiyen uyar, "Ya Allah ya Hızır!" der ve Dev Canpolat'ı rahatlıkla öldürür ancak masalın devamında başka bir devle karşılaşan Ahmet, yaşlı bilgenin tavsiyesini unutur. Devle savaşırken "Ya Allah ya Hızır!" demez ve dev onu kocaman bir havuzun içine çeker. Bu yenilginin sebebi yaşlı bilgenin öğüdünü unutmaktır.

Masalda Ahmet'in peşinden Mehmet, kardeşi için yola çıkar ve aynı yaşlı bilge, Mehmet'e de denk gelir. Yaşlı bilge, Mehmet'e de savaşırken " Ya Allah, ya Hızır!" demesi gerektiğini sıkı sıkı tembihler. Mehmet yoluna devam eder ve sonunda Ahmet'i havuza çeken devle karşılaşır. Dev ve Mehmet birkaç defa güreşirler, Mehmet, yaşlı bilgenin öğüdünü unutmaz ve her defasında " Ya Allah, ya Hızır!" diyerek devi yener. Dev aslında dünyalar güzeli bir kızdır. Kendisini güreşte yenenle evlenme kararı vardır. Mehmet ve kız evlenirler.

Masalda Ahmet, yaşlı bilgenin öğüdünü unutmuştur ama Mehmet unutmamıştır ve mükâfatı da dünyalar güzeli bir kız olur. Yaşlı bilgenin öğüdünü dinlemek, psişenin ihtiyaçlarını anlamak ve bireyleşme yolunda sağlam ilerlemek demektir. Bu sebeple yaşlı bilge masalların bilirkişisi konumundadır.

"Garali Bey" masalında yaşlı bilge, kahramana hekimlik öğretir. Garali paşanın kızıyla evlenebilmek için mal mülk bulmaya gider. Karşısına çıkan yaşlı bilge: *"Ben sana yardım ederim. Yakınlarda başka bir köy var, orada bir paşa yaşıyor ve hiçbir doktorun iyi edemediği bir hastalığa yakalanmış. Sen, onu iyileştireceksin. Daha sonra ikinci köye gideceksin o köyde de paşanın oğlu hasta sen onu da iyileştireceksin. En son üçüncü köye gideceksin, o köyde de paşanın hasta bir kızı var, onu da yine sen iyileştireceksin. Bu üçünün de ilacını sana ben vereceğim. Yalnızca senden istediğim şey, birinci köyde paşa verdiğin ilaçla sağlığına kavuştuğunda, sana ne istediğini soracak. Paşanın altınlarının içinde on iki kuruş var, sen o, on iki kuruşu istediğini söyleyeceksin ama ne olursa olsun paşa vermeden*

o parayı kendin alma. İkinci köyde paşanın oğlu hasta ya, o da iyileştiğinde, ne istediğini soracak. Onun da odasında, iki tane elmas taşı var, onlar sen oğlanı iyileştirince kendiliğinden sana yuvarlanacaklar ama sakın ha alma kutuyu önüne at, 'Sahipleriniz sizi bana verecek.' de, o taşları oğlan sana kendi verecek. Daha sonra diğer köyde, kızı iyileştireceksin, ne istediğini sorduklarında sadece on beş gün kızın odasında kalmak istediğini söyle. Böylece sen kendiliğinden kırk tane at, kırk tane deve ve kırk tane tüccar elde etmiş olacaksın. Hızır benim, döndüğün zaman da sen konuşmadan hiç kimse konuşmaz korkma. " der. Yaşlı bilge, arketipin özelliklerine uygun olarak Garali Bey'e başına gelecekleri bir bir anlatır ve hekimlik yapması için gerekli malzemeyi de verir. Yaşlı bilgenin, "Hızır" olduğunu söylemesi kendilik arketipi izlenimi uyandırsa da masaldaki fonksiyonu sebebiyle yaşlı bilgeye daha çok örtüşmektedir.

Garali Bey masalında, kahramana büyük hazineyi kazandıran kişi yine yaşlı bilge olmuştur. Kahramanın, yaşlı bilgenin öğütlerine sıkı sıkı uyması neticesinde kazandığı büyük mükâfat bireyleşmiş ve dengeli bir psişedir. Ayrıca kahramanın hastaları iyileştirmesi, kendi psişesini iyileştirmesi anlamına geldiğinden masalda yaşlı bilge, kahramana bilgelik armağanını da vermiş olur.

"Paysız Mehmet" masalında paşanın üç oğlu vardır ama biri öz oğlu değildir. Paşa, ölüm döşeğinde bunu oğullarına söyler. Oğulları da kimin başka babadan olduğunu bulmak için âlim bir paşanın yanına giderler. Masal diğer yaşlı bilge masallarından ayrışır. Çünkü yola çıkan üç oğlan da aslında üç bilgedir. Masalın düğüm bölümünde yaşananlarla bunu ispatlarlar. Öyle ki evine misafir oldukları paşanın ikram ettiği yemekten konu, paşanın da aslında kendi babasının öz oğlu olmadığına kadar gelir. Yalnızca terzinin kendi söküğünü dikememesi gibi bir durum vardır. Bu üç kardeş kendileri dışındaki her şeyi bilirler. Masalda üçlü simgeyle verilen aslında bir kahramanın psişesidir. Kahraman gayretli bir bilgedir ancak bu her yönüyle kusursuz olduğu anlamına gelmez. Bu masalda yaşlı bilge paşa simgesiyle aktarılır. Paşa gençlere bir masal anlatır ve yorumlamalarını ister. Yorumlamada en küçük kardeş nefsine yenik bir insan gibi cevap verir ve paşa, onun üvey olduğunu hemen anlar.

Yaşlı bilgenin olayların çözülmesi gerektiğinde ortaya çıkışı bakımından tanıdık olan masal, bilgenin kendisinin de bilmediği bir yönünün olduğunu öğrenmesi açısından ilgi çekicidir. Kusuru kendinde arayan insanın erişeceği aydınlanma için bazen öğretirken de öğrenmesi gereken şeyler olabilir. Psişe kibre kapılmadan bu içsel

süreçlerle yüzleşmelidir. Masalda düalite ilişkisi göstermektedir ki psişe, iyi bildiğini sandığı yönlerine karşı bile daima sorgulayıcı olmalıdır. Bilgelik dikkatin, istemenin ve kararlılığın neticesinde şekillenen oldukça çetin bir süreçtir.

"Kader Masalı" nda yaşlı bilge arketipinin simgesi bir kadındır. Masalda kahraman, orta yaşlarında ve bekâr bir erkektir. Kahraman köy köy gezerken dört yol ağzında, yaşlı bir kadının oturup karmakarışık ipleri eşleştirdiğini görür. Kadın insanların kaderlerini birleştiriyordur. Kahraman da kendi kısmetini merak eder. Kadın: " *Söyleyeyim mi sana? Sen şimdiye kadar hiç kimseyi beğenmedin ama bugün yolun bir köye düşecek, orada muhtarın evinde uyuyacaksın ve gece muhtarın hanımı doğum yapacak. İşte senin kaderin kısmetin o kızda."* der. Kahraman aşırı kızar, sinirlenir. Yaşlı kadının söyledikleriyle dalga geçer ancak masalın sonunda yaşlı kadının haklı olduğu anlaşılır. Kader Masalı, yaşlı bilge arketipinin kilit rol üstlendiği bir olay örgüsüne sahiptir. Masallardaki tüm dengelere ve koşullara hâkim olan yaşlı bilgenin söyledikleri, bazen psişenin beklentisine uygun olmaz. Psişe kendisiyle yüzleşmeye hazır hale gelince derinlerden gelen içsel sesin haklılığı anlaşılır olur. Bu masalda yaşlı bilge "oyun kurucu" yönüyle ön plana çıkar.

Tunceli masallarında kadın ve erkek simgeleriyle yaşlı bilge arketipi tespit edilmiştir. Masallarda yaşlı bilgenin adeta bir oyun kurucu gibi tüm sürece hâkim olduğu, bilirkişi görevi üstlendiği, bilge ve koruyucu içsel sesin temsilciliğini yaptığı görülmüştür.

Sonuç olarak yaşlı bilgenin kahramanın en zor anında hâsıl olan, destekleyici ve yönlendirici bir simge olduğu görülmüştür. Her insanın kendini ruhsal olarak yapayalnız, çaresiz, mutsuz hissettiği dönemler vardır. Acının ve çıkışsızlığın kaynağı nasıl ruhumuzsa şifanın ve dermanın da kaynağı yine kendi ruhumuz, benliğimizdir. Yaşlı bilge figürü kendini keşfetmekten korkmamayı ve içsel sesini dinleyip ona güvenmeyi öğütlediği için maceranın kilit ve belirleyici simgesi olma görevini üstlenmiştir.

3.3.2 Anne Arketipi

Anne kavramının insan hayatındaki karşılığı, büyük bir derinlik taşır. Bu derinlik bir insanın ömründe, hayatın başladığı ilk andan son nefesine kadar uzanan süreçleri kapsar. Psişedeki anne yapısının arketipsel, kişisel ve kültürel olmak üzere tabakalar

şeklinde kurulduğu söylenebilir[133]. Psişenin şekillendirici unsurlarından biri olan anne arketipi, neredeyse sınırsız çeşitlilikle tezahür eder. *Mascetti*: "Varoluşun her bir zerresi, anne arketipinin temsil ettiği sonsuz geri dönüş mitine- ana rahmine düşme, doğum, hayat, ölüm ve yeniden doğuş- tabidir[134]." der. Mitoloji ve masal gibi türlerde anne arketipine, kişisel anne, üvey anne, büyük anne, kayınvalide, dadı gibi figürlerle ya da simgesel olarak Meryem Ana gibi dini mistik figürlerle rastlanabilir. Anne arketipinin psişedeki varlığı, bireysel bilinçdışı ve kolektif bilinçdışından etkilendiği için zengin bir çeşitliliğe sahiptir. İki yönlü olarak hem olumlu hem de olumsuz özellikler taşıyabilen anne arketipi, çeşitli biçimlerde görülür. Anne arketipinin simgesel ifadeleri, dini yapılar, üniversite, yeni bir ülke, şehir, kasaba; orman, ağaç, gökyüzü, ay, toprak, okyanus, deniz, nehir; yeraltı ülkesi, ölüler diyarı şeklinde sıralanabilir. Ayrıca anne arketipi doğurganlık ve bereketi temsil eden nesneler ve mekânlar ya da çanak biçimde şekiller, mağara, oyuk, ağaç kovuğu gibi alanlarla da ifade edilir[135]. Jung, sarıp sarmalayan ve yutmaya, öldürmeye çalışan yılan, ejderha, balina vb. simgelerin de olumsuz anne arketipi olduğunu belirtir[136] ve bu olumsuz anne simgesini "Dönüşüm Sembolleri" isimli eserinde, korkunç anne olarak adlandırır.

Anne arketipinin ikili yapısı onu hem destekleyici, olumlu, sevgi dolu ve bilge bir rehber haline getirir hem de ters yönde gelişirse zehirleyen, ölümcül şekilde etkileyen, korkunç ve yüzleşilmesi gereken oldukça tehlikeli bir yok ediciye dönüştürebilir[137]. Desteklemek ile boyunduruk altına almak arasındaki çizgi, anne arketipinin olumlu ve olumsuz yapısını birbirinden ayıran sınır gibidir. Kahraman bu sınırı, güçlü bir enerji merkezi haline gelerek aşan ve kendi bireyleşmesinin önünde duran anne simgesine karşı, her zaman dikkatle korumalı ve gerekirse savaşmalıdır. Bu sebeple anne simgesiyle mücadele, kahramanın sembolik olarak yeniden doğumunun yani psişenin yenilenen varlığının temel simgelerinden biri olur.

Tunceli masallarında olumlu ve olumsuz anne arketipinin örneklerine rastlanmaktadır. Masallarda anne arketipinin misyonu şöyle tespit edilmiştir:

---

133 Estes, **age**, 98.
134 Mascetti, **age**, 148.
135 Jung, **Feminen**, 121.
136 Jung, **Dönüşüm Sembolleri,** 374.
137 Jung, **Feminen**, 122.

1. *Öz anne* simgesiyle olumlu anne arketipi, ölmüş annenin mezardan konuşup kızına kurtuluş yolunu göstermesiyle temsil edilir. Masalda anne arketipi kahramana dişil ve güçlü yönlerini kullanmasını öğretir. (Bkz. Şahmeran Masalı)
2. *Öz anne* simgesiyle olumlu anne arketipi, kahramanın güçlü sezgilerini, tedbirli ve koruyucu yönlerini temsil eder (bkz. Alık Fatık, Yedi Yetenekli Kardeş)
3. *Öz anne* simgesiyle olumlu anne arketipi, kahramanın üzerinde destekleyici halden boyunduruk altına alma yolunda ilerlemeyi temsil eder. Masalda anne, korkunç bir hale bürünmeden kahraman yalnızlığı deneyimlediği için anne arketipi olumludur (bkz. Sabır Taşı Masalı)
4. *Üvey anne* simgesiyle olumsuz anne arketipi, kahramanın bireyleşme yolundaki zalim, otoriter, tehlikeli yok ediciyi temsil eder (bkz. Alık Fatık).
5. *Üvey anne* simgesiyle olumsuz anne arketipi, anneye yönelen libido sorunsalını temsil eder. Kahraman "ahlak sorunu" doğuracak bir takım yönelimlerinin kaynağıyla savaşır ve bireyleşme yolunda bilinçdışından gelen olumsuz etkilerden kurtulmayı başarır (bkz. Hasan ile Hüseyin).
6. *Cadı simgesiyle* olumsuz anne arketipi, kahramanı kandırmak ve kendi boyunduruğuna almak için her türlü kötülük ve şeytani yönleri kullanmayla temsil edilir (bkz. Kuş Masalı, Algotik, Paşanın Üç Oğlu, Alık Fatık).
7. *Yedi Başlı Dev* simgesiyle olumsuz anne, kahramanı kölesi haline getiren, yiyip öldürmek isteyen ve oldukça güçlü bir otorite merkezi ile temsil edilir. Kahramanın ondan kurtulması bireyleşmesi için temel şarttır (bkz. Mehmet Ali Masalı).
8. *Yılan* simgesiyle olumsuz anne, kahramanı sarıp sarmalayan ve zehirleyip yemek isteyen, ölümcül yönlerle temsil edilir. Kahraman bu korkunç figüre teslim olmamak zorundadır (bkz. Hz. Ali ve Yılan).

Tunceli masallarında hem destekleyen, koruyan, bilge, iyi yürekli, tedbirli olumlu anne arketipinin örnekleri hem de zalim, otoriter, yok edici, şeytani, ahlaksız olumsuz anne arketipinin örnekleri tespit edilmiştir. Anne arketipinin temel öğretisi, bireyleşmenin insan hayatındaki önemini göstermesidir çünkü kahramanların yolculukları boyunca tüm zorluklara katlanarak elde ettikleri kıymetli hazine, eş ya da statü gibi kavramlar, dengeye ulaşmanın, bilgeleşmenin ve bireyleşmenin göstergesidir.

Masallar özelinde tek tek bakıldığında "Şahmeran Masalı" nda masum bir kız, belden aşağısı yılan olan paşanın oğluyla zorla evlendirilir. Düğünden önce kız dertleşmek için annesinin mezarına gider. Kız derdini anlattıktan sonra mezardan sesler gelir. Konuşan annesidir. Anne: "*Kızım evlendiğin gün giymek için paşadan kırk kat elbise iste ve mutlaka en alt cebine de bir kibrit koy. Evlendiğin gece paşanın oğlu sana 'Soyun!" dediğinde sen ona 'Önce sen soyun.' de. Onun da üstüne kırk kat elbise olacak ve sırayla bir o çıkaracak; bir sen çıkaracaksın. En son ikinizin üstünde de birer kat elbise kalacak, o sana: ' Son katı da çıkar' diyecek. Sen de ona: 'Hayır sen çıkar.' de. O soyunur soyunmaz hemen kibritle çıkardığı bütün elbiselerini yak, sonrasını görürsün.*" diyerek kızına kurtuluş yolunu gösterir.

Anne, psişenin hamurunu şekillendirici eldir. Kızın psişesinde en önemli faktörlerden biri olduğu için sorunların nasıl çözüleceğinin bilgisi de onda mevcuttur. Kahraman kendi kusurlarıyla yüzleşirken psişenin koruyucu, bilge ve güvenilir unsurlarına ihtiyaç duyar. Pek çok insanın hayatında en büyük sığınağı annesidir, kız da zafere ulaşmak için korkmayı bırakıp derinlerinde yaşayan bu bilge kadını canlandırmak zorundadır. Kahraman annesinin yönlendirmesiyle yarısı yılan oğlanı, normal bir delikanlıya çevirmeyi başarır. Bu sebeple kızın psişesindeki anne arketipi olumludur. Kızı ölmekten kurtaran güçlü enerji merkezi, anne simgesi üzerinde toplanmıştır. Libidonun yetişme ortamında kendini inşa sürecinde öğrendiği ancak kullanmadığı için zamanla varlığını unuttuğu kıymetli yönleri vardır. Kendimizi en çaresiz ve çıkışsız hissettiğimiz anlarda aradığımız cevaplar üzeri toprakla kaplı olsa da altın gibi ışıldayan benliğimizde gizlidir. Masalda kız benliğini unutmamış ve örtük güçlerini harekete geçirmiştir.

"Alık Fatık" masalında iki kardeşin anneleri hastadır. Kadın, ölmeden önce eşine "*Senden dileğim, şu kolumu kes ve kapının yanına, eşiğin önüne koy. Ben biliyorum, ben öldükten sonra evleneceksin. Yeni hanımın olur da çocuklarımı dövmek isterse benim kolumla dövsün ki canları çok acımasın*." der. Kadın öldükten sonra adam evlenir ve üvey anne, çocukları hep annelerinin koluyla döver. Yalnız çocuklar dövüldükçe güçlenir, serpilir. Çocukların öz annesi, olumlu anne arketipinin bir simgesidir. Annenin kolu sevgi ile eş değerdir. Sağlıklı bir psişede sevginin ilk tohumlarını eken annedir. Psişe, sevginin gücü sayesinde en zor anlarda bile hayata tutunabilir. Masalda olumlu anne arketipi, psişede güçlü sezginin, tedbirin almanın ve sevginin simgesi olmuştur.

“Yedi Yetenekli Kardeş” masalının serim bölümünde anne, evlenip evden ayrılan kızına bir güvercin verir ve “*Güzel kızım olur da başına bir iş gelirse bu güvercinle bana haber gönderirsin*.” der. Kız eşiyle gider ve başına kötü şeyler gelir. Kız da annesine güvercin yollayarak yardım ister. Annesi de yardım etmesi için yaşlı cadıyla anlaşır. Masalda kız evlenip giderken yanına bir güvercin veren anne, psişenin güçlü sezgi yönünü ifade eder. Derin sezgilere sahip psişe belalardan korunmak için tedbir alacaktır. Masalda olumlu anne arketipi; sezgi, tedbir ve koruma gibi değerleri ifade eder.

Kızın annesi, altın vererek yaşlı cadıyla anlaşır ve yaşlı cadının yedi oğlu, gidip kızı kurtarır. Olumlu annenin, yaşlı cadıyla anlaşması psişenin ödün vermesi anlamına gelir. Buradan psişenin, çok gerekli olduğu için normalden başka yöntemlerle hareket edeceği anlaşılır. Masalda devreye giren yaşlı cadı, olumsuz anne arketipi gibi görünse de aslında o, yedi oğlunu harekete geçirdiği için animusun tetikleyicisidir. Kızın psişenin akıllı davranması, kendisindeki meziyetleri fark etmesi ve karanlık yönlerine karşı savaşması şart olmuştur. Bunun için de animusun katkısına ihtiyaç vardır. Eğer tüm karanlık yönler psişenin üzerine gelip onu yok etmek istiyorsa kahraman da direnç göstermek ve geri püskürtüp yok etmek için sertleşmek hatta acımasızlaşmak zorundadır. Yaşlı cadı, bu acımasız savaşta psişenin ihtiyaç duyduğu bir figürdür. Olumlu anne değildir ancak psişeye bu masal özelinde katkı sağlar.

“Sabır Taşı Masalı” nda kahraman, bir kuş tarafından kendisine getirilen kötü haberden rahatsız olur. Bu durumdan çok etkilenir ama kuş, her gün gelip gelecekle ilgili bu kötü haberi vermeye devam eder. Kahraman kuşun söylediklerini annesine anlattığında annesi: *“Hemen inanma kızım, belki yalan söylüyordur. Bir gün de ben geleyim, bakalım neler söyleyecek.*” der. Anne ve kız birlikte beklerler kuş gelip yine aynı kara haberi verir. Anne de ikna olur ve kızın başına bir fenalık gelmesin diye oradan taşınırlar. Yolda bir ev görürler ve kız, evin kapısını çalınca kapı açılır, ev kızı içeri çeker ve kapanır. Kızın, annesi ya da babası bir daha kapıyı açamazlar ve masalda da bir daha anılmazlar.

Psişeyi şekillendiren önemli faktörlerin başında anne gelir. Anne, psişe belli bir olgunluğa gelinceye kadar ona sadık bir refakatçi olur. Ancak refakat, ömür boyu sürecek bir yöneticilik pozisyona dönerse evlat için tehlike çanları çalmaya başlar. Masalda kuş, nakış işleyecek olgunluğa gelmiş ve anne, babasıyla mutlu mesut

yaşayan kıza, gelecekle ilgili onu üzecek şeyler söyler. Kuş simgesi, psişenin istese de istemese de çıkması gereken bir yolculuğu hatırlatır. Bu yolculuk bireyleşme yolculuğudur. Kız hemen olanları annesine anlatır. Annesi, kızın söyledikleriyle ikna olmaz, kendisi de duymak ister.

Masalda tereddüt yaşayan psişe, kendi sezgilerinden emin değildir çünkü daha önce bu sezgilerini hiç kullanmadan yaşamıştır ve süreci kendisi adına yöneten bir anne vardır. Annenin illa duymak istemesi de yönetici olduğu dönemin sürdüğü anlamına gelir. Annenin aşırı korumacı, yönlendirici olduğu bu dönem, bireyleşmesi gereken kahraman için artık sona ermelidir. Nihayet masalda kız bir kapıyı çalar ve ebeveynlerinden kalıcı olarak ayrılır. Maalesef ömürleri boyunca o kapıyı hiç çalmayan insanlar vardır. Bu anlamda kapı çalmak da bir karar vermedir. Masalda kız kapıyı çalar ve kendi bilinçdışı yolculuğunda bireyleşmek için önce gölgesini sonra animusunu tanır. Masaldaki anne arketipi, tam olumsuz değildir ancak aşırı koruyucu ve yönetici olduğu için kızın bireyleşmesini engelleme ihtimali taşıdığından kahramanın yolundan çekilmek zorunda kalır.

Tunceli masallarında olumlu anne arketipinin çeşitli örnekleri incelendiğinde tedbirli olmak, sezgilerine güvenmek, psişenin gücünü kullanmayı bilmek, koruyuculuk gibi anlamlar taşıdığı tespit edilmiştir.

Anne arketipinin iki yönlü yapısı gereği olumsuz anne arketipine bakıldığında Tunceli masallarında çeşitli örneklerine rastlanır. Olumsuz anne arketipi "Alık Fatık" ve "Hasan ile Hüseyin" masallarında, üvey anne simgesiyle karşımıza çıkar. Alık Fatık' da üvey anne zalimliğin beden bulmuş hali gibidir. Üvey çocuklarına yemek vermez ve çocuklar kül yerler ayrıca sık sık da onları döver. Üvey anne o kadar ileri gider ki en sonunda eşini çocuklarını öldürmesi için ikna eder.

Üvey annenin, çocuklar üzerindeki korkunç etkisi o kadar şiddetlidir ki libido karşı atağa geçmezse psişe tehlikeli bir noktaya doğru sürüklenmektedir. Masal kahramanları ölmemek için ormana kaçarlar. Orman, anne arketipinin bir diğer simgesidir. Koruyucu rol üstlendiğinden kahraman için yeniden doğum alanı özelliği taşır. Masalın ilerleyen bölümlerinde yaşlı cadı ile karşılayan psişe böylece kötü anne ile tekrar yüzleşecek ve onu yenecektir.

"Hasan ile Hüseyin" masalında da olumsuz anne arketipi, üvey anne simgesiyle bulunur. Yaşlı paşayla evlenen vezirin genç kızı, paşanın oğullarına karşı uygunsuz

bir hal takınır ve biriyle birlikte olmak ister. Hasan ve Hüseyin de oradan derhal uzaklaşır ve kendi yollarını çizerler. *Jung*: "Oğulun bilincine hükmeden libidonun ilerleme çabası, anneden ayrılmayı hedefler; ama çocuğun anneye olan özlemi, deneyimsel olarak kendini nevrozdaki çeşitli korkularla yani yaşamdan korkmayla ifade eden bir ruhsal direnç biçiminde engel olarak karşısına çıkar[138]." der. Burada oğlanların psişeleri önemli bir tavır geliştirerek kendi özgün doğalarını keşfetmeyi ve oradan ayrılmayı seçmiştir. Böylece bireyleşme yolunda ilerleyen bir psişe serüveni başlar. Masalın çözüm bölümünde ahlaksız üvey anne, öldürülür. Üvey annenin ölümü psişenin korkularından tam anlamıyla arınarak bireyleştiği anlamına gelir.

Olumsuz/ korkunç anne arketipi ile özdeşleşen masal kahramanlarından biri de şüphesiz ki cadılardır. "Kuş Masalı", "Algotik", "Paşanın Üç Oğlu", "Yedi Yetenekli Kardeş" ve "Alık Fatık" masallarında yaşlı cadı simgesi bulunmaktadır. "Yedi Yetenekli Kardeş" ve "Alık Fatık" masallarındaki yaşlı cadı simgesinin üstlendiği rol, akışa uygun olduğu için olumlu anne arketipinde ele alınmıştır.

"Kuş Masalı" yaşlı cadının aktif şekilde en uzun süre rol aldığı masaldır. Masalın merkezindeki kahraman erkektir ve karısı da dünya güzelidir. Kahraman, savaşa gidecektir, korunaklı bir kule yaptırır ve karısı tek başına sıkılmasın diye ona konuşan bir kuş alır. Karısından kuşun sözünden dışarı çıkmamasını ister. Kahraman savaşa gidince kuş tek kelime etmez. Oralarda bir padişahın oğlu vardır. Pencereden dünya güzelini görüp âşık olur ve babası, yaşlı cadıdan dünya güzelini getirmesini ister. Yaşlı cadı: *"Padişahım bana bir teneke altın verip bir de kırmızı dana keserseniz dünya güzelini size getiririm."* der. Yaşlı cadının isteklerini yaparlar ve yaşlı cadı tam beş defa kızın evine gider. Kıza hep önemli sebepler sayar ve kendisiyle gelmesini ister. Kız, her defasında tam inanıp kapıdan çıkacakken kuş bir anda konuşmaya başlar ve masal anlatır, masalı bitirmez. Kızı da göndermez. Yaşlı cadı beşinci defa geldiğinde kuş masalın son bölümünü anlatır ve cadı evdeyken oğlan savaştan döner. Yaşlı cadının niyetini anlarlar ve onu öldürürler.

Kuş Masalı, masal içinde masal anlatılan eski anlatı geleneğinin lezzetine varılabilecek uzun bir masaldır. Binbir Gece Masalları'nda olduğu gibi bir kötülükten korunmak için anlatının gücü kullanılır. Kahramanın animası olan dünya güzeli, anne arketipi ile karşı karşıya kalır. Psişenin iradesiyle kendi özerkliğini ve anima gücünü yaşamak isteyen kahraman ile olumsuz anne arasında bir iktidar savaşı

[138] Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 396.

yaşanır. Bekçilik görevi ise kuşa verilir. Kuş, psişenin doğru ve yanlışı birbirinden ayırt etmek için ihtiyaç duyduğu mantıklı kıyasları masal aracılığı ile aktarır. Masal deneyimin bir sembolüdür. Mitlerin özelliklerinden biri, insanlar, bir şey yapmaya niyetlendiklerinde, kendilerinden önce de bu deneyimin yaşandığını görmelerini sağlamalarıdır[139]. Bu durum masallar için de geçerlidir. Hem toplumsal hem de bireysel olarak deneyimin sonuçlarını bilmek kahraman için avantaj olur. Masalda kahraman, daha önceki tecrübelerinden faydalanmalı, direnmeyi sürdürmelidir. Günlük hayatta yeni bir şey üretmeyen belli bir rutine sıkışıp kalmış pek çok insan, bir süre sonra kendi psişenin kuytularında çıkışsız alanlara saplanıp kalır. Psişenin merakla dinlediği masal simgesi, hayata katkı sağlayan aktif bir zihnin işaretidir ve deneyimden faydalanır. Böyle bir zihin de kontörlü bir başkasının eline bırakmaz. Olumsuz anne simgesi olan cadı, yaşam enerjisini kötü şekilde etkileyen ısrarcı bir sorundur fakat ne kadar uğraşırsa uğraşsın amacına ulaşamaz. Kuş ve masalı sayesinde, kız evden çıkmaz, yaşlı cadıya kanmaz ve sonunda kahraman gelir. Yaşlı cadıyı öldürürler. Masalın genelinde kahraman gölgesinden kurtulur, animasını tanır ve güçlü bir psişe ile olumsuz anneden de kurtularak gerçek anlamda bireyleşme yolculuğunu tamamlar.

"Algotik" masalında üç erkek kardeşin en küçüğü olan kahraman, kendisinden önce iki ağabeyinin gittiği yoldan maceraya çıkar. Karşısına iki kardeşini de öldüren paşa çıkar. Algotik, akıllıdır hem paşayı hem de karısını yaptıklarına pişman eder. Kardeşlerini öldüren paşaya dersini verdikten sonra orada işi kalmadığı için uzaklaşır ve başka bir yere gider. Karşısına bir düğün çıkar. Düğünde de her şey tamdır ama birileri kendi arasında konuşurken önce yaşlı cadının kaşıklarını isterler. Algotik gidip getirir sonra da atını isterler Algotik, onu da gidip getirir. En son paşa, gidip canlı bir şekilde yaşlı cadıyı getirirse kızını ve servetini Algotik'e vereceğini söyler. Algotik, kabul edip yola çıkar. Yaşlı cadıyı kandırarak bir tabuta koyar ve alır gelir. Düğündekiler yaşlı cadıyı öldürür. Algotik hem paşanın kızını alır hem de paşanın servetini alıp padişah olur.

Kahraman, bilinç ve bilinçdışı alanda zorlu sınanmalar yaşar ve üstesinden gelir. Bireyleşme yolunda, karşısına son olarak olumsuz anne simgesi olan yaşlı cadı çıkar. Kahraman, onu da alt ederse bilgeliğin bir ifadesi olan animaya kavuşacaktır. Psişede bazen sebebi bilinmeyen korkular, şüpheler ya da yoğun kaygılar yaşanır ve

139 Mırcea Eliade, **Mitlerin Özellikleri**, çev. Sema Rifat, 2. bs. (İstanbul: Om Yayınevi, 2001), 181.

kaynağını saptamak cesaret ister. Bu sebeple soruna kademeli yaklaşmak gerekir. Olumsuz anne çok güçlü bir enerji merkezi olduğundan ona karşı koymak için hacmini ve etki alanını iyi kavramak önemlidir. Bu sebeple kahraman, yaşlı cadıya kademe kademe yaklaşarak onu tanır ve onu yok edecek zayıf noktasını bulur. Kahramanın zekâsıyla yaşlı cadıyı diri diri tabuta sokabilmesi, kendine hâkim ve yeterince olgunlaşmış, özerk bir psişenin göstergesidir. Yaşlı cadının öldürülmesi ve kahramanın animaya kavuşup padişah oluşu da bilgeliği elinde bulunduran, kusurlarından arınmış birey bir kahraman olmasının göstergesi olur.

"Paşanın Üç Oğlu" masalında kardeşlerin en küçüğü Yusufu Korz'dur. İki kardeşinin kendisinden önce çıktığı yola, o da çıkar. Kardeşleri bir yaşlı cadının evinde esir olmuştur. Yusufu Korz'un yolu da aynı cadının evine çıkar. Yusufu Korz, yaşlı cadının bostanından sebze yer. Cadının kızı da onu izler. Yusufu Korz, kardeşlerinden farklı olarak sebzeleri seçmeden yani nazik davranmadan yer. Yaşlı cadı, onun yaman olduğunu anlar. Yaşlı cadı onu da yakalar ve kardeşlerinin yanına atar. Yusufu Korz, zekâsıyla yaşlı cadıyı birçok defa kandırır, ne istiyorsa yaptırır. en sonunda da cadının kızı Jete'yi öldürür. Kardeşlerini, yaşlı cadıyla bırakıp oradan ayrılır.

Kahraman, olumsuz anne ile karşılaşmadan evvel çeşitli sınanmaları rahatlıkla atlattığı için olumsuz anne ile karşılaşması ve esir düşmesi, zorlanmış bir psişeyi değil de denetimli bir teslimiyeti ifade eder. İlerleyen olaylarda kahramanın zekâsıyla yaşlı cadıya istediği her şeyi yaptırması da bunun ispatı niteliğindedir. Masalda kahramanın yaşlı cadıyı öldürmeden ayrılması tuhaf gelebilir ancak zaten yaşlı cadıyı istediği gibi yönetmiştir. Yaşlı cadı, eylemsel gücünü, elinin altında bir maşa gibi kullandığı kızından alır. Esas mesele kahramanın, eylemsel gücü temsil eden ve psişeye olumsuz etki eden kız simgesinden kurtulmasıdır. Olumsuz anne ve olumsuz anima birlikteliği bitince yaşlı cadı sorun olmaktan çıkar ve kahraman oradan ayırılır.

Tüm anne arketipleri, kadın ya da yaşlı cadı gibi insan simgesi olmak zorunda değildir. Anne arketipinin tezahürlerini açıklarken yiyip öldürmeye, yok etmeye çalışan, sarıp sarmalayan simgesel figürlerin anne arketipi olabileceğini belirtmiştik.

Tunceli masallarında olumsuz anne arketipinin iki örneği bu açıklamaya uygundur. İlki "Mehmet Ali Masalı" dır. Masalda kahraman, üçüncü konakta yedi başlı dev ile karşılaşır. Kahraman yedi başlı devin kendisini yiyeceğini düşünür ve onunla

savaşırsa kaybedeceğini bilir. Yedi başlı dev, kahramanı kölesi yapar ve dünya güzelini bulup getirmesini, böyle özgür kalabileceğini söyler. Kahraman dünya güzelini bulup getirir ama dev, sözünü tutmaz. Kahraman devi savaşarak yenemeyeceğini bilir. Dünya güzelinden devin yaşamının kaynağı olan tılsımın (sırrın) ne olduğunu öğrenmesini ister. Devin sırrı, yedi dağın ardında ulu bir ağacın içinde saklı bir kutuya gizlenmiştir. Kutuda üç güvercin vardır ve onlar ölmeden dev ölmez. Kahraman, atıyla yedi dağın ardına gider ve ağacı bulur. Ağacı keser. Ağaç kesilince dağlar birbirine yapışmaya başlar. Kahraman ölmemek için kutuyu aldığı gibi hızla döner. Kuşların ikisini öldürür dev iki bacağının üstüne çöker. Böylece dev artık kontrol altına alınır. Kahraman devin tüm servetini, deve yükler ve babasının evine gelir. Devi babasın memleketinde öldürür. Devin bedeni çocukların oynadığı bir derenin önüne düşer böylece çocuklara da büyük bir havuz olur, oynarlar.

Masalda her şeye hâkim, söz sahibi ve yenilemez bir simge olan yedi başlı dev, kahramanın psişesindeki olumsuz(korkunç) annedir. Korkunç anne, çok tehlikeli ve güçlü bir enerji merkezini ifade eder. Kahraman kendisinden şüphe duyup öz güvenini yitirdiğinde, gerileyen libidosu onu yaşamdan koparmaya başlar. Burada iradenin elden gitmesi ve süreci kontrol edemeyiş ön plana çıkar. Denetimin elden gitmesi, olumsuz annenin önemli bir işaretidir. Devin sırrı öğrenildiğinde bile ona ulaşmak sonra da bulup geri dönmek oldukça güç olmuştur çünkü anne arketipi psişede çok derin ve güçlü bir simgedir. Kahramanın bireyleşmesinin önündeki büyük engel, yedi başlı devin öldürülmesiyle ortadan kalkar. Yedi sayısı bilgeliğin sütunları olarak bilinir ve kahraman onu fetheder. Böylece kahramanın yolculuğu, bilgelik ile son erer.

İkinci olumsuz anne arketipi "Hz. Ali ve Yılan" masalındaki yılandır. Hz. Ali, yanan bir ormandan kılıcını uzatarak büyük bir yılanı kurtarır. Yılan, kılıca dolana dolana kurtulur ama sonra da Hz. Ali'nin bacaklarından dolana dolana onu sıkıca sarar ve başını onun yüzüne denk getirir ve *"Seni yiyeceğim"* der. Hz. Ali mahkeme kurulmasını ister. Hâkim olsun diye önce suya sonra ineğe en son da tilkiye giderler. Su ve İnek, yılan Hz. Ali'yi yesin ister. Tilki ise Hz. Ali'ye yardım eder ve Hz. Ali, yılanı öldürür.

Orman tıpkı ağaç gibi anne anlamına gelir. Anlatılarda orman, annenin; ateş, libidonun bir simgesidir. Ormanda yangın olması, bireyleşen bir kahramanın anneden kurtulmak üzere olduğunu gösterir. Yılan da bir anne simgesidir ve ölmek üzeredir.

Kılıç gibi delici aletler libidonun simgesidir ve kahraman kendi içsel enerjisine güvenerek kılıcı yılana uzatır. Ancak anne gibi güçlü bir enerji merkezi kendi varlığını olabildiğince sürdürmek isteyeceğinden yılan, kılıca sarıla sarıla yangından kurtulur. Kurtulunca kahramana dolana dolana aşağıdan yukarı çıkar ve onu yemek ister. *Jung*: "Sarmalamak, "yutmak" ana rahmine geri dönmektir[140]." der. Yılan yiyip yutmak, yok etmek isteyen korkunç anne arketipinin bir tezahürüdür. Hz. Ali, tilkinin zekâ parıltısıyla yılanın başını kesip öldürür. Tilki, kurnazlığı ile dikkatin ve zekânın yani bilincin tetikleyicisidir ve masalda Hz. Ali'ye kim olduğunu o hatırlatır. Böylece kahraman, iradesini eline alarak bireyleşmesini tamamlamak için korkunç anneden kurtulur.

Sonuç olarak anne arketipinin olumlu ve olumsuz özelliklerinin masallarda karşılığı bulunmuştur. Psişe üzerinde en şekillendirici arketip olan annenin, gelişimsel yapıya doğrudan etkileri, masallar üzerinden görülmüştür. Bireyleşme yolundaki bir kişi, hayatındaki tüm şekillendirici faktörlerden dengeli bir biçimde faydalanmalıdır. Kendi iradesini, hayatının denetimini başka birinin ellerine bırakan bir kişi, asla bireyleşemez ve kendisiyle baş başa kalarak derinleriyle korkusuzca yüzleşemez. Ancak sorumluluk alabilen insanlar, hayatlarıyla ilgili söz sahibi olurlar. Bireyin, bağımsız ve sağlıklı bir yapıya bürünmesinin önemini göstermesi, anne arketipinin en kıymetli öğretisidir.

3.3. 3. Baba Arketipi

Psişenin gelişim sürecini etkileyen temel aktörlerinden biri de baba arketipidir. Baba ile annenin konumlandırması birbirine benzese de bu durumu *Jung*: "Ruh-imgesinin ilk taşıyıcısı her zaman annedir[141]." diyerek açıklar ancak bireyin kaderinde babanın öneminden de bahseder[142]. Bireyin gelişim sürecinde otorite ve güven ilişkisini şekillendiren baba kavramı, yapıcı ve yıkıcı etkileri kendinde taşıyabilir. Bu belirgin kişi- özellik eşleşmeleri de toplumların hafızasında arketipik figürler yaratımını şekillendirir.

Tıpkı anne de olduğu gibi baba arketipi de iyi ve kötü yönlü simgelerle ortaya çıkabilir. Destekleyici ve geliştirici bir baba simgesi ya da zıttı katı, engelleyici,

---

140 Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 374.

141 Carl Gustav Jung, **Keşfedilmemiş Benlik**, çev. Mert Hüseyin Ergül (İstanbul, Olympıa Yayınları, 2016f), 21.

142 Jung, **Maskülen Erilliğin**, 79-89.

tehlikeli bir baba simgesi çeşitli mitoslarda ve edebi türlerde bulunabilir. Babadan ayrılış da bireyleşme kavramının önemli aşamalarından biri kabul edilir.

Tunceli masallarında hem olumlu hem de olumsuz baba arketipinin örnekleri bulunmaktadır. Masallarda baba arketipinin misyonu şöyle tespit edilmiştir:

1. *Öz baba simgesiyle* olumlu baba arketipi, kahramanların yaşamlarına kötü hiçbir etkide bulunmamayı ve vakti gelince kenara çekilmeyi temsil eder (bkz. Hasan ile Hüseyin, Kader Masalı, Sabır Taşı Masalı).
2. *Öz baba simgesiyle* kısmen olumlu baba arketipi, kahramanların yaşamalarına koruma figürüyle etkisiz bir teması temsil eder. Niyetleri iyidir ve bir sınırı geçememe konusunda kahramanlara telkinde bulunurlar ama herhangi bir fonksiyonları olmaz (bkz. Mehmet Ali Masalı, Algotik, Paşanın Üç Oğlu).
3. *Öz baba simgesiyle* olumsuz baba arketipi, aptallık derecesinde saflık ve pasiflikle temsil edilir. Kahramanın eril yönlerinden gelen özelliklerin yeterince gelişememesini ifade eder (bkz. Alık Fatık).
4. *Paşa simgesiyle* olumsuz baba arketipi, kahramanı yok edecek kadar otoriter ve zalim yönleri temsil eder. Kahramanın benliğini doğrudan baskılayan ve yaşamsal enerjilerini ciddi anlamda sekteye uğratan bilinçdışı figürlerdir (bkz. Paşa ve Damat, Algotik).
5. *Öz baba simgesiyle* olumsuz baba arketipi, kahramanı yok edecek kadar otoriter ve zalim yönleri temsil eder (bkz. Annesi ile Evlenen Oğlan).

Tunceli masallarında hem olumlu baba arketipinin destekleyici, iyi yönlerini hem de olumsuz baba arketipinin yok edici, otoriter yönlerini taşıyan örnekler tespit edilmiştir. Baba arketipi de bireyleşme yolunda kahramanın aşması gereken simgelerden biridir. Ruhsal yapının inşası boyunca şekillendirici bir simge olan baba, güçlü bir otorite merkezdir ve kahramanın bilinçdışında çeşitli sorunlar yaratır. Kahraman bu sınırlandırıcı yönlerle savaşmalı ve onları aşmayı başarmalıdır.

Masallar özelinde tek tek bakıldığında “Kader Masalı” ve “Sabır Taşı” masalındaki baba figürleri olumlu ve müdahaleci olmayan simgelerdir. Masalda büyük bir etkileri olmasa da varlıklarından bahsedilir. “Mehmet Ali Masalı”, “Algotik” ve “ Paşanın Üç Oğlu” masallarının serim bölümünde, üç baba da oğullarının dağın ardına gitmesini istemez, sebebi dağın ardına gidenin geri dönmemesidir. Bilincin, bir bilinmez olarak gördüğü bilinçdışına karşı temkinli, korumacı ve korkak yapısının

bir tezahürü olan üç baba, sınırlayıcıdır ancak zalim değildir. Bu sebeple olumlu baba arketipi izlenimi uyandırmasalar da zalim, korkunç, yok edici baba arketipinin özelliklerini de taşımazlar.

"Alık Fatık" masalında başlangıçta iyi bir baba figürü vardır ancak eşi öldükten sonra korkunç bir kadınla evlenir. Kadın, onu kandırarak çocuklarını öldürmesi için ikna eder. Temelde pasif, sorgulamayan ve gelişmemiş bir baba arketipi vardır. Olumlu baba simgesi, korkunç anne figüründen sonra olumsuza döner. Kahramanın psişesindeki baba simgesi gelişkin olmadığı için yönetici olan korkunç annenin elinde bir maşa görevi görür yani zalim değildir ancak masum da değildir. Kadınların psişesindeki baba arketipi, animusun ilk imgesi olduğu için sonraki partner ilişkilerini de etkiler. Masalda Fatık, paşanın oğluna güvenip bir türlü kavaktan inemez ve yaşlı cadının eline düşer. Yaşlı cadı da olumsuz anne arketipidir ve anne meselesi halledilmeden animusla uzlaşma gerçekleşmez. Alık Fatık masalında psişede her türlü yöne çekilmeye müsait, olumludan olumsuza evrilmiş bir baba arketipi vardır.

"Hasan ile Hüseyin" masalının serim bölümünde, hayatın ve olacakların farkında bir baba arketipi vardır. Masalda baba bir paşadır, kuşların başından geçen bir olaya tanık olur ve bir gün olur da eşi ölürse asla evlenmeme kararı alır. Düşündüğü gibi eşi ölür ve sözünde durup evlenmez. Evlenmez ama şehirde düğün de yapılamaz. Böyle olunca paşayı, vezirin kızı ile biraz zorla evlendirirler ancak vezirin kızı nefsine düşkün bir kadındır ve paşanın oğullarını baştan çıkarmaya çalışır. Oğullar da evden kaçar ve masalın çözüm bölümünde babalarını, bu üvey anneden kurtarır ve onu öldürürler.

Masalda önemli bir etkiye sahip olan baba arketipi, psişede içsel denetimi olan ve farkında bir yöndür, bilinç ve iradeyi simgeler. Baba, kararlı ve bilinçli olmasına rağmen zorunda kaldığı için olmayacak bir işi kabul eder. Böylece masala üvey anne dâhil olur. Psişede üvey anne gelinceye kadar hiçbir bir çatışma yoktur. Psişenin, bilinç seviyesinden bilinçdışı süreçlere geçişini sağlayan bazı tetikleyiciler vardır. Kahramanın psişesindeki baba simgesi koruyucu, kararlı ve iyidir. Baba simgesinin iyi olması, bireyleşmekte olan bir kahraman için önemlidir ancak hiç çatışma olmadan psişe kendi derinliğini, gücünü ya da olumsuz yanlarını göremez. Kötü üvey anne figürü, psişede daha fazla kaçılamayacak, halledilmesi gereken bir sorundur ve çağırılmadan gelmiştir. Belli yaş aralıklarında psişenin yaşadığı kritik dönemler

vardır. Bu dönemlerde tamamlanması gereken belli roller ve beklentiler bulunur ve her biri zamanı gelince görünür olur. Bilinç belli bir seviyeye geldiğinde -ne kadar denetimli olursa olsun- bilinçdışı alana eğilmemişse çok tecrübesiz ve toydur. Kahraman bu yüzleşmeyi yaşamak için babanın temsil ettiği güvenlikli alanını terk etmek ve kendi yolunu çizmek zorundadır. Böylece kendi derinliğini tanıyabilir ve bireyleşir. Masalın çözüm bölümünde bireyleşmeyi başaran psişe, sorun çıkaran tüm içsel alanları rahatlıkla temizler ve iyi bir yön olan baba simgesiyle de gücüne güç katar.

Tunceli masallarında olumsuz baba arketipine bakılacak olursa "Şahmeran Masalı"nda paşa, bencil ve yönetici bir güç simgesidir. Kusuru kendi oğlunda aramaz ve her gün öleceklerini bile bile yeni bir gelin alır. Paşa, son gelinin oğlunu insana çevirmesiyle masalda olumlu bir role bürünür. Ancak öncesinde kahramanın psişesinde baba arketipi otoriter, güçlü ve zalim sayılabilecek katı yönleri ifade eder.

"Algotik" ve " Paşa ve Damat" masallarındaki paşa simgeleri olumsuz baba arketipi olarak benzer özellikler taşır. İki masalda da her iki paşa, ölümle özdeşleşmiştir. Algotik masalında kahraman, olumsuz baba simgesinin yönetici ve yok edici yönlerini zekâsı ile geri püskürtür ve paşanın tüm yönetim gücünü elinden alır. Bu durum psişenin bireyleşme yolunda kendisine büyük engel çıkaran korkunç bir otorite merkezine karşı koyması ve zafer kazanması olduğu için son derece önemlidir. Bir çeşit özgürlük mücadelesi olarak da görülebilir. Kahraman mücadeleden zaferle çıkıp olumsuz babanın psişedeki etkisinden kurtulur. Paşa ve Damat masalında da benzer şekilde paşa, yeni doğan kızının ileride evleneceğini öğrendiği bebeği öldürmek ister. Arketipsel olarak incelendiğinde babanın müdahalesi kızının animusunadır. Yani kızın psişesinde bir baba-kız çatışması söz konusudur ve kız, bireyleşmek için özgürlük mücadelesi verecektir. Masalda baba arketipi yönetici, otoriter olumsuz bir enerji merkezidir ancak kız, animusunun özelliklerini kullanarak babasına karşı kendi bildiğini yapar ve paşa amacına ulaşamaz. Masalın sonunda baba, kızının isteğine uymak zorunda kalır ve psişenin bireyleşmesi için olumsuz baba arketipinin kötü etkisi aşılmış olur.

"Tılsımlı Yılan" masalında iki baba simgesi vardır. Her ikisi de olumsuz baba arketipi özellikleri taşırlar. Erkek kahramanın babası oğluna karşı sevgisiz iken kadın kahramanın babası da sınırlandırıcı ve aşırı korumacıdır. Masalın ilerleyen bölümlerinde her iki kahraman da iki babanın engellerini aşar ve mutlu olurlar.

Animanın aktif şekilde işlendiği masalda, psişe üzerinde ilksel faktör baba arketipi olmuştur. Psişe babanın yıkıcı gücüne karşı varlığını sürdürmek için içsel gücünü kullanmıştır ve zor da olsa dengeli bütünlüğe ulaşmayı başarmıştır.

"Annesi ile Evlenen Oğlan" masalında kahraman dünyaya geldiğinde başına gelen üç peri, onun ileride babasını öldürüp annesi ile evleneceğini söyler. Bunun üzerine babası, onu bir sandığa koyar ve suya atar. Su da kahramanı bir değirmene götürür ve oğlan orada büyür. Masalın çözüm bölümünde kehanet gerçekleşir, kahraman babasını yanlışlıkla öldürür ve bilmeden annesi ile evlenir ama düğün gecesi her şey ortaya çıkar. Anne ve oğul kavuşurlar. Tunceli masallarında mitolojik kökeni çok eskilere uzanan Annesi ile Evlenen Oğlan masalı hem meşhur Oidipus mitine hem de Perseus mitine çok benzemektedir.

Masalda kahramanın babası tarafından evden uzaklaştırılması, psişede anneyi hedefleyen libidonun durdurulmasıdır. Erkeklerin ilk anima imgeleri annedir. *Jung*: "Oğulun bilincine hükmeden libidonun ilerleme çabası, anneden ayrılmayı hedefler; ama çocuğun anneye olan özlemi, deneyimsel olarak kendini nevrozdaki çeşitli korkularla yani yaşamdan kopmayla ifade eden bir ruhsal direnç biçiminde engel olarak karşısına çıkar[143]." der. Masalda baba arketipi, psişenin henüz kendi denetimini sağlayamadığı dönemin yöneticisi olur. Kahraman bir su yolculuğu yapar ve değirmende büyür. Her iki alan da anne sembolü olarak yeniden doğumu temsil eder. Kahraman belli bir olgunluğa gelince babası tarafından –oğlu olduğu bilinmeden- evine geri getirilir ve kehanet gerçekleşir, kahraman yanlışlıkla babasını öldürür. Babadan kurtulma tasarlanmış olmasa da gerçekleşmiştir. Libido ilk anima imgesi olan anneye yönelir. Ancak bu tarz bir ilişki şekli libidonun sağlıklı ilerlemesinin önünde ciddi bir soruna neden olacağı için kahraman birden bire her şeyi öğrenmek ister ve anneyle yüzleşme gerçekleşir. Aralarındaki ilişki anne- oğul ilişkisine döner. Masalda baba arketipi, oğlunu yok etmeyi seçtiği için olumsuzdur. Kahraman, babanın yönetici olduğu dönemin psişede yarattığı sıkıntılardan kurtulduktan sonra anne arketipiyle yüzleşmiş ve nihayet dengeli bir psişe bütünlüğü kazanmıştır.

Sonuç olarak baba arketipinin de anne arketipi gibi bir otorite figürü olduğu ve kahramanın hayatına olumlu katkılar sağladığı gibi vakti gelince bireyleşme önünde bir engel olmaması için kenara çekilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

[143] Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 396.

3.3.4. Yetim Arketipi

Pearson'ın "Zorluğa Dayanmak: Masumdan Yetime" şeklinde adlandırdığı yetim arketipinin ana öyküsü; nasıl ıstırap çektim ya da nasıl dayandım üzerine kuruludur ve armağanı esnekliktir. Temel görevi, zorluğa dayanma iken tabusu, toy oluşudur. Pearson'ın yalnızca anlatıları merkeze almadığı çalışması, günlük hayatta arketiplerin karşılıklarını ve bu durumlara karşı bireylerin kendini geliştirme yollarını da gösterir. Cennetten kovulma imgesi masumun karşılaştığı ve maceranın sonunda kendine yetebilmeyi öğrendiği bir süreçtir. Yetim arketipinde, masum kahraman bu süreci aşmak için önce kendi benliğinin olumsuz ve umutsuz yönleriyle yüzleşmeye başlar. Temel meselelerden biri güvensizlik ve kendini suçlama olarak görülür. Bu durumu aşmanın yolu da "öykülerini anlatma, sevgi(şefkat ve ilgi görme), gerçek suçluyu tespit etme, yaşam sorumluluğu üstlenme" ile mümkün olabilir.

Tunceli masallarında yetim arketipinin çeşitli örnekleri tespit edilmiştir. Genel olarak evinden barkından ve anne babasından ayrılan kahramanların, yalnız kaldıkları masallardır. Yetimlik genellikle masalların serim bölümünde maruz kalınma şeklinde ilerler. Kahraman yalnız ve korkarak başladığı yolculuktan güçlenmiş olarak çıkar. Bu bölüm bireyleşmenin başlangıcında bilinçdışı süreçlere ilk temas anlamına gelir (bkz. Annesi ile Evlenen Oğlan, Garali Bey, Yedi Yetenekli Kardeş, Sabır Taşı, Alık Fatık, Of Masalı).

Masallar özelinde bakılacak olursa "Annesi ile Evlenen Oğlan" masalında kahraman, doğduğu gün öğrenilen bir kehanet yüzünden babası tarafından evden uzaklaştırılır. Kahraman, anne ve babasız kalır, bir değirmenci tarafından büyütülür. Masalda hiçbir suçu olmayan kahraman, yetim arketipinin yansımalarından olan cennetten kovulma imgesiyle karşı karşıya kalır ve mecburi olan bu yalnızlık neticesinde, olgunlaşarak maceranın başladığı yere geri döner.

"Garali Bey" masalında yedi yaşındaki kahraman, babası tarafından pazara götürülüp satılır. Kahraman, kendini bulmak için anne ve babanın korunaklı alanından ayrılmak zorundadır. Yedi yaşında anne ve babasız kalan kahraman, yetim arketipinin yüzleşmelerini yaşar. Kendi yaşamının sorumluluğunu üstlenmek için yaşından büyük işlere kalkışır, bir dizi sınanmadan geçer ve masalın sonunda simgesel anlamda büyük bir zafer elde eder. Bu zafer psişenin bireyleşmeyi başarmasıdır. Bireyleşme de yetim arketipinin gerektirdiklerini göze alarak mümkün olmuştur.

“Yedi Yetenekli Kardeş” masalında paşanın kızı olan kahraman, evlendiği için anne ve babasının yanından ayrılmak zorunda kalır. Yetim arketipinin gereği olarak kahraman, anne ve babasının güven veren varlığından uzaklaşmalı ve kendine yönelerek varlığını tüm yönlerini keşfetmelidir. Masalda evlenip evden uzaklaşan kahraman, son derece ağır yüzleşmeler yaşar ve masalın sonunda bütün sorunların üstesinden gelmeyi öğrenmiş olur. Masalda kahramanın kendi varlığını ortaya çıkarabilmesinin yolu yetim kalmayı göze almasından geçer. Zor da olsa kahraman bunu başarır.

“Hasan ile Hüseyin” masalının kahramanları iki erkek kardeştir. Anneleri ölmüştür ve babaları ile yaşarlar. Babaları tekrar evlenir ve üvey anne ahlak yoksunu bir kadın olduğu için kahramanlar, evi terk eder. Masalda kahramanların zaten anneleri yoktur ve üvey anne yüzünden babalarını da kaybetmiş olurlar. İki kardeş de artık yetimdir. Görevleri ise gurbeti ve onun sınamalarını yaşayıp evden uzakta hayatta kalmayı öğrenmektir. Masalın sonunda iki kardeş de güçlenir ve babalarına tekrar kavuşurlar.

“Sabır Taşı” masalında kahraman, anne ve babasının güvenli alanından ayrılır ve temelli başka bir evde yaşamak zorunda kalır. Kahramanın koruyucu anne ve babadan ayrılıp yalnız başına sabretmeyi ve güçlü olmayı öğrendiği bu deneyim, yetim arketipinin bir gereği olarak sorumluluk alabilmeyi öğretir. Psişenin kendiyle yüzleşmek zorunda kaldığı içsel deneyimlerin sonucunda, eskisinden çok daha güçlü bir yapıya büründüğü masalda, yetim arketipinin önemli bir ifadesi olan “öyküsünü anlatma” ile tüm sorunlar çözülür. Öyküyü anlatabilmek, psişenin kendisine karşı korkusuzca gözlemi olduğundan son derece önemlidir. Masalda yetim arketipinin şekillendirici etkisi, bir bitişe değil eskisinden daha anlamlı bir başlangıca sebep olur.

“Alık Fatık” masalının kahramanları iki kardeştir ve bir gün anneleri ölür. Babaları tekrar evlenir ve evlendiği kadın oldukça kötü kalplidir, çocuklara hayatı zindan eder. Üvey anne, en son çocukların ölmesini bile ister ve eşini bunu yapması için kandırmayı başarır. Masalda üvey anne, çocuklara ne yaparsa yapsın, çocuklar karşı çıkmazlar, tüm kötülüklerine boyun eğerler. Yetim arketipin gereği olan yalnızlık ile yüzleşmemek için her şeye katlanırlar ancak ölmek üzere oldukları için bir hamle yapmak zorunda kalırlar ve evden kaçarlar. Kahraman, psişesinin bilinç ya da bilinçdışı alanında içsel bir tıkanıklık varken bu sorunu çözmeden sağlıklı bir yapıda olamaz. Sorunla yüzleşmemek zamanla tüm psişeyi derinden etkileyecek büyük problemlere sebep olur ve tehlike çanları çalmaya başlar. Bu noktada yalnız kalmayı

göze almak, kendi derinlerine dalmak ve oradan güçlenerek çıkmak psişenin temel ihtiyacıdır. Masalın çözüm bölümünde kahraman güçlenir -yetim arketipinin yansıması olan- öyküsünü anlatma ile de olayları dürüstçe çözer, hayatını yoluna koymayı başarır. Bu başarının ardında vaktiyle yalnız kalabilmeyi göze alması vardır.

3.3.5. Masum Arketipi

Pearson, masum arketipini, iki yerde ele alır. İlki "Masumdan Yetime", ikincisi "Mutluluğa Erişmek: Masumun Geri Dönüşü" biçimindedir. Masumdan yetime olan kısmı üst başlıkta izah edilmiştir. İkinci başlıktaki masum arketipinin ana öyküsü; mutluluğu ya da vaat edilmiş toprakları nasıl buldum ve armağanı ise imandır. Temel görevi mutluluğa erişme iken tabusu, olumsuzluktur.

Masum arketipi yaşadığı deneyimlerin neticesinde, karşısına pürüzsüz mutluluk çıkan insandan ziyade yaşadığı iyi kötü her şeyden bir şey öğrendiğini idrak eden insanı ifade eder. *Pearson:* " Biz tüm deneyimlerimizi (yadsımadan) iyi olarak isimlendirme yeteneğini tekrar kazandığımızda cennete geri döneriz[144]." diyerek mutluluğun hayata bakış açımızı güzelleştirme ve doğru isimlendirme ile gelebileceğini belirtir. Masum arketipi içsel değişimin, dönüşümün olmasını temsil eder. Masumlar; sevgi, iman ve sevince kapıları açık insanlar olurlar.

Kahraman merkezli anlatılarda kahramanın kendi derinliklerine gidişi içindeki arı tarafları bulmak ve hayatına katmak içindir. Masumiyet; aklı ermemek değil, aklını ve duygularını dengelemeye çalışmak, karanlık yönlerini keşfetmek ve onlardan arınmaya çalışmak, hayatı olduğu gibi kabul etmek ve kendini severken başka insanları da ihmal etmemeyi öğrenmektir.

Tunceli masallarında, masumun geri dönüşünün çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Masum arketipi, psişede bilinçdışından gelen saf ve iyi niyetli yönleri temsil eden, bilerek isteyerek kötülük yapamayan ama kendi hakkını da savunan kahramanları ifade eder. Masalların serim, düğüm ve çözüm bölümlerinde, masum, genel olarak iyi niyetini bozmadan hareket edip zafere ulaşmayı temsil eder (bkz. İki Musahip, Paşa ve Gariban, Şahmeran Masalı, Kuş Masalı).

Masallar özelinde bakıldığında "Musahip Masalı"nın kahramanları iki musahiptir. Biri oldukça masum, diğeri ise son derece uyanıktır. Kötü musahip, iyi musahibin

[144] Pearson, **age**, 211.

altınlarını silah zoruyla alır. İyi musahip, parasız kalır ve bir değirmene sığınıp gece orada uyur. Değirmene gelen üç hayvan sayesinde büyük bir servetin sahibi olup köyüne geri döner. Artık eskisinden çok daha güçlüdür ve kötü musahibi yine kendisini soymak istediğinde bu defa amacına ulaşamaz. Kötü musahip durmak bilmez ve kendi sonunu kendi getirir. Masalda, gölge arketipiyle ilk kez yüzleşen ve kendi kötü yanlarına yenilen masum kahraman, içsel süreçler neticesinde güçlendikten sonra kusuruyla tekrar yüz yüze gelir ve bu defa yenilemez. Kahraman yaşadığı şeylerde sonra kin ve nefret dolu değildir, nihayetinde güçlenmiş olmasını bu deneyimlere borçludur. Hâlâ masumdur ancak bu defa hayatın getirilerine karşı hazırlıklı ve tedbirlidir.

"Paşa ve Gariban" masalında, hiçbir suçu olmayan masum bir köylü, paşayla ortak bir işe girer. Gariban adam, paşanın payını her yıl ayırır ama paşa bir gün çıkıp gelir ve verdiği öküzlerin iki yavrusunu ister. Öküzlerin yavrusu olmadığından gariban adam bir şey veremez. Paşa, gariban adamı mahkemeye çıkarır ve kendi hâkimleri, gariban adamı suçlu bulur. Mevzuyu en son tarafsız iki genç çözer ve gariban adam kurtulur. Masum arketipinin tabusu olan olumsuzluk, masalda çözüm bölümüne doğru kahramanı ele geçirir. Paşa başka bir mahkemeye daha gidebileceklerini söylediklerinde, gariban adam: "*Paşam paşam, ben biliyorum ki oradakiler de senin dediğini yapacaklar. En iyisi beni yorma, burada öldür*." der. Masumun kötü yönü olan yolculukta olumsuzluğa kapılmak psişeyi ele geçirse de yine psişenin yaşamsal enerjisi sayesinde kahraman bu durumdan kurtulur. Masal, masum olanın pes etmezse tüm sorunların üstesinden geleceğini göstermesi açsından önemlidir.

"Şahmeran Masalı"nda masum bir kız, dağ köyünde babasıyla beraber yaşarken paşanın oğluyla evlenmek zorunda kalır. Paşanın oğlunun belden aşağısı yılandır ve daha önce evlendiği tüm kadınları düğün gecesi öldürmüştür. Kız, kendisinin de öleceğini düşünür. Büyük bir umutsuzluk içinde annesinin mezarına gider ve mutsuz bir şekilde mezara derdini anlatır. Mezardaki annesi dile gelir ve ona ölmemek için yapması gerekenleri anlatır. Masalda masum kahraman, başına gelen felaket karşısında tabusu olan olumsuzluğa kapılmaya yenik düşer ancak psişesindeki anne arketipinin bilge yönünü kullanarak pes etmeden son ana kadar direnir. Masum bir kız olarak iradesi kendi elinde olmayan kahraman, masalın devamında kendi kararlarını alabilen daha güçlü bir yapıya bürünmüş olur. Masum arketipinin dönüş

simgesi olan vaat edilmiş topraklar, psişenin irade ve kararlılık kazanması ile elde edilir.

"Of Masalı" nın kahramanı olan oğlan, babası tarafından satılır. Of adında kötü biri de oğlanı satın alır. Oğlan, Of ile beraber onun evine gider ve hiçbir şeyden şüphelenmez. Of, oğlana bir kitap verip iyice öğrenmesini ister. Of'un kızı, bu masum oğlan zarar görmesin diye onu uyarır. Kız, oğlandan kitabı iyice öğrenmesini ama Of'a söylememesini ister. Söylerse Of'un onu öldüreceğini anlatır. Masalda masum bir kahraman, kendisine her söyleneni iyi niyetle kabul eder. İyi niyet, masumun temel özelliklerinden biridir. Ancak psişe kendi dehlizlerine doğru ilerlediğinde orada hiç ummadığı sorunlarla karşılaşabilir ve bu sorunlara karşı hazırlıklı olmayı öğrenmek zorundadır. Bu sebeple önce sorunun varlığını kabul etmek için aşırı iyi niyetli olmak yerine koşulları dürüstçe değerlendirmesi gerekir. Masum oğlan, zamanla Of'un tüm bilgilerini öğrenir ve vakti gelince Of'a karşı kullanarak onu alt eder. Böylece Of'un hem bilgisinin hem de servetinin sahibi olur. *Masumun dönüşü*ne uygun bir çözüm bölümüne sahip olan masalda, kahramanın büyük serveti "kendini bilme" kudretini elde etmiş olmaktır.

"Kuş Masalı"nda paşanın oğlu, önce babasının sonra da kötü eşinin yönlendirmesiyle yaşayan masum bir kahramandır. Kendisi için neyin iyi, neyin kötü olduğunu pek fazla düşünmez ve her söylenene inanır. Bu durum psişede deneyimsizliğin ifadesi olduğundan, muhakeme kabiliyetinin gelişmediğini gösterir. İyiyi kötüden ayırt etmek ve bireysel kararlar alabilmek için psişenin belli bir olgunluğa gelmiş olması gerekir. Masalda kahraman, yaşlı bilgenin desteğiyle birçok yüzleşme yaşar ve akı karadan ayırmayı öğrenir. Kahramanın, zorlukla elde ettiklerini korumayı da öğrendiği masal, psişenin eskisinden daha dikkatli ve güçlü bir hale büründüğü masumun yolculuğunu özetler niteliktedir.

3.3.6. Büyücü Arketipi

Pearson'ın "Yaşamını Dönüştürmek: Büyücü" başlığıyla adlandırdığı büyücü arketipinin ana öyküsü, dünyamı nasıl değiştirdim üzerine şekillenir ve armağanı, güçtür. Temel görevi, yaşamı dönüştürme; tabusu ise sıkıcı, anlayışı kıt, sıradan olmaktır. Büyücü arketipi aktive olduğunda kahraman, kendi dünyasını değiştirmek için ne yapmasını gerektiğini bilir ve bilgisine güvenir. Kendi kararlarını kendisi alır. Böylece yaşam ileri doğru hareket etmeye başlar. Kibirli olmadan kontrolü eline alan

kahraman yaşamının büyücüsü olmayı da başarır. Kibir ve benzeri duygular gölge arketipinin varlığını gösterir ve kahraman bu karanlık yönleri aşmak zorundadır. Büyücü arketipi, büyülü isimlendirmeyi taşır ve gerçek olup incinmeye de açık olmayı gerektirir. Dönüşüm için kendini bilme, toplumu bilme demektir; kendini düzeltme de toplumu düzeltmenin başlangıcıdır. Böylece büyücü arketipinin misyonu sağlanmış olur.

Tunceli masallarında büyücü arketipinin örneklerine rastlanır. Büyücü arketipi ve oyunbaz simgesi pek çok yönden benzerlikler taşır. Bu sebeple "Kirve Masalı", "Dayı ve Yeğen Masalı", "Rüya Masalı", "Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş" masallarında var olan büyücü arketipinin özellikleri, oyunbaz simgesi başlığında ele alınmıştır.

Tunceli masallarında büyücü arketipi, kahramana yaşadığı dünyayı çekip çevirip istediği hale getirme gücü verir. Arketipin özelliği kahramanın düğüm ve çözüm bölümünde artık belli bir olgunluğa gelerek her istediğini yapabilmesidir. Bireyleşmiş psişenin örneği olan büyücü simgesiyle kahramanlar tüm düzeni istedikleri gibi kurgular. Etkili ve sorumluluk sahibi, güçlü belagate sahip kimseler haline gelirler. Büyücü aptal numarası da yapabilir, kaybetmiş gibi de davranabilir herkesi şaşırtmak temel özelliğidir. Bu onun sistemi ne kadar iyi kavradığını, bilinçdışında ne kadar ustalaşıp güçlendiğini göstermesi açısından önemlidir (bkz. Of Masalı, Paşa ve Damat, Garali Bey, Paşanın Üç Oğlu).

Masallar özelinde bakılacak olursa "Of Masalı"nın kahramanı masum bir çocuktur ve Of adında kötü bir adamın eline düşer. Of'un tüm bildiklerinin kayıtlı olduğu bir kitap vardır. Kahraman, bu kitabı iyice öğrenir ama Of'a öğrendiğini söylemez. Masaldan anlaşıldığı üzere Of'un kitabının öğrettiği şey kahramanın, istediği varlığın şeklini alabilmesidir.

Masalda kendi iradesi olmayan masum bir çocuk, usta bir oyunbaza ve yöneticiye dönüşür. Büyücü arketipinin özelliklerinden biri, yaşadığı dünyayı istediği hale çevirebilme gücüdür. Kahraman da gücü elde eder ve bu güç, kahramana "kibir" gölgesini beraberinde getirir. Masalda, Of'un gizli bilgilerini öğrenen kahraman Of'u kandırabileceğini düşünüp kendine gereğinden fazla güvenir. İlk kandırma girişimi başarılı olur ancak ikicisinde Of, kahramanı yakalar ve öldürmek için evine götürür. Kahraman Of'un evinden kaçar ve Of'la arasında kıyasıya bir yarış başlar. Bu,

psişede bir çeşit egemenlik yarışıdır. Psişenin olumsuz unsurları, benliğe karşı bildikleri tüm savaş taktiklerini kullanır. İki taraf da kılıktan kılığa bürünürler. Kahraman, en sonda zekânın da sembolü olan tilki şekline dönüşür ve keklik kılığında olan Of'u yer. Masalda kahraman hem Of'un bilgisine hem de servetine sahip olur. Büyücü arketipinin gereği olarak Of Masalı'nda kahraman, yaşamını yani psişesini, değiştirip dönüştürür ve bu sayede büyük bir güç elde etmiş olur.

"Paşa ve Damat" masalında kahraman paşanın kızıdır. Belli bir yaşa kadar masalda edilgen konumda kalır. Paşa, falcılardan kızının ileride kiminle evleneceğini öğrenir ve fakir olduğu için bebeğin öldürülmesini ister. Fedailer çocuğu öldürdüklerini düşünür ama çocuk ölmez bir çoban tarafından büyütülür. Yıllar sonra paşa saraydan uzaktayken bu oğlanın ölmediğini öğrenir ve fedaileri, oğlandan paşanın el yazısıyla yazıp mühürlediği bir mektubu saraya götürmesini ister. Oğlan da mektubu götürür. Oğlan bilmese de mektupta, oğlanın derhal öldürülmesi yazar. Paşanın kızı burada ilk kez devreye girer çünkü artık o da büyümüştür. Oğlanı görünce âşık olur ve mektubu alıp okur. Kız hızlıca bir karar verir, babasının el yazısıyla yeni bir mektup yazar ve mührüyle de mühürler. Kız mektuba "*Bu oğlan benim sarayıma sabah gelirse sabah kızımı verip düğünü başlatın, akşam gelirse akşam verip düğünü başlatın*." diye yazar. Vezir mektubu alınca hemen düğün hazırlıkları başlar ve akşam düğünleri yapılır. Paşa, akşam konağa geldiğinde her şeyi kabul etmek zorunda kalır.

Paşanın kızı, kendi dünyasını istediği şekle çevirmek için ne yapması gerektiğini bilir ve tereddüt etmeden planını uygular. Büyücü arketipinin temel özelliklerinden biri, kahramanın kendi dünyasının tüm unsurlarını yönetebilecek güce erişmesidir. Bu zalim, buyurgan bir güç değil, kendisi için en uygun olanı bilen tecrübeli bir güç olduğu için değerlidir. Kızın, babasının el yazısını ve mührünü bire bir taklit etmesi de büyücü arketipinin zekâ ve dönüştürücü gücünü temsil eder.

"Garali Bey" masalında yedi yaşındaki kahraman, ailesi tarafından satılır ve paşanın kızı onu satın alır. Paşanın kızını seven Arap adında zalim biri vardır. Kahraman gidip onu öldürür. Paşanın kızı da ona Garali Bey ismini verir ve evlenmek ister. Başka bir oğlan da paşanın kızıyla evlenmek isteyince paşa, Garali Bey ve diğer oğlana şartlar sunar. Paşa: *"Kırk tane at, kırk tane deve, kırk tane de bunların başında durup baltacılık da yapan yiğit zengin tüccar isterim"* der. Garali Bey ve oğlan istekleri karşılamak için yola çıkarlar.

Masalda, buraya kadar büyücü arketipinin başlangıcı şekillenir. Kahraman, gölgeyi temsil eden Arap'ı öldürmeyi kendisi ister ve başarır. Bu gelişmekte olan psişe için sağlam bir dayanak olur. Böylece bir isim kazanır. İsim kazanmak büyücü arketipinde değişim adımlarından biridir. Kahraman, eskisinden farklı biri olmayı ilk kez başarmış olur. Masalda, paşanın kızına talip iki erkek şartları sağlamak için yola çıkarlar. Garali Bey, yaşlı bilgenin öğretisi sayesinde hekim olur. Yaşlı bilge en son: "*sen konuşmadan hiç kimse konuşmaz, korkma!*" der ve kaybolur. Kahraman, üç köyde üç hastayı iyileştirir ve paşanın şartlarını sağlayacak zenginliğe kavuşur. Büyücü arketipinin gelişim aşamasında önemli bir simgesel figür ortaya çıkar: Hekimlik. Kahraman tıpkı bir hekim gibi psişesinin tüm sorunlarıyla yüzleşip hepsini iyileştirmeyi başarır. İsim alma ve hekimlik sembolik olarak bilgeleşmenin ve büyücü gibi hayatı değiştirebilmenin temsili olur.

Yaşlı bilgenin, sen konuşmadan kimse konuşmaz, demesi büyücü arketipi için oldukça mühim bir cümledir. Kahraman kazandığı servetle geri döner ve yolda rakibini görür ama uzun zaman geçtiği için rakibi onu tanımaz. Garali Bey, kazandığı serveti rakibine vermeyi teklif eder ve şart olarak beline ısıtılmış nal basmak ister. Rakibi kabul eder ve Garali Bey, ısıtılmış nalı rakibinin beline basar, servetini ona verir. Rakip hızlıca paşanın yanına gider ve düğün hazırlıkları başlar. Garali Bey de parası çok olduğu için bir daha şartları hızlıca yerine getirir ve düğün günü paşanın evine gider. Paşa da onu tanımaz. Garali Bey, paşanın kızının yanına gider ve kendini tanıtır. O an, herkes içeri dolar ve Garali Bey konuşmadan hiç kimse konuşamaz. Garali Bey konuşunca herkes konuşabilir. Garali Bey, olanı biteni anlatır ve ispat için de rakibinin belindeki nal izini gösterir. Garali Bey paşanın kızıyla evlenir. Ailesini de fakirlikten kurtarır.

Kahramanın dönüş yolunda yaşadıkları büyücü arketipinin tipik bir örneğidir. En başta hiç kimse onu tanımaz, bu durum değişim ve dönüşümün ne kadar yoğun ve etkili olduğunu gösterir. Daha sonra kahraman, rakibini kolayca kandırır ve kandırdığını ispat etmek için iz bırakır. Kahraman artık tüm süreci öngörebilir hale gelmiştir, yapması gereken her şeyi bilir ve üst düzey tedbir alıp eylemsel anlamda uygular. Yaşlı bilgenin müjdesi olan sen konuşmadan konuşamazlar, cümlesi büyücü arketipinin kahraman tarafından tamamlanması halinde, elde edeceği muhteşem psişe denetimini ifade eder çünkü pek nadir insan, kendi psişesine bu denli hâkim olup bilinç ve bilinçdışı süreçleri ustaca yönetebilir. Şüphesiz ki kahramanın bu denli

bilgeleşmesinde animasının büyük bir etkisi vardır. Kahraman masalın sonunda içinde yaşadığı sistemi kendi istediği hale getirmeyi başarır ve ailesini de fakirlikten kurtarır. Garali Bey masalında; isim alma, hekimlik, plan yapma ve uygulama, üst düzey yönetim kabiliyeti ve hepsinin sonucunda gelen güç ile adım adım büyücü arketipinin şekillendiği görülmüştür.

"Paşanın Üç Oğlu" masalının kahramanı Yusufu Korz, kardeşlerinin izinden giderek yaşlı cadının evini bulur. Yaşlı cadı ve kızı, iki kardeşini esir almışlarıdır ve Yusufu Korz'u da esir alırlar. Yusufu Korz, yaşlı cadıyla nasıl konuşacağını, onu nasıl kandıracağını iyi bilir ve bir plan kurarak yaşlı cadının kızını öldürür. Yaşlı cadı ile iki kardeşini bırakıp oradan ayrılır. Yolu başka bir yere düşer ve orada yedi başlı dev yüzünden şehre su gelmediğini öğrenir. Paşa da ejderhayı öldürene kızını vereceğini ilan etmiştir. Yusufu Korz, bir aracıyla paşanın kızına "*izle*" diye mesaj gönderir ve kız ona bir kılıç yollar. Yusufu Korz, o kılıçla ejderhayı öldürür. Paşa sözünde durmaz, Yusufu Korz'u öldürmek ister ve o da kılıcı gösterir. Paşanın kızı ortaya çıkar ve Yusufu Korz'la evlenmek istediğini söyler. Yusufu Korz ve paşanın kızı evlenirler. Paşa da kabul etmek zorunda kalır.

Kahramanın, büyücü arketipinin özellikleri sayesinde bütün sınanmaları geçtiği masal, oyunbaz figürünün de bazı yönlerini taşır. Kahraman, psişesinin olumsuz taraflarıyla yüzleşmekle kalmaz, onları istediği gibi yönetip şekil verebilir. Büyücü arketipinin yansıması olan süreçlere hâkim olma özelliği, Paşanın Üç Oğlu masalında açık şekilde görülür. Kahraman, yaşlı cadıyla meselesini hiç zorlanmadan çözer ve ona her istediğini yaptırır. Sonrasında devi öldürecek kılıcın kimde olduğunu bilir ve onu sihirli sözcükleri kullanarak ikna eder. Kahramanın "*İzle*" şeklinde yolladığı mesaj, hangi anahtarın hangi kapıyı açtığını iyi bildiğini gösterir. Masalın çözüm bölümünde kahraman kılıcın kendisini koruyacağını öncesinde bilir. Öngörüsü sayesinde paşanın kızıyla evlenir. Kahramanın psişesine hâkim oluşu, öngörü kabiliyeti, zekâsı ve tüm süreçleri üstün yönetim kabiliyeti, masalın büyücü arketipinin özelliklerini taşıdığını gösterir.

Monomit özelliği taşıyan "Mehmet Ali Masalı"nın kahramanı olan Mehmet Ali, macerası boyunca sezgileri ile belanın yaklaştığını bilir ve uyanık kalarak iki konakta, iki dev öldürür. Üçüncü konakta da sezgileri bu düşmanın çok güçlü olduğunu söyler ve Mehmet Ali yanılmaz, yedi başlı deve esir düşer. Dev, Mehmet Ali'ye dünya güzelini getirirse serbest kalacağını söyler. Mehmet Ali, Hızır'ın

yardımıyla boyut atlar ve dünya güzelinin memleketine gidip onunla evlenir. Mehmet Ali, dünya güzeline bir bahane uydurarak onun kendisiyle birlikte dönmesini sağlar. Dünya güzelinin artık geri dönemeyeceğini düşündüğünde tüm gerçekleri anlatır. Mehmet Ali ve dünya güzeli, deve karşı birleşip onun yaşam sırrını ele geçirirler ve devi öldürüp tüm servetinin sahibi olurlar.

Kahramanın masal boyunca ona eşlik eden güçlü sezgisi, başka dünyalara gidip yaşayabilme kabiliyeti, planlar yapabilmesi, düşmanını iyi tanıyıp onu yenecek güce erişme sabrı ve sonunda istediği gibi düzenlediği yeni yaşamı, büyücü arketipinin önemli özellikleridir. Masalın bütün simgeleri, bilinç ve bilinçdışı süreçler sonucunda güçlü bir psişeye kavuşmuş bilge bir kahramanı ifade eder.

3.3.7. Gezgin Arketipi

Pearson'ın "Kendini Bulmak: Gezgin" şeklinde adlandırdığı gezgin arketipinin ana öyküsü, nasıl kaçtım ya da kendi yolumu buldum üzerine şekillenir ve armağanı bağımsızlıktır. Temel görevi, kendini bulmadır. Değeri, kendine güven/ kendi kendini yönetme ve tabusu ise bağımlılıktır. Pearson: "Gezgin arketipi, dünyayı görmek üzere tek başına yola çıkan şövalye, kovboy ve kaşif öyküleriyle örneklenir[145]." diyerek teklik ve yola çıkışı belirtir. Kahraman bir bilinmeyene doğru yol alır. Gezginin öyküsü bazen gerçek tutsaklıkla başlar bazen de sembolik olarak aynılaşmış ve yenilik getirmeyen dünya tasviri yer alabilir.

Kahraman bu durumda bir yabancılaşma neticesinde kaçış ihtiyacını duyumsar. Artık yola çıkış kaçınılmazdır ve kahraman sınavlar yoluna girmiş olur. Yolculuk pek çok sınanmadan geçer ve gezgin artık başkaları ne düşünür, diye endişelenmekten kurtulur. Sembolik olarak kendini arayış ve yenilik olan gezgin neticesinde kahraman kendi yaşamını benimser ve bağımlılıktan bağımsızlığa geçiş sağlanmış olur. Gezgin arketipinde amaç, yalnız kalmak değildir amaç kendin olabilmektir böylece yakın ilişki kurulacak kişilere yeni bir deneyim düzeyi ile yaklaşılabilir.

Tunceli masallarında gezgin arketipinin örnekleri tespit edilmiştir. Masallarda gezgin arketipinin genel özelliği bireyleşmek için içsel bir hareketlilik ile bilinçdışı süreçlerin deneyimlenmek istenmesidir. Gerçek hayattaki seyyahlar gibi gezgin arketipinin özelliğini taşıyan kahramanlar da kendi psişelerinin kuytularına karşı bir merak halindedirler. Yola çıkış ve erginlenme bölümü gezgin arketipinin en aktif

[145] Pearson, **age**, 97.

olduğu aşamalar olsa da dönüş de dengeli bir psişenin bilinç seviyesini temsil ettiği için oldukça önemlidir (bkz. Musahip Masalı, Paysız Mehmet, Algotik, Paşanın Üç Oğlu, Mehmet Ali Masalı).

Masallar özelinde bakılacak olursa "Musahip Masalı" nda iki musahip çalışmak için İstanbul'a gitmeye karar verirler. İyi musahip de kötü musahip de bir süre İstanbul'da kalır dönerler. Dönüş yolunda karşılaşırlar ve kötü musahip, iyi musahibin tüm altınlarını alıp öldürmekle tehdit eder. Gezgin arketipinin bir özelliği olan başka yerlere gitme, masalın serim bölümünde bulunur. Gezgin olmak kahramanın kendi psişesine yaptığı yolculuğu ifade eder. Masalda kahraman yolculuğa isteyerek çıkar ancak gölgesini temsil eden kötü musahiple hiç yüzleşmediği için gezgin olmanın olumlu etkisinden henüz faydalanamaz. Masalda kötü musahibin altınları alıp kahramanı öldürmekle tehdit etmesi, gölgeyle ilk yüzleşme anıdır. Kahraman yolculuğunda elde ettiği güzellikler olmasa belki gölgesinin farkına hiç varamayacağından, yola çıkmış olmak önemlidir.

Masalda iyi musahip, altınları verdikten sonra köye dönemeyeceğinden tekrar şehre gitmek için yola düşer. Yolda karşısına bir değirmen çıkar ve kalacak yeri olamadığı için geceyi orada geçirir. Kahraman ikinci defa gezgin arketipinin yalnızlık ve gurbet yönleriyle yüz yüze gelir. Bu durumun bir önceki deneyimden farkı artık gölgeyi tanıyor olmaktır. Masalda, iyi musahip değirmende uyurken sabaha karşı gelen üç hayvanın kendi aralarındaki konuşmalarını dinler ve onlardan öğrendikleriyle büyük bir hazinenin sahibi olur. Tüm servetini ve himayesinde çalışan insanları alıp köyün yolunu tutar. Yolda karşılarına yine kötü musahip çıkar ancak bu defa iyi musahibin çalışanları, kötü musahibi döver ve uzaklaştırırlar. Masalın çözüm bölümünde hırsına yenilen kötü musahip ölürken iyi musahip mal mülk sahibi, zengin bir insan olur.

Masalda kahraman gezgin olmanın gereği olan içsel yolculuğunu başarıyla tamamlar ve kendi kötü, açgözlü, bencil yanlarıyla yüzleşip onlardan kurtulur. Büyük bir servet sahibi olmak için çalışmak, bir arayışı ifade ettiğinden kendilik arketipinin psişedeki yansımalarını temsil eder. Kahramanın gezgin olarak elde ettiği kazanım, deneyimi neticesinde bireyleşmesi ve kendini tanımasıdır.

"Paysız Mehmet" masalında üç kardeş vardır ve bunlardan birisinin babası başka biridir. Üç kardeş, kimin öz olmadığını öğrenmek ister. Bu sebeple âlim olduğunu bildikleri bir paşayı bulmak için yola düşerler. Üç kardeşin üçü de okumuş ve bilge

insanlardır. Yolda, bilgeliklerini ölçen bir sınanmayı rahatça atlatırlar ve paşanın evin varırlar. Gezgin arketipinin özelliği olan yola çıkış ve arayış, masalda belirleyici rol oynar çünkü kahraman ne ham ne de deneyimsiz bir psişeye sahiptir. Arayışın amacı daha derin bir farkındalık ile benliğin en ücra köşelerine gizlenmiş kusurları bulup onlardan kurtulmaktır. Masalda üç kardeş, paşanın anlattığı bir masalla ilgili sorularına, tek tek cevap verirler. En küçük kardeşin verdiği cevap, nefsine hâkim olmayan bir zihniyetin yansımalarını taşır. Böylece paşa, en küçük kardeşin öz olmadığını söyler. Üç kardeş aradıkları cevabı bulmuş olurlar.

Kahraman, benliğinin en ücra köşesine gizlenmiş de olsa nefsine yenik olmasıyla yüzleşir böylece gezgin arketipinin kendini tanıma misyonu tamamlanmış olur. Masalda gezgin olup kendi psişesiyle yüzleşmek için yola çıkmak ve aradığı yanıtları bulmak, kahramana bilgeliği de kazandırır.

"Algotik" masalının serim bölümünde bir baba ve üç oğlu vardır. Baba ölüm döşeğinde çocuklarını çağırır ve "*Sizden isteğim, şu bizim karşımızda duran tepeyi hiçbir zaman geçmemizdir. O tepenin ardına giden geri gelemez*." deyip ölür. Aradan biraz zaman geçer. Önce büyük sonra da ortanca kardeş -merak etikleri için- tepenin ardına giderler ve ikisi de bir paşa tarafından öldürülür. En küçük kardeş Algotik de onların peşinden yola çıkar ve paşanın konağına varır. Algotik kardeşlerini öldüren paşayı, yerinden yurdundan eder ve etkisiz hale getirir. Gezgin arketipinin yansıması olan dağların ardını merak etme ile başlayan serüvende zalim paşanın etkisiz hale getirilmesi ile psişeyi etkisi altına almak istesen bir problem ortadan kaldırılır.

Masalda Algotik, paşayla sorununu hallettikten sonra yoluna devam eder ve karşısına yeni bir sınanma çıkar. Algotik, herkesin korktuğu yaşlı cadıyı bulur ve adım adım onu tanıyarak etkisiz hale getirir. Böylece paşanın kızıyla evlenir ve padişah olur. Masalda, gezgin olmaya devam eden kahramanın amacı, benliğinin daha derinlerinden gelen bazı olumsuz etkilerin kaynağı ile yüzleşmektir. Kahraman olgulaşan psişesi sayesinde, derinlerdeki sorunlarıyla yüzleşir ve onlardan kalıcı olarak kurutulur. Gezgin olmanın ve kendini anlamaya çalışmanın bir getirisi olarak kahraman, kendi benliğinin padişahı olur.

"Paşanın Üç Oğlu" masalının serim bölümünde, bir baba, üç oğluna "*Oğullarım, size vasiyetimdir, ne olursa olsun bu dağların ardına gitmeyeceksiniz*." der ve kısa süre

sonra ölür. Önce büyük kardeş sonra ortanca kardeş -merak ettikleri için- sırasıyla dağın ardına giderler ve ikisi de yaşlı cadı ve kızına esir düşerler. Daha sonra en küçük kardeş olan Yusufu Korz da aynı şekilde yola çıkar ve o da kardeşlerinin yanına gider. Gezgin arketipinde temel hareket noktalarından biri, ortada belirgin bir sebep yokken bir merak ile yola çıkıştır. Kahraman kendi benliğine doğru yola çıkar ve orada yaşlı cadı simgesiyle verilen anne arketipinin olumsuz etkileri ile karşılaşır.

Masalda Yusufu Korz, zekâsıyla yaşlı cadıyı istediği gibi komuta eder ve kızını öldürerek cadıyı etkisiz hale getirir daha sonra oradan uzaklaşır. Gezgin arketipinin doğası bir kez ortaya çıktığında kahraman, kendi benliğiyle ilgili ulaşabildiği en ücra köşelere kadar içsel yolculuğunu sürdürür. Kahraman, annenin yıkıcı etkisinden kurtulduktan sonra derinlerde onu bekleyen büyük bir düşmanla yüzleşir. Masalın devamında Yusufu Korz, bir şehrin suyunu kapatan yedi başlı devi öldürür. Böylece paşanın kızıyla evlenir ve zengin olur.

Kahramanın kendi karanlık yönlere karşı başlattığı aydınlanma savaşını kazandığı masal, gezginin en uzak noktaları keşfetme özelliğine uygun biçimde sona erer. Kahramanın büyük ödülü olan animası, bilgeliği; kazandığı servet-statüsü ise psişesine hakim olmayı ifade eder. Gezgin olarak kahraman, kendisine yaptığı bu seferden muzaffer olarak, güçlü bir şekilde ayrılmayı başarır.

"Mehmet Ali Masalı"nın kahramanı olan Mehmet Ali ve kardeşleri, bir gün babalarına "*Baba biz bu dağların ardına gidip savaşmak istiyoruz."* derler. Babaları engel olmaya çalışsa da onu dinlemezler ve kırk kardeş yola çıkarlar. Masalda kahraman, dağlarında ardında savaşmak istediğini söyler. Bu durum, kahramanın düşmanın varlığını sezdiğini ve yüzleşmek istediğini gösterir. Kahramanın gezginin yapısı gereği yüzleşeceği düşman, kendinden başkası değildir. Bir gezgin olmak, ruhun uçsuz bucaksız alanlarında görülmedik yer bırakmamak demektir.

Masalda Mehmet Ali, dağların ardına geçtikten sonra iki konakta, iki dev öldürür. Üçüncü konakta ise yedi başlı deve esir düşer. Dev, Mehmet Ali' den dünya güzelini bulup getirmesin ister. Mehmet Ali, özgürlüğünü kazanmak için tekrar yola çıkmak zorunda kalır ama bu kez nereye gideceğini bilemez ve yapayalnızdır. Kahramanın öldürdüğü iki dev, gölge simgeleriyle yüzleşip onlardan kurtulduğunu gösterir. Üçüncü dev ise daha derinlerde saklı, güçlü kompleksleri ifade eden korkunç anne ile yüzleşmek demektir. Psişe, onu ancak bilge bir sesin desteği ve yönlendirmesiyle

yenebilir. Kahramanın ikinci defa yola çıktığı ve arayış içinde olduğu bu bölüm gezginin psişede gelişim sürecini ifade eder. Mehmet Ali, Hızır'ın yardımıyla dünya güzelini bulup getirir. Dünya güzeli, devin yaşam sırrını öğrenir ve Mehmet Ali bu sayede devi öldürüp özgürlüğüne kavuşur. Kahramanın, gezgin arketipine uygun olarak kendi içine doğru çıktığı bu yolculukta karşılaştığı düşmanlar aslında benliğinin kısıtlayıcı, kötü yönleridir. Gezgin, kendi ruh denizinin içinde sınırsız yüzme alanı istediğinden, tüm engelleri ortadan kaldırarak psişesini arındırmış kişidir ve masalın kahramanı gezgin olarak zafere ulaşmayı başarmıştır.

3.3.8. Savaşçı Arketipi

Pearson'ın "Değerini kanıtlamak: Savaşçı" başlığıyla adlandırdığı savaşçı arketipinin ana öyküsü, hedeflerime nasıl eriştim ya da düşmanlarımı nasıl yendim iken armağanı, cesarettir. Temel değeri, rekabet ve dayanıklılık iken tabusu, kontrolsüz duygular olarak görülür. Dünya tarihi savaş- savaşçı kavramlarının örnekleri ile bezelidir. Hem gerçek dünyada hem de mitolojik anlatı türlerinde savaşçı arketipine sık sık rastlanır. Savaşçı gerçek ordulara, düşmanlara karşı ya da mitoslarda, masallarda ejderhalar, devlere karşı savaşabilir. Pearson'da savaşçı saygı görmek ister ve hareket gücü, pes etmemek ilkesiyle çalışır ama sahte savaşçı ile gerçek savaşçılar arasında fark vardır. Gerçek savaşçılar adil bir mücadele ya da yarışma isterken sahte savaşçılar sadece kazanmak isterler. Savaşçı kültürü, savaşçının bilmesi gereken belli süreçleri kapsar. Mitoslarda kahraman/kötü-adam/ kurban şeklinde başlayıp genel bir dünyevi inanç sistemi temsil edilir ve kahraman/ kahraman/ kahraman öyküsüne doğru gelişir. Savaşçı arketipi de diğer arketipler gibi denge unsuruyla anlamlı olur. Savaşçı arketipi dengeli bir bilinçle bütünleştiğinde hırstan çok sevgiyle ilgi kurar. Jung psikolojisinde, savaşçının büyük savaşı, kendi psişenin kuytularına yönelik seferler olarak görülür.

Tunceli masallarında savaşçı arketipinin örnekleri bulunmaktadır. Masallarda kahramanların adil bir tavırla savaştıkları tespit edilmiştir. Masalların düğüm bölümü boyunca yani sınavlar yolunda olan kahramanlar çözüme ulaşmak için savaşçı özelliklerini sergilerler. Kahramanlar genellikle yaşlı bilge, anima ya da animusun olumlu yönlerini kullanarak bilinçdışının derinlerinde bireyleşmek ve dengeli bir psişeye kavuşmak için savaşırlar ve kazanırlar. Kahramanın içsel dünyasında kendisine karşı çıktığı seferlerin sembolik bir karşılığı olan savaşçı

arketipi, psişenin güçlü ve dayanıklı yönleri temsil eder. (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı, Yedi Yetenekli Kardeş, Garali Bey, Mehmet Ali Masalı)

Masallar özelinde bakılacak olursa "Mehmet ile Ahmet Masalı" nın kahramanları iki kardeştir ve babaları söz verdiği için birini Şıh'a vermek zorunda kalır. Şıh, Ahmet'i alır evine götürür. Yolda anlaşılır ki Şıh aslında Canpolat adında bir devdir ve amacı Ahmet'i yemektir. Ahmet, yolda karşılaştığı yaşlı bilgenin tavsiyelerini dinler. Eve vardıklarından devi öldürmeyi başarır. Devin atını ve eşyalarını alıp başka bir yere gider. Savaşçı arketipinin içindeki gücü kullanmayı öğrenmesi ile zafer kazanması doğrudan ilişkilidir. Kahraman kendine güvenir ve içindeki kusurlar ne kadar büyük olursa olsun, kötü yönlerini yok etmeyi başarır. Kahramanın öldürdüğü kişinin atını ve eşyalarını alması ise o kişinin güç özelliklerini sahip olmak anlamına gelir. Kahraman ne kadar büyük bir düşmanı yenerse o kadar güçlü demektir.

Masalda, Ahmet yeni gittiği yerde Canpolat'ı öldürdüğü için paşanın kızıyla evlenir. Bir gün tüm yiğitler cirit oyunu oynarlar ve Ahmet, Cirit'in peşinden dağların ardına gider. Orada karşısına çıkan geyiği kovalar ve geyik bir havuza atlar, havuzun içinden başka bir dev çıkar. Ahmet ve dev güreşirler ama Ahmet, yaşlı bilgenin öğüdünü unuttuğu için deve yenilir. Dev, onu havuzun dibine çeker. Masalda savaşçı arketipinin tabusu olan kontrolsüz duygular kahramanı ele geçirir. Kibir ya da aşırı öz güven ile içsel sesleri işitmeyen kahraman kaybetmeye mahkûm olur. Ahmet'in peşinden giden Mehmet de aynı havuzun başına gelir ve devle güreşir. Mehmet üç güreşte de yaşlı bilgenin öğüdünü dinleyip devi alt eder. Mehmet tam devi öldürecekken dev üstündekileri sıyırır. O aslında dünyalar güzeli bir kızdır ve kendisini güreşte yenecek kişiyle evlenir. Mehmet ve kız evlenirler.

Mehmet ve Ahmet, iki kahraman gibi olsalarda bir tek kişinin psişesini temsil ederler. İkili yapıya sahip savaşçı bir psişesinin sınanmaları ve içindeki bilgeyi dinleyerek en zor düşmanları yendiği masalda, kahraman hiç pes etmez. Savaşçı arketipinin gereği yolculuğun sonunda zafer kazanmaktır. Masalda kahramanın zaferi de cesaret ve animadan gelen bilgelik ile güçlü bir psişeye sahip olmaktır.

"Yedi Yetenekli Kardeş" masalının kahramanı paşanın kızıdır. Kız, himayelerinde çalışan çobanla evlenir. Çoban bir gün artık kendi ailesinin yanına gitmek ister. Paşanın kızı da mecbur kabul edip hazırlanır. Çoban ve kız, paşanın verdiği sürü ve yiyeceklerle evden ayrılırlar. Çoban, kızı bir mağaraya götürür çünkü o aslında

Canpolat adında kara bir devdir. Canpolat öyle korkunçtur ki kız ailesinden yardım ister. Yaşlı cadı, altın karşılığında onlara yardım eder. Yaşlı cadının farklı hünerlere sahip yedi oğlu, Canpolat'a karşı güçlerini birleştirip zorlu bir savaşa girerler ve Canpolat'ı öldürüp kızı kurtarırlar. Kız ve kardeşlerin en küçüğü yani yedinci oğlan evlenir.

Masalın kalabalık kahraman kadrosu, bir tek kadının psişesini temsil eder. Başlangıçta her şeyden habersiz olan psişe, tehlikeli yok ediciyi tanıyamaz. Kadınların psişelerinde, eril zihniyetin çoğunlukla "koruma" kılıfına bürünerek dayattığı birçok anormal durum, zamanla katlanılmaz hale gelir. Psişe sağlıklı bir şekilde gelişirse varacağı nokta bireyleşme olacaktır ancak masalda kahramanın benliği, korkunç bir otoritenin boyunduruğunda yok olma ile karşı karşıyadır. Masalda kahramanın anne ve babası, psişenin olumlu güçleridir ve çözümün nerede olduğunu işaret ederler: Çözüm kendine güvenmek ve savaşmaktan korkmamaktır. Böylece psişe zaten kendisinde var olan animus yönlerini keşfetmeyi ve çağırıp kullanmayı öğrenir. Yedi kardeş, kahramanın benliğindeki savaşçı doğayı temsil eder. Kahramanın bilgeliği ve içindeki savaşçı buluşunca "korkunç yok ediciyi" öldürürler. Masalda savaşçı arketipinin gereği olarak kahraman, bireyleşmeyi başarır ve büyük bir zafer elde eder.

"Garali Bey" masalında kahraman yedi yaşında, paşanın kızı tarafından satın alınır. Bir gün oğlan, paşanın kızının peşinde olan Arap isimli bir düşmanla savaşmak ister ama çocuk olduğu için başlangıçta kimse ona güvenmez. Yine de oğlan, kendisine bir at seçer ve silah olarak da bir dalın ucunu sivriltir. Oğlan, Arap'ı bulur ve Arap'a karşı beklenmedik bir hamle yaparak onu öldürür. Zaferle geri dönüp gelir ve paşanın kızı, ona "Garali Bey" ismini verir. Monomit özelliği taşıyan masalın ilk bölümünde kahraman savaşta zafer kazanıp rüştünü ispat ettikten sonra bir ismi olur. Savaşçı arketipinin özelliklerinden biri, saygı kazanmaktır. Kahramanın zaferinden sonra çocukluktan beyliğe yükselmesi bunu başardığını gösterir. Bu durum kahramanın kendi içindeki savaşçı, eril yönlerini temsil eden logosun geliştiğini gösterir.

Masalda paşanın kızı, Garali Bey ile evlenmek ister ama kızı isteyen biri daha vardır. Paşa, kızını almak isteyenler için belli şartlar ortaya koyar. Garali Bey, şartları sağlamak için evden ayrılır, yaşlı bilgenin sayesinde hekim olup büyük bir servet kazanarak geri döner. Garali Bey rakibini alt eder ve paşanın kızıyla evlenir. Masalda

kahramanın animasına kavuşması için önce hekim olması gerekir, hekimlik bilgelik demektir ve zaten psişede animanın üstlendiği rollerden biridir. Kahramanın bilgeleşmesi ile animaya kavuşması gerçekleşmiş olur. Savaşçı arketipinin mutlak zaferi, kahramanın logos ve erosunun dengeli birlikteliği sayesinde bireyleşmiş, dengeli bir psişeyi inşa etmeyi başarmasıdır.

"Mehmet Ali Masalı" nın kahramanı olan Mehmet Ali, kardeşleriyle birlikte dağların ardına gidip savaşmak ister. Yola çıkarlar ve Mehmet Ali ormanın içinde, iki farklı konakta, iki devi öldürmeyi başarır. Masalda savaşçı arketipi, kahramanın psişesinde logosun gelişimi ve gölgeye karşı cesurca bir savaşla ortaya çıkar. Kahraman kendi olumsuz özelliklerini fark eder ve onlardan kurtulur. Masalda Mehmet Ali, üçüncü konakta yedi başlı devle karşılaşır, savaşarak onu yenemeyeceğini anlar ve esir düşer. Savaşçı arketipinin kibir ve bildiğini okumak gibi tabuları vardır. Mehmet Ali, korkunç devle savaşırsa öleceğini bilir ve bu durum onun, kendi psişenin kapasitesine hâkim olduğunu gösterir. Kahraman, psişesindeki bazı komplekslerin kaynağı çok daha derinlerde olduğu için yeterince güçlenmeden içsel mücadeleyi başlatmaz çünkü büyük sorunu aşabilmek için yönlendirici, bilge bir sese ihtiyacı duyar. Kahramanın savaşmak için uygun koşulları beklemesi de onun esaslı bir savaşçı olduğunu gösterir.

Masalda dev, Mehmet Ali'den dünya güzelini ister. Mehmet Ali, yaşlı bilgenin desteğiyle dünya güzelini bulup evlenir ve onu deve getirir. Dünya güzeli ve Mehmet Ali iş birliği yaparak devin yaşam sırrını öğrenirler. Mehmet Ali, devin yaşam sırrını bulur ve devi öldürmeyi başarır.

Savaşçı olarak kahramanın logosu geliştikten sonra animasına ihtiyacı vardır. Dünya güzeli, kahramanın animası olarak içsel mücadelesinde onu destekleyen yönlendirici, bilge sesin simgesidir. Böylece kahraman içsel sorunlardan nasıl kurtulacağını öğrenir ve kusurlarından arınır. Masalda kahraman içsel mücadelesi neticesinde savaşçı arketipinin gereklerini yerine getirir, psişesinde dengeli bütünlüğü sağlar ve bireyleşmeyi başarır.

3.3.9. Fedakâr Arketipi

Pearson'ın "Cömertlik Göstermek: Fedakâr" başlığı ile adlandırdığı fedakâr arketipinin ana öyküsü, nasıl fedakârlık ettim iken armağanı, şefkattir. Temel değeri; diğerkâmlık ve tabusu ise kişisel hırstır. Temel görevi, cömertlik göstermek olan

fedakâr arketipinde kahraman kendini, kendinden daha büyük bir şeye adar. Fedakâr arketipinin gelişim sürecini *Pearson*: "Fedakâr arketipi yaşamımızda ortaya çıktığında memeli hayvan ve insan atalarımızın tüm silsilesiyle bağ kurmamıza yardımcı olur. Diğer arketiplerle olduğu gibi fedakârın ifadesi çok somuttan daha çok soyuta doğru tekâmül eder[146]." diyerek açıklar. Fedakârlık, geçmişte özgür irade ile seçilmekten çok dayatmalar sonucunda gerçekleştiği için kötü bir şöhretle anılır. Çünkü fedakârlık ancak içten gelirse doyum verici olabilir. Denge kavramının önemi fedakâr arketipinde de varlığını hissettirir çünkü vermek kadar almayı bilmek de gereklidir. Sevgi ya da şefkatin fedakâr arketipinde olumlu bir dönüşümü sağlaması için bireyin almayı bilmesi gereklidir. Fedakâr; dengeyi, sosyal ilişkilerinde hem vermeyi hem de almayı öğrendiğinde kazanmış olur.

Tunceli masallarında fedakâr arketipinin örnekleri tespit edilmiştir. Masallarda fedakârlık ile mecbur kalış arasında geliştirilen tavırda çoğunlukla sevgi faktörü ölçüt olmuştur. Kahramanlar sevgileri sürdüğü sürece fedakârlık gösterdikleri şeye karşı sabırlı ve anlayışlıdır ancak sevgi faktörü kalkınca fedakârlık yapmak yerine ölmeyi bile seçerler. Sembolik olarak psişenin olgunlaşma ve sabır yönlerini temsil eden fedakâr arketipi, istemli süreçler ve istemsiz süreçlerde psişenin farklı tutumlarını gösterdiğini örneklediği için önemlidir. Masallarda fedakâr, ne için, kim için ve hangi amaçla fedakârlık yaptığımıza dikkat etmemizi öğütleyen arketiptir (bkz. Sabır Taşı Masalı, Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş).

Masallar özelinde bakıldığında "Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş" masalında akıllı kardeş, deli kardeşine sevgiyle bağlıdır. Deli Kardeş, bir şeyi çok isterse akıllı kardeş, kıramayıp kabul eder. Deli Kardeş önce evini ayırmak ister daha sonra da hayvanları bölüşmek ister. Akıllı kardeş de o üzülmesin diye mecbur kabul eder. Daha sonra deli kardeş, başka yere taşınmak ister, akıllı kardeş yine kabul eder. Taşınırken deli kardeş sırtına bir kapı bağlar başka da bir şey almaz, akıllı kardeş bunu da hoş görür. En son deli kardeş kapıyla birlikte kavağın üstünde uyumak ister, akıllı kardeş bir iki itiraz etse de onu da kabul eder. Masalın çözüm bölümde deli kardeşin, deli değil veli olduğu anlaşılır. Deli kardeş, kendisini hiç kırmayan akıllı kardeşine kocaman bir şehir ve servet kazandırır.

Fedakâr arketipin en önemli özelliği fedakârlık yapılan şeye karşı sevgi duyulmasıdır. Masalda psişenin ikili yapısına bir örnek vardır. Psişede, gölge gibi

[146] Pearson, **age**, 165.

görünen ve sırtta kambur sayılabilecek bazı özellikler esas kişilik gibi hareket edebilir. Psişenin bu yönleri kahramanı herkesten farklı kılan özelikler de taşıyabilir. İlk başta sorunmuş gibi algılan bazı psişe unsurları, hayatın büyük resmi tamamlandığında, kahramanın yolculuğunu şekillendirip olduğundan daha güzel hale getirebilir. Bu sebeple kahraman, psişesinin tuhaf hallerini zaman zaman anlayamayıp kızsa da kendisine biraz zaman vermeyi unutmamalıdır. Kusur sandığımız özellikler, bizi hiç ummadığımız güzelliklerle buluşturabilir. Aşırı duygusal olduğu için sosyal ilişkilerde zorlanan biri, bu özelliğinden nefret etmek yerine, onun izlerini takip ederek psikolog, yazar, müzisyen olabilir ya da yüksek enerjisi sebebiyle itici bulunan biri, bu özelliğini kullanmayı bilirse başarılı bir sporcu olabilir. Masalda deli kardeş oyunbaz simgesinin bir temsili olur ve asıl kişilik ona karşı yıkıcı davranmadığı için oyunbazın içindeki bilgelikten faydalanır. Masal özelinde fedakâr arketipi, psişede sevgiyle sabretmeyi, zaman tanımayı ve böylece mutlu sona kavuşmayı temsil eder.

"Sabır Taşı Masalı"nın kahramanı masum bir kızdır. Bir tabutun başında yalnız başına kırk gün beklemesi gerekir. Kırkıncı gün kız, yanına yardımcı bir kız alır. Kız, kırkıncı gün olduğundan tabut açılacağını düşünür, gidip üstünü değiştirmek ister ve yardımcı kızın tabutu başında beklemesini ister. Kız gidince tabut açılır ve içinden çıkan genç, başında bekleyen yardımcı kıza sarılır. Yardımcı kız ve oğlan evlenir, esas kız da onlara hizmetçi olur. Kız bir süre dayanır ama sonra dayanamaz içini bir sabır taşına döker ve taş çatlar. Kendini öldürecekken oğlan her şeyi duyar. Böylece ikisi kavuşmuş olur.

Masalın kahramanı, kırk gün boyunca tabutun başında bekler ve herhangi bir mutsuzluğu yoktur. Psişenin animusu inşa sürecini temsil eden kırk gün, kız, fedakâr bir şekilde sevgiyle bekler. Kahraman gelişkin bir erosa sahip değildir. Animus ile yüzleşmeye hazır olmadığını düşünür ve üstünü değiştirir. Kılık kıyafetle ifade edilen arketip, personadır. Dışsal yönleri ifade eden bu arketip muhtemelen psişenin korktuğu toplumsal bakış açısını temsil ettiği için yüzleş*me*mek beraberinde gölgeyi getirir, ortaya yardımcı kız figürü çıkar. Kahraman gölgeyle ve animusla yüzleşmeyi seçmediği süre boyunca fedakârlık yapmaya devam eder ama hizmetçi figürü ile büründüğü kimlik olumlu ve sevgi dolu değildir. Psişede tehlike çanları çalmaya başlar, kahraman yok olmak ile karşı karşıya kalır.

Hiç kimse, kendi tercihi olmayan, mecbur bırakıldığı bir durum için mutlu bir şekilde ömür boyu fedakârlık yapamaz. Masalda tüm düğümleri çözen şey, psişenin bu boğucu komplekslere daha fazla dayanamayışı ve dile gelişi olur. Yapılan fedakârlığın anlatılması aslında psişenin kendiyle yüzleşmesidir. Başlangıçta kahramanın erosu gelişkin olmadığı için animusunu güvenle özgürce keşfedemez. Toplumsal öğrenmeler ve tabuların psişedeki yıkıcı etkisi, fedakârı suskun olmaya iter. Masalda zaten baskın bir şekilde savaşçı olmayan fedakâr, bir süre hiç konuşmasa da dayanamaz ve kendi derdini anlatıp yüzleştiği anda kurtuluş yolunun kapılarını ardına kadar açar. Anlaşıldığı üzere fedakâr arketipi, yalnızca sevgiyle gerçekleşirse psişeye katkı sağlar.

3.3.10. Oyunbaz Arketipi (Trickster)

Kadim mitolojilerde sıkça rastlanan oyunbaz, Afrika'dan Hindistan'a Amerika'dan Çin'e kadar birçok kültürde karşılığı olan etkileyici bir simgedir. Bazı çalışmalarda oyunbaz simgesine "hilebaz, hilekâr, düzenbaz" gibi isimler de verilmiştir. Oyunbaz simgesinin anlatılardaki fonksiyonu çoğunlukla bir büyücü gibi bütün düzeni kontrol etme gücüdür. Oyunbaz' ın gücü, istediğinde hiyerarşik düzeni tersine çevirebilme kapasitesinden ileri gelir. Oyunbaz figürünün hangi şekillerde görüldüğünü *Jung*: "Tipik motiflerin garip bir bileşimi, kısmen eğlenceli kısmen de kötücül (zehir!) olan kurnaz oyunları, biçim değiştirme yetisi, hayvansal- tanrısal çifte doğası, her türlü işkenceye maruz kalabilmesi ve *–last but not least-* bir kurtarıcıyı andırmasıyla Mercurius'ta da görülür[147]." diyerek açıklar.

Oyunbaz simgesine masallarda da sıkça rastlanır. Masallarda karşımıza çıkan bu figürler evrenseldir: "Aptal oğlan" özelliği taşıyıp ya da tam bir anti kahraman olup diğer kahramanların tüm çabalarıyla başaramadığı şeyi aptallığıyla başaran "Keloğlan"[148] gibi simgeler oyunbazın bazı örnekleridir. Anlatılarda kahramanın başından geçen olaylar ve karılaştığı figürler, bir tek kişinin psişesini ifade ettiği için oyunbazın ruhsal olarak karşılığı çeşitli şekillerde izah edilebilir. Olumsuz, kötü figürleri ifade ediyorsa gölge arketipini temsil edebilir. Bu özelliği *Jung*: "Hilebaz çevriminin kaba ilkelliği düşünülürse birinin bu mitosu basitçe eski, temel bir bilinç evresinin yansıması olarak açıklamakla yetinmesi pek de şaşırtıcı olmazdı, nitekim

147 Jung, **Dört Arketip**, 133.
148 Jung, **age**, 134.

oyunbaz da açıkça öyleymiş gibi görünür[149].” şeklinde izah eder. Ancak oyunbaz kahraman, bu kötü haliyle bile sevilir[150].

Gölge formunda ve temel bir bilinç seviyesinin izlerini taşıyan çeşitli oyunbaz örneklerinin yanında tıpkı bir şaman gibi büyücü ve şifacı unsurları ifade eden oyunbaz örnekleri de bulunur. Şaman olmak, oldukça zahmetli süreçlerin sonunda ulaşılan bir mertebedir. İnsanlar, şaman olma yolculuğundaki kişilere saygı duyar ve onlardan şifa bekler. Zamanla bu beklenti büyür ve onların kurtarıcıyla bir tutulmasına kadar varır. Çünkü acılarına dindirecek merhemlerin aynı acıyı çekmiş kişilerce verildiği düşüncesi hâkimdir. Böylece aslında olumsuz bir figür olan hilebazın bir çeşit kurtarıcı formuna doğru evrimi gerçekleşir. Hem dinsel hem de tinsel olarak üst düzey bir aşamayı karşılayan bu dönüşüm de hilebaz figürünün “aziz” ile bir tutulmasına kadar gelir[151].

Anlaşıldığı üzere oyunbaz simgesinin yaşadığı kültürel ve mitolojik değişim, figürün zarar veren tahripkâr halini zamanla kurtarıcıya kadar geliştirmiştir. Oyunbaz simgesinin bu dönüşümü, psişenin delilikten veliliğe yani dengeli bir yapıya bürünmesine işaret eder. *Jung, Paul Radin*’in uygarlaşma sürecinin bizzat oyunbazın çevirimiyle başladığı tespitini, destekler ve oyunbazın dönüşümü sonunda gaddar, ahmak, aptal ya da zalimden yönlerinden sıyrılıp tutarlı, doğru düzgün ve yararlı şeyler yapmaya başladığını belirtir[152].

Tunceli masallarında oyunbaz simgesinin çeşitli örneklerine rastlanır. Masallarda oyunbaz simgesinin üç evresinden de örnekler tespit edilmiştir. Bu evreler, kahramanların hem kötü olduğu ilkel dönem hem kısmen iyi olduğu geçiş dönemi hem de bütünüyle iyi olduğu gelişkinlik dönemindendir. Masalarda kötü özellikleri temsil eden oyunbaz simgesi, masal dünyasına tamamen hâkimdir ve bu özelliklerini hep kendi menfaati için kullanır. Hiçbir sebep yokken zekâsını kullanarak insanlara zarar verir ve kendisine yönelik bir merakı ya da eleştirisi yoktur. (bkz. Kirve Masalı)

Kötüden iyiye geçiş evresindeki oyunbaz simgesi, masal dünyasına tamamen hâkimdir hem bir kötülüğü durdurur hem de mefaati için masum da olsa birilerine

---

149 Jung, **age**, 140.
150 Meriç Harmancı, “Keloğlan’ın Hilebazlığı” **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, c. 1, s. 2 (2010): 79-94.
151 Jung, **Dört Arketip**, 135.
152 Jung, **Dört Arketip**, 145.

zarar verebilir. Geçiş dönemini oyunbaz simgesi, idrak ile umursamazlığın aynı anda bulunduğu masallardır. (bkz. Of Masalı, Dayı ve Yeğen Masalı)

Oyunbaz simgesinin oldukça gelişkin psişeyi temsil ettiği iyi özelliklere sahip halinde, kahraman amacına ulaşmak için her türlü zorluğa dayanır, kimselere hissettirmeden her şeyi kendi istediği gibi yapar, üst düzey yönetici kabiliyeti ve bilgelik özelliklerine sahiptir. Masalın çözüm bölümüne kadar her şeyi göstermek istediği gibi gösterir ve en sonda zorlanmadan tüm sistemi ters yüz etmeyi başarır. Oyunbazın çevrim sürecinin son aşaması, içsel anlamda son derece kontrollü, iyi değerlere sahip bireye erişimi vurguladığı için oldukça değerlidir.

Masallar özelinde tek tek incelenecek olursa "Of Masalı"nda Of adında şeytani biri, masum bir çocuğu ailesinden satın alır. Oğlanı evine getirir ve bir kitabı açıp ezberlemesini ister. O kitabı öğrenenler, istedikleri varlığın kılığına girebilirler. Of'un bir kız vardır ve oğlana ezberlemesini ama babasına asla söylememesini ister. Eğer söylerse babası oğlanı yer. Oğlan da ezberler ama ezberledim demez. Oğlan Of'un kitabından öğrendiği şekil değiştirme ile Of'u bir defa kandırır ancak ikinci defa da oğlan boğa kılığında Of'a yakalanır. Çözüm bölümünde aralarında büyük bir hüner ve zekâ yarışı başlar. İkisi de kılıktan kılığa girerler. En son Of, keklik olur; oğlan da hemen tilkiye dönüşür ve onu yer.

Of Masalı, özellikle masalın çözüm bölümü, "Keloğlan ile Ali Cengiz[153]" masalıyla büyük ölçüde benzerlikler taşır. Masum bir çocuğun psişesi, kötü bir mekanizmanın denetimine girer. Burada öğrenecekleri hem çok değerlidir hem de ölümcüldür. Of, simgesi gölgeyi temsil eder ancak masalda gölgenin kaynağı, baba arketipine kadar uzanmaktadır. Oyunbaz bir psişenin, zalimden âlime dönüşünü ifade eden masalda, kahraman, içindeki bilge sesi yani iyiliği temsil eden animanın tüm ikazlarını dinler. Kötü niyetli gölgenin bildiklerini öğrenir ama söylemez. Asıl benlik, gölge gibi hareket ederse yok olacağından, gölgenin unsurlarını tanımalı ama gölge olmamalıdır. Kahraman bir süre bunu başarır ancak bir gün oyunlar çevirir ve Of'u kandırır. Bu yolu seçerken de adil olmayan bir tutum takınması onu gölgesine yaklaştırır. Of'un kahramanı ele geçirmesi, kahramanın gölge kişiliğinin belirginleştiğini gösterir. Anima bu noktada yine destek güç olur ve kahraman kaçmayı başarır. Gölge ile arasında büyük bir savaş başlar ve oyunbaz simgesinin şekil değiştirme özelliği bu noktada görülür. Kahraman kılıktan kılığa girer ve

153 Bakınız, Tahir Alangu, **Keloğlan Masalları**, 3. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010).

hayvansal-tanrısal çifte doğa ortaya çıkar. Nihayet kahraman gölgeyi yenmeyi başarır. Bu durum da onun zalimden âlime yolculuğu başarıyla tamamladığını gösterir.

"Akıllı Kardeş ile Deli Kardeş" masalında akıllı kardeş, deli kardeşine sevgiyle bağlıdır. Deli Kardeş, bir şeyi çok isterse akıllı kardeş, kıramayıp kabul eder. Deli Kardeş önce evini ayırmak ister daha sonra da hayvanları bölüşmek ister. Hayvanları bölüşürler ve deli kardeşe sadece yaşlı bir inek düşer. Akıllı kardeş daha fazla vermek ister ama deli kardeş asla kabul etmez. O yaşlı inek sayesinde deli kardeş, altın bulur ama altını bile tanımaz. Akıllı kardeş altınları onunla beraber eve getirir ve deli kardeş altınlardan azıcık alır. Akıllı kardeş, daha fazla almasını ister ama deli kardeş asla dinlemez. Daha sonra deli kardeş, başka bir yere taşınmak ister, akıllı kardeş yine mecbur kabul eder. Taşınırken deli kardeş sırtına bir kapı bağlar, başka da bir şey almaz. Akıllı kardeş bunu da hoş görür. En son deli kardeş kapıyla birlikte bir kavağın üstünde uyumak ister, akıllı kardeş bir iki itiraz etse de onu da kabul eder. Masalın çözüm bölümde kavağın altına bir kervan gelir ama kimse kardeşleri fark etmez. Deli kardeş, kavağın üstünden çeşit çeşit şeyler yapar ve en son da elindeki kapıyı bırakır kervancı dünya yıkılıyor zannedip kaçar gittiği şehirdekiler de korkuyla kaçar. Şehir ve kervanın tüm malları iki kardeşe kalır. Masal çözüm bölümüne kadar gölge arketipine uygun özellikler taşır ancak çözüm bölümünde deli kardeş: " *Kardeşim, ben mi deliyim yoksa sen mi delisin? Bak ben yaşlı ineği aldım, inek ne yaptı? Sadece kapıyı aldım, kapı ne yaptı? Koskoca şehir bize kaldı. Artık bu şehirde yaşayacağız*." der.

Oyunbaz simgesinin özelliklerinden biri yaşanılan düzenin psişe tarafından rahatlıkla ters yüz edilmesidir ayrıca masalda, oyunbaz figürüne uygun olarak, deli kardeş simgesi, başka insanların büyük çabalarla kazanmak istediği şeyleri kendiliğinden kazanmıştır. Şuursuz, bencil, ahmak bir gölge gibi görünen deli kardeş simgesinin aslında son derece bilge bir kişi olduğu ve öyle görünsün istediği için amacına ulaşıncaya kadar sistemi ters yüz ettiği anlaşılır. Masalın en önemli noktası psişenin sevgi ve sabırla hareket etmesi olur bu sayede kahramanın psişesindeki ikili yapı oldukça güçlü bir bütünlüğe kavuşur. Bir taraf sevgi, sabır, iyi niyeti; diğer taraf oyunbaz figürünün çarpıcı bilgeliğini taşır. İki yönün birbirini perdesiz bir şekilde tanıması da dengeli ve bilge bir psişeyi ifade etmesi açısından oldukça önemlidir.

“Rüya Masalı” nın kahramanı olan oğlan, bir rüya görür ve anlatmak için sırasıyla annesine, babasına, hocasına ve paşaya gider. Ama bir sebepten anlatmaz. Annesi, babası ve hocası da anlatmadığı için onu döver. En sonunda paşa da onu zindana attırır. Masalda bu noktaya kadar kahramanın psişesi tutarsız ve ahmak bir psişe özelliği yansıtmaktadır. Yani asıl kişilik ilkel, kaba oyunbaz figürüne oldukça uygunmuş gibi görünür. Oyunbazın özelliklerinden biri şiddete ve kötü davranışlara maruz kalmasıdır. Kahraman kötü davranışlara maruz kalır hatta zindana atılır. Kendisinin ahmak olduğunu düşünenlere karşı eylemsel bir tavır takınmaz ve rahatlıkla isteyerek olduğundan farklı davranıp herkesi inandırır. Başarıyla yönettiği bu algı dünyası onun oyunbaz bir psişeyi temsil ettiğini sonrasın da gösterecektir.

Masalda paşanın bir kızı vardır. Oğlan ve kız birbirlerine âşık olurlar. Bir de Mısır paşası vardır ve ilk paşaya sürekli zor sorular sorup cevap ister. Paşa cevap veremezse işinden olacaktır. Mısır paşanın bu zor sorularının cevabını oğlan bilir ve paşanın kızına söyler ama kızdan cevapları kendisinin söylediğini saklamasını ister. Kahramanın aslında oldukça bilge bir psişeyi temsil ettiği, masalın bu bölümünde anlaşılır. Oyunbaz figürüne uygun olarak kahraman sistematik bir plan kurup işletmeye başlar. Kahramanın bilgeliğini aşikâr etmek istememesi, içsel yolculuğunda varmak istediği bir hedefin varlığını gösterir. Kimsenin cevap veremediği soruların yanıtlarına sahip olmak dinsel- tinsel gelişimin en üst alanında bulunan ve bir çeşit ermişlik mertebesini hatta kurtarıcı misyonu taşıyan psişeyi ifade eder.

Masalda paşanın son sorusunun cevabı imkânsız bir şeydir. Oğlan, kızdan bu zamana kadar soruları cevaplayanın kendisi olduğunu, paşaya artık söylemesini ister. Bir de kızın, paşadan kendisi için izin istemesini ve soruyu bizzat gidip Mısır’da cevaplamak istediğini söyler. Paşa izin verir. Oğlan Mısır’a gider ve son soruyu zekâsıyla bertaraf eder. Mısır paşası da kızını, bu oğlana verir. Oğlan karısıyla döner gelir ve diğer paşa da makamını kurtardığı için oğlana kendi kızını verir. Çözüm bölümünde oğlan eşlerine, vaktiyle bir rüya gördüğünü söyler. Eşleri de: “*Hak hayırlı eylesin.”* derler. Oğlanın görüp anlatmadığı rüyada iki omzunda da birer ışık yanıyordur. Oğlan anlar ki ışıklar eşleridir. Rüyayı anlatmama sebebi de kimsenin “Hak hayırlı eylesin.” dememesidir.

Masalda kahramanın psişesi, oyunbaz simgesinin en üst noktası olan “aziz-kurtarıcıyı” temsil eder. Kahramanın tüm eylemlerini üst düzey bir benlik algısıyla

yürüttüğü masalın çözüm bölümünde kavuşulan iki anima simgesinden anlaşılır. Soysal ilişkileri, bilgeliği, güçlü sezgiyi temsil eden anima arketipi kahramanın psişesinde, ikili yapıdadır ve bu durum da derin bilgeliğin simgesi olur.

Kahramanın gördüğü rüya, bir kendilik simgesi olarak psişesinin kozmik olanla derin bağlantısını ifade eder. Masalın serim bölümünde, kahraman gelişecek olayları ve süreci neredeyse başından biliyordur. Psişenin serim bölümünde takındığı tavır, bilgece bir ters yüz etmedir ve bu durumun, düzeni ve otoriteyi temsil eden bazı psişe unsurlarıyla çatışma yaşatması kaçınılmazdır. Masalda tüm çatışmaları, saklanmaları, ortaya çıkmayı tasarlayan ve süreci yöneten psişe, bilge bir oyunbaz simgesinin göstergesidir.

"Dayı ve Yeğen Masalı" nın kahramanı olan oğlan, annesine atılan iftirayı ortaya çıkarmak için dayısının evinde kalmaya gider. Oğlan, dayısıyla tarlaya gitmez evde saklanır bu sayede yengesinin, köyün hocasıyla ilişkisi olduğunu görür ve dayısının evindeki bütün yemekleri, bu hocanın yediğini anlar. Oğlan o günden sonra çeşitli oyunlarla hocanın yiyeceği yemeği, dayısıyla yemeği başarır. Hoca, bu durumdan şikâyetçi olunca yenge: "*Bu yeğen geldi ya, herhalde bu her şeyi biliyor. Ermiş midir nedir, anlıyor galiba!*" der. Masalda oyunbaz simgesinin açık bir ifadesi olan bu cümleye kadar kahraman, evin bütün düzenini ters yüz etmeyi başarmıştır. Psişenin tüm unsurlarını yönetebilen kahraman, masal boyunca bazen hedefine ulaşmak için masum insanlara da zarar verir.

Masalda yeğen, hocayı ve yengesini öldürür sonra hocanın cesedini kullanarak masum bir köylünün evini, bir çobanın da sürüsünü alır. Çözüm bölümünde oğlan, dayısını, hocanın eşiyle evlendirir ve evle sürüyü onlara bırakır. Oyunbaz simgesinin masum insanlara bile kötülük yapan bu hilekâr hali, gölgeyi andırdığı için kahramanın psişesi, bilge bir oyun kurucu gibi okunamaz. Keskin sirke küpüne zarar olduğundan kahramanın kontrolsüz bir hırsla hareket etmesi, sağlıklı bir durum değildir. Elbette psişe içsel anlamda kusurlarından arınmalıdır. Bu sebeple kahramanın, psişenin olumsuz yönlerine karşı başlattığı mücadele oldukça anlamlıdır fakat masum simgeleri umursamaz tutumu da bir kusurdur. Oyunbaz simgesinin bir özelliği olan *kısmen eğlenceli kısmen de kötücül(zehir!) olan kurnaz oyunlar* masalda belirgin şekilde görülmektedir. Figürün tarihsel açıdan dönüşümü hatırlandığında masaldaki oyunbaz simgesinin olumsuz kişilikten bilgeliğe geçişin arasında bir dönemini yansıttığı söylenebilir.

"Kirve Masalı" nın kahramanı tembel, bencil ve kurnaz bir oğlandır. Oğlan üç kirvesini, önce eşeğinin altın dışkıladığına sonra tavşanın alışveriş yaptığına inandırıp paralarını alır. Kirveler yalan olduğunu anlayıp onu öldürmeye gelirler, oğlan bir zurnayla öleni dirilttiğini gösterip zurnayı da onlara satar. Kirveleri de gidip eşlerini öldürür ve zurna çalarlar ama kadınlar dirilmez. Kirveler, oğlanı öldürmek için peşine düşerler. Oğlan masum çobanla yer değiştirir ve kirveler çobanı suya atıp öldürür. Oğlan bir süre sonra sürüyle gelir ve üç kirveyi, sürüyü suyun altından bulup getirdiğine ikna eder. Kirveler de suyun altına gitmek isteyince oğlan, üçünü bir torbanın içine koyup suya atar, kirveler boğulup ölür. Oğlan mal mülkle annesinin yanına döner, annesi de hiç çalışmayan oğlunun bu kadar zengin olmasına şaşırıp sevinir.

Masalda oyunbaz arketipinin, asıl benlikte son derece kurnaz ve yalancı bir kişiliği temsil ettiği görülür. Psişenin diğer unsurlarını kötü niyetli zekâsıyla yöneten bu benlik, gölgenin denetimi altında gibidir. Oyunbaz, ortak gölge figürüdür, bireyin düşük karakter özelliklerinin toplamıdır. "Bireysel gölge, kişiliğin hiç eksik olmayan bir unsuru olduğu için ortak figür kendini buradan sürekli yeniden oluşturur[154]." Sistemi ters yüz edecek kadar zeki olan benliğin, bilgeleşmek yerine zalimleşmeyi seçmesi içsel bir körlük yaşandığını gösterir. Bu durum insanlık tarihinde oldukça yaygın bir körlüğü işaret eder. İnsanın kendi gelişkin zekâsını kullanıp derinlerdeki marazlarıyla yüzleşmesinin önünde duran şey, aslında bu kötü özellikleri aştığını ya da hiç taşımadığını düşünmesidir. Sadece ruhsal anlamda belli bir olgunluğa ulaşmış seçkin bir azınlık, kötü yönleriyle perdesiz yüzleşip onlardan arınmayı seçer. Birçok insan yansıtma yoluyla sorunların kaynağını çoğunlukla dışarıda arar. Oysa çözüm tam da psişenin kendisinde, kapalı kapıların ardında bekler. Masalda kahraman, tüm düşmanlarını alt ettiğini zanneden fakat asıl büyük düşmanını, başına hükümdar eden içsel anlamda kör bir benlik yapısını temsil eder.

3.3.11. Şekil Değiştirme Simgesi

Masal dünyasının olağanüstülük taşıyan motiflerinden biri olan şekil değiştirme, edebi türlerde kahramanların bir sebepten biçimsel form değiştirmesiyle ortaya çıkar. Türk mitolojisinde şekil değiştirme "don değiştirme" olarak bilinir[155]. Yalnızca masallarda değil diğer anlatı türlerinde de don değiştirme motifine rastlanır. Evliya

---

154 Jung, **Dört Arketip**, 149.

155 Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi II.** Cilt (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 171.

menkıbelerinde görülen don değiştirme ile ilgili, velinin kendi vücudunda cereyan eden keramet motiflerini *Ocak*, çeşitli hayvanların şekline girme ile ilgili kısımda kuş, geyik cinsinden bir hayvan, başka bir hayvan örneklerinden bahseder[156].

Tunceli sözlü kültüründe önemli bir yeri olan masalların, şekil değiştirme motifi noktasında zengin bir çeşitliliği vardır. "Tunceli Masallarında Şekil Değiştirme Motifi" adlı makalede *Derya Özcan* ve *Yılmaz Kaval* tarafından Tunceli masallarında şekil değiştirme motifi incelenmiş ve motifin; taşa dönüşme, hayvana dönüşme, bitkiye dönüşme, suya dönüşme, tabiatüstü varlıklara dönüşme, madene dönüşme ve insana dönüşme gibi örnekleri tespit edilmiştir[157].

Masallar analitik psikolojinin unsurları ile çözümlendiğinde her simge, masaldaki fonksiyonuna göre yorumlanır. Şekil değiştirme simgesi, dönüşüm sembollerinden biridir ve herhangi bir yaş, cinsiyet ya da varlık sınırlaması olmaksızın masalın bütün kahramanları şekil değiştirebilir.

Psişesinin, kendi derinliğini tanıma ve anlam arayışı sürecinde karşılaştığı şekil değiştirme simgesi, *Jung* tarafından anima ve animusa dayandırılır ve çift yönlü olma özelliği ile olumlu ya da olumsuz unsurları temsil edebilir. Şekil değiştirme ile ilgili *Jung*, anima ve animusun özellikle sıra dışı bir doğaya sahipse bunu -rüyalarda, mitoloji ya da halk anlatılarında- biçim değiştirme gücüyle simgelediğinden bahseder. Örneğin kahramanın bir kuşa dönüşmesi simgesiyle ilgili, bunun bilinçten kopabilme ve bilinçdışında yeterince kalabilme olarak değerlendirir[158].

Şekil değiştirme, bilinçdışı alanda daha önce hiç karşılaşılmamış bir deneyimi ve psişenin mistik bir bileşimi olarak doğanın özelliklerini ifade eder: Hem şaşırtıcı ve ürkütücüdür hem de izini belli etmeden ustaca yaşayabilir. Masallarda olaylara gerilim ya da merak unsurunu katan simgelerdendir.

Tunceli masallarında şekil değiştirme simgesinin çeşitli örnekleri mevcuttur. Tez masallarında şekil değiştirme simgesinin olumsuz baba arketipi ve olumsuz animus ile bilinçdışında eril enerji yönlerinden gelen problemleri; olumsuz anne arketipi ve anima ile de bilinçdışında dişil enerji yönlerinden gelen problemleri temsil ettiği

156 A. Yaşar Ocak, **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri** (Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1984), 86.
157 D. Özcan, Y. Kaval, **age**.
158 Jung, **Feminen**, 175.

görülmüştür. Ayrıca şekil değiştirmenin bazen kahramanın sıra dışı ve olumlu ruhunu yansıttığı da belirlenmiştir.

Masallarda çekirgeden ve yılandan insana dönüşme motifi vardır. Bu motifler, psişenin varoluşunda, doğuştan özel ya da farklı bir taraf olduğunu ifade eder. Çekirge, çevik ve hızlı ayrıca grup halinde hareket ediyorsa –masalda böyledir- doğuştan hünerli bir kişiliği temsil eder (bkz. Mehmet Ali Masalı). Yılandan insana dönüş ise iki farklı şekilde bulunur. Biri oldukça mistik bir kişiliği ifade eder ve kahramanın doğumundan gelişimsel sürecine kadar bilinçdışı süreçlerde nasıl özel bir yapısı olduğu masal boyunca görülür (Bkz. Tılsımlı Yılan). Diğeri ise sorunlu bilinçdışı eril yönlerin ifadesi olan özellikleri temsil eder ve yılan simgesiyle toplumsal tabular ve dayatmaların ruhsal yapıyı nasıl felakete sürüklediği anlaşılır (bkz. Şahmeran Masalı).

Masallarda aslı dev olan varlıkların, Şıh ve çoban şeklini alarak kimselere hissettirmeden amacına uygun şekilde saklandığı örnekler de mevcuttur. Her iki örnek de psişenin eril, otoriter ve zalim yönlerini temsil ederler. Şıh simgesiyle dev, baba arketipinin olumsuz bir tezahürü iken çoban simgesiyle dev, tehlikeli animusun bir temsilidir (bkz. Mehmet il Ahmet Masalı, Yedi Yetenekli Kardeş).

Masallarda ters örnek olarak aslında güzel bir kadın olup dev şeklinde görünen kahramanlar da vardır. Masalda kahramanın animasının dev şeklinde görünmesi, anne arketipinin olumsuz yansımasının anima üzerinde etkisini gösterir. Kahraman bilinçdışı bu figürlere savaşır ve galibiyet kazanınca anima figürü de asıl olması gereken formuna döner (bkz, Mehmet ile Ahmet Masalı).

Masallarda kahramanın kuş şeklini alabilmesi genellikle olumlu bir motif olarak görünür. Bu simge, psişenin bilinçdışı süreçlerde oldukça aktif ve bilgeleşme adayı olduğunu gösterir. Ancak dengenin en önemli unsur olduğu psişik yapımızda, kahraman yalnızca bilinçdışı süreçlere saplanıp kalmamalı ve mutlaka ego seviyesindeki yaşamın deneyimlerini de sürdürmelidir, masalda bunun mücadelesini veren bir kahraman vardır ve kahraman kuş halinden insan haline dönmekte zorlanır. Kuş şekline bürünme ile bilinçdışı süreçlerden kopamaya zorlanan bir kahraman anlatılır (bkz. Tılsımlı Yılan).

Masallar özelinde derinlemesine incelenirse “Mehmet Ali Masalı” nda Hızır’ın birine dokunmasıyla kırk çekirge insana dönüşür ve Hızır, dokunduğuna Mehmet Ali ismini

verir zaten masalın kahramanı da Mehmet Ali'dir. Masaldaki Hızır simgesi psişede kendilik arketipini ifade eder. Çekirgeden, insana dönmek tılsımlı bir elin desteğiyle gerçekleşmiştir. Psişenin derinlerinde, onu koruyup kollayan bir çeşit ilahi mentor söz konusudur. Kahramanın dünyaya geliş şekli ve sonrasında aldığı bu ilahi destek onun özel bir psişe olduğunu en başta ifade eder. Monomit özelliği taşıyan masalda Mehmet Ali, süreç boyunca gerçek bir aydınlanma için mücadele verir ve başarır.

"Şahmaran Masalı"nın kahramanı olan kız, belden aşağısı yılan bir oğlanla evlendirilir. Kız, düğün gecesi oğlanın kırk kat elbisesini çıkarttırıp yakar ve oğlan bir delikanlıya dönüşür. Masalda tehlikeli animusun şekil değiştirme formu söz konusudur. Kıyafetler personayı simgeler bu sebeple düğün gecesi ve soyunma, cinsellik ile ilgili tabuları ifade eder. Kırk kat kahramanın kendisi, kırk katta animusu giymiştir. Dayatmacı toplumsal tabuların, psişedeki öldürücü etkisini ifade eden simgeler yani elbiseler yakılınca kurtulma gerçekleşir ve psişe bir süreliğine dengeye ulaşır. Masalın devamında oğlan, askerdeyken annesinin yönlendirmesiyle kızı evden kovar. Kız, başka bir köyde, yeni biriyle evlenir ve ondan bir oğlu olur. Askerden gelen oğlan gerçekleri öğrenir ancak kız, bir daha ona güvenmez. Oğlan da şahmerana dönüşüp kaybolur gider. Psişenin önceki deneyimi neticesinde, kendi içindeki olumsuz unsurları tanıması ve onlarla iş birliği yapmamayı seçmesi bir olgunlaşma göstergesidir. Eskiden yarısı yılan olan oğlanın, hiddetle büsbütün bir yılana dönüşmesi de psişenin sezgilerinin haklı olduğunu gösterir. Burada esas başarı kahramanın olumsuz animusuna ve personanın getirdiği kusurlara karşı koyabilen güçlenmiş ve kararlı bir yapıya bürünmüş olmasıdır.

"Alık Fatık" masalının kahramanı iki kardeş, evden kaçıp ormana gittiklerinde, Alık, geyik çeşmesinden su içer ve geyiğe dönüşür. Fatık ise hanım çeşmesinden su içip hanıma dönüşür. Fatık bir kavağın üstündeyken paşanın oğlu, ona âşık olur ve kavaktan indiremeyince kavağı kesmeye kalkar. Paşanın oğlu gündüz zar zor biraz kestirir ama gece, geyiğe dönen Alık gelip sürtünür ve kavak tekrar birleşir. Böylece paşanın oğlu Fatık'ı oradan indiremez. Masalda kahramanın psişesi ikili yapıdadır. Geyik formunda, tabiatın korumasındaki psişe, ulu-ananın destekleyici gücünü ifade eder ama gücü doğru yönde kullanmak mühimdir. Psişenin eril yönleri, animusun mücadelesini değil, kendi korkak gölgesini desteklediği için kahraman animusunu keşfetmeyi ertelemiş olur.

“Yedi Yetenekli Kardeş” masalının kahramanı olan paşanın kızı, babası istemese de kendi çobanlarından biriyle evlenir. Bir süre sonra çoban da kendi ailesinin yanına gitmek ister. Çoban, kızı da alır ve kendi ailesinin yanına diye bir mağaraya götürür çünkü çoban aslında korkunç dev Canpolat’tır. Kızın psişesinin tehlikeli bir animus ile karşı karşıya kalmasını ifade eden Canpolat, zalim ve öldürücüdür. Şekil değiştirenin özelliklerinden biri olan kusurları, hünermiş gibi sunması kahramanı kolayca kandırır hâlbuki baba simgesi ile psişeye verilen bir uyarı vardır fakat kahraman görmek istemez. Kahraman, bu korkunç animustan kurtulmak için çok daha fazla bir mücadele vermek zorunda kalır. Çözüm bölümünde kahraman, savaşçı, eril bütün hünerleriyle mücadele eder ve zafere ulaşır.

“Of Masalı” şekil değiştirme simgesi açısından zengin masaldır. Kahraman düşmanını alt etmek için onun silahlarını kullanır ve şekil değiştirmeyi öğrenir. Kahraman, bir kere ata dönüşerek Of’u kandırır, bir kere de boğaya dönüşüp kandırmak ister ancak Of, onu yakalar. Kahraman da kurtulmak için kılıktan kılığa girer. Kahraman bulut olur, Of rüzgâr; kahraman hemen kuşa döner, Of da insan olur; kahraman buğday tanesine döner, Of keklik olur; kahraman hemen tilkiye döner ve Of’u yer. Kahramanın bilinçdışı alanda daha önce hiç karşılaşmadığı bir simge olan Of, başlangıçta iyi biri gibi görünür ancak o şeytani derecede kötü bir psişe yönünün iyi gizlenmiş halidir. Gölgenin özellikleri taşıyan Of simgesinin kaynağı baba arketipine kadar uzanmaktadır. Psişenin tek kurtuluşu, onu yok etmektir çünkü varoluşu ancak böyle huzura erer. Kahraman savaşır ve zor da olsa savaşı kazanmayı başarır. Kahramanın dengeli bir psişeye kavuştuğu Of Masalı, tezimizin “Oyunbaz Simgesi” başlığında derinlemesine incelenmiştir.

“Mehmet ile Ahmet Masalı”ında, Şıh’ın, bir adama verdiği elma ile iki oğlan doğar ama Şıh’ın şartı çocuklardan birini ileride almaktır. Çocuklar büyüyünce Şıh gelir Ahmet’i alır. Şıh aslında kötü dev Canpolat’tır amacı Ahmet’i öldürmektir. Ahmet’e yaşlı bir bilge, Şıh görüntüsündeki adamın dev olduğunu ve devi nasıl öldüreceğini anlatır. Ahmet, yaşlı bilgeyi dinler ve devi öldürmeyi başarır. Ahmet daha sonra bir yerde paşanın kızıyla evlenir. Orada cirit oyununda bir geyiğin peşine takılıp büyük bir havuzun önüne gelir. Havuz geyiği yutar ve havuzun içinden dışarı dev fırlar. Dev ve Ahmet güreşir, dev, Ahmet’i yenip havuza çeker. Mehmet kardeşinin peşinden aynı havuzun başına gelir. O da devle güreşir ve devi yener. Tam devi öldürecekken dev birden bire güzel bir kıza dönüşür. Dev aslında güzel bir kızdır ve

kız kendisini yenen erkekle evlenmek ister. Böylece Mehmet, kızla evlenir ve Ahmet de kurtulmuş olur.

Masalın ilk bölümünde Şıh simgesi, psişede gölgenin kaynağı, baba arketipine kadar uzanan öldürücü bir unsurdur. O, iyiymiş gibi görünen ama iyi kamufle olmuş kötü bir şekil değiştirendir. Masalda iki erkek kahraman, psişenin ikili doğasını ifade eder. Burada iki unsur da destekleyici iken asıl benlik Mehmet'e aittir. Kahramanın Şıh'tan kurtulmak ve animaya ulaşmak için ikili yapıya ihtiyacı vardır. Bu sayede kahraman Şıh'ı öldürür ve ağır bir yükten kurtulmuş olur. Masalın devamında bir sonraki simge anima olur. Dev şekline bürünen anima, kahramanın bilinçdışında oldukça kuvvetli bir enerji merkezini temsil eder ve kolay kolay ele geçmez. Zorlu mücadele neticesinde kahraman, güzel ve güçlü animasını da elde etmeyi başarır. Kahramanın öldürdüğü Şıh, gölge gibi davransa da baba arketipinin uzantısı; dev, anima olsa da anne arketipinin uzantısını temsil eder. Şıh'ın doğumdan önce olması ve animanın suyun altında yaşayan dev şeklinde görünmesi bu iddianın dayanağıdır.

"Tılsımlı Yılan" masalında bir yılan, paşanın kızıyla evlenmek ister. Paşanın şartları vardır ve yılan, bütün şartları yerine getirir. Yılan ve kız evlenir. Yılan aslında tılsımlı, yiğit bir delikanlıdır ve kız onun bu yönünü bilen tek kişidir. Yılan hiç kimseye söylememesini, henüz zamanı olduğu söyler. Paşa yine de rahat etmez ve kızını almak için savaş başlatır. Yılan da delikanlı haline dönüp savaşır. Kızın ablası eve gelir ve kardeşini ikna etmek ister. Kız da gitmemek için gerçeği söyler. Kız gerçeği söyler söylemez savaş biter. Yılan oğlan eve gelir. Sırrı söylendiği için her şey mahvolmuştur. Yılan kaybolur bir daha görülmez. Kız, yıllar sonra bir çocuk sayesinde onu bulur. Bu defa yılan değildir, iki arkadaşıyla beraber kartal şeklinde yerin altında yaşıyorlardır. Kız da yerin altına iner ve oğlanla yüzleşirler. Kız, oğlanı bırakmaz ve oğlan da kalabilmesinin tek yolunun, bir dağın başında adaklar adanıp dualar edilmesi olduğunu söyler. Kız da bunu yaptırır ve oğlana kavuşur.

Masalın kahramanı yılan formundadır. Serim bölümünde yılanın, yalnız ve bildiği yoldan şaşmayan hali, mistik bir otorite merkezini andırır. Akıllı, kararlı ve soğuk bir logos söz konusudur ve animasından gelen eros ile insani iletişimi ifade eden bir yola girmiş olur. Bu dönüşüm, bir kerede olmayacağından, dengeyi bulmak için animasını tanımalıdır. Bu bir demlenme süreci olacaktır ve zamana ihtiyacı vardır. Animanın abla figürü ile verilen sabırsız ikili doğası, psişede olumsuz bir animanın aktif olduğunu gösterir. Bilinçdışında ustalaşmış bir psişe, böyle olumsuz bir unsuru

affetmez ve animadan temelli kurtulamayacağından bilinçdışı süreçlerdeki eril ve yalnız haline (inzivasına) geri döner. Masalda bu noktada bir kırılma yaşanır çünkü anima bu sayede olumlu yöne doğru aktive olur. Kahraman psişesindeki animayı böylece derinleştirip kendi seviyesine getirebilecektir. Kız, oğlanı yerin altında bir kartal şeklinde bulur. Toprağın altında yaşamak ulu-ana arketipinin tezahürüdür. Animanın rahatlıkla mekânsal geçişi, kahramanın animayı ne kadar olgunlaştırdığını gösterir.

Kahraman *bir kuş olmuştur ki bu onun tümüyle doğaya ait olduğu ve insanların dünyasından (yani bilinçten) kopabildiği (yani bilinçdışı olduğu) anlamına gelir.* Masaldaki psişe, üst-benliği aktif, mistik bir kişiliktir ve anima onun dengeleyici unsuru olarak hayati bir önem taşır. Psişenin bilinçdışı süreçlerde kaybolup gitmesi ve ego alanına dönemeyişi hem derin bir ruha hem de tehlikeli bir kopuşa işarettir. Anima bu noktada kahramanın benliğinin tamamlayıcı unsuru olmayı başarır. Animanın ilahi olanla bilge bağı dualar ve kurbanlarla sembolize edilmiştir. Böylece kahraman, animasının bilge çağrılarına kayıtsız kalmaz. Kahraman, psişenin bilinç ve bilinçdışı alanlarında dengeli bir yaşamın kapılarını açar. Masalda şekil değiştirme simgesi, bilinçdışı alanlara oldukça hâkim, mistik bir psişenin göstergesi olur.

3.3.12. Su Simgesi

Kozmogoni mitlerinde hiçbir şey yokken var olan unsur, sudur[159]. O, tüm yaşam düzlemlerinde hayatın ve büyümenin kaynağı kabul edilir[160]. Yaratılışta her şey karanlık sularda başlar ve yeterli olgunluğa geldiğinde yeryüzünde belirir, bu sebeple mitolojide karanlık sular, tüm zıtlıkları içinde eriten yaratılış mekânı olarak kabul edilir.[161] Yaratılış ve anne karnındaki insan imgesinden hareketle anlatılarda su, kahramanın erginlenme, yenilenme ya da yeniden doğuş alanı olarak değerlendirilir. Analitik psikolojide ise rüyalarda ya da fantezilerde karşılaşılan büyük su kütleleri yahut deniz, bilinçdışı anlamına gelir ve özellikle erkeklerde "su ve anne" ortaklaşan figürlerdir[162].

Tunceli masallarında su simgesi çeşitli şekillerde bulunur. Ego ile bilinçdışı arasındaki mekânsal sınır olarak su simgesine rastlanır (bkz. Gençlikte Yaşlılıkta).

---

159 Gönül Yonar, **Yaratılış Mitolojileri**, 2. bs. (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016), 51, 73.
160 Mırcea Eliade, **Dinler Tarihine Giriş,** çev. Lale Arslan Özcan, 2. bs. (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2015), 198.
161 Aynur Koçak, **Mitlerle Varoluş Yolculuğu** (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), 38.
162 Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 290.

Ayrıca bilinçdışı alanın içinde ikinci bir sınırı temsil ettiği yani bireysel bilinçdışı ile kolektif bilinçdışını ayıran simge olarak da bulunduğu anlaşılır (bkz. Mehmet Ali Masalı). Anne arketipinin nispeten olumlu yönünü temsil ettiği görülür (bkz. Annesi ile Evlenen oğlan).Öldürücü derecede olumsuz anne arketipini ifade eden havuz simgesine rastlanır (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı). Bunlar dışında yaratılış mitoslarında olduğu gibi yeniden başlama ve arınma anlamlarıyla beraber, söz büyüsel mührü simgeler. (bkz. Şahmeran Masalı).

Masallar özelinde bakılacak olursa "Mehmet Ali Masalı" nda bilinçdışına geçişin ilk simgesi dağdır. Masalın düğüm bölümünde derin kolektif alanın sınır çizgisi olarak aşılması gereken bir su vardır. Suyun içinden kocaman bir fil çıkar ve kahramanla oyun oynamak ister. Öncesinde yaşlı bilgenin kahramana telkini: "*Suyun içinden kocaman bir fil çıkacak. Hemen yuları onun boynuna geçir. Filin üstüne atla, sıkı tut, o seni üç defa göğe, üç defada yere vuracak. File, ben buraya senle eğlenmeye gelmedim, beni suyun diğer tarafına at*." şeklinde olduğu için kahraman file kapılmadan suyun diğer tarafına yani derin erginlenme alanına geçmeyi başarır. Su bilinçdışında iki boyut arasında bir sınır görevi görürken fil de anne arketipini temsil eder.

Masalda fil ve oyun birlikteliği, psişenin anne karnındaki güvenlik duygusuna özlemini ifade eder. Bireyleşmek isteyen bir psişe zorlu anlarda, bu çekilmeyi yaşar ve yaşlı bilgenin müdahalesi oldukça anlamlıdır. Filin boynuna yuları geçirmek, fili kontrol etmek demektir. Anne, ilk anima simgesi olduğu için o eşikten geçerken psişe anneye takılıp gitmemelidir. Bu sayede kahraman fili yönetir ve bilinçdışı boyutlar arası geçiş yapıp animasını bulabilir.

"Şahmaran Masalı"nın çözüm bölümünde kız, eski eşinin ayağına su döker ve onunla gidemeyeceğini söyler. Kız: "*İlk bahtım, altın tahtım Yılan Bey; son bahtım, bir yavrum var ayrılamam Pilan Bey*." der. Eski eşi kocaman bir yılana dönüşür ve suyun kurnasından girip dağlarda sır olur. Söz ve su arasındaki ilişki bir çeşit şahitlik, yemin ilişkisi gibidir. Akarsuya "and içme", bu gelenek Anadolu'da ve Dede Korkut kitabında da argış deyişleriyle görülür[163]. Sembolik olarak kızın su dökmesi psişede bir arınma işareti ve yeniden kalıcı bir başlangıç iken söz büyüsel olarak da söylediği sözün kesin hükmü, son kararı olduğu anlamına gelir.

---

163 Ögel, **age**, 410.

Gençlikte ve Yaşlılıkta" masalının kahramanı, ailesi ile bir su kenarına gelir. Kahramanın karısını, bir tüccar kaçırır. Kahraman, iki oğluyla suyu geçmek ister ama çocuklardan birini kurt kapar diğerini de su götürür. Kahraman sonra suyu geçer ve bir şehre varır, oraya hükümdar olur, yıllar geçer ve zor da olsa ailesine kavuşur. Masalda psişenin derin erginlenme bölgesinin sınırı, su simgesi ile temsil edilmiştir. Kahraman, güçlü bir psişeye sahip olmak için önce kendi korunaklı alanı dışında yaşayabilmeli ve logos yönlerini güçlü kılmalıdır ancak böyle psişenin diğer unsurları ile dengeli bir bütünlük sağlanabilir. Şehir anne arketipidir ve şehre hükümdar olmak erginlenme alanında yeterince bulunup olgunlaşmak anlamını taşır. Kahraman yeterince olgunlaşınca diğer pşise unsurları olan eş ve çocuk simgeleri de geri döner.

"Annesi ile Evlenen Oğlan" masalında kahraman doğar doğmaz, babası tarafından bir sandık içinde suya atılır ve su, onu bir değirmene götürür. Su bilinçdışını, kapalı sandık da erginlenme alanını temsil eder. Bu uzaklaşma bilinçdışı alanda bulunmak anlamına gelir. Kahramanın değirmene varması ve orada büyümesi, ulu-ana arketipinin yani koruyucu, iyileştirici bilinçdışı yönlerin bir simgesi olur.

"Mehmet ile Ahmet Masalı"nda çözüm bölümde kahraman havuzun içinden çıkan dev ile boğuşur. Anlaşma gereği dev, kahramanı yenerse onu havuza çekecektir ama tersi olursa kahraman devi öldürecektir. Kahraman, yaşlı bilgenin öğüdünü unutmaz ve üç boğuşmada da devi alt eder. Kahraman tam devi öldürecekken dev, bir kadına dönüşür. O aslında güzel bir kadındır ve dev kılığına girerek güreşte kendisini yenecek kişiyle evlenmek istemiştir. Kahraman ve güzel kadın evlenir mutlu olurlar. Masalda havuz, nefessiz bırakıp yok eden unsurdur. Erginlenme alanı olarak havuz ve anne karnı benzerliği görülür ve kahraman havuza girmemek için canı pahasına savaşır. Masalda havuz ile verilen su simgesi, korkunç anne arketipini temsil eder. Kahramanın psişesinde, ilk anima imgesi anne olduğu için dev de havuzdan çıkmıştır. Masalda kahramanın, anima ve anne arketipinin olumsuz yönleri ile savaşı "havuz simgesinde" ortaklaşır.

3.3.13. Dağ Simgesi

Dağ simgesi, edebi türlerde sıkça kullanılır. Mitolojik anlatılarda, efsanelerde ya da masallarda kahramanın karşısına çıkan ve çoğunlukla aşması gereken dağ simgesi hem insanların doğayla iç içe olduğu dönemlerin bir uzantısı hem de kolektif

bilinçdışının farklı yorumlanmaya açık önemli bir tezahürüdür. Dağ simgesi, ruhani yükselmenin sembolüdür. Yeryüzü ile gökyüzünü irtibata soktuğu gibi aynı zamanda dünyanın da eksenidir[164]. Türk mitolojisinde de dağ ve ruh kavramları özdeşleşmiş gibidir. Şamanist bir kişinin dağlar hakkında konuşurken dağlardan mı yoksa bu coğrafi isimleri taşıyan insanlardan mı bahsettiğini anlamak çok zordur. Çünkü dağ ve ruh aynılaşmış bir haldedir[165]. Analitik psikolojide dağın yüksekliği ile kahramanın yetişkin kişiliği sembolize edilir. Dağ yolculuğu bir çeşit hac yolculuğu gibi manevi, içsel bir serüveni temsil eder[166]. Bu sebeple kendilik arketipinin tezahürlerindendir.

Tunceli masallarında dağ simgesinin çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Masallarda dağ, bilinç seviyesinden bilinçdışına geçişin simgesi olarak bulunur (bkz. Paşanın Üç Oğlu, Algotik, Mehmet Ali Masalı). Ayrıca bilinçdışı alanda ikinci bir sınır olarak bireysel bilinçdışı ile kolektif bilinçdışını birbirinden ayıran simgedir (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı). Masallarda dağ simgesinin bir diğer ifadesi de olgunlaşma ve kendi benliğini bulma mekânı oluşudur (bkz. Paşa ve Damat Masalı).

Masallar özelinde bakılacak olursa "Mehmet Ali Masalı", "Algotik" ve "Paşanın Üç Oğlu" masalında dağ simgesi ortak bir özellik taşır. Üç masalın da serim bölümünde, kahramanların babaları, dağın ardına gitmemelerini söyler ancak üç masalda da kahramanlar dağın ardına giderler.

Bu masallarda dağ simgesi, sınır görevi görür. Dağların ardı, bilinçdışı gibi bir bilinmezdir bu sebeple üç dağ da ego ile bilinçdışı arasındaki sınırı temsil eder. Ayrıca masallarda dağ, ego seviyesindeki yaşamda yeterince olgunlaşmanın da sembolü olur. Kahramanlar, derin erginlenme alanına ancak dağı aşarlarsa girebilirler. Böylece dağ, büyülü eşik kavramıyla da örtüşmüş olur.

"Paşa ve Damat" masalında bir bebek, paşanın fedaileri tarafından göğsünden bıçaklanır ve dağ başında bırakılır. Herkes, bebeğin öldüğünü zanneder. O dağa, bir çoban sürüsünü getirir ve sürüden bir koyun, bebeği emzirip iyileşmesini sağlar. Çoban da çocuğu evlat edinip büyütür. Masalda dağ hem bir sınanma hem de kurtuluş alanıdır. Psişenin, kendi içinde yaşadığı süreçlerin çetinliğini, büyüklüğünü ve olgunlaşma alanını temsil eder. Kahramanın bu süreçleri aşmak için içsel gücünü

---

164 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, çev. Beyza Akşit (İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014), 157.

165 Abdülkadir İnan, **Eski Türk Dini Tarihi** (Ankara: Altınordu Yayınları, 2017), 41.

166 Jung, **Maskülen,** 167.

bulduğu yer olma özelliği taşır. Burada koyundan süt emmek, ilgi çekicidir, bir çeşit ilahi destek olarak tabiatın destekleyici elini yani ulu-anayı çağrıştırır.

"Mehmet ile Ahmet" masalının düğüm bölümünde, sırasıyla iki kardeş geçilmemesi gereken dağın ardına geçerler ve burada havuzdan çıkan dev ile karşılaşırlar. Çözüm bölümünde Mehmet devi yener. Masalın ilk bilinçdışı eşiği, bu dağ değildir. Öncesinde kahraman, bilinçdışı alanda gölgesi ile yüzleşmiş ve onu yenmiştir. Masalda dağ simgesi, bilinçdışı alanın içinde bir eşik görevi görür yani kolektif bilinçdışına geçişin sınırı olur.

3.3.14. Ateş- Işık Simgesi

Medeniyetin inşasında en önemli keşiflerden biri, ateşi bulmaktır. Ateş bütün kültürlerde karşılığı olan evrensel bir simgedir. Mitoloji ve edebi türlerde de ateş simgesinin birçok örneğine rastlanır. Hindular' ın ölüm döşeğindeki insanın son soluğuyla ateşi özdeşleştirir, Kızılderili kabilesindeki kadınlar, ateşi dölyataklarına gizler, Altay Türkleri ateşi tanrı Ülgen'in kızlarına atfeder, Aztekler için ateş, kaosun eskiyen yüzü olur ve bu yüzden en yaşlı tanrı ateş tanrısı kabul edilir. Şamanlar, ateşin Ateş Ana tarafından yaratıldığını düşünür, Yunan mitolojisine tanrıça Hestia ile giren ateş, Prometheus tarafından çalınarak insanlara armağan edilir ve orta dünyaya kültür gelir[167]. Neredeyse her kültürde simgesel değeri olan ateşin kolektif bilinçdışındaki tezahürleri de bu sebeple oldukça zengindir.

Sıcaklığı, gün ışığını ve alevleri yaratan yanma olan ateş hem verimlilik, aydınlatma eylemlerini hem de yakıcı yönü kötü kullanılırsa tahrip etmeyi de sembolize sembolize eder[168]. Analitik psikoloji için de ateş ve ışık önemli simgelerdir. *Jung: "*Libido; kendini güneşle, **ışıkla**, **ateşle**, cinsellikle, bereketle ve yetişmeyle kıyaslayarak ifade eder[169]." diyerek yaşam enerjisi ve ışık ilişkisini belirtir. Analitik psikolojide hayatın dinamizmi ve bilinç, ışık ile özdeşleşmiş gibidir. Bu sebeple kahramanın karanlıkta kalması, ruhun yaşamsal fonksiyonlarında normalden farklı bir durum olduğu anlamına gelir. Kahraman ışıksızlıktan kurtulmayı başarırsa bu, yeniden doğmakla eş değerdir. *Jung* "Altın Çiçeğin Sırrı" adlı eserde Taoculuğun bazı kavramlarının, analitik psikolojisiyle örtüştüğünden bahseder. Yaşam ve bilincin birliği olan Tao'nun sembolü merkezi beyaz bir ışık olarak tarif edilir. Bu ışık

---

167 Aynur Koçak, **Mitlerle Varoluş Yolculuğu** (İstanbul: Alfa Yayınları, 2016), 213-233.
168 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, 64.
169 Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 293.

gözlerin arasında bulunmaktadır. İnsan doğası ve bilinç toplamı olan bu nokta ışık simgesiyle ifade edilir[170].

Tunceli masallarında ateş ve ışık simgesinin çeşitli örnekleri bulunur. Masallarda ışık ve anima özdeşleşmiş gibidir. Kahramanların animaları birer bilgelik simgesidir ve etraflarına ışık saçarlar. Bu masallarda ışık, ruhsal enerji ve bilgeliği temsil eder (bkz. Mehmet Ali Masalı, Kuş Masalı). Bazı masallarda bilinçdışı alanda güçlü içsel enerjinin, yaşamı sürdürme ediminin göstergesidir (bkz. Hz. Ali ve Yılan, Şahmeran Masalı). Işığın doğrudan animanın bilge yönünü işaret ettiği masallar da vardır (bkz. Rüya Masalı). Tunceli masallarında ışık ya da ateş simgesinin içsel enerjiyi, animadan gelen bilge yönleri ve yaşamı sürdürme isteğini ifade ettiği görülmüştür.

Masallar özelinde incelenecek olursa "Kuş Masalı" ve " Mehmet Ali Masalı" nda bulunan ortak bir dünya güzeli simgesi vardır. İki masalda da dünya güzelleri, ışık yaydıkları için her yerden fark edilirler. Kahramanın psişesindeki animaya denk gelen bu simgeler, *Jung*'un, ruh ile anima- animus özdeşliğini hatırlatır[171]. Her iki masalda da kahramanlar gölgeleri ile yüzleşip onlardan kurtulduktan sonra yaşlı bilgeden öğüt alır ve dünya güzelini bulurlar. Dünya güzeli simgesinin ışıkla özdeşleşmesi, animanın bilge doğasını ve psişeye kattığı kuvvetli iyileştirici etkiyi temsil eder.

"Rüya Masalı" nın kahramanı oldukça akıllı bir gençtir. Serim bölümünde bir rüya görür. Anlatmasa da gördüğü rüyada iki omzunun üstünde birer ışık yanıyordur. Masalın çözüm bölümde kahramanın iki iyi eşi olur. Anlaşılır ki gördüğü ışıklar, eşleridir. Anima ve ışık bağlantısı burada da görülür. Masalda kahraman, hiç kimsenin bilemediği bütün soruları tek tek yanıtlar. Kahramanın gelişkin bilinç ve bilgeliğinin göstergesi de ışık simgesi ile verilen eşleridir. Masalda ışık, anima yani bilgelikle özdeşleşmiştir.

"Şahmaran Masalı" nın kahramanı kız, belden aşağısı yılan bir gençle evlendirilir. Düğün gecesi kız, gencin kırk kat kıyafetini çıkarmasını ister ve onları hemen yakar. Kıyafetler yanınca genç normal bir delikanlıya dönüşür. Masalda kahramanın psişesi, ölümcül animusu ile yüzleşir. Kırk kat kıyafet oldukça yoğunlaşmış personanın göstergesidir ve kahramanın toplumsal bir tabuyla ilgili tıkanıklık yaşadığını gösterir.

---

170 Richard Wilhelm, **Altın Çiçeğin Sırrı**, çev. Sezen Soner (İstanbul: Dharma Yayınları, 2002), 157.

171 Jung, **Analitik Psikoloji Sözlüğü**, 61.

Bu tabu, düğün ile ilişkili olduğu için cinsellik merkezli bir sorunu ifade eder. Kahramanın ateşi kullanması da libidonun enerjisi sayesinde aşılan problemlerdir yani masalda ateş, psişenin içsel enerjisini temsil eder.

"Hz. Ali ve Yılan" masalında, ormanda bir yangın çıkar ve Hz. Ali ölmek üzere olan yılanı kurtarır. Yılan kurtulunca hemen Hz. Ali'ye dolanır ve onu yemek ister. Hz. Ali çözüm bölümde tilkinin desteğiyle yılanı öldürür. Masalda orman, anne arketipinin bir göstergesidir ve yılan da olumsuz anneyi temsil eder. Kahramanın ulu bir zat oluşu, psişesinin gelişkinliği ifade eder. Bir ormanın yanması olumsuz gibi görünse de yılanın ormanda olması, bu yangının, psişenin kendini koruma ifadesi olduğu anlaşılır. Kahramanın psişesi ormanın yanmasından çok yılanın ölmesinden etkilenir ve yılanı kurtarır. Masalda yılan -zararsız gibi görünen- oldukça tehlikeli komplekslerin simgesidir ve fırsatını bulduğu anda içsel enerji yok etmek üzere harekete geçer. Kahraman, yılanı yine libido ile temsil edilen kılıcı ile öldürür. Masalda ateş (yangın), psişenin olumsuz yönleri ile mücadele eden içsel enerjinin simgesi olur.

3.3.15. Dev Simgesi

Masal dünyasında en korkulan varlıklarının başında, devler gelir. Dev, hemen hemen bütün mitolojik sistemlerde yer alan demonik varlık tasavvurlarından biridir. Genellikle erkek olarak düşünülürler ve çoğunlukla yamyam özelliği gösterirler. Devin sahip olduğu biçimsizlik, iri yarı oluşu ve tabii ki yamyamlık özelliği, onu demonolojik varlıklardan biri haline getirir[172]. Dev, ejderha gibi tiran- canavar figürleri; mitolojiler, gelenek görenekler, halk inanışları ve efsanelerinde bulunan ortak figürlerdendir. Genel olarak gayeleri benzerlik gösterir, pastandan en büyük payı almak isterler ve açgözlülükleri ile bilinirler. Doyumsuz oldukları için yıkım ve felaket getirmeleri ortak yanlarıdır[173].

Dev simgesi, Titan olarak da bilinir[174] ve halk masallarında çokça bulunan devler, genel olarak insan yer; aptal, insafsız ve bencil yönleri temsil eden simgelerden biri olurlar. Devler Türkiye sahasındaki masallarda da önemli kahramanlardır. Bazen hem şekil hem de ruh yapısıyla insana benzerler ve genel olarak büyük cüsselidirler.

---

172 Seçkin Sarpkaya, **Türklerin Şeytani Masalları, Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar,** 3. bs. (Ankara: Karakum yayınevi, 2018), 64.

173 Campbell, **Kahramanın,** 23.

174 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, 175.

Çok hızlı hareket edebilirler ve gürültü şekilde yol alırlar. İnsan etine düşkün olurlar ve insan kokusunu çok uzaklardan alırlar. Yaşadıkları yerler büyük konaklar ve saraylar ya da kimselerin gidemediği yüksek mekânlardır[175]. Türkiye coğrafyasında derlenmiş birçok masalda, asıl kahramanların mücadele halinde olduğu ve çoğunlukla yendiği devler, özel isimle de adlandırılabilir.

Devler insan kişiliğinin kötü, açgözlü ve bencil özelliklerini temsil ettiği için sembolik olarak incelenmeye müsait bir fonksiyonları vardır. Masalların arketipsel olarak incelenmesinde devler, çoğunlukla kötü anlamları temsil eder bu sebeple bilinçdışının olumsuz ve istenmeyen çeşitli simgelerine karşılık gelirler.

Tunceli masallarında dev simgesi çeşitli şekillerde bulunur. Masallarda devler ve yedi başlı devlere rastlanır. Bazı masallarda devlerin ismi Canpolat'tır (bkz. Yedi Yetenekli Kardeş, Mehmet ile Ahmet Masalı). Ortak özellikleri insan eti yemek ya da insan öldürmek istemeleridir. Dev simgesinin, gölge arketipini temsil ettiği masallar bulunmaktadır (bkz. Mehmet Ali Masalı, Paşanın Üç Oğlu). Dev simgesinin, eril toplumsal yönlerin kadın psişesindeki yok ediciliğini gösterdiği masallarda olumsuz animus simgesi mevcuttur (bkz.Yedi Yetenekli Kardeş). Bir masalda dev simgesi, otorite altına alan, yöneten, ölümcül derece güçlü ve sarıp sarmalayan simgelerle bulunur, simgenin bilinçdışında bu derece yoğun bir enerji merkezini temsil edişi, onun korkunç anne arketipi olduğunun göstergesidir (Bkz. Mehmet Ali Masalı). Dev simgesinin animayı temsil ettiği bir masalda sorunun kaynağı bilinçdışında anne arketipine kadar uzanır (bkz. Mehmet ile Ahmet Masalı).

Masallar özelinde tek tek bakılacak olursa "Mehmet Ali Masalı" nda kahraman, farklı konaklarda üç dev ile karşılaşır. İlk dev geldiğinde, *bir anda yer sallanmaya başlamış, bir gürültü patırtı kopmuş. Mehmet Ali bir bakmış ki kocaman bir dev geliyor, ne ucu ne bucağı var.* İlk dev, iriyarı ve gürültülüdür. Kahraman onu öldürür. İkinci devin ortaya çıkışında *Mehmet Ali, devin geleceğini bildiği için hazırda beklemiş; bakmış ki ne görsün dudağının biri yere biri göğe değen bir dev gelmiş.* İkinci devin kendisi ve ağzı kocamandır. Mehmet Ali onu da öldürür. Üçüncü dev ise yedi başlı devdir ve ortaya çıkışında *Tüm konak zangır zangır sallanmış; korkunç sesler gelmiş, kardeşler korkuya yerinden sıçramış o anda yedi başlı dev içeri girmiş*. Kahraman, yedi başlı dev ile karşılaşmadan önce kardeşleri tarafından bir direğe bağlanmıştır ama bağlanmasa da kahraman bu devi yenemeyeceğini en

175 Naki Tezel, **age**, 15.

baştan bilir. Kahraman, deve esir düşer ve adeta kölesi olur ama çözüm bölümünde animasının yardımıyla yedi başlı devi öldürmeyi başarır.

Masal dev simgesinin incelenmesi açısından özel bir örnektir çünkü ilk iki dev, gölge arketipini; üçüncü dev ise olumsuz (korkunç) anne arketipini temsil eder. Masal kahramanının, bilinçdışına geçişte ilk karşılaştığı simgeler, öldürdüğü iki dev olur. Bilinçten bilinçdışına geçişin ilk evresinde çoğunlukla bireysel bilinçdışında şekillenen gölge ile karşılaşılır. İlk iki dev kahramanın gölgesi olarak gürültücü, obur ve ehlileşmemiş yönleri temsil ederler. Kahraman bu yönlerden rahatlıkla kurtulur ancak üçüncü devle karşılaştığında kollarından bağlıdır.

Bağlı olmak, karşı koyamamak ve itaat etmek demektir ve masalda kahraman yedi başla deve karşı bir savaş başlatamaz bile, onun adeta kölesi olur. Yedi başlı dev, istediği için dünya güzelini bulup getirir ve bir süre daha esirlikleri sürer. Kahramanın, anima ilk imgesinin anne olduğu bilinir. Annenin psişe üzerinde otorite figürü olma özelliği yedi başlı dev ile aktarılmıştır. Bireyleşmek isteyen bir psişe böyle bir yönetici merkezden mutlaka kurtulmalıdır fakat o, çok güçlü bir enerji merkezi olduğundan onu yok etmek gölge kadar kolay değildir. Çözüm bölümünde kahraman zorlu bir yolculuğun sonucunda yedi başlı devin yaşam tılsımını ele geçirir ve onu güç de olsa öldürmeyi başarır. Böylece gölgesini yenip animasına kavuşur ve korkunç anneden kurtulmuş olarak bireyleşmiş bir kahraman olur.

"Yedi Yetenekli Kardeş" Masalının kahramanı paşanın kızı, himayelerinde çalışan bir çobanla evlenir. Çoban onu kendi ailesinin memleketine götürür. *Çoban daha memlekete gelir gelmez Canpolat adında kara bir deve dönüşmüş. Meğer çoban sırlı bir devmiş. Dev, paşanın kızını almış yaşamak için bir mağaraya götürmüş.* Evlilik simgesi yetişkin ego benliği ifade eder. Bilinçten bilinçdışına geçişin de sınırı şeklinde konumlanır. Kahramanın psişesinde olumsuz animus, dev Canpolat simgesi ile verilmiştir. Kadın masal kahramanlarının devlerle mücadelesi, çoğunlukla eril toplumsal koşulların psişede yarattığı yıkıcı etkiye karşı savaşmayı simgeler. Masalda devin insan zannedilmesi, psişede çok iyi gizlenmiş hatta olumlu kabul edilmiş birçok yönün zamanla aslında nasıl ölümcül olabileceğini gösterir.

Bu durum gerçek dünya açısından da oldukça tanıdık bir yansımadır örneğin parteri tarafından "korumak" adı altında her türlü sosyal çevresinden koparılan bir kadın, başlangıçta çok sevildiğini düşünebilir ama zamanla mutlaka yaşadığı şeyin bir ilişki

değil hapishane olduğunu idrak edecektir. Arketipler, bu anlamda doğru okunmalı ve arketiplerin psişenin genel yapısına etkisinin, kolektif olandan kopamayacağı gerçeği, unutulmamalıdır.

"Mehmet ile Ahmet Masalı" Canpolat adındaki dev Şıh kılığına bürünür ve Ahmet'i yemek ister. Ahmet, yaşlı bilgenin öğüdüyle devi öldürmeyi başarır. Masal psişenin ikili yapısına bir örnektir. Mehmet ve Ahmet aslında bir kişinin psişesini temsil ederler. Masalda Şıh- dev simgesi, psişede gölgenin kaynağı, baba arketipine kadar uzanan öldürücü bir unsurdur. Kahraman bu korkunç yönünden kurtulur daha sonra karşısına bir havuz çıkar ve havuzun içinden dışarı bir dev fırlar. Kahraman devi yenmeyi başarır ve tam devi öldürecekken dev, şekil değiştirir ve güzel bir kıza dönüşür. Kız, dev kılığına girerek, güreşte kendisini yenen kişiyle evlenmek istemektedir. Kahraman ve kız evlenirler.

Masalda ikinci defa mücadele edilen dev ise aslında güzel bir kızdır. Psişenin, anima özelliklerini temsil eden kız, ele geçmesi zor ve mağlup ettiğinde öldürücü olabilecek tehlikeli yönlerin bulunduğu bir enerji merkezini temsil eder. Kahramanın mücadelesi, oyunbaz bir animaya karşı yürütülür. Kahramanın, psişesinde, tehlikeli olan dişil yönlerini ehlileştirip avantaja çevirdiği görülür. Özellikle feodal toplumların, erkeğe dayattığı toplumsal roller, bazen animanın yanlış şekilde gelişimine sebep olabilir. Bu yönlerin ilk şekillendiricisi anne olduğu için -devin havuzdan çıkması da göz önünde bulundurulsa- kahramanın mücadelesi dolaylı olarak anne simgesi ile ifade edilen otorite merkezlerine karşı yürütülür ve kahraman mücadeleyi kazanır böylece kendi benliğini perdesiz şekilde keşfetmiş olur.

"Paşanın Üç Oğlu" masalında kahraman, yeterince oyunbaz ve uyanıktır. Masalın ikinci bölümünde yedi başlı devi, paşanın kızından gelen kılıçla öldürür ve paşanın kızıyla evlenir. Oyunbaz simgesi, diğer masal kahramanlarından farklı dinamiklerle ilerler. Yedi başlı dev, psişede gölge belirtileri veren olumsuz bir enerji merkezine benzer ancak kahraman bir bilge gibi zaten onu nasıl öldüreceğini ve neye ihtiyacı olduğunu en başından bilir. Böylece yedi başlı devi kolayca öldürür.

3.3.16. Cadı Simgesi

Cadı, masal dünyasının evrensel kahramanlarından biridir. Cadılar masallarda, korkunç büyüler yapmayı bilen, dış görünüşü ürkütücü ve çirkin olan kadın kahramanlardır. Onlar, kötü sonuçlar doğuracak fikirlerin kaynağı, tasarlayıcısı ve

uygulayıcısı görevlerini üstlenir. Farklı kültürlerin mitolojilerinde, cadı, cinsiyet olarak kadınla özdeşleşmiştir. "Cadılığın Tarihi"nde, tarihi cadılık figürünün ardında şeytan figürünün yer aldığı ve klasik cadı prototipinin merkezinde, cadıların doğaüstü yeteneklere ve güçlere sahip olmak için şeytanla bir sözleşme yaptığı inanıcının yattığı belirtilir[176] Eserin ön sözünde Ali Galip, kökeni Anadolu'ya kadar uzanan bilge kadının, Avrupa'da Hristiyan tutuculuğun eliyle nasıl cadıya dönüştürüldüğünü ve yok edildiğini aktarır[177].

Türk masallarında da cadı simgesine rastlanır. Cadı bir demon[178] türü kabul edilir ve masallarda cadı karısı, cadı garı, cazı garısı, cazi ninesi, cazu kadın gibi çeşitli adlandırmaları olduğu belirtilir. Masallarda cadının, şeytani planlar yapıp uygulayabilmesi, herkesi kandırabilmesi, insan yemesi, para karşılığında kötülükler yapması, kahramanları kandırıp kaçırması, hırsızlık yapması, korkunç üvey anne kimliğiyle bulunması ve bazen de aptalca davranması gibi olumsuz özellikleri ortaklaşır.

Cadı simgesi, arketipsel olarak incelendiğinde masaldaki fonksiyonuna göre değerlendirilir. Cadılar, bazen kahramanların başına gelen kötü olaylarda temel faktör olurlar. Bu tarz bir durumda merkeze alınan kahramanın erkek ya da kadın olmasına göre analizin yönü değişir. Erkek bir kahramanın karşısına kötü bir cadı kadın çıkmışsa ilk akla gelen erkeğin annesiyle olan deneyimi olur çünkü erkeğin animasını, annesiyle ilişkisi çeşitli şekillerde etkiler. Kadın bir kahraman ve cadı ilişkisi söz konusu ise akla ilk önce gölge ve olumsuz anne arketipi gelir. Kız çocuğunun anne ile ilişkisinin çeşitli şekillerini *Jung*, anne ile özdeşleşme, Eros'un aşırı gelişimi, anneye direnme, annelik unsurunun aşırı büyümesi gibi kavramlarla açıklar[179] ve tamamı psişenin dengeli bütünlüğünü çeşitli şekillerde etkileyen faktörler olarak gösterilir.

Tunceli masallarında cadı simgesinin çeşitli örnekleri mevcuttur ve cadı özel olarak "Dapir, Dapire" ismiyle bilinir. Masallarda yaşlı cadının, erkek kahramanın bilinçdışında olumsuz anneyi temsil ettiği örnekler vardır. Yaşlı cadı simgesi, kahraman üzerinde otorite kurarak, bireyleşmesi önündeki simgesel engellerden biri olur. Olumsuz anne, kahramanın korkularını arttıran, cesaretini kıran ve psişenin tüm

176 Lois Martin, **Cadılığın Tarihi**, çev. Barış Baysal (İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2009), 17-29.
177 Lois Martin, **age**, 8-10.
178 Sarpkaya, **age**, 106- 111.
179 Jung, **Feminen**, 127-132.

olumlu özelliklerini tehdit eden figürdür (bkz. Kuş Masalı, Algotik). Masallarda, cadı simgesinin, kadın kahramanın bilinçdışında olumsuz anneyi temsil ettiği görülmüştür. Kahraman, bireyleşme yolunda kendinden şüphe ederse -içsel gücüne güvenmezse- korkularıyla savaşmazsa ortaya yaşlı cadı yani otoriteyi, tabuları temsil eden olumsuz anne figürü çıkar. Masalda kadın kahramanın anne figürü, toplumsal zihniyetin dayattığı dışsal koşulların bir uygulayıcısı olarak bulunur. Kahramanın libidosunu tehdit eden asli unsurun simgesi olur. Bu sebeple bireyleşme ve dengeli bir psişe için onun ortadan kaldırılması oldukça önemlidir (bkz. Alık Fatık).

İncelemede sıra dışı bir örnek tespit edilmiştir. Cadı simgelerinden biri oldukça farklıdır çünkü cadı ve kahraman iş birliği yaparlar. Kahramanı kurtarmaya, yaşlı cadı vesilesiyle yedi erkek kardeş gelir. Masalda kadın kahramanın, psişesindeki eril ve savaşçı yönleri, yaşlı cadı harekete geçirir. Fakat yaşlı cadı, bu iyiliği altın karşılığında yapar. Yani bilinçdışında olumsuz bir simge değilse bile olumlu bir figür de değildir. Bu durum, kahramanın bilinçdışında cadı ve eril yönlerin ortak kodlandığını gösterir. Acıdır ki kahraman, baskıcı, otoriter ve eril bir zihniyetin şekillendirmesiyle öz benliğinin olumlu ve gerekli savaşçı özelliklerini, kusur olarak algılamaktadır. Masal, ağır bedeller ödedikten sonra büyük bir değişim geçirmek zorunda kalarak (savaşçı) içsel enerjisini aktif hale getiren bir kişiliğin göstergesidir. Masalda kahramanın, zihniyetindeki değişimin yani hayata ve kendi özelliklerine bakışındaki değişimin, geçiş evresinde olduğu, yaşlı cadı simgesinin bulunduğu bölümle sembolize edilmiştir (bkz. Yedi Yetenekli Kardeş).

Masallar özelinde tek ek incelenecek olursa "Kuş Masalı" nın ikinci bölümünde kahraman savaşa gider ve dünya güzeli olan eşini, kimseler rahatsız etmesin diye yüksekçe bir yere ev yapar, yanına da akıllı ve konuşabilen bir kuş bırakır. Dünya güzelini pencereden gören paşanın oğlu, ona âşık olur ve işin içine yaşlı cadı girer. Yaşlı cadı, paşaya kendisine *bir teneke altın verip bir de kırmızı dana* keserse o zaman dünya güzelini getireceğini söyler. Paşa da kabul eder. Yaşlı cadı, dünya güzeli kandırmak için beş kez evine gider. İlk gidişinde, "*baban çok hasta, ölüm döşeğinde, senin gelmeni istiyor."* ikinci gidişinde *"Kızım baban hastaydı, kurtuldu ama sonra da annen hastalandı, seni görmek isteyince ben de almaya geldim.",* üçüncü gidişinde *"Aman kızım daha ne kadar senin peşinden geleyim! Baban hastalandı, gelmedin; annen hastalandı, gelmedin, bak annen öldü, seni cenazeye çağırıyorlar.*", dördüncü gidişinde "*Senin peşinde gezmeye yoruldum. Baban*

hastalandı, gelmedin; annen hastalandı öldü, gelemedin; şimdi de kardeşinin nişanı var. Herkes seni bekliyor artık gelmelisin." beşinci gidişinde *"Baban hastalandı gelmedin; annen hastalandı, öldü gelmedin; kardeşin nişanlandı gelmedin; e bu da kardeşinin düğün haberi, buna gelmezsen olmaz.*" der.

Kız, hepsine inanır ama tam evden çıkacakken kuş konuşur ve uzun bir masal anlatmaya başlar. Kuş, anlattığı masalı yaşlı cadının beş gelişine yayacak şekilde bölüm bölüm anlatır ve her bölümün sonunda bir kıssadan hisse ile kızı evi tutmayı başarır. Yaşlı cadı son geldiğinde, kırkıncı gün dolar ve kuşun anlattığı masal da biter. Oğlan da o an savaştan gelir ve yaşlı cadıyı yakalayıp öldürür.

Masalın merkezinde kahraman erkektir. Arketipsel olarak dünya güzeli kahramanın bilgeleşme yolundaki animasını simgeler. Animanın kırk gün kapalı bir alanda kalması olgunlaşma mekânı olarak ev simgesiyle verilir. Anima, çeşitli aşamalarla şekillenir ve bu yolculuk da kahramanın içsel gelişiminin bir parçasıdır. Yaşlı cadı simgesi, masalda olumsuz bir görev üstlense de asıl amacı kendisi için bir şey yapmaktan çok paşa ve oğluna hizmettir. Bu noktada yaşlı cadı maşa görevi görür yani asıl tehlikeli kaynak kahramanın psişesinin derinlerdeki eril yönleridir.

Masalda anima, kötülük nedir bilmeyen gerçekten masum bir kız özelliği taşır; kuş simgesi ise ruhun bilge ve sezgileri en güçlü olan tarafıdır. Yaşlı cadı, olumsuz annenin bir yansıması olarak her türlü korkunç büyüyü bilir ve kamufle olabilmek de onun bir başka özelliğidir, amacı da saf güzellik olarak görülen animayı ele geçirmektir. Masumiyet, hayata karşı olumlu bakabilmeyi sağladığından anima, kahramanın olumlu enerjisini besleyen önemli bir kaynaktır. Bu sebeple hem masumiyetin yitirilmemesi hem animanın güçlendirilmesi gerekir. Masalda, psişenin kendini koruma kalkanı "masal" olur.

Masalda belki de en önemli nokta kuşun anlattığı masaldır. Masalın her bölümü kendi içinde bir kıssadan hisseye varır ve anima, yanlış tarafı seçmekten kurtulur. Peki kuşun konuşması ve bir masal anlatması ne demektir? Öncelikle kahramanın iç monoloğunu geliştirdiğini gösterir. Bu oldukça önemlidir, bu sayede kahraman, kendi sorunlarına karşı gerçekçi yaklaşabilir ve akı karadan ayırmayı başarır. Muhakeme kabiliyeti gelişmiş bir psişe, herhangi bir karar vermeden evvel layığıyla düşüneceğinden hata yapma olasılığını oldukça azaltır. Bu da hayatta bilgeleşmenin

anahtarı olarak görülebilir. Etkileyici olan şey "masal anlatmanın" masalda da kendi içine bakmak ve bilgeleşmek anlamını taşıyor olmasıdır.

Masalda yaşlı cadı, psişenin olumsuz, tehditkâr otorite merkezlerinin bir yansımadır ve oldukça inatçı olduğu görülür. Kahramanın, psişesinde bu güçlü figüre karşı koymasının yolu, içsel problemlerinde derinlerden gelen bilge sese kulak vermeyi unutmaması ve sezgilerini önemsemesidir. Ancak böyle dengeli bir psişeye ve bireyleşmiş bir yaşama kavuşmuş olur.

"Algotik" masalının kahramanı, masalın ilk bölümünde kardeşlerini öldüren paşaya bunun bedelini ödetir ve yerinden yurdundan eder. Kendisi de başka bir yere gider. Orada insanlar kahramandan, sırasıyla yaşlı cadının kaşıklarını, atını ve en son canlı bir şekilde kendisini getirmesi isterler. Kahraman bunu başarabilirse paşanın kızıyla evlenecektir. Algotik masalı oyunbaz simgesinin özelliklerini taşıyan bir masaldır. Masalın kahramanı masal boyunca oldukça akıllı davranmıştır ve süreci istediği gibi yönetmiştir.

Yaşlı cadı simgesi, masalda psişenin korkularını temsil eder ve kaynak olarak güçlü bir merkez olduğu için olumsuz anne arketipinin tezahürü olur. Kahraman yeterince akıllıdır ancak yaşlı cadıyla yüzleşmekten korkar ve ısrar edilince yüzleşmek zorunda kalır. İlk iki sefer keşif, gözlem ve düşmanın etki alanını saptamak için yapılır. Yaşlı cadı birçok oyun gücüne sahip olduğu için kahraman hep temkinli davranır ancak kahraman yaşlı cadıya temas ettikçe onun aslında korkulduğu kadar akıllı olmadığını fark eder. Kahramanın en sonunda yaşlı cadıyı kandırarak diri diri tabuta sokabilmesi de bu durumun ispatı olur. Böylece kahraman yaşlı cadıyı canlı şekilde getirir ve insanlar onu öldürür. Kahraman da paşanın kızıyla evlenir ve zengin olur.

Bireyleşme yolundaki engellerden biri olan olumsuz anne, kaygı ve derin korku duyulan bir işle karşı karşıya kalındığında ortaya çıkan ve boğucu, öldürücü bir otorite merkezini temsil eden bir simgedir. Kahramanın animasını, sağlıklı bir şekilde algılayabilmesi ve onu hayatında avantaja çevirmesi için bu merkezle olan meselelerini halletmesi gerekir. Masalda yaşlı cadı, kahramanın bilgeleşmesinin ve bireyleşmesinin önündeki engeldir ve olumsuz anne simgesinin bir tezahürü olur.

"Alık Fatık" masalının kahramanı Fatık, masalın düğüm bölümünde geceyi ormanda bir kavağın üstünde geçirir ve orada onu paşanın oğlu görür. Oğlan ne kadar

mücadele ederse etsin Fatık'ı oradan indiremez ve yaşlı cadı ortaya çıkıp altın karşılığında kızı oradan indireceğini söyler. Oğlan kabul eder. *Cadı onları göndermiş. Bir kazan bir de ateşlik odun alıp çeşmenin dibine gitmiş. Kör gibi davranıyormuş. Ateşi yakmış, kazanı da bilerek ters koymuş yüksek sesle " Ah ben körüm, ateşi yaktım ama nasıl suyu doldurayım, nasıl yıkanayım! " diye ağlayıp sızlamış. Fatik bu hali görünce kavağa " Kavak eğil." demiş ve yardım etmek için kavaktan aşağı inmiş.* Fatık, yaşlı cadıyı yıkar ve tam geri kavağa çıkacakken cadı onu yakalar, kandırır ve kendi evine götürür. Paşanın oğluna da Fatık'ı değil kendi kızını verir. Fatık, yaşlı cadının hizmetçisi gibi olur. Bir gün oğlan, ülkedeki tüm evlerin ve sarayın temizlenmesini ister. Fatık da sarayı temizlemeye gitmek için yaşlı cadıyı ikna eder ve saraya gider her şey ortaya çıkar. Diğer kızı öldürürler ve Fatık ile oğlan kavuşurlar.

Masalda kahramanın psişesi, korku doludur ve güvensizdir. Masalda bir alanda sabit durmak, içe çekilmenin önemli bir göstergesi olarak yüzleşmeden kaçınmayı ifade eder. Kahramanın animusu savaşçı, cesur yönlerin temsilidir ancak kahraman böyle bir mücadeleyi başlatacak içsel enerji yoğunluğunda değildir. Bu geri çekilme ve güvenlikli alandan çıkamama psişede tanıdık bir figürü sahneye çıkaracaktır, olumsuz anne. Yaşlı cadı, psişenin kendini tanımaya ve sorunlarla yüzleşmeye cesaretinin olmadığı bu dönemde yönetici ve ezici enerji merkezi olarak psişeyi yöneten simgedir. Kahraman bir süre sonra kendisini anlamaya başlar ve mücadele ederek içsel zaferi kazanır. Kahramanın animusa erişmesi, kendiyle yüzleşmekten ve mücadele etmekten korkmadığı anda gelişir. Bu mücadele ve zafer neticesinde artık yaşlı cadı psişede etki alanını kaybeder ve ortaya çıkmaz.

3.3.17. Kuş Simgesi

Masal dünyasının önemli simgelerinden biri de kuşlardır. Kuşlar bilinen en eski mitolojilerde doğurgan dişiliğin sembolü olurlar ve Macarlardan, Eskimo Şaman geleneğine, Afrika'dan Asya'ya kadar birçok kültürde kuş simgesi kadın, yumurta ve doğurganlığı temsil eder[180]. Türk mitolojisinde geniş yer bulan kuş simgesinin, kadınların koruyucusu olarak "Umay" ve Hüma kuşu, ölen birini diriltebilen Zülülö kuşu, doğurganlığı temsil eden büyük kuşlar şeklinde örnekleri mevcuttur. Ayrıca

[180] Mehmet Güneş, **Mitolojiler ve Semboller, Anatanrıça ve Doğurganlık Sembolleri** (İstanbul: Aksiseda Matbaası, 2001), 127-130.

kuşlar, Tanrı'nın elçisi olarak görülür ve bunun dışında başa konan kuşun da "devlet kuşu" sayılıp hanlık getirdiği düşünülür[181].

Masalda kuş simgesinin kullanıldığı yere göre anlamı değişse de kuşlar çoğunlukla, ruh imgesi olarak adlandırılır. Kuşların sembolik olarak yeryüzü ile gökyüzü arasındaki aracı olduğu düşünülür. Hem masum hem de özgür oldukları için en saf şekilde ruhun ta kendisi kabul edilirler[182]. *James G. Frazer*, ruhun genellikle uçup kaçmaya hazır bir kuş olarak kabul edildiğini belirtir[183]. Analitik psikolojide kuş simgesiyle ilgili *Jung*, Babil'in yeraltı dünyasındaki ruhların, kuşlar gibi kanatlı giysiler giydiğinden bahsederek kuşların ruh imgesi olduğunu vurgular.[184] Masallarda; konuşan, yol gösteren, arkadaşlık eden ya da insan şekline dönüşen kuşlara rastlanır. Kuş simgesi, genellikle olumlu kavramlarla özdeşleşmiştir ve dişiliğin, doğurganlığın, yaratıcılığın, ruhun, bilgeliğin sembolü olarak kabul edilir. Ayrıca kuşlar masalda olumlu bir fonksiyona sahiplerse çoğunlukla bilinçdışı işlevlerin yardımcı doğasını ifade ederler[185].

Tunceli masallarında kuş simgesinin çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Masallarda kuş simgesinin bilinçdışında şekillenen olumlu yardımcı hayvan figürü olduğu görülür. Kuşlar içsel sesin bilge ve hep doğruyu söyleyerek gelecekten haber veren ögesi olma görevini üstlenir. Psişenin en güçlü sezgileri kuş simgesiyle temsil edilir (bkz. Sabır Taşı, Kuş Masalı). Masallarda kahramanlar kuşlarla konuşur, dillerinden anlar. Kahramanlar bazen kuşların yaşadığı şeyin aynısını yaşarlar ve bu da kuşların ruh imgesinin yansıması olduğunu gösterir. Bilinçdışının uyarıcı bir yönünü ifade ederler (bkz. Hasan ile Hüseyin Masalı). Masallarda güvercin simgesi barışın yani içsel olarak denge arayışının temsili olarak kahramanın bilinçdışında derinlerde ihtiyacı olan şeyle arasında bağlantıyı kurar (Bkz. Yedi Yetenekli Kardeş). Kahramanın kuş şekline(kartal) büründüğü masalda ise sembolik olarak ifade edilen şey, bilinçdışı alanda oldukça ustalaşmış ve ego seviyesindeki yaşamı neredeyse bırakacak kadar radikal mistik bir kişiliktir. Kahraman dengeli bir yapıya bürünmek için psişesinin bütün alanlarındaki yaşamını tutarlı şekilde sürdürmeyi öğrenmek zorundadır (bkz. Tılsımlı Yılan).

---

181 Ögel, **age**, 693-695.
182 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, 384.
183 James G. Frazer, **Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri I**, çev. Mehmet H. Doğan (İstanbul: Payel Yayınevi, 1991), 123.
184 Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 284.
185 Jung, **Dört Arketip**, 119.

Masallar özelinde incelenecek olursa "Sabır Taşı" ve "Alık Fatık" masallarında, masum birer genç kız olan kahramanlara, kuş, başlarına gelecek olayları önceden haber verir. Sabır Taşı masalında kuş, kızın duymaktan pek hoşlanmayacağı şeyler söyler ama söyledikleri gerçektir. Alık Fatık masalında ise kuş, olacakları söyleyerek iki kardeşi ölmekten kurtarır. Her iki masalda da kuşlar konuşur, gelecekten haber verir ve doğruyu söylerler. Psişenin güçlü sezgileri, bilinçdışının yardımcı doğasını temsil eden kuş simgesi ile verilir. Masalların kadın kahramanları kuş ile temas ettikten sonra konfor alanlarını terk etmek zorunda kalırlar. Kuş psişede daha fazla ertelenemeyecek içsel yüzleşmelerin bir habercisi olarak görevini tamamlar.

Hasan ile Hüseyin masalının serim bölümünde bir paşa, eşi ve iki çocuğu bir ağacın üstedeki kuşları görürler. Paşa bütün kuşların dilini bildiği için yuvada olan biteni izler. Yuvada dişi kuş ölür ve erkek kuş yavruları için üvey anne getirir ve üvey anne olan kuş, bir gün yavruları öldürür. Erkek kuş da yuvaya gelince ikinci eşinden olan çocuklarını öldürür. Paşa, kuş ailesini izledikten sonra bir gün eşi ölürse evlenmeme kararı alır. Gerçekten eşi ölür. Paşa tekrar evlenir ve üvey anne yüzünden çocuklar evden gider. Masalda bu noktaya kadar kuş simgesi, kahramana bazı yollardan giderse yaşayacağı kötü durumları önceden gösteren içsel bir uyarı özelliği taşır. Mitik düşüncenin özgün tarafı, kavramsal bir düşüncenin rolünü oynamaktır.[186] Masalın içinde kahramanın kendisi ile kuşu özdeşleştirmesi, kuş simgesi ve ruh özdeşliğinin bir örneği niteliğindedir.

Masalın devamında paşanın oğullarından Hüseyin, bir yere gider ve gittiği yerde insanlar kuş salarak padişah seçiyordur. Kuş kimin başına konarsa o padişah olacaktır. Kuşu, iç defa salarlar üçünde de kuş Hüseyin'den başkasına gitmez ve Hüseyin oraya padişah olur. Başına devlet kuşu konmasına örnek olan bu motifin benzeri "Gençlikte ve Yaşlılıkta" masalında da görünür. Masalda kuş, yine üç defa uçup kahramanın başına konar ve kahraman oraya padişah olur. Kuşun başa konması, her iki masalda da olgunlaşan psişenin içsel yönetim gücüne eriştiğinin tartışmasız ilanı olur. Karar verme mekanizmasının simgesi kuş olduğu için kuşun psişenin güvenilir ve bilge yargıcını temsil ettiği görülür.

"Yedi Yetenekli Kardeş" masalının kahramanı olan kız, babasının evinden ayrılmadan annesi ona bir güvercin verir ve zorda kalırsa kuşla kendisine haber

---

186 C. Lévi- Strauss, **Mit ve Anlam**, çev. Gökhan Yavuz Demir, 2. bs. (İstanbul: İthaki Yayınları, 2013), 56.

yollamasını tembihler. Kız, eşiyle gider ama eşi aslında kötü bir devdir ve kız ondan kurtulmak için güvercin yollayarak ailesinden yardım ister. Güvercin simgesi, barış ve barışın sonucunda gelen dengenin, iffet ve kutsal ruhun, aşkın ve uzlaşmanın simgesi kabul edilir[187]. Ayrıca eski zamanlarda haberleşme için en çok kullanılan hayvanlardan biridir bu sebeple kolektif bilinçdışında iletişim simgelerinden biri olduğu söylenebilir. Masalda güvercin, imdat çağrısının psişenin derinlerine taşınmasına yardımcı bir simge olarak kahramanın kendiyle iletişime geçtiğinin göstergesidir. Kahramanın amacı, psişeyi dengesiz hale getiren korkunç bir enerji merkezinin etkisinden kurtulup dengeye ulaşmaktır. Masalda güvercin simgesi, içsel enerjiyi çağırmanın, korkmadan onu kullandıktan sonra arınarak dengeli bir yapıya bürünmenin, yardımcı bilinçdışı unsuru olur.

"Tılsımlı Yılan" masalında kahraman şekil değiştirme özelliğine sahiptir ve masalda önce yılan sonra da kartal şekline bürünür. Kartal olduğu bölümde, iki arkadaşıyla birlikte yerin altında yaşar. Dünyada kartal görüntüsündedir yerin altında insana döner. Masalda kahramanın eşi, ona tekrar kavuşmak için tüm insanları bir tepenin başına toplar, hep beraber dualar ederler, yalvarıp yakarırlar, kurbanlar keserler ve üç kartal bu süre zarfında üç kez görünüp kaybolur. Dördüncüsünde kahraman çıkıp gelir. Kahramanın bir kuşa dönüşmesi bilinç seviyesinden kopabildiği ve bilinçdışı alanda yoğunlaştığı anlamına gelir. Masalda kahramanın bilinçdışı alanda yoğunlaşması mistik bir kişiliği ifade eder. Mistik kahraman, kartalla simgesiyle temsil edilmiştir. Masalın ayrıntılı analizi çalışmamızın "Şekil Değiştirme Simgesi" başlığında yapılmıştır.

3.3.18. Yılan Simgesi

Hayvanlarla ilgili sembolizm ilk sıralarında bulunan yılan, insanlık tarihinin derin hafızasında köklü bir geçmişe sahiptir. O, Gılgamış'ın binbir zahmetle ulaştığı ölümsüzlük otunu alan, yasak meyveyi Havva'ya yedirmeyi başaran, Medusa'nın saçlarından dünyaya bakan, Şahmeran gövdesinde evlerin duvarlarını süsleyen, zehrin de şifanın da evrensel sembolüdür.

Başlangıçta varlıkla yokluğun, yaşamla ölümün, iyilikle kötülüğün, dişille erilin yani tüm tezatların toplanmasıyla birlik oluşur ve birliğin simgesi de kuyruğunu tutan

187 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, 255-257.

yılan "*Ouroborus"* olur[188]. Yılan, görüntüsüyle her zaman en iyi olanı en kötü şekilde temsil eder. Yaratılışın, yenilenmenin, ölümsüzlüğün ve ölümün simgesidir[189].

Yılan, insanlık tarihindeki derin geçmişi ve taşıdığı çok anlamlılık sebebiyle analitik psikolojinin de incelediği önemli bir simgedir. "Dönüşüm Sembolleri" nde *Jung,* birçok yerde yaşam veren ve alan anne simgesinden bahseder bunlar olumlu ve olumsuz (korkunç) anne arketipiyle temsil edilirler ve mitoloji ya da masallarda yılan ya da ejderha gibi yutan büyük canavarların da- fonksiyonlarına göre- korkunç anne arketipi olduğunu açıklar[190].

Jung: "Yılan bilinçdışı ruhsallığı temsil eder. (…) Bilinç, bilinçdışının karşısında korku hissettiğinde bilinçdışı yılan biçimine sokulur[191]." diyerek analitik psikolojide yılan simgesinin bilinçdışında nasıl belirdiğini açıklar. Bilinçdışında yüzleşmekten korkulan problem ne kadar büyükse yılanın da simgesel etkisi o kadar büyük ifade edilir. Yılan simgesi, farklı şekillerde bulunabilir. Zehirlemek ya da öldürmek isteyen bir yılan, bilinçdışının felç edici bir etkiyle bilincin ilerleyişini engellemek istemesinin simgesi olur. Edebi türlerde bir ejderha ya da yılan, kahramanı yutmak istiyorsa ve kahraman onunla savaşıyorsa genellikle güçlü rakibini yener, bu durum bilinçdışı ile yüzleşmenin ve sorunlardan arınmanın bir göstergesi olur.

Tunceli masallarında yılan simgesi çeşitli şekillerde bulunur. Masallarda yılan, erkek kahramanı sokar ve zehirler. Bilinçdışında beliren bir korku figürü tarafından zehirlenen kahramanın benliği felce uğrar. Ölümle yüz yüze gelir bu sebeple yılan simgesiyle korkunç anne arketipini temsil eder (bkz. Hasan ile Hüseyin). Kadın kahramanın yarısı yılan bir erkekle evlenmek zorunda kaldığı masallarda yılan simgesi, eril ve tabulaşmış olumsuz değerleri temsil eden bir animusu ifade eder. Kahraman kendi benliğine ancak tüm şeffaflığıyla bakarsa bu olumsuz yönlerden kurtulur (bkz. Şahmeran Masalı). Erkek kahramanın doğuştan yılan olduğu masalda ise oldukça sıra dışı bir kişilik temsil edilir. Kahraman doğuştan yılandır masal özelinde bu onun bilinçdışı süreçlerdeki deneyimlere oldukça yatkın olduğunu gösterir ancak böyle bir kişilikle doğan birisinin bilge olmak ile meczup olmak arasındaki çizgide herkesten çok dikkatli olması gerektiği açıktır. Masalda yılan

---

188 Koçak, **age**, 43.
189 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, 650.
190 Jung, **Dönüşüm Sembolleri**, 346- 413.
191 Jung, **age**, 503.

psişede hem bilgeliğin hem de iyi yönetilmesi gereken tehlikeli bir gücün simgesidir (bkz. Tılsımlı Yılan).

Masallar özelinde bakılacak olursa "Hasan ile Hüseyin" masalında iki kardeş üvey anneleri ahlaksız bir kadın olduğu için evden kaçarlar ve bir havuzun yanındaki çeşmenin başına gelirler. Çeşmede bir yılan, Hüseyin sokar ve zehirler. Hüseyin kıvranırken Hasan yardım bulmaya gider. Hüseyin'i bir tüccar bulur ve onda panzehir vardır. Hüseyin kurtulur ve masalı devamında başına konan kuş sayesinde padişah olur. Böylece kardeşine ve babasına da kavuşur.

İki kardeş, psişenin ikili yapısının örneğidir yani anlatılan bir tek kişinin psişesidir. Kahraman, bilinçdışında olumsuz anneye temas eder fakat savaşmak yerine kaçar. Masalda hahraman, bilinçdışında karşılaştığı büyük sorunlarla yüzleşip savaşmazsa bu sorunlar, bilinç seviyesindeki yaşamı felçe uğratır, simgesi de yılan ve zehir olur. Yani sembolik olarak üvey anneden kaçılsa bile olumsuz etkisinden kurtulmak pek mümkün değildir. Kahramanın bir tüccar tarafından kurtarılması ise olumlu baba yani eril yönlerin psişeye katkısını ifade eder. Bu da kahramanın içsel gücünü kullanıp kurtuluş yoluna girdiğini gösterir. Nitekim bir kez zehirlenip o zehrin panzehrini bulan psişe artık eskisinden çok daha güçlüdür. Yüzleşmekten korkmaz. Böylece kahraman masalın çözüm bölümünde dengeli bir psişeye kavuşmuş olur.

"Şahmeran Masalı"nın kahramanı olan kız, belden aşağısı yılan oğlanla zorla evlendirilir. Kız da annesinden aldığı tavsiye ile düğün gecesi oğlanın kırk kat kıyafeti yakar. Oğlan normal bir insana dönüşür. Masalda kahramanın animusu ölümcül derece tehlikeli sayılabilecek bir yapıdadır. Bilinçdışında kahramanın kendi eril ve yok edici yönlerini keşfi, yılan simgesiyle verilmiştir. Kahramanın kırk kat kıyafeti yakması aşırı gelişkin ve problemli personadan kurtulmayı gösterir yani animusu ölümcül hale getiren şey toplumsal tabulardır. Bu tabular cinsellik başta olmak üzere birçok yasak olabilir. Kahramanın annesinden yardım alması sembolik olarak psişenin olumlu dişil yönlerini kullanmayı öğrenmesidir. Böylece masalda bu noktaya kadar kahraman animusuyla perdesiz bir iletişim kurmayı öğrenmiş olur.

"Tılsımlı Yılan" masalının kahramanı annesinden yılan şeklinde doğar. Paşanın kızıyla evlenmek ister ve kızla evlenir. Yılan aslında şekil değiştirme özelliğine sahip bir delikanlıdır ve bu özelliğini sadece eşine gösterip ondan belli bir süre saklamasını ister. Ancak eşi, bir gün mecbur kaldığı için bu durumu ablasıyla paylaşır ve

kahraman sır olup gider. Masal devam eder ve kahraman bir sonrakinde kartal şeklinde görünür. Masal özelinde kahramanın hem yılan hem de insan olması, dünyaya geliş şekli bakımından sıradışı bir psişeyi ifade eder. Paşanın kızıyla temas edinceye kadar soğuk, mesafeli ve durgun bir hayat yaşar. Yalnız olmak kahramanın hem tercihi hem de kaderidir. O gizemli bir kişiliktir ve kendisini keşfetme sürecinde içsel anlamda alıcıları çok daha fazla açıktır. Kahramanın masalın ilerleyen bölümlerinde de kartal formuna bürünmesi de bu tespiti destekler. Fars mitolojisinde yılan-kartal, yılan- toprak ilişkisi yerler ile feleklerin, gece ile gündüz arasındaki bağı[192] yani zıtlıkların birliğini, değişim ve dönüşümün kaçınılmazlığını ifade eder. Masalda yılan, ruhun olgunlaşma evresinin başlangıcında ve doğuştan mistik yönleri olan özel bir kişiliğin simgesi olur. Masalın çözüm bölümünde kahramanın psişesi bilinç ve bilinçdışı süreçlerde dengeli bir hale bürünmeyi başarır. Masalın ayrıntılı incelemesi tezimizin "Şekil Değiştirme Simgesi" başlığında bulunmaktadır.

3.3.19. Elma Simgesi

Mitoloji ve masallarda sıkça kullanılan simgelerden biri olan elma, farklı kültürlerde çeşitli anlamlar taşır. Dini anlatılarda yasaklı meyve olarak bulunan elmayla ilgili *Larousse Semboller Sözlüğü*'nde, Yaratılış Kitabı'nda yasaklı meyvenin isminin açıklanmadığı ve yakıştırmanın muhtemelen Latincede aynı anda "elma" ve " kötü" anlamına gelen *malus* kelimesinden kaynaklandığı belirtilir[193]. Elma motifi hem Türk hem de Fars mitolojisinde üreme ve doğumun sembolüdür[194]. Destandan hareketle *Ögel*: " Elma, Anadolu masallarında da önemli bir motiftir. Manas Han'ın babası, çocuğu olmayan karısından, 'Elma ağacının altında oynamıyor!' diye şikâyet ediyordu[195]." diyerek elmanın doğurganlık ile ilişkisini aktarır.

İnsanlık tarihinde mitler, rüya ya da masallardaki semboller kadar önemli başka bir sembol çeşidi de sembolik merasimlerdir[196]. Gelenek ve göreneklerin eylemsel görüntüleri sembolik merasimleri ifade eder. Örneğin Erzurum, Gaziantep, Sivas illerinde düğün ya da evliliğe hazırlık ile ilgili ritüellerde ve Tunceli düğün geleneklerinde, damadın, kendi evinin damından gelinin başına elma atma ritüeli hâlâ varlığını sürdürmektedir. Anadolu'nun verimli topraklarında neredeyse her

192 Nimet Yıldırım, **Fars Mitolojisi Sözlüğü** (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008). 503.
193 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, 209.
194 Nimet Yıldırım, **age**, 371.
195 Ögel, **age**, 555.
196 Eric Fromm, **Rüyalar, Masallar, Mitoslar**, çev. Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten 2. bs. (İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1992), 255.

yerde yetişen elma, gelenek göreneklerde ve halk anlatılarında geniş bir yer bulur, masallarda, genellikle çocuğu olmayan kadının çocuk sahibi olmasını sağlar. Elma simgesi, evliliğin, bereketin, doğurganlığın sembolü olur.

Tunceli masallarında elma simgesi bulunur. Masallarda kadınlar, elma yiyerek hamile kalır ve erkek çocuk doğururlar. Masallarda dünyaya bu yolla gelen çocuklar, savaşçı ve yiğit özellikler gösterirler. Elma ağacının, kışın en çetin geçtiği yerlerde bile yetişebilmesi ve oldukça verimli olması sebebiyle kahramanın savaşçı, dayanıklı ayrıca doğuştan talihli kişiliği elma ile simgelenir (bkz. Mehmet Ali Masalı, Of Masalı).

Masallar özelinde bakılacak olursa "Mehmet Ali Masalı"nda çocuğu olmayan bir adam, eşinden niyaz yapmasını ister ve niyazı alır, dağ başlarına gidip dua eder. Karşısına Hızır çıkar ve bir elma verir. Hızır: *"Bu elmayı götür yıka, soy, kabukları atına ver; elmayı da hanımına ver."* der. Adam Hızır'ın dediğini yapar ve karısı hamile kalır. Masalda Hızır kendilik arketipinin bir tezahürü olduğu için elma simgesi de kendilik arketipinin bir aracısıdır. Masalda kahramanın hayat yolculuğu boyunca içsel anlamda özün gücünü hep hissedeceği, olağanüstü doğum motifi ve elma simgesi ile verilir.

"Mehmet ile Ahmet Masalı" nda da benzer şekilde Şıh, çocuğu olmayan bir adama elma verir ve "*Bu elmayı al; kabuklarını soy, atına yedir. Elmayı da karına yedir. Karın hamile kalacak; iki oğlun olacak. Bu oğlanlardan biri sizin, diğeri de benim olacak. Ama ben gelmeden çocuklara isim verme. İsmini ben vereceğim*. " der. Masalda Şıh aslında kötü biridir ancak verdiği elma sayesinde adamın gerçekten çocukları olur. Elmayı veren kötü niyetli olsa da masalda elma, doğumun bir simgesi olarak olumludur. Masalda elmayı veren Şıh, çocuklardan birini alacağından elma ve eril yönler arasında bir bağ kuruludur. İki masala da bakıldığında, elma yiyen kadınlar, erkek çocuk doğurmuştur ve bu çocuklar arketipsel olarak savaşçı kişiliğindedir. Masallarda kahramanların elma ile doğum simgesinde –muhtemelen elma ağacının dayanıklılığından- güçlü ve savaşçı özellikleri baskın olan kişiliğin vurgulandığı görülür.

3.3.20. Üç, Yedi ve Kırk Sayı Simgeleri

Üç, yedi ve kırk, edebi türlerde ve halk inanışlarında en sık kullanılan simgesel sayılardır. Üç sayısı *Schmmel* tarafından "kapsayıcı sentez" olarak adlandırılır. Çok

eski zamanlardan beri "üçe" özel göndermeler yapılır ve "üçün" bir'in çokluğa açılımı olduğu düşünülür ayrıca Pisagorcularun, birliğin, dünyayı yaratmak üzere ikiye daha sonra da yaşamı oluşturacak üçlü-birliğe bölündüğü görüşü de önemlidir[197]. Üç sayısı ikinin yarattığı zıtlığı giderici ve tamamlayıcı bir sentez olma özelliği taşır. *Ursula İweg*, masallarda peş peşe sıralamanın üç sayısı esasına göre yapıldığını söyler ve üç erkek kardeş ya da yerine getirilmesi gereken üç ödev örneklerini verir[198]. "Larousse Semboller Sözlüğü"nde, birliğin ve mükemmelliğin sayısı olarak üçün, kozmos düzenini temsil ettiği belirtilir.[199] Alevi-Bektaşi inanıcında da üç sayısının özel bir yeri vardır. *Korkmaz*, üç sayısının, Allah-Muhammed- Ali'nin simgesi olarak Alevi Bektaşi inancının temelini oluşturan Tanrı anlamında, üçün bir, birin üç oluşunu temsil ettiğini aktarır[200]. Analitik psikoloji açısından *Jung,* üçlük (üç) ve dörtlüklerin genel simgecilikte büyük rol oynadığını ve üçün, erili temsil ettiğini hatta baskın dinsel görüşe göre salt erkeği simgelediğini belirtir[201].

Tunceli masallarında üç sayısı birçok yerde bulunur. Özellikle kahramanlık özelliği taşıyan ve erkek kahramanların bulunduğu masallarda üç simgesine rastlanır. Üç kardeşin yola çıktığı masallarda üç sayısı, gezgin, savaşçı ve eril yönleri temsil eder ve anlatılan aslında bir kişinin psişesidir. Bu durum da üçlü birliğin simgesi olarak görülebilir (bkz. Paşanın Üç Oğlu, Paysız Mehmet, Algotik). Üç simgesinin bilgeliği temsil ettiği masallar da bulunmaktadır. Bu masallarda üç kartal ve üç kardeş vardır (bkz. Tılsımlı Yılan, Paysız Mehmet). Ayrıca üç sınanma sayısı olarak bulunur yani psişenin erginlenme süresince karşılaştığı bilinçdışı süreçlerin sayısal simgesi olur. Kahramanlar üçlü engelleri de aşarlar sorulara da cevap verirler. Bireyleşmenin temsili olarak üç simgesi kullanıldığı görülür (bkz. Rüya masalı, Mehmet Ali Masalı).

Üç sayısına tek tek masallar özelinde bakılırsa "Paşanın Üç Oğlu", "Algotik" masallarında serim bölümünde üç kardeş vardır. İki masalda da üç kardeş, benzer deneyimler yaşarlar ve en akıllıları en küçük olandır. Analitik psikolojide bütün simgeler bir tek kahramanın psişesini temsil ettiği için her iki masalda da merkeze

197 Schımmel, **age** 71.
198 M. Öcal Oğuz ve diğ., **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**, 3. bs. (Ankara: Geleneksel Yayınları, 2014), 226.
199 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü**, 628.
200 Esat Korkmaz, **Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü**, 2. bs. (İstanbul: Ant Yayınları, 1994), 366.
201 Jung, **Dört Arketip**, 121.

alınıp incelenen psişe, küçük kardeşlere aittir. Küçük kardeşler oldukça akıllıdır ve birçok sınanmadan sonra maceranın sonunda zafere ulaştıkları görülür. Her iki masalda da üç sayısının, psişenin akıllı, güçlü, eril ve savaşçı yönlerini temsili, üçüncü kardeşlerin özelliklerinden anlaşılmaktadır.

"Paysız Mehmet" masalının serim bölümünde de üç erkek kardeş vardır. Üçü de akıllı ve birer bilgin gibidir ancak birisinin babası başka biridir. Üç simgesi masalın serim ve düğüm bölümünde "sentezin bilgeliğini" temsil eder. Masalda, babası farklı olan kardeş en küçük olandır ve onun bazı özellikleri gölgeyi barındırır. Masalda üçüncü kardeş, diğer iki kardeşe göre nefsine düşkün bir özelliğe sahiptir yani üçüncü kardeş, gölge olarak psişenin eril yönleri ile ilgili düşük özelliklerini temsil eder. Masalda kapsayıcı üç simgesinin eril yönlerin getirdiği bilgeliği barındırdığı gibi gölgeyi de temsil edebileceği üçüncü kardeş simgesiyle görülmektedir.

Mehmet Ali Masalı'nda, üç konak ve üç dev vardır. Masalın sonunda kahraman zafere ulaşır. Rüya Masalı'nda kahraman sorulan üç soruya cevap verir ve bilgeliğini ispatlar. Tılsımlı Yılan masalında, kahramanın kartal şekline girmesi ve toplamda üç kartalın gökyüzünde uçması ile psişenin bilinçdışı süreçlerde ustalaşması gibi örnekler, hep üç sayısı merkezinde anlatılmıştır. Tez masallarında sayı simgesi olarak üçün, bilge, eril ve savaşçı yönlerle birlikte bazen eril yönlerden gelen gölgeyi de temsil ettiği görülmüştür.

Yedi sayısı, simgesel olarak evrensel bir değere sahiptir. O, Tanrı'nın dünyayı altı günde yaratıp yedinci gün dinlenmesiyle tamamlanma anlamını kazanır. Eski zamanlarda yaşayanlar için Ay ve Güneş dâhil yedi gezegenin olması, müziğin yedi notası ya da dünyanın yedi harikasıyla hep bir bütünlüğün simgesi olur. *Schımmel* tarafından yedi sayısı "Bilgeliğin Sütunları" olarak değerlendirilir. Yedi sayısı, çoğunlukla kahramanların ya da yaratıcı bilgeliği sembolize eden bilge adamların, mitolojik figürleri her yeni kılık değiştirişinde ortaya çıkar[202]. Ayrıca bilgelik yolunda kaçınılmaz olan değişim, dönüşüm ve tamamlanmanın habercisi gibidir. Alevi- Bektaşi inancında da yedi sayısı özel anlamlar taşır. *Korkmaz,* tarikatta bulunan yedi erkândan, Fatma Ana kuşağının yedi renginden, insanın başında yer

[202] Schımmel, **age**, 144.

alan yedi delikten, yedi kat gök ve yedi kat cehennem inancından bahseder[203] ve yedi etrafında şekillenen bu kavramlara kutsal değer atfedildiği görülür.

Yedi sayısı, üç ve dört sayılarının birlikteliğinden oluşur ve üç sayısı erili dört sayısı ise dişili[204] temsil ettiği için eril ve dişilin birlikteliğini simgelediği söylenebilir. Masallarda kahramanlar anima ya da animuslarına ulaştıkları zaman psişeleri dengeli bütünlüğe erişir, bu aynı zamanda içsel bilgeliği de getirdiğinden yedi sayısı denge ve bilgelikle özdeşleşmiş olur.

Tunceli masallarında yedi sayısının animus olarak eril, hünerli ve savaşçı yönleri simgelediği görülür (bkz. Yedi Yetenekli Kardeş). Masallarda kahramanın savaştığı yedi başlı dev simgesi oldukça güçlü ve zorlayıcı bilinçdışı sorunları temsil eder. Kahraman ne kadar büyük ve korkunç bir rakibi yenerse bu onun o kadar güçlendiğini gösterir, "düşman ve yedi simgesi" birlikteliği de kişinin bilinçdışında mücadeleler sonucu kazandığı bilgelik ve otoritenin simgesi olur (bkz. Mehmet Ali Masalı, Paşanın Üç Oğlu).

Yedi sayısına tek tek masallar özelinde bakılırsa "Yedi Yetenekli Kardeş" masalının kahramanı olan kız, kötü devden kurtulmak için yaşlı cadının yedi oğlundan yardım alır. Yedi kardeşin her biri üstün bir savaşçı yeteneği sahiptir. Yedi sayısı masalda eril olanın yani animusun simgesi olur ve kahramanın masalın sonunda, kardeşlerin en küçüğüyle evlenmesi de psişenin, eril ve dişilin dengeli birlikteliğe ulaştığını ifade eder.

"Mehmet Ali Masalı"nda kahraman, yedi başlı devi öldürmek için dünya güzelinden yardım alır. Dünya güzeli, devin yaşam sırrının yedi dağın ardında gizli olduğunu söyler. Kahraman, devi öldürürse hem özgürleşecek hem de dünya güzeline kavuşacaktır. Masalda devin baş sayısı olan yedi simgesi kahramanın, bilinçdışı alanda kurtulması gereken sorunların büyüklüğünü ve bu sorunlardan kurtulunca ulaşacağı bilgeliği; yedi dağın aşılması ise bilinçdışında derinleşme eşiklerini temsil eder. Yedi dağ aşıldıktan sonra dev öldürülür ve kahraman dünya güzeline kavuşur. Kahramanın kendi derinlerindeki büyük bir sorundan kurtulması ve animasına yani bilgeliğe kavuşması, yedi sayısının etrafında şekillendiği için yedi sayısı bilgeliğin simgesi olur.

---

203 Korkmaz, **age**, 375.
204 Jung, **Dört Arketip**, 111.

Kırk sayısı, tövbe ölçüsünün sınırı kabul edilir, açlık ve yas ile şekillenen bekleme ve sınanmayı ifade eder[205], hazırlama ve tamamlama genel anlamlarını taşır. Kırk, büyük sayılar arasında en büyüleyici sayı olarak kabul edilir ve Orta Doğu'da özellikle İran ve Türkiye'de yaygın biçimde kullanılır. Gizemci İslam'da kırk ermişin önemli rol oynadığı görülür. Özellikle Kırklareli'nin bu ermişlerle ruhsal ilişkisinden dolayı bu adı aldığından bahsedilir. Türkiye'de evliya menkıbeleri ve efsanelerde sıkça görülen *Kırklara karışmak* ifadesi, kutsallık merkezli görünmez olmak ya da tamamen ortadan kaybolmak manasını taşır. Masallar özelinde ise Türk ve İran folklorunda kahramanların düğün şenlikleri genellikle kırk gün kırk gece sürer[206].

Anadolu'da Alevi-Bektaşi kültüründe kırk sayısının özel bir yeri vardır, kırk kişiden oluşan evliya- ermiş topluluğun varlığına inanılır ve kırklar cemi, kırklar meclisi, kırklar makamı, kırklar dansı, kırklar semahı gibi çeşitli ibadet terimleri kutsallıkla ilişkilidir. Kırk kişiden oluşan ermişlerin, kırkı birdir, biri kırktır inancı hâkimdir[207].

Tunceli masalarında kırk sayısı bulunmaktadır. Masallarda kırk sayısı, hazırlanmanın, psişenin tamamlanma (denge) ihtiyacının, olgunlaşma ve sabrın simgesidir (bkz. Mehmet Ali Masalı). Masallarda anima ve animusun inşa, olgunlaşma süresi kırk sayısı ile temsil edildiği için kırk sayısı psişenin bilinç ve bilinçdışı süreçlerde sabır isteyen aşamalı gelişimini ifade eder. Genellikle zahmetli bu sürecin sonucunda kahramanlar istediklerini elde ettiği için kırk sayısı sabırdan sonra gelen selameti simgeler (bkz. Kuş Masalı, Sabır Taşı Masalı).

Masallar özelinde tek tek bakılacak olursa "Mehmet Ali Masalı"nın serim bölümde macera başlarken kahraman dâhil kırk kardeş vardır. Kırk kişi hareket ederler ve bir yerden sonra otuz dokuz kardeş, kahramandan ayrılır. Kahraman bireyleşme yolunda zaferler kazanarak onların yanına geri döner. Masalda kırk kişi gibi görünseler de hepsi bir tek kişinin psişesini temsil eder. Kahramanın kırk kişiyle yola çıkması, sayı simgesi olarak maceraya hazır olunduğu ve tamamlanma için hareketin başlayacağının ancak bu yolculuğun sabır istediğini ve uzun bir yol olduğunu temsil eder. Masalda kırk sayısı, hazırlanmanın, psişenin tamamlanma (denge) ihtiyacının, olgunlaşmanın ve sabrın simgesi olduğu görülür.

---

205 Nanon Gardin ve diğ., **Larousse Semboller Sözlüğü,** 355.
206 Schımmel, **age**, 265-269.
207 Korkmaz, **age**, 208-2011**.**

“Sabır Taşı Masalı”nın kahramanı olan kız, bir tabutun başında kırk gün bekler ve kırkıncı genç tabuttaki genç uyanır. Masalın çözüm bölümünde kız ve genç kavuşurlar. Kırk sayısı, psişede animusun inşa, olgunlaşma ve ortaya çıkış sürecini ifade eder. Benzer şekilde “Kuş Masalı”nın kahramanı olan oğlan da kırk gün savaşa gideceği için eşini yalnız bırakır ve eşi çeşitli sınanmalardan geçse de ikisi ayrılmazlar ve birlikte olurlar. Masalda kahramanın psişesinde animanın olgunlaşma, gelişme süresi kırk sayısı ile temsil edilir. Her iki masalda da anima ve animusun inşa, olgunlaşma süresi kırk sayısı ile temsil edildiği için kırk sayısı ruhun bilinç ve bilinçdışı süreçlerde sabır isteyen aşamalı gelişimini ifade eder.

SONUÇ

"Saha çalışması, masal ve psikoloji biliminin" ortaklaştığı tez çalışmamızın her bir bölümünde, çeşitli bulgulara ulaşılmıştır. Çalışmamızın ilk adımı olan derleme deneyimiyle "derlemenin" bir toplumun sözlü kültür geleneğini anlama ve özellikle bağlam merkezli inceleme açısından değeri anlaşılmıştır. Derlenen masallar incelendiğinde, bazı masalların çeşitli masal kitaplarında bulunan halk masallarıyla ya da mitlerle benzeştiği tespit edilmiştir. Böylece halk anlatılarının toplumlar arasındaki yolculuğu ve her kültürün özgün çizgileriyle nasıl yeniden şekillendiği görülmüştür. Ayrıca masal türüyle ilgili dünyada ve Türk edebiyatında yapılan çalışmalar ile türün özellikleri, kaynağı ve sınıflandırılması incelenmiştir. Masal metinleri, analitik psikolojinin esaslarıyla incelenmeden evvel analitik psikolojinin, modern psikoloji tarihindeki yeri tespit edilmiş, daha sonra temel kavramları üzerinde durulmuştur. Böylece özgün bir kuram olarak "farkı ve yeni iddiası"nın ne olduğu belirlenmiştir. Derlenen masallar, arketipsel ve sembolik olarak incelenmiş ve masallarda kahramanların, bilinçten bilinçdışına doğru sembolik bir yolculuğa çıktığı anlaşılmıştır. Bu sembolik serüvende, arketiplerin belli bir sıralama ile ele alınabilecekleri görülmüştür.

Psişenin hem bütünlüğünü hem de bütünlüğü oluşturan merkezi temsil eden self (kendilik) arketipinin, Tunceli masallarında, kahramanlar üzerinde yön verici ve tetikleyici bir etkiye sahip olduğu anlaşılmıştır. Masallarda kendiliğin çeşitli tezahürlerinin "üst düzey kişilik olan Hızır; periler ve gerçekleşen kehanetler; gerçeğe dönen rüyalar; tezatların birleşimi; kahramanların dağların ardını merak etmesi ya da arayış duygusu ve son olarak yedi yolun birleştiği yerin merkezine yapılan yapılar ile ortaya çıkan mandala figürleri " ile bulunduğu tespit edilmiştir.

İncelemelerde bilinçten bilinçdışına geçişin ilk aşamasında, ego arketipi ele alınmıştır. Masal kahramanlarının maceraya hazır olduğunu gösteren bazı simgeler vardır. Tunceli masalları özelinde, ego seviyesindeki yaşamdan bilinçdışı süreçlere geçişin mekânsal simgelerinin "dağ, orman ve yer değiştirme" olduğu görülmüştür. Bilinçdışına geçişe hazır olmayı temsil eden yaş simgesi olarak "yedi yaşını

doldurmak" ön plana çıkmıştır ve birey özelinde kabul edilebilecek geçiş simgelerinin de "cinsellik, evlilik ve kendi kararlarını verme" olduğu görülmüştür.

Masal kahramanlarının bilinçdışında karşılaştıkları ilk arketiplerden olan gölgenin, Tunceli masallarında "açgözlülük, nefse düşkünlük, kibir, hırs, korkaklık, pasiflik, kötülük ve kıskançlık" gibi kavramları temsil ettiği anlaşılmıştır. Kahramanların, kendi psişelerinde bulunan bu olumsuz, kötü yönlerden kurtularak bireyleşme yolundaki sorunlardan da arınmış olduğu söylenebilir.

Kahramanların asıl benliklerini örten ve gölge kişiliğin doğmasına sebep olan persona arketipinin, tez masallarında çeşitli örnekleri bulunmaktadır. Masallar incelendiğinde personanın "kılık kıyafet, aptallık, saflık, dini kisve" simgeleriyle bulunduğu görülmüştür. Kahramanın yaşamı üzerinde personanın hem yıkıcı hem de bir süreliğine de olsa kurtarıcı yönleri tespit edilmiştir.

Bilinçdışı süreçlerin temel ögelerinden olan anima ve animus arketiplerinin de masallarda örnekleri bulunmaktadır. İncelememizde, erkeğin bilinçdışındaki dişil yönleri temsil eden anima ile kadının bilinçdışında eril yönleri temsil eden animus kadar dikkat edilmesi gereken "Logos ve Eros"un önemi de vurgulanmıştır. Tunceli masallarında animanın ve animusun iki yönlü -olumlu ve olumsuz- özellikleri de mevcuttur. Masallarda olumlu anima özellikleri "bilgelik, anlayış, sabır, fedakârlık, şahsiyet kazandırma, güçlü sezgi ve mistik olana yatkınlık" iken olumsuz anima özelliklerinin de -anima ilk imgesinin anne arketipine uzanmasından kaynaklı- kahramanın yaşamını olumsuz yönde etkileyen "tabular ve otorite" kavramlarıyla özdeşleştiği fark edilmiştir. Tunceli masallarında animusun olumlu özellikleri "savaşçılık, cesaret, iradeli olma, karar verebilme gücü" iken olumsuz özelliklerinin ise "sabit fikirli, aksi olma, bildiğini okuma ve yanılma" olarak bulunduğu görülmüştür.

Masallar incelenirken bireyleşme arketiplerinin daha çok kahramanın bireysel bilinçdışında, simgesel arketiplerin de daha çok kolektif bilinçdışında şekillendiği görülmüştür. Psişede daha çok kolektif bilinçdışında şekillenen ilk arketip olarak "yaşlı bilge arketipi" ele alınmıştır. Tunceli masallarında kadın ve erkek figürlerinde yaşlı bilgenin örneklerine rastlanmıştır. Masallarda yaşlı bilge arketipinin, tanıdık ya da yabancı yaşlı bir insan simgesiyle kilit rol oynadığı görülmüştür. Yaşlı bilgenin tıpkı bir oyun kurucu gibi kahramanın psişesinde, meydana gelecek her şey hakkında

bilgisi ve yönlendirici, kurtarıcı bir etkisinin olduğu fark edilmiştir. Yaşlı bilgenin masallarda "kurtarıcı, yönlendirici, yüreklendirici ve kendiyle yüzleştirici" yönleri temsil eden arketipik özellikleri saptanmıştır.

Bireysel ve kolektif bilinçdışından etkilenerek şekillenen iki önemli arketip anne ve baba arketipleridir. Psişenin ilk şekillendirici imgesi anne arketipi kabul edilir. Tunceli masallarında, iki yönlü olan anne arketipinin olumlu ve olumsuz örnekleri bulunmaktadır. Masallar incelendiğinde hem "destekleyen, koruyan, bilge, iyi yürekli, tedbirli" özellikleri temsil eden olumlu anne arketipinin örnekleri hem de "zalim, otoriter, yok edici, şeytani, sapkın" yönleri temsil eden olumsuz anne arketipinin örnekleri belirlenmiştir. Ayrıca anne arketipinin, yalnızca dişi ve insan simgeleriyle değil, kahramanı yok etmek, öldürmek ya da boyunduruk altına almak isteyen "yedi başlı dev ve yılan" simgeleriyle bulunduğu da görülmüştür.

Masallarda, baba arketipi de anne arketipi gibi iki yönlü şekilde bulunur. Tunceli masallarında, olumlu baba arketipinin ruhsal yapı üzerinde "yapıcı, destekleyici, iyi yönleri" temsil eden bilinçdışı etkileri ve olumsuz baba arketipinin de ruhsal yapı üzerinde "yok edici, otoriter, zalim" bilinçdışı etkileri temsil ettiği anlaşılmıştır.

Tunceli masallarında simgesel arketiplerden "yetim, fedakâr, gezgin, savaşçı, büyücü, masum" arketiplerinin örnekleri mevcuttur. Yetim arketipinin, bilinçdışı süreçlere çıkmak zorunda kalan kahramanları ifade ettiği fark edilmiştir. Yetim arketipinde, gezgin arketipindeki gibi keşfetme isteği ya da meraktan çok mecbur kalma üzerine şekillen bir süreç gözlenmiştir. Fedakâr arketipinde ise temel faktörün, fedakârlık yapılan şeye karşı sevgi beslenmesi olduğu anlaşılmıştır. Sevgisiz fedakârlık ya da gereksiz fedakârlığın ruhsal yapı üzerindeki yıkıcı etkisi masallar vesilesiyle ortaya çıkarılmıştır. Savaşçı arketipinin masallar özelinde daha çok eril yönlerle özdeşleştiği ve kahramanların yaşama karşı güçlü yapılarını ortaya çıkardığı görülmüştür. Masumun, yalnızca maceranın başında değil tüm sürecin sonunda da içsel iyiliğini ve olumlu düşünceyi hiç yitirmemiş kişiliği ifade ettiği söylenebilir. Büyücünün ise bireyleşmeyi ve dengeli bir psişeye ulaşmayı, böylece hayatını kendi istediği gibi yönetmeyi temsil ettiği belirlenmiştir.

Masallarda oyunbaz arketipinin, insanlık tarihindeki dönüşüm dönemlerine ait üç örnek tespit edilmiştir. Bu masallarda üç ayrı oyunbaz simgesinin "ham kötü kahraman, kısmen iyi kısmen kötü kahraman ve oldukça iyi kahraman" simgeleriyle

bulunduğu görülmüştür. Masallarda şekil değiştirme simgesinin, çoğunlukla anima ve animusu temsil ettiği bilinir. Tunceli masallarında da şekil değiştirme simgesinin kaynağının, "anima, animus" hatta "anne ya da baba arketipine" kadar uzandığı fark edilmiştir. Masallarda şekil değiştirme örneklerinden birinde, doğuştan sıra dışı bir kişiliğe sahip, bilinçdışı alanlarda ustalaşmış ve ego yaşamına dönmekte zorlanan mistik bir kişiliğin ifade edildiği de görülmüştür.

Simgesel arketiplerde her bir figürün, psişik yapıda çeşitli bilinçdışı unsurları temsil ettiği görülmüştür. "Su ile anne arketipi ya da sözsel büyünün; dağ ile gelişkin kişiliğin, eril yönlerin ve bilinçdışına geçişin; ateş ve ışık ile içsel enerjinin, yaşam gücünün ve bilgeliğin; dev ile gölgenin ve korkunç annenin; elma ile doğurganlığın ve eril- güçlü yönlerin; kuş ile ruh imgesinin ve bilinçdışı süreçlerin; yılan ile bilgeliğin, olumsuz animusun ve korkunç annenin; cadı ile olumsuz anne arketipi ile yıkıcı yönlerin ve olumlu olduğu halde olumsuz kodlanmış eril yönlerin" simgelendiği tespit edilmiştir.

Tez masallarının her biri, arketipsel ve sembolik olarak incelendiğinde, kahramanların başlarından geçen olayların aslında insanın kendini anlama ve tanıma süreci olduğu görülmüştür. Masallarda, "sevdiğine kavuşmanın, düşmanını yenmenin, bir yere yönetici olma ya da servet kazanmanın", "Bilinç ile bilinçdışında dengeli bir bütünlüğe kavuşmayı" "bireyleşmeyi" ve "bilgeleşmeyi" temsil ettiği saptanmıştır.

KAYNAKÇA

Açа, Mehmet, Halûk Gökalp, İsa Kocakaplan. **Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi.** İstanbul: Kriter Yayınevi, 2009.

Alangu, Tahir **Billur Köşk Masalları**. 16. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2017.

_____. **Keloğlan Masalları**, 3. bs. (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010).

Bahaeddin Ögel. **Türk Mitolojisi II. Cilt.** Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.

Başaran, A. Barış, Ş. Seher Erol Çalışkan. "Vladimir Propp'un Biçimbilimsel Yaklaşımından Hareketle Yozgat'tan Derlenmiş 'Ercin Masalı' Üzerine Bir İnceleme". **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**. c. 10, s. 50 (2017): 49-55.

Boratav, P. Naili. **Az Gittik Uz Gittik**. 14. bs. Ankara: İmge Kitabevi, 2015.

_____. **Folklor ve Edebiyat 2.** İstanbul: Adam Yayıncılık, 1983.

_____. **Masallar-1- Uçar Leyli**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları, 2001.

_____. **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.** İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1969.

Bruno, Frank J. **Psikoloji Tarihine Giriş**. çev. Gül Sevdiren. İstanbul: Kıbele Yayınevi, 1996.

Canerik, Caner. **Dersim Masalları I.** İstanbul: Dönüş Yayınları, 2019.

Campbell, Joseph. **Kahramanın Sonsuz Yolculuğu**. çev. Sabri Gürses. İstanbul: İthaki Yayınları, 2018.

_____. **Mitolojinin Gücü**. çev. Zeynep Yaman. İstanbul: Mediacat Kitapları, 2017.

Çiftçi, Ferhat, İhsan Şehitoğlu. "A Fair Tale of Dersim Within the Scope of Propp Method: The Bird of Pepuk". **2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (2014): 807.

Çobanoğlu, Özkul. **Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş**. 9.bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2018.

Deniz, Dilşa. **Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi, Antropolojik Bir Yaklaşım,** 2. bs. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.

Ekici, Metin. **Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri**. 9. bs. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2019.

Elçin, Şükrü. **Halk Edebiyatına Giriş.** 11. bs. İstanbul: Akçağ Yayınları, 2011.

Eliade, Mırcea. **Mitlerin Özellikleri**. çev. Sema Rifat. 2. bs. İstanbul: Om Yayınevi, 2001.

_____. **Dinler Tarihine Giriş.** çev. Lale Arslan Özcan. 2. bs. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2015.

Ensar Aslan. "Masal Araştırmaları ve Korkak Ali Masalı Üzerine Bir İnceleme". **Millî Folklor.** y. 13. s. 52 (2001): 33-45.

Eren, Hıdır, Özlem Eren. "Bir Dersim-Zaza masalı olan "Gule Be Sineme Ra" (Gule ile Sinem) Masalının Jungcu Psikoanalitik Çözümleme Denemesi (Dersim Masallarında Kısa Bir Gezinti)". **2. Uluslararası Tunceli (Dersim) Sempozyumu Bildiriler Kitabı**. (2014): 774.

Erhat, Azra. **Mitoloji Sözlüğü**. 6. bs. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1996.
Estés, Clarissa P. **Kurtlarla Koşan Kadınlar**. çev. Hakan Atalay. 18. bs. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2016.
Frazer, James G. **Altın Dal, Dinin ve Folklorun Kökleri I**. çev. Mehmet H. Doğan İstanbul: Payel Yayınevi, 1991.
Frye, Northop. **Eleştirinin Anatomisi.** çev. Hande Koçak. İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2015.
Fromm, Eric. **Rüyalar, Masallar, Mitoslar**. çev. Aydın Arıtan, Kaan H. Ökten. 2. bs. İstanbul: Arıtan Yayınevi, 1992.
Fordham, Frieda. **Jung Psikolojisinin Ana Hatları**. çev. Aslan Yalçıner, 6.bs. İstanbul, Say Yayınları, 2004.
Gardin, Nanon, Robert Olorenshaw, Jean Gardin, Olivier Klein. **Larousse Semboller Sözlüğü**. çev. Beyza Akşit. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014.
Gezik, Erdal. **Geçmiş ve Tarih Arasında Alevi Hafızasını Tanımlamak**. İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.
Gılgamış Destanı. çev. Sait Maden. 7. bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2018.
Günay, Umay. **Elazığ Masalları (İnceleme).** Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi, 1975.
Güneş, Mehmet **Mitolojiler ve Semboller Anatanrıça ve Doğurganlık Sembolleri.** İstanbul: Aksiseda Matbaası, 2001.
Güney, E. Cem. **Folklor ve Edebiyat.** İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1971.
Gürol, Ender. **Carl Gustav Jung.** İstanbul: Cem Yayınevi, 1977.
Harmancı, Meriç. "Keloğlan'ın Hilebazlığı". **Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**. c. 1. s. 2 (2010): 79-94.
İbrayev, Şakir. **Destanın Yapısı.** akt. Ali Abbas Çınar. Ankara: Atarük Kültür Merkesi Başkanlığı Yayınları, 1998.
İnan, Abdülkadir. **Eski Türk Dini Tarihi**. Ankara: Altınordu Yayınları, 2017.
Jung, Carl G. **Anılar, Düşler, Düşünceler**. çev. İris Kantemir. 4. bs. İstanbul: Can Yayınları, 2009.
_____. **Kırmızı Kitap**. çev. Okhan Gündüz. İstanbul: kaknüs Yayınları, 2014.
_____. **Analitik Psikoloji Sözlüğü**. çev. Nur Nirven İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016a.
_____. **Dört Arketip**. çev. Mert Hüseyin Ergül. İstanbul: Olympia Yayınları, 2016b.
_____. **İnsan Ruhuna Yöneliş**. çev. Engin Büyükinal. İstanbul: Say Yayınları, 2016c.
_____. **Maskülen Erilliğin Farklı Yüzleri**. çev. Didem Gamze Erdinç. İstanbul: Pinhan Yayınları, 2016d.
_____. **Feminen Dişilliğin Farklı Yüzleri**. çev. Tuğrul Veli Soylu. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2016e.
_____. **Keşfedilmemiş Benlik**. çev. Mert Hüseyin Ergül. İstanbul, Olympıa Yayınları, 2016f.
_____. **İnsan ve Sembolleri**. çev. Hatice Mukaddes İlgün. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2017.
_____. **Seçme Yazılar**. çev. Levent Özşar. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
_____. **Dönüşüm sembolleri**. çev. Firuzan Gürbüz Gerhold. İstanbul: Alfa Yayınları, 2019.

Kahraman, Metin, Kemal Kahraman. **Sae Moru, Bir Aşk ve Ölümsüzlük Masalı Şahmaran**. İstanbul: Lizge Yapım, 2011.
Kerenyı, Carl. **Eleusıs Anne Kızın Arketip İmgesi**. çev. Tüba Bayraktar Yaşar. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2012.
Koçak, Aynur. **Mitlerle Varoluş Yolculuğu.** İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.
Korkmaz, Esat. **Ansiklopedik Alevilik Bektaşilik Terimleri Sözlüğü**. 2. bs. İstanbul: Ant Yayınları, 1994.
Lévi- Strauss, C. **Mit ve Anlam**. çev. Gökhan Yavuz Demir. 2. bs. İstanbul: İthaki Yayınları, 2013.
Martin, Lois. **Cadılığın Tarihi**. çev. Barış Baysal. İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2009.
Mascetti, Manuella D. **İçimizdeki Tanrıça, Kadınlığın Mitolojisi.** çev. Belkıs Çorakçı. İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2000.
Ocak, A. Yaşar. **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkabeleri**. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1984.
Oğuz, M. Öcal, Selcan Gürçayır Teke. **Halk Biliminde Kuramlar ve Yaklaşımlar 2**. 3. bs. Ankara: Geleneksel Yayınları, 2014.
Ölçer Özünel, Evrim **Masal Mekânında Kadın Olmak**. 2. bs. Ankara: Geleneksel Yayıncılık, 2017.
Özakpınar, Yılmaz. **Psikoloji Tarihi.** İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.
Özcan, Derya, Yılmaz Kaval. "Tunceli Masallarında Şekil Değiştirme Motifi". **Motif Akademi Halkbilimi Dergisi.** c. 12, s. 26 (2019): 317-329.
Özgü, Halis. **Psikoloji Dünyasının Üç Büyükleri, Freud, Adler, Jung.** İstanbul: Ararat Yayınevi, 1976.
Pearson, Carol S. **İçimizdeki Kahraman**. çev. Semra Ayanbaşı. İstanbul: Akaşa Yayınları, 2003.
Propp, Vladimir. **Masalın Biçimbilimi**. çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat. 4.bs. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, 2018.
Reuchlin, Maurice. **Psikoloji Tarihi**. çev. Tanju Gökçöl. 2. bs. İstanbul: İletişim Yayıncılık, 1997.
Sakaoğlu, Saim. **Masal Araştırmaları**. 2. bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2003.
Sarı, Ahmet, Cemile A. Ercan, **Masalların Psikanalizi**. Ankara: Salkım Söğüt Yayınları, 2008.
Sarpkaya, Seçkin. **Türklerin Şeytani Masalları, Türk Masal ve Efsanelerinde Demonik Varlıklar.** 3. bs. Ankara: Karakum yayınevi, 2018.
Segal, Robert A. **Mit.** çev. Nursu Örge. Ankara: Dost Yayınevi, 2004.
Sezer, M. Özlem. **Masallar ve Toplumsal Cinsiyet**. 6.bs. İstanbul: Evrensel Basım Yayın, 2016.
Schımmel, Annemarie. **Sayıların Gizemi.** çev. Mustafa Küpüşoğlu, 3. bs. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2011.
Schultz, Duane P. & Sydney E. Schultz. **Modern Psikoloji Tarihi**. çev. Yasemin Aslay İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007.
Stevens, Anthony. **Jung**. çev. Nursu Örge. Ankara: Dost Kitapevi, 2014.
Tecimer, Ömer. **Sinema Modern Mitoloji**. 2. bs. İstanbul: Plan B Yayıncılık, 2006.
Tezel, Naki. **Türk Masalları**. 8. bs. İstanbul: Bilge Kültür Sanat, 2014.
Toprak, Metin. **Hermeneutik ve Edebiyat.** İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
Tunceli Valiliği. **Tunceli Folkloru**. Ankara, 2012.
Tûtînâme. haz. Behçet Necatigil. İstanbul: Can Yayınları, 2009.
Wilhelm, Richard. **Altın Çiçeğin Sırrı**. çev. Sezen Soner. İstanbul: Dharma Yayınları, 2002.

Yıldırım, Nimet. **Fars Mitolojisi Sözlüğü.** İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2008.
Yılmaz, Meltem. "Halk Anlatılarının Epik Kuralları Işığında Ateşkâr Oğlan Masalının İncelenmesi". **Turkish Studies**. c. 11. s. 20 (2016): 643-658.
Yonar, Gönül. **Yaratılış Mitolojileri**. 2. bs. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2016.
Zangwill, Oliver L. **Modern Psikolojinin Gelişimi**. çev. Yılmaz Özakpınar. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2009.

KAYNAK KİŞİ DİZİNİ

K.K.	ADI SOYADI	DOĞUM YERİ	YAŞI	EĞİTİM DURUMU	MESLEĞİ
K.K.1	Kasım KARA	Kocakoç Köyü	56	Lise Mezunu	Memur
K.K.2	Binali ŞAHİN	Pülümür	71	Bilgi Alınmamıştır	İşçi
K.K.3	Elif COŞKUN	Pülümür	84	Bilgi Alınmamıştır	Ev Hanımı
K.K.4	Nuray GÜYÜLDAR	Mazgirt	65	Lisans	Emekli Öğretmen
K.K.5	Fatma SÖNMEZ	Tunceli	118	Okuryazar Değil	Ev Hanımı
K.K.6	Kamer YOKUŞ	Tunceli	85	İlkokul Mezunu	Emekli
K.K.7	Ayhan KARA	Kocakoç Köyü	54	İlkokul	Memur
K.K.8	Mazlum DOĞAN	Geyiksuyu	72	İlkokul	Emekli
K.K.9	Hüseyin YALNIZ	Meşeyolu Köyü	66	Okuryazar Değil	Çiftçi
K.K.10	Türkan Dilekli	Kutudere Köyü	69	İlkokul	Ev Hanımı

EKLER

Ek 1. Masal Metinleri

1. MEHMET ALİ MASALI

Allah' ın garibanı bir adam varmış öyle fakirmiş ki hiçbir şeyi yokmuş, bir gün kendi gibi gariban bir kadınla evlenmiş. Bu adam ve kadın uzunca bir süre çocukları olsun istemişler ama yedi sekiz sene hiç çocukları olmamış. Adam, eşinden Allah'a yakarmak için niyaz[1] yapmasını istemiş. Hanımı niyazı pişirmiş; adam niyazı almış az gitmiş uz gitmiş öyle çok yorulmuş ki bir ağacın dibinde oturmuş az sonra uykuya dalmış bir bakmış ki Hızır yanına gelmiş. Ansızın uyanınca da karşısında onu görmüş. Hızır selam vermiş ve Hızır:

" Ey Allah'ın budalası nereden gelip nereye gidiyorsun?" demiş. Adam:

" Ey Hızır, ben yıllarıdır evliyim hiç çocuğum olmuyor, niyazımla yola çıktım. Bu dağlarda geziyorum, dua ediyorum ki belki Allah bana bir çocuk verir." demiş. Hızır cebinden bir elma çıkarıp adama vermiş, Hızır:

"Bu elmayı götür yıka, soy kabukları atına ver; elmayı da hanımına ver." demiş. Adam sevinçle fırlayıp sarılmış, bir bakmış Hızır kucağında sır olup gitmiş. Adam da sevinçten ağlayarak geri dönüp evine gelmiş. Karısana başına gelenleri anlatmış. Karısı:

" Peki sana ne dedi?" demiş. Adam:

"Bu elmayı yıkayıp, soymamı kabukları atıma, elmayı da sana yedirmemi söyledi." demiş. Getirip elmayı yıkamış soymuşlar, kabuklarını ata vermişler. Elmayı da kadın yemiş ve hamile kalmış. Dokuz ay, on gün sonra kadın doğum yapmış, at da doğum yapmış. İki tane tay doğurmuş. Kadın doğum yapmış yapmasına ama bu çocuk değilmiş içi şişkince bir et parçası (bağırsak gibi) bir şeymiş. Adam dizlerini dövmüş, perişan olmuş ama elden ne gelir. Allah bunu reva gördü, diye düşünmüş ve

et parçasını götürüp evden uzakta gübrelerin olduğu bir yere fırlatmış. Hızır doğumdan kısa süre sonra tekrar ortaya çıkmış. Hızır:

"Gözün aydın, karın doğum yaptı mı?" diye sormuş. Adam da:

" Ey Hızır sen bize elma verdin ama hanımım bir et parçası doğurdu, çocuk doğurmadı." demiş. Hızır:

"Peki, o et parçasını ne yaptınız?" diye sormuş. Bunun üzerine adam:

"Et parçasını gübrelerin içine bir yere fırlattım." demiş. Hızır:

"Böyle yapman hiç iyi olmamış, hemen git o et parçasını getir, güzelce yıka. Bir de bana bir bıçakla tepsi de getir." demiş. Adam hemen dediklerini yapmış. Tepsiyi ve üstünde et parçasını eline alan Hızır:

"Ya Allah!" demiş hemen bıçakla eti kesmiş, et parçasının içinden kırk tane çekirge bir anda fırlamış, Hızır hemen çıkanlardan birine elini sürmüş, o hemen insana dönüşmüş, ardından diğerleri de insana dönmüş. Hızır:

"Bu elimi sürdüğümün adı Mehmet Ali'dir, diğerlerine de siz isim verin." demiş.

Gel zaman git zaman, bu kırk yiğit büyümüş ve kırk yiğidin başı da Mehmet Ali olmuş. Bir gün babalarının yanına giden kırk yiğit:

"Baba biz bu dağların ardına gidip savaşmak istiyoruz." demişler. Baba:

"Her kim bu dağların ardına gittiyse bir daha geri dönmedi. Siz de dönemezsiniz gitmeyin." demiş. Mehmet Ali de kendi kendine:

"Bu işte bir iş var. Ben gideceğim, gitmeliyim." diye düşünüyormuş. Babaları istemese de Kırk kardeş; kırk at, kırk kılıç alıp yola çıkmışlar. Çok gitmişler uzak gitmişler, bir hayli zaman geçtikten sonra ormanın içinde iki katlı bir konağa rastlamışlar. İçine girmişler bakmışlar ki dayalı döşeli, ihtişamlı bir konak; ahırlara gitmişler at yemleri duruyor. Kırk kardeş konakta yemişler, içmişler; eğlenip vakit geçirmişler. Mehmet Ali önderleri olduğu için kardeşlerine:

"Kardeşlerim bu konak sahipsiz değildir, hadi gelin! Biz burada yedik, içtik, eğlendik ama kalmayalım burada." demiş. Kardeşleri de:

"Ya Mehmet Ali, sen her şeye karşı çıkıyorsun. Biz, kırk kardeşiz kimin bize gücü yeter!" demişler. Mehmet Ali de ses çıkarmayıp kardeşlerine bir şey dememiş.

Kırk kardeş, o gece konakta kalmış. Mehmet Ali hariç hepsi de hemencecik uyumuşlar. Otuz dokuz kardeş uyuduktan sonra bir anda yer sallanmaya başlamış, bir gürültü patırtı kopmuş. Mehmet Ali bir bakmış ki kocaman bir dev geliyor, ne ucu ne bucağı var. Dev:

"Oh oh çok gittim, geldim; gezdim tozdum ve burnuma Mehmet Ali'nin kanının kokusu geliyor, Ey Mehmet Ali sen gelmişsin, kırk kardeşinle benim evimdesin. Bir de yemiş içmişsiniz." demiş ve hemen Mehmet Ali'ye saldırmış, kavgaya tutuşmuşlar. Diğer kardeşler içeride mışıl mışıl uyuyormuş. Dev ve Mehmet Ali epey boğuştuktan sonra Mehmet Ali:

"Ya Allah ya Hızır!" demiş, kılıcını çekmiş devin başını koparmış. Devin başını, kulaklarını da heybesine atmış. Kardeşlerine hiçbir şey söylemeden uyumaya gitmiş. Sabah olunca da devden bahsetmemiş. Kırk kardeş, bu konaktan ayrılıp yollarına devam etmişler. Epey ilerlemişler. Yolda avlanıp kuş, tavşan, geyik öldürmüşler sonra yollarına devam etmişler ve ormanın içinde dört katlı bir konak görmüşler. Bu konağın her şeyi önceki konaktan iki kat fazlaymış. Mehmet Ali kendi kendine:

"Demek ki bu dev, öncekinden daha büyük." diye düşünmüş. Yine tüm kardeşler, bu konakta yemişler içmişler, eğlenmişler akşam olunca Mehmet Ali:

"Kardeşlerim, beni dinleyin bu konakta durmayalım, bu konağın sahibi daha büyüktür." demiş. Kardeşleri gülerek:

"Yahu Mehmet Ali, sen önceki konakta da öyle dedin hiç kimse geldi mi?" demiş. Mehmet Ali, kardeşlerini ikna edemeyince mecbur kabul etmiş. Tüm kardeşler, birer odada uyumaya gitmişler. Mehmet Ali, devin geleceğini bildiği için hazırda beklemiş; bakmış ki ne görsün dudağının biri yere biri göğe değen bir dev gelmiş. Dev:

"Eyy Mehmet Ali, sen benim kardeşlerimden birini öldürdün şimdi de beni mi öldürmeye geldin! Görelim bakalım kimin kime gücü yetiriyormuş!" demiş. Mehmet Ali:

"Eğer Hak û Tâlâ izin verirse sen beni ancak öyle yenebilirsin, izin vermezse nasıl yenecekmişsin." demiş. Mehmet Ali:

“Ya Allah Ya Hızır!” demiş kılıcını çekmiş ve devin kafasını koparmış; başını ve kulaklarını almış heybesine koymuş. Dönmüş kardeşleri gibi uyumuş. Sabah uyanmışlar, kardeşlerinin yine hiçbir şeyden haberleri yokmuş, Hepsi kahvaltı etmişler. Atlarını tımar etmişler, hazırlanıp yine yollara düşmüşler. Yolda keklik, tavşan, geyik ne denk gelmişse avlamış, yemişler. Beş on gün böyle gitmişler. Yine bir ormana gelmişler, ormanda bu defa yedi katlı bir konak görmüşler. Mehmet Ali içinden:

“Ah bu defa işim çok çok zor.” diye geçirmiş. Umutsuzluğa düşmüş. Kardeşleri her şeyden habersiz olduğu için konağa girmişler, yemişler içmişler, eğlenmişler. Bu konağın her bir odasında altınlar, gümüşler görmüşler ve çok sevinmişler. Akşam olunca Mehmet Ali kardeşlerinin önünde dara durmuş, Mehmet Ali:

“Kardeşlerim beni kırmayın, bu konağın sahibi çok daha kötü biridir, bu gece burada kalmayalım, ne olur beni dinleyin! Beraber gidelim buradan.” demiş. O kadar çok ısrar etmiş ki kardeşlerden biri sinirlenmiş:

“Tutun bunu da bu kolona bağlayım, bırakmıyor ki gözümüze bir damla uyku girsin! Gidelim diye diye bezdirdi bizi.” demiş. Mehmet Ali’nin gücü aslında hepsine yetermiş ama kardeşlerine zarar vermeye içi el vermemiş. Mehmet Ali:

“Ne yapayım, ölümüm sizin elinizden olsun ama hepiniz pişman olacaksınız. Beni bağlamayın! Siz uykudayken ben iki konakta, iki dev öldürdüm. İnanmıyorsanız açın heybeme bakın, kulakları ve başları göreceksiniz. Beni bağlamayın, dev gelirse hepinizi yer.” diyerek anlatmak için çırpınsa da Kardeşleri Mehmet Ali’yi dinlememiş ve onu konağın iç kolonlarından birine bağlamışlar. Kendileri de uyumaya hazırlanmışlar.

Bu konağın sahibi de yedi başlı devmiş. O, konaktan uzakta avlanmaya gitmiş ve Mehmet Ali bağlandıktan kısa süre sonra avdan geri dönmüş. Tüm konak zangır zangır sallanmış; korkunç sesler gelmiş, kardeşler korkuya yerinden sıçramış o anda yedi başlı dev içeri girmiş. Dev, Mehmet Ali’ye bakmış, kardeşlerine bakmış, otuz dokuz kardeşe dönmüş:

“Siz benim evimde yediniz içtiniz, gezdiniz, hazinemi de gördünüz; ama ben sizden hiçbir şey istemiyorum. Sizi yemeyeceğim, siz gidebilirsiniz yalnızca Mehmet Ali’yi bana bırakacaksınız. O benimdir.” demiş. Kardeşleri çok üzülseler de dev

onları yemesin diye Mehmet Ali'yi geride bırakmış; hemen konaktan ayrılmışlar. Mehmet Ali evin içinde bağlı bir şekilde devle baş başa kalınca bu defa devi yenemeyeceğini anlamış. Dev:

"Ey Mehmet Ali, iki kardeşimi öldürdün, sen bu andan sonra nereye gidersen git, ne yaparsan yap benim yemeğimsin ama sana bir fırsat vereceğim. Bu dünyada her şeyden çok istediğim bir şey var, onu bana getirirsen senin serbest bırakırım. İsteğim kırk gün içinde bana dünya güzelini bulup getirmendir, bulur da getirirsen gidebilirsin." demiş. Mehmet Ali'nin çaresi yokmuş, mecbur kabul etmiş. Atına atlamış ve bilmediği bir yöne doğru atını sürmüş. Az gitmiş uz gitmiş, bir suyun kenarına gelmiş. Suyun kenarında dünya güzelini nasıl bulacağını bilemezken ağlamış ve öyle ağlayarak uykuya dalmış. Rüyasında aynı Hızır ortaya çıkmış:

"Ey Mehmet Ali niye ağlıyorsun." diye sormuş. Mehmet Ali:

"Dev, benden kırk gün içinde, kendisine götürmem için dünya güzelini bulmamı istiyor; ama ben onu nasıl bulabilirim, bilmiyorum." demiş. Hızır:

"Uyandığında suyun yanında üç adım ileri git; üç adım geri gel. Yerde kapak gibi duran büyük, düz bir taş göreceksin onu kaldır içinde bir kazan olacak ve o kazanda da bir at yuları var. O yuları al, ya Allah ya Hızır de suya vur. Suyun içinden kocaman bir fil çıkacak. Hemen yuları onun boynuna geçir. Filin üstüne atla, sıkı tut. o seni üç defa göğe, üç defada yere vuracak. File: 'Ben buraya senle eğlenmeye gelmedim, beni suyun diğer tarafına at.' de, böylece fil, seni dünya güzelinin ülkesine atacak." demiş ve o anda Mehmet Ali uyanmış.

Hemen suyun kenarında üç adım ileri atmış, üç adım geri gelmiş. Bakmış ki önünde yuvarlak, düz, kapak gibi bir taş duruyor. Hemen taşı kaldırmış içinden bir kazan çıkmış. Kazanın içine bakınca gerçekten de bir yular görmüş. Yuları almış:

"Ya Allah, Ya Hızır!" demiş ve yuları suya vurmuş. Sudan kocaman bir fil çıkmış. Mehmet Ali bir kerede yuları filin boynuna geçirmiş ve filin üstüne atlamış. Fil, onu üç defa göğe, üç defa yere vurmuş. Mehmet Ali:

"Fil, ben buraya seninle eğlenmeye gelmedim, beni suyun diğer tarafına at." demiş. Fil, Mehmet Ali'yi suyun diğer tarafına atmış. Mehmet Ali suyun diğer tarafına geçince karşısında aynı kazanı ve taşı görmüş. Yuları tekrar kazanın içine koymuş ve taşı kapatmış.

Mehmet Ali, hiç tanımadığı bu diyarda uzun uzun yürümüş. Nereye gideceğini bilmeden ilerlemiş. Bir bakmış ki kocaman bir ışık her yeri kaplamış. Hemen oraya doğru ilerlemiş. Gösterişli bir saray görmüş. Parlak ışık saraydaki bahçeden geliyormuş. İyice yaklaşınca dünya güzelini görmüş. Önünde kırk, arkasında kırk, sağında ve solunda kırk cariyesi ile o geçiyormuş. Dünya güzeli kendisine doğru yaklaşınca görünmemek için orada bulunan asmanın altına girmiş. Dünya güzeli cariyeleri ile geçip gitmiş. Mehmet Ali saklandığı yerden çıkacakken bahçıvan, onu görüp yakalamış. Bahçıvan, Mehmet Ali'nin bu diyardan olmadığını anlamış. Bahçıvan:

"Burada ne arıyorsun?" diye sormuş. Mehmet Ali, başından geçenleri bir bir anlatmış. Bahçıvan, onun iyi biri olduğuna ikna olmuş ve kendisinin de evi olan saray bahçesindeki kulübede yaşayıp, çalışmasına müsaade etmiş. Mehmet Ali sarayda kalmaya başladıktan sonra bahçedeki güllerin rengi parlamış, yaprakları kocaman olmuş, kokuları artmış. Her gelenin dikkatini çeken bu durum dünya güzelinin de dikkatini çekmiş. Bir gün cariyeleri ile havuza gitmek için bahçeden geçerken güller öyle ilgisini çekmiş ki bahçıvanı çağırıp:

"Havuza giderken mis gibi güller dikkatimi çekti, nasıl böyle güzelleştiler?" diye sormuş. Bahçıvan da cevabı bilmiyormuş. Tüm konuşmayı, Mehmet Ali içeriden dinlemiş. Dünya güzeli ve cariyelerinden sonra o da peşlerinden havuza gitmiş. Dünya güzeli suya gireceği için cariyeleri havuzun çevresinden uzaklaştırmış. Elbiselerini çıkarıp suya girmiş. Mehmet Ali dünya güzelinin elbiselerinin yanına kadar gelmiş ve onları alıp saklanmış. Dünya güzeli havuzdan çıkınca elbiselerini aramış, bulamamış. Hiç kimse onun kıyafetlerini almaya cesaret edemeyeceğinden etrafa bakınırken kendi kendine:

"Kimseler benim kıyafetlerimi alamaz, adını çok duydum sakın Mehmet Ali olmasın gelip kıyafetlerimi alan kişi!" demiş. Tam o anda Mehmet Ali saklandığı yerden kıyafetler ile çıkmış:

"Mehmet Ali, benim!" demiş. Mehmet Ali ve dünya güzeli birbirlerine oracıkta âşık olmuşlar. Hemen sarayda düğünleri yapılmış. Gerdek vakti gelince Mehmet Ali, dünya güzeline yanaşmamış, kırk günü dolacağı için bir an evvel onu götürmek istiyormuş ve dünya güzeline:

“Bir düğün de benim ailemin yanında yapalım, sen o zaman benim eşim olacaksın.” demiş. Zor da olsa dünya güzeli aşkı için ikna olmuş. Mehmet Ali ve dünya güzeli yola çıkmışlar, aynı suyun kenarına gelmişler. Mehmet Ali, aynı taşı kaldırmış içinden yuları almış:

“Ey dünya güzeli birazdan sudan bir fil çıkacak, biz onun üzerine atlayacağız sen beni sıkı sıkı tut, demiş. Mehmet Ali:

“Ya Allah Ya Hızır!” demiş. Yuları suya vurmuş, fil içinden çıkar çıkmaz filin üstüne atlamışlar, fil onları üç defa göğe kaldırmış; üç defa yere indirmiş Mehmet Ali:

“Ey fil, biz buraya senle oynayıp eğlenmeye gelmedik, bizi suyun diğer tarafına geçir.” demiş. Fil onları suyun diğer tarafına geçirmiş. Mehmet Ali yuları tekrar yerine koymuş, iki âşık devin konağına doğru yola çıkmışlar. Uzunca bir yolu aştıktan sonra Mehmet Ali dayanamamış:

“Ey dünya güzeli, ben aslında seni ailemin yanına götürmüyorum. Seni yedi başlı dev istedi, ben de buldum. Onun yanına gidiyoruz.” demiş. Dünya güzeli duyduklarına inanamamış, olduğu yere çökmüş. Dünya güzeli:

“Ah Mehmet Ali ah, sen nasıl bana ihanet edersin, o dev beni nerelerde aradı, bana ulaşmak için neler yaptı. Hiçbir yerde bulamadı, şimdi sen beni elinle ona mı götürüyorsun?” demiş. Ağlamış perişan olmuş. O, böyle olunca Mehmet Ali, en başından yaşadığı her şeyi bir bir anlatmış Mehmet Ali:

“Devin konağına gidince onu oyala ne olursa olsun karısı olma; ben seni verince zaten serbest kalacağım, ne yapar eder seni kurtarırım.” demiş. Dünya güzeli ikna olmuş, ikisi birlikte yedi başlı devin sarayına doğru yola çıkmışlar. Mehmet Ali, dünya güzelini saraya getirince yedi başlı dev çok mutlu olmuş. Mehmet Ali, kendisinden istenileni yaptığı için devin, kendisini özgür bırakacağını düşünüyormuş. Dev de bunu hissetmiş. Dev:

“Hey heyyy Mehmet Ali! Sen ki başka diyarlara bile geçip gidebilmişsin, dünya güzelini bulup bana getirmişsin, senin gibi birini nereden bulurum! Artık benim kölemsin, tüm işlerime bakacaksın, Zindanda uyuyacaksın.” demiş.

Gel zaman git zaman Mehmet Ali devin her işini yapar olmuş. Ava gitmiş, odun toplamış, bir köleden farkı kalmamış. Dünya güzeli ise Mehmet Ali’nin

söylediğini harfiyen yapıyormuş, her akşam bir bahane bulup devi oyalıyormuş. Dünya güzeli, dev evde yokken zindana gidip gizli gizli Mehmet Ali'yi görüyormuş. Aynı evde kalsalar da asla devin isteklerini yerine getirmiyormuş. Devin sabrı günden güne azalmaya başlamış. Dünya güzeli, ne yapacaklarını konuşmak için zindana Mehmet Ali'nin yanına gitmiş, Mehmet Ali:

"Ey dünya güzelim, dev çok güçlü ama her canlının bir tılsımı, yaşam sırrı var. Devin yaşam sırrını, tılsımını öğrenmen lazım ki onu yenebilelim. Bu akşam dev yine yanına sokulunca ne yap, ne et onun sırrını öğren." demiş. Dünya geri dönmüş, devin sırrını öğrenmek için akşam dönemsini beklemiş. Akşam Dev tüm gürültüsü ile eve gelmiş, dünya güzelinin yanına gitmiş tam sarılacakken dünya güzeli:

"Eğer benim eşimsen bana hayat sırrını söyle ki ben de beni gerçekten sevdiğine inanayım." demiş. Dev durmuş, beklemiş:

"Benim sırrım işte bu evdeki süpürgede." demiş. Dünya güzeli hemen koşup süpürgeyi ateşe atmış. Deve hiçbir şey olmamış sonra dev:

"İşte şuradaki kuş, benim sırrım." demiş. Dünya güzeli hemen kuşu öldürmüş; ama deve yine bir şey olmamış. Dev:

"Ağaçta, kapıda, dolapta." demiş. Hepsinde kandırmış dünya güzelini, en sonunda dev:

"Eyy dünya güzeli, benim sırrım öyle bir yerde ki oraya kimse varamaz. Biri olur da varabilirse dönemez. Sırrım; yedi dağın ardında, ulu bir ağacın içindeki küçücük kutuda gizli. O kutunun içindeki üç güvercin var. O üç güvercin ölürse ben de ölürüm. O kutuyu almak için öyle bir balta lazım ki baltanın bir ucu Halep'te bir ucu Şam'da olmalı ve ağaç sadece iki darbe ile devrilmeli, iki darbe ile devrilmezse artık hiç devrilmez. Devrilirken de ağaç öyle korkunç bir ses çıkarır ki çıkardığı sesle yedi dağ iç içe geçer. Yani birbirine yapışır. Sırrı alan kişi dağda sıkışır kalır. Oraya gitse gitse Mehmet Ali gider, e o da zindanda." demiş. Dünya güzeli:

"Ah ah ! Ben nereden bulayım ki Mehmet Ali'yi." demiş ve dev şüphelenmesin diye bir daha sormamış.

Dev konuşup acıkınca tekrar ava çıkmış. O gider gitmez dünya güzeli, zindana Mehmet Ali'nin yanına koşmuş, duyduklarını anlatmış. Dünya Güzeli zindanın kapısını açmış. Mehmet Ali hemen atına atlamış, dev daha dönmeden oradan

uzaklaşmış. Mehmet Ali kendisine bir ucu Halep'te, bir ucu Şam'da balta yaptırmış. Baltasını almış, atını dağlara doğru sürmüş, yedi dağı da geçmiş. En sonunda kocaman bir ağaç görmüş. Mehmet Ali:

"Ya Allah, Ya Hızır!" demiş. Baltayı ağaca bir Halep' ten bir Şam'dan vurmuş daha değer değmez ağaç sallanınca korkunç bir ses çıkmış yedi dağ da yanaşmaya başlamış. Ağaç; balta darbeleriyle yarılmış, içinden kutu fırlamış; Mehmet Ali kutuyu kaptığı gibi atına atlamış, dörtnala sürmüş. Dağlar hızlıca bir araya geliyorlarmış, Mehmet Ali, atını daha hızlı sürmüş ve tam dağların birbirine yapıştığı anda Mehmet Ali ve atı dışarı çıkmışlar; ama atın kuyruğu kapanan yedi dağın arasına sıkışmış. O an, Hızır, ata dil vermiş. At:

"Ey Mehmet Ali, hiç acıma! kes kopar kuyruğumu!" demiş. Mehmet Ali bir darbe ile kuyruğu kesmiş, atına binmiş. Mehmet Ali atına biner binmez kutuyu açmış ve içinde üç güvercin görmüş. Hemen birinin başını koparmış. Dev o anda titremeye başlamış ve içinden:

"Ah Mehmet Ali sırrımı buldu!" demiş. Dev, o haliyle bir an evvel eve gitmek ve dünya güzelini yemek için hızlanmaya başlamış. Mehmet Ali de tüm hızıyla konağa doğru geliyormuş. Mehmet Ali, konağın yakınlarına vardığında uzaktan devi görmüş, dünya güzeline zarar veremesin diye hemen bir güvercinin daha başını koparmış. Dev olduğu yerde dizleri üstüne çökmüş. Mehmet Ali, devin yanına gitmiş. Dünya güzeli de dışarı çıkmış. Dev:

"Mehmet Ali; sen yiğit, merhametli bir adamsın. Beni öldürme, o kuşu dünya güzelinin tarafına doğru uçur gitsin. Beni affet." demiş. Mehmet Ali içinde Allah korkusu olduğu için bir an düşünmüş, son kuşu salmaya karar vermiş. Dünya güzeli fırlayıp Mehmet Ali'yi durdurmuş, dünya güzeli:

"Mehmet Ali sakın bırakma, bu güvercin gider yine iki yavru yapar, üç tane olurlar. Dev yine bizi bulur, yer." demiş. Mehmet Ali, dünya güzeline hak vermiş ve ikisi birlikte devin malı mülkü neyi varsa toplamış, deve yüklemişler. Mehmet Ali, dünya güzelini de alıp babasının memleketine doğru yola çıkmış.

Şehre vardıklarında, çocukların bir akarsuyun önünü tutmaya çalıştığını görmüşler. Mehmet Ali'nin döndüğü haberi, şehre yayılmış. Mehmet Ali devi çocukların oynadığı suyun önüne kadar götürmüş ve üçüncü güvercini de tam orada öldürmüş. Devin bedeni suyun önünü kapatmış ve çocukların istediği gibi göl olmuş.

Herkes Mehmet Ali'yi görünce çok sevinmiş, ailesi o gelinceye kadar çok yas tutmuş. Otuz dokuz kardeş de yaptıklarına çok pişman olmuşlar. Mehmet Ali hepsini affetmiş ve otuz dokuz kardeşini de dünya güzelinin cariyesi olan güzel kızlarla bir araya getirmiş. Kırk kardeş, kırk gün kırk gece düğün yapmış; muratlarına ermişler. Masal kendine gitmiş ben de kendime… (K.K.1)

2. KİRVE MASALI

Fakirlik içinde yaşayan gariban bir genç varmış. Garibanmış ama o fakirlik içinde de olsa çok akıllı bir gençmiş. Bu genç, annesi ile yaşarmış ve annesi çok kızsa da kolay kolay bir işe girip çalışmazmış. Annesi her gün çalışmasını istermiş; o da bugün yarın diyerek ertelermiş. Bir gün annesi:

"Hiçbir iş yapmıyorsun. Bari bu iki altını al da şu iki torba arpayı değirmene götür. Orada öğütsünler sonra geri getir." demiş. Oğlan da mecbur evdeki iki torba arpayı alıp eşeğe yüklemiş, değirmene öğütmeye götürmüş. Değirmene vardığında değirmenci:

"Senin beklemen lazım, şimdi içeride başkasının buğdayı var; onun sırası geçince seninkini de alacağız." demiş. Genç de eşeğin üstünden torbaları alıp indirmiş. Eşeği de alıp dışarıda güneşin altında kalacağı bir yere bağlamış. Eşeğin kafasına da yesin diye semerini bağlamış. Orada beklerken etrafına bakınmış ve yakınlarda bir kahvede oturan üç kirvesini görmüş. Hemen onların yanına gitmiş. Onlarla biraz sohbet ederken birden ağaca bağladığı eşeği dışkısını yapmış. Genç de hemen eline bir ağaç dalı almış, eşeğin dışkısını karıştırıp bir şey arıyormuş gibi yapmış. Sevinçle kendi cebinden çıkardığı iki altını, sanki eşeğin dışkısından çıkarmış gibi yapmış ve Oğlan:

"Hıh işte buradasınız!" diye sevinçle konuşmuş. Üç kirve, bu cümleyi duyunca yerlerinden fırlamışlar heyecanla:

"Duyduklarımız doğru mu? Kirve nasıl oluyor yani?" diye sormuşlar. Oğlan:

"Kirvelerim benim bütün bereketim, geçimim bu eşek sayesinde oluyor." demiş. Kirveler bir ağızdan:

"Yani şimdi bu eşek, altın mı yapıyor?" diye inanamayarak tekrar sormuşlar. Oğlan:

"Yemini, suyunu, yattığı yeri güzel yapınca onu hoş tutunca bana günde iki üç altın veriyor." demiş. Kirveleri:

"Kirvemiz, bak bizim son zamanlarda durumumuz perişan, bu eşeği bize ver. Fazla değil iki üç gün gelip bizde kalsın, bize de altın versin sonra geri verelim." demiş. Oğlan:

" Vallahi ne diyeyim şimdi vermezsem olmaz ama bedavaya da veremem. Siz bana bin lira verin alın gidin. Ama eşeğe çok iyi bakın, yatağını serin, yemeğini

verin, suyunu önüne koyun ayrıca uzunca bir süre kapısını da açmayın ki o da size rahat rahat altın versin.” demiş.

Üç kirve yani üç kardeş, oğlandan ayrıldıktan sonra eşekle beraber biraz yol almışlar. Büyük kardeş, ortanca kardeş ve en küçük kardeş bir anda kavgaya tutuşmuş. Üçü de eşeği kendi evlerine götürmek istemiş. Büyük kardeş:

“ Tamam bu böyle olmayacak, o zaman ortak bir yer tutalım. Birimiz yatağını, diğerimiz yemini, ötekimiz de suyunu alırız birlikte bakarız altınları da bölüşürüz.” demiş. Diğer kardeşleri de kabul etmiş. Genç de işini bitirip eve dönmüş. Cepleri para dolu olduğu için annesi sevinçle karşılamış. Annesinin mutlu olduğunu görünce oğlan da eşeği kirvelere sattığını anlatmış.

Aradan uzun bir zaman geçmiş, eşeği kapalı odada tutan üç kardeş heyecanla eşeğin yanına gitmişler. Kapıyı açıp eşeğe bakmışlar ki her taraf pislik içinde, koku pislik almış başını gitmiş. Odada her pislik var ama altın yokmuş. Üç kardeş, kirveleri olan gence öyle çok sinirlenmişler ki saymışlar sövmüşler, en sonunda da öldürmeye karar vermişler. Silahlanıp kirvelerinin evine doğru yola çıkmışlar.

Oğlan da aradan uzun bir zaman geçtiği için kirvelerinin bugün yarın geleceğini düşünerek iki tavşan satın almış. Birini evde sepetin altına koymuş. Annesine:

“Anne bu tavşan burada kalsın. Ben tarlaya gidiyorum eğer kirveler gelir de beni çağırtırsa sen bu tavşana: ‘Tavşanım bu evin arkasından git; benim oğlumu çağır gel ama dikkat et köpekler seni yakalamasın.’ de, tavşanı sal gönder.” demiş. Tarlaya giderken diğer tavşanı da yanına almış. Genç tarlaya gidip çift sürerken üç kirve, evlerine varmış. Oğlanın nerede olduğunu sormuşlar. Annesi de:

“Oğlan tarlada, dur çağırtayım, bu tavşan bizim tüm işlerimizi hallediyor.” demiş. Oğlunun tembihlediği gibi tavşanı kucağına alan kadın:

“Canım tavşanım, kurban olduğum, hadi git de oğlumu çağır; ama dikkat et de köpekler seni yemesin.” demiş. Tavşanı salmış göndermiş. Kirveler de şaşırarak olanı biteni izlemişler. Tavşanı kapıdan gönderen kadın, ona hangi yöne git dediyse tavşan tam tersi yönden gitmiş. Bunun üzerine kirveler hemen toplanmış:

“Ee tavşan senin dediğin yönden ters yöne gitti gördün mü?” diye sormuşlar. Kadın da “ Evet öyle yaptı ama o benden daha akıllıdır, kesin yolda başına bir şey gelmesin diye o tarafa gitti. Dur yine de bir bakayım.” demiş. Tavşanın ardından o kadında hemen tepeye çıkmış. Oğluna işaretler yapmış eve çağırmış. Aradan biraz

zaman geçince oğlan, kucağında tavşanı severek eve gelmiş. Onu öldürmeye gelen kirveler de şaşırıp başına toplanmış. Kirveler:

"Kirve sen bu tavşandan ne anladın Allah aşkına? " diye sormuşlar. Oğlan:

"Nasıl anlamam! Bu tavşan öyle akıllı ki benim tüm işlerimi o hallediyor. Pazara gidiyor; çarşıda tüm işimi görüyor." demiş. Kirveler:

"Vallahi kirve biz seni öldürmeye geldik eşek hiç altın vermedi; ama şimdi bu tavşanı görünce düşündük ki sen eşek olayına karşılık, bu tavşanı verirsen sorun kalmaz." demişler. Genç:

"Şimdi kirvelerim, siz eşeğin dilinden anlamadınız, bu tavşanın da dilinden anlamazsınız. Gördünüz annem yanınıza gönderdi ona göre karar verin, tavşana bakmak daha zordur." demiş. Kirveler:

"Olsun olsun buna nasıl bakılacağını anlat bize, biz de kullanalım." demişler. Genç:

"İhtiyacınız olduğunda tavşanın boynuna yazın asın, o size gider alır gelir. Hizmetinizi görür ama bu tavşandan da ayrılmam zor olur, yine biraz da olsa para isterim." demiş. Kirveler de kabul etmiş. Parayı verip, tavşanı alıp dönmüşler.

Kirveler, eve vardıklarında tavşanı denemek istemişler. Çarşıdan istedikleri şeyleri yazmışlar ve tavşanın boynuna bağladıkları bir torbanın içine parayla atmışlar. Öpüp, koklayıp kapıdan göndermişler. Yalnız çarşı aşağı taraftaysa tavşan yukarı doğru hızlıca gitmiş. Kardeşlerden biri:

"Ee tavşan ters tarafa gitti, olur mu ya böyle!" diye panikle sormuş. Diğer kardeş: "Kardeşim, o bizden akıllı, bu taraftan gidiyor ki kimseler onu görmesin." demiş. Hepsi sakinleşmişler. İki saat beklemişler tavşan yok. Üç saat beklemişler tavşan yok. Dört saat dolmuş ama tavşan hala gelmemiş. Evin içinde bu durumu konuşmaya başlamışlar. Yine kandırıldıklarını anlamışlar. Karar vermişler bu defa ne olursa olsun kirveyi öldüreceklermiş.

Oğlan ise annesine:

"Anne, bu defa geldiklerinde beni kesin öldürmek isteyecekler. Ben gidip hayvan bağırsağı bulacağım, içine hayvan kanı doldurup onu da senin boynuna dolayacağım. Kirveler geldiğinde sen kürsüleri sakla onlara oturacak yer bırakma. Üçü de yere otursun. Ben gelip sana onları yerde oturttun diye kızacağım. Sinirlenip sanki senin boynunu kesermiş gibi bağırsağı keseceğim. Kanlar fışkırınca sen de ölmüş gibi yapıp kendini yere at sonra ben hemen şu zurnayı alıp senin dibinde

çalacağım sen de yavaşça doğrul, kalk tekrar bir şey olmamış gibi işine gücüne bak.” demiş. Annesi:

“Bak kirveler buna inanmazlar, seni öldürürler.” demiş. Genç:

“Anne onları eşekle, tavşanla kandırdım; bununla da kandırırım.” demiş. Annesi de ikna olmuş, oğlanın tüm dediklerini yapmış. Oğlan bağırsağı annesinin boynuna dolamış, annesi de yazma ile üstünü kapatmış. Üç kirve, çıkmış gelmiş. Kirveler:

“Oğlanı çağır gelsin, bu defa elimizden asla kurtulamaz.” demişler. Oğlunun dediği gibi annesi, evdeki tüm kürsüleri kaldırmış. Kirvelere oturmaları için yeri göstermiş. Üç kirve sinirle yere oturmuş. Kadın da hemen gitmiş oğlunu çağırmış, eve dönmüş. Kısa süre sonra oğlan elinde bıçakla çıkmış gelmiş, kapıdan girer girmez Oğlan:

“ Sen nasıl benim kirvelerimi yerde oturtursun!” diye hiddete bıçağı annesinin boynuna çekmiş, annesi de hırıltılar içinde yere yuvarlanmış. Kirveler hemen fırlamışlar, panikle:

“Yahu Kirve sen nasıl bir insansın, bu kadını niye öldürdün!” diye saydırmaya başlamışlar. Oğlan:

“Yahu siz bilmiyorsunuz bu kadın artık beni canımdan bezdirdi. Öldürmesem konuşup duracaktı.” demiş. Genç hemen içeri geçmiş üç kirvesine de kürsü getirmiş. Kirveler ne olduğunu anlayamamış. Donakalmışlar. Oğlan fırlamış hemen zurnayı kapmış. Annesinin dibine gelmiş başlamış düt dürüt çalmaya. Annesi de o çaldıkça doğrulmuş ayağa kalkmış. Kirvelerin ağzı bir süre açık kalmış. En sonunda üç kardeşten biri:

“Yahu kirve neler oluyor böyle?” diye sormuş. Genç de sakince “ Benle annemin hali böyle, ben onu hep böyle ıslah ediyorum.” demiş. Kirvelerden biri:

“Hakk, Ali, pirler aşkına yemin ederim ki biz buraya seni öldürmeye geldik ama şimdi bu olanları görünce çok şaşırdık. Bizim de bazen eşlerimiz bizi canımızdan bezdiriyor, sen bu zurnayı bize verirsen biz de seni affederiz.” demiş. Oğlan:

“Kirveler siz usul bilmiyorsunuz hep yanlış şeyler yaptığınız için eşekte de tavşanda da her şey kötü oldu, siz bunu da kullanamazsınız.” demiş. Kirveler çok ısrar edince oğlan da kabul etmiş. Zurnayı da onlara satmış.

Üç kardeş sevinçle zurnayı alıp dönerken yolda büyük kardeş:

“Benim karım daha çok yoruyor beni, önce ben bu zurnayı kullanayım.” demiş. Diğer iki kardeşi de önce kendileri kullanmak istemiş. Büyük kardeş de:

“Tamam yahu, madem öyle sırayla yapalım önce ben sonra ortanca sonra en küçük sen kullanırsın.” demiş. Üçü de kabul etmiş. Büyük kardeş zurnayı almış eve gitmiş. İçeri girdikten kısa süre sonra karısına:

“Kalk da bize bir kuzu kes.” demiş. Amacı kadının yapamayacağı bir şey bulmakmış. Kadın da çok şaşırmış:

“Ben hayvan kesemem ki!” demiş. Büyük kardeş bu bahane ile eline aldığı bıçakla saydıra saydıra karısının boynunu kesmiş. Sakinleşinceye kadar beklemiş. İçeri geçmiş zurnayı getirmiş. Çalmış çalmış ama kadın bir türlü kalkmamış. Karısını öldürdüğünü anlamış ve içinden:

“Ben karımı öldürdüm, karışmayayım diğer kardeşlerim de karısını öldürsün.” diye geçirmiş. Büyük kardeş, gece evden çıkmış; ortanca kardeşe gitmiş. Büyük kardeş:

“Kardeşim inanamazsın, karım öyle bir değişteki artık ben ne dersem ikiletmiyor, adını söylediğim an fırlıyor.” demiş. Oradan ayrılmış. Ortanca kardeş de bir hevesle kendi karısından yapması zor şir (yöresel yemek) yemeğini istemiş. Karısı da:

“Bu gece gece sana nasıl şir yapayım!” demiş. Bu bahane ile ortanca kardeş de fırlamış karısının boğazını kesmiş sonra heyecanla zurnayı almış karısının dibinde çalmış ama ne fayda karısı canlanmamış. Öldüğü yerde kalmış. Ortanca kardeş de:

“Aman ben küçüğe söylemeyeyim de o da karısını öldürsün.” demiş. Zurnayı almış büyük abisi gibi överek zurnayı kardeşine vermiş. Küçük kardeş de karısına:

“Kalk bu gece babanlara gidelim.” demiş. Karısı da:

“Babamların evleri çok uzak bu gece gece nasıl gidelim ki!” demiş. Bu bahane ile küçük kardeş de yerinden fırlamış. Karısının boğazını kesmiş. O da karısının dibinde zurnayı çalmış ama ne mümkün karısı ölmüş. Üç kardeş, eşlerini öldürdükten sonra üzüntü ve sinirle yeminler edip kirvelerini öldürmek için yola düşmüşler. Tüm köylüler araya girmek istemişler ama üçü de kimseyi dinlememiş.

Köye varmışlar, oğlan, onların geldiğini uzaktan duyunca koşup uzaklara kaçmış. Üç kardeş de peşine düşmüş. Genç kaçarken kocaman bir otlakta bir sürüye denk gelmiş. sürünün başında da bir çoban varmış. Çoban:

“Kardeş niye kaçıyorsun?” demiş. Oğlan:

“Hiç sorma çoban kardeş, üç kardeşim beni kovalıyor. Onlar beni padişahın kızı ile evlendirmek istiyor ama ben istemiyorum. Eğer sen istiyorsan gel yer değiştirelim, sen evlen.” demiş. Çoban da safça olduğu için hemen kabul etmiş. Bir çırpıda üstlerini değiştirmişler. Oğlan:

“Şimdi sen kaç onlar seni kovalar. Yakaladıklarında döverler. Ses çıkarma.” demiş. Çoban başlamış koşmaya, oğlan da çoban kılığında saklanmış. Üç kirve bu çobanı yakalamış. Döve döve torbaya sokmuş. Alıp götürüp bir suya atmışlar. Çoban oracıkta ölmüş. Oğlan ise tüm sürünün sahibi olmuş. Uzunca bir süre sürünün sütünü, yeni doğan hayvanları satmış, keyfi yerinde yaşamış sonra sürüyle beraber çıkmış köyüne dönmüş. Kirveler onu görünce ağızları açık kalmış. Kirveler:

“E biz seni kendi elimizle götürüp suya attık. Sen ölmüştün, nasıl geri geldin?” diye sormuşlar. Oğlan:

“Allah sizi bildiği gibi yapsın, siz beni suyun dar bir yerine attınız daha geni, daha derin bir yere atsaydınız bu malımdan misli misli fazla servetim olurdu.” demiş. Kirveler:

“Ne yani sen bu malı mülkü suyun altından mı getirdin? Öyleyse seni bu defa öldürürüz, bizi de oraya götüreceksin, göstereceksin.” demişler. Oğlan:

“Bakın kirvelerim, siz beceremiyorsunuz; kabahati bana atıyorsunuz. Beni kendi ellerinizle attınız o suya, ben de bu malı mülkü buldum. Siz bulamazsın.” demiş. Kirveler ısrar edince oğlan da kırmamış.

Üç kirveyi ayrı ayrı torbaya koymuş. O anda köyün birinden gariban bir kadın:

“Ben de oğlum getirdim, o da suya girsin de bize mal mülk getirsin.” demiş. Oğlan:

“Yok, teyze ben sana mal veririm. Senin oğlun girmesin, aşağıdakiler anca üç kirveme yeter.” demiş. Engel olmuş. Üç kirvesini ayrı ayrı çuvalın içinde suya atmış tüm ahali de başlarına toplanmış. Çuvallar batmaya başlamış. İçinden bağırma boğulma gürültüleri gelmiş. Ahali:

“Bu sesler ne?” diye sormuş. Oğlan da: “Hıh işte hayvanların sesleri gelmeye başladı. Hayvanların sesi bu!” demiş. Aradan günler geçmiş. Kirveler dönmemiş. Oğlan malk mülk zengini olmuş. Annesi:

“Benim oğulcuğum çalışmıyorsun diye kızıyordum ama bunca mülkün sahibi oldun.” demiş. Masal da böylece yerine varmış, bitmiş…(K.K.1)

3. PAYSIZ MEHMET

Varlıklı, meşhur bir paşa varmış. Öyle hatırlı biriymiş ki ne iş olsa ondan sorulur, tüm meclislerde söz sahibi olurmuş. Bu paşa, eşi ile yılda sadece bir kez birlikte olurmuş. Birlikte olacakları geceyi de her yıl bir kere gökyüzünde beliren yıldıza göre seçermiş. Bu yıldızı haber versin diye vezirini görevlendirmiş. Bir gün yine gökyüzünde o yıldız belirmiş, veziri de her yıl olduğu gibi tekrar paşaya haber vermiş. Paşa eşi ile birlikte olmuş. O birliktelikten Mehmet isminde bir oğlu olmuş. Ertesi yıl, aynı yıldız aynı yerde tekrar belirince vezir hemen paşaya haber vermiş. Paşa tekrar eşi ile birlikte olmuş. Bu birliktelikten de bir oğlu olmuş. Onun da adını Mehmet koymuş. Bir sonraki yıl vezir, aynı yıldızı gökte görmüş görmesine ama paşaya söylemek yerine kendisi paşanın eşi ile birlikte olmuş. Yıldan yıla paşayı gören kadın karanlıkta kimin geldiğini anlamamış, kocası sanmış. Vezir, paşanın eşi ile birlikte olduktan sonra hiçbir şey söylemeden odadan ayrılmış, paşa da şüphelenmesin diye o gece bitemeden paşaya, yıldızın gökte olduğunu haber vermiş. Paşa, hazırlanmış. Eşinin odasına gitmiş, kapıyı çalıp içeri girmiş. Eşi:

"Paşam siz yılda bir kere gelirdiniz, bu yıl niye iki defa geldiniz?" diye sormuş. Paşa da hemen bir terslik olduğunu anlamış. Eşine de hiçbir şey çaktırmamak için:

"Ah, karanlık ya, ben kapıları karıştırdım." demiş ve çıkmış. Paşa bu olayda vezirinden şüphelenmiş. Hiç kimseyle bu konuyu konuşmamış. Paşanın eşi tekrar hamile kalmış. Bir erkek çocuk doğurmuş ve paşa, onun da adını Mehmet koymuş.

Paşanın bu şekilde üç oğlu olmuş ve üçünün de adı Mehmet'miş. Bu üç oğlan büyümüş ve büyürken de paşanın yanında iyi bir şekilde eğitim görmüşler. Gel zaman git zaman paşa hastalanmış, ölüm döşeğindeyken vasiyetini söylemek üzere üç oğlunu da yanına çağırtmış bir müddet sohbet ettikten sonra Paşa:

"Üçünüzün de adı Mehmet, üçünüzden biri benim mirasımdan paysız yani ona mirasımdan pay verilmemesi gerekir." demiş. Aslında paşa kim olduğunu biliyormuş ama söylememiş ve oracıkta ölmüş. Paşa ölünce üç Mehmet de diğerlerini paysız olmakla suçlamış ve aralarında büyük kavga çıkmış. Birbirlerini suçlayarak bir karara varamayınca araştırmışlar, etrafta meşhur bir paşanın böyle işleri çözdüğünü öğrenmişler. Üç kardeş hemen atlarını alıp yola çıkmış. Yola çıktıktan bir süre sonra kendilerinden önce aynı istikametten geçmiş bir yolcunun bıraktığı izler hakkında konuşmaya başlamışlar. En büyük kardeş:

“Bizden önce bu yoldan bir deve geçmiş, bir gözü kör ve dişlerinden biri de kırıkmış.” demiş. Ortanca kardeş:

“Bu devenin yükünün bir tarafı bal diğer tarafı da yağ imiş.” demiş. Küçük kardeş:

“Bu devenin arkasından da bir kadın yürüyormuş ama kadın da yüklüymüş.” demiş. Kardeşler yollarına devam etmişler, karşılarına bir adam çıkmış. Adam, bu üç genci görünce hemen atılmış:

“Siz bu yoldan gelirken deve ve bir kadın gördünüz mü?” diye sormuş. Büyük kardeş:

“Senin devenin bir gözü kör; ağzında da bir dişi kırık mı? “ diye sormuş. Adam heyecanla:

“Evet!” demiş. Ortanca kardeş:

“Devenin bir tarafında yağ, diğer tarafında bal mı vardı?” demiş. Adam yine: “evet!” demiş.

En küçük kardeş:

“Senin karın devenin arkasından yürüyordu ve hamile miydi?” diye sorunca adam da tekrar:

“Evet! Evet!” demiş. Adam merakla bakarken üç kardeş, tahmin ettiklerini söyleseler de adam hiçbir şekilde ikna olmamış. Adam:

“Eşimin ve devemin başına ne geldiyse kesin siz sebep oldunuz. Her şeyi biliyorsunuz, siz onlara bir şey yaptınız.” demiş. Üç kardeş:

“Allah aşkına, Ali aşkına biz ilim sahibi tercüman gibi kimseleriz.” diyerek diller dökmüşler ama ne fayda adam ikna olmamış, bu üç kardeşten şikâyetçi olmuş. O bölgenin beyinin karşısına çıkmışlar. Adam:

”Ben bunlardan şikayetçiyim! Eşimi ve devemi öldürdüler!” demiş. Bey:

“E nereden biliyorsun bu kişilerin senin eşini ve deveni öldürdüğünü?” diye sormuş. Adam:

“Benim devimin bir gözü kör, bir dişi kırık; Bir tarafında yağ, diğer tarafından bal yüklü ve eşim de devenin arkasında yürüyordu hem de dokuz aylık hamileydi. Bu adamlarda tüm bunları biliyordu. Onlar ne olduğunu biliyor!” demiş. Bey kardeşlere dönmüş:

“E anlatın bakalım, siz nereden biliyorsunuz tüm bunları?” diye sormuş.

Bey’in soruduğu soruya büyük kardeş:

“Bey’im doğru söylüyor biz bunları söyledik. Gerçekten de devenin bir dişi kırık, bir gözü de kör dedim çünkü deve hep sol taraftaki otlardan yemiş ve art arda koparılmış ot parçalarında hep ortadaki ot duruyordu. Bu sebeple sağ gözünün kör, bir dişinin de kırık olduğunu anladım.” demiş. Bey ikna olmuş:

“Peki sen beraat ettin.” demiş. Ortanca kardeşe dönmüşler. Ortanca kardeş:

“Beyim deve çökmüştü bal tarafından arılar uçuyordu; yağ tarafından da karınca gidiyordu. Ben de yağ ve balı öyle bildim.” demiş. Bey, ona da inanmış. Küçük kardeş:

“Bey’im deve çöktüğünde kadın da yorgunmuş oturmuş. Kalkarken her iki elinden destek alarak kalkmış, izleri gördüm. Öyle anladım.” demiş. Hakim bu üç kardeşin masumiyetine inanmış hatta onların bilgili insanlar olduğunu da anlamış. Adamı eşini ve devesini başka yerde aramak için göndermiş.

Üç kardeş bu olaydan sonra tekrar yola koyulmuşlar. Bir hayli yol almışlar cemaati toplasın, paysız kardeşi söylesin diye aradıkları o meşhur paşayı bulmuşlar. Kendilerini tanıtmışlar. Büyük kardeş:

“Babamız ölüm döşeğindeyken bize, birimizin paysız olduğunu söyledi. Ama hangimizin paysız olduğunu söylemeden öldü. Biz şimdi sizden, hangimizin paysız olduğunu bulup söylemenizi istiyoruz.” demiş. Adam:

“Sizin babanız ve siz, bilge insanlarsınız eğer siz bulamıyorsanız ben nasıl bulayım!” demiş. Üç kardeş ısrarcı olunca adam da kabul etmiş ve misafirleri için koç getirtip kesmiş. Yemekler, ekmekler gelmiş. Adam:

“Siz yemeğe başlayın ben hemen geri geleceğim.” demiş ve kapının ardından bu üç kardeşin kendisi hakkında ne konuştuklarını dinlemeye başlamış. Büyük kardeş:

“Eyvah bu ağa çok esaslı mert biri, sağ olsun bize et pişirdi ama etten köpek kokusu geliyor.” demiş. Ortanca kardeş:

“Evet abi, iyi bir insan gerçekten ama yediğimiz ekmekten de kan kokusu geliyor.” demiş. Küçük kardeş:

“Bu övdüğünüz adam neymiş ki! Piç bence bu adam! Hiç de övmeyin.” demiş. Adam kapıda her şeyi dinlemiş. Hemen atına atlamış, kestiği koçun geldiği köye gitmiş. Koçu gönderene silahını çekmiş:

“Doğru söylersen seni öldürmem, o yolladığın koç, nasıl bir koçtu? Doğruyu söyle!” demiş. Koçu yollayan adam:

“Beyim, paşam, koç dünyaya geldiğinde şaşırdı, annesinin memesine gideceğine köpeğin memesine gitti biraz emdi.” demiş. Adam oradan çıkmış. Tarlaları ekip biçen adamı bulmuş. Ekmeğin kaynağını öğrenmek için marabayı çağırmış:

“Söyle bakalım bu buğdayı nereye ektin?” diye sormuş. Adam:

”Ağam sizin babanın ölmeden evvel mezarlıkları sökmüştü arsa olsun diye bu sene ben o arsayı ektim, biçtim.” demiş. Adam köpek ve kan kokusunun nereden geldiğini anlamış. Hemen annesinin yanına gitmiş. Adam:

“Anne bana gerçeği söyle evime bilgili insanlar geldi, benim babam kim? Sana hiçbir şey yapmayacağım sadece gerçeği söyle.” demiş. Annesi:

“Yıllar evvel senin baban savaştayken vezir beni zorla yakaladı. Sen ondan oldun.” demiş. Adam tüm bilgileri alıp dönmüş. Üç kardeş:

“Ağam, paşam sen neredesin, biz yemeği yedik, dinlendik sen yoksun. Bizim cemaatimizi yap da biz geri dönelim.” demişler. Adam acele etmeyin dese de üç kardeş de ikna olmayınca adam:

“Tamam, o zaman ben size bir mesele anlatayım, siz sorduğum sorulara cevap verin.” demiş. Adam başlamış anlatmaya:

“Bir gün bir paşa varmış, bu ağanın da bir kızı varmış, bu kız çok cesur bir kızmış, babasının tüm işini gücünü de o yaparmış. Bir gün bu kızı istemeye gelmişler. Üç gün sonra düğününü yapacaklarmış. Kızın babasının sürüsü dağdaymış ve sürü kokmasın diye kız her sene o vakitlerde tuzlarmış. Bu sene de evlenmeden evvel, babasına iş kalmasın diye dağdaki sürüyü tuzlamaya gitmiş. Bütün gün hayvanlara tuz vermiş. Çalışırken gece çok geç bir saate kalınca köye dönememiş. Çoban: ‘Bu gece gitme, burada kal sabah olunca yine gidersin.’ demiş. Tüm gece çoban ve kız birlikte kalmışlar. Gece çoban, kıza âşık olmuş. Çoban: ‘Seni geri göndermem, bu dağ başında iki kişiyiz, gitmeyeceksin. Benim olacaksın.’ demiş. Kız: ‘Benim iki gün sonra düğünüm var. Eşim mutlaka beni bulur, sen şimdi bana dokunma ben alnım akıyla gideyim. Düğünden sonra ben kendi rızamla dönerim, sana gelirim.’ demiş. Kız anlata anlata çobanı ikna etmiş. Çoban ona el sürmemiş. Kız sabah geri köye dönmüş, kırk gün kırk gece düğünü olmuş. Kız, eşinin evine gitmiş. Düğün gecesi, kocası birlikte olmak isteyince kız, çobana verdiği sözü anlatmış: ‘Ben buraya anlım ak geldim; ama çobana da söz verdim. İnanmıyorsan sen de gel beraber gidelim. Eğer çoban beni isterse söz verdim, kalırım; yok istemezse de seninim.” demiş. Kocası ikna olmuş, beraber dağa çobana gitmişler.

Çoban kızı gördüğüne şaşırmış: ‘Hanımım, hatunum, sen bu gelinliğinle niye geldin?’ demiş. Kız: ‘Ben, o gece sana söz verdim. Bak geldim.’ demiş. Çoban: ‘Oy sen benim anam, bacım ol; ben o gece şeytana uydum. Beni affet.’ demiş. Kız: ‘Ben buraya sadece sana sözümü tutuğumu göstermeye geldim.’ demiş. Cemaati yapan adam masalı burada kesmiş. Adam, en büyük kardeşe dönmüş:

“Sen çobanın yerinde olsan ne yapardın?” demiş. En büyük Mehmet:

“Kıza helal olsun, verdiği sözü tuttu. Başka birisi olsa korkar kocasına söylemezdi ama kız gerçekten iyi bir insanmış.” demiş. Adam:

“Sen öz evlatsın.” demiş ve ortanca Mehmet’e dönmüş: “

Sen ne yapardın peki?” demiş. Ortanca Mehmet:

“Bence asıl yürekli olan damatmış, başkası olsaydı sözü dinlemez öldürürdü. Çobana da helal olsun, büyüklük göstermiş.” demiş. Adam:

“Sen de has evlatsın.” demiş. Adam en küçük Mehmet’e dönmüş:

“Sen olsan ne yapardın?” demiş. En küçük Mehmet:

“Hay akılsız çoban, ben onun yerinde olsaydım ilk geceden istediğimi alırdım. Kızı hiç yollamazdım.” demiş. Adam, en küçük Mehmet’e dönmüş:

“Mehmet’im sen de piçsin, ben de piçim. Payı olmayan Mehmet de sensin.” demiş. Masal da burada bitmiş.. (K.K.1)

4. MUSAHİP MASALI

İki musahip varmış. Bu iki musahipten birisi gariban, iyi niyetli; diğeri fena, uyanık biriymiş. İkisi birlikte karar vermişler ve çalışmak için İstanbul'a gitmişler. İstanbul'da artık ne kadar vakit geçirmişlerse iki üç sene çalışmışlar. Bu süre boyunca pek de birbirlerinden haberleri olmamış. İyi niyetli, temiz olan musahip çalıştığı süre boyunca kazandığın biriktirmiş diğer uyanık olan ise onca sene çalışmasına rağmen sadece bir tüfek alacak kadar birikim yapmış. İyi niyetli musahip hali vakti iyi olunca karar verip evlenmek için memleketinin yolunu tutmuş. Tesadüf bu ya kötü niyetli musahip de aynı zamanda dönmeye karar vermiş. Dönüş yolunda -şans bu ya- memlekete yakın bir yerde, iki musahip karşılaşmışlar. İkisi de hal hatır sorup konuştuktan sonra uyanık musahip:

"Yahu musahip, o kadar zaman İstanbul'da birbirimizden hiç haberimiz olmamış. Ben pek bir şey elimde tutamadım. Ala ala bir bu silahı aldım. Başka da bir şeyim yok." demiş. Temiz kalpli olduğu için iyi niyetli musahip:

"Yahu musahip ben de yıllarca çalıştım, biraz da arttırdım iki yüz altın biriktirdim. Onunla dönüyorum." demiş. Kötü niyetli musahip bunu duyar duymaz hemen silahını çekmiş. Kötü musahip:

"O altınları bana vermezsen burada seni öldürürüm. Kimse senin gelip gelmediğini bile bilmiyor, şuracığa da gömerim." demiş. İyi niyetli musahip diller dökmüş; ama ne fayda mecbur kalmış tüm altınları vermiş. Köyüne böyle eli boş gidemeyeceği için gerisin geri İstanbul yoluna dönmüş. Kötü niyetli musahip sevinçle köye varmış.

Yanında iki yüz altın bir de silahla gidince herkes onun etrafını sarmış. O da övündükçe övünmüş. İyi niyetli musahip de dönüş yolunda ağlamış, hayıflanmış. Epey yol yürüdükten sonra dere kenarında bacasında dumanı tüten bir ev görmüş. Öyle yorulmuş ki oraya doğru yürümüş. Yakınlaştıkça oranın bir değirmen olduğunu anlamış. Kapıyı çalmış, değirmenci onu içeri almış. Ekmek vermiş. Ağladığını görünce değirmenci neler olduğunu sormuş; iyi niyetli musahip de her şeyi bir anlatıp hiç parasının olmadığını da söylemiş. Değirmenci:

"Ciğerim burası yazı yaban, vahşi hayvanların olduğu yerdir. Akşam olunca kimsecikler kalmaz buralarda. Benim de bir evim yok başkasında kalıyorum. Seni oraya götüremem ama eğer istersen burada kalabilirsin." demiş. İyi niyetli musahip çok sevinmiş. Seve seve kabul etmiş. Değirmenci gittikten sonra çuvalların üstüne

doğru çıkmış, sıcak tutacak bir yer bulmuş, üstüne de başka bir çuval almış ve öylece çuvalların üstünde uykuya dalmış. Sabaha karşı bazı sesler gelmiş kulağına, değirmenin kapısı açılmış. Kapıdan içeri kocaman bir ayı girmiş. İyi niyetli musahip korkudan donmuş kalmış, kısa bir süre sonra kapı tekrar açılmış bir kurt gelmiş, onun hemen arkasından da bir tilki girmiş içeri.

İyi niyetli musahip onun sesini duyacaklar diye hiç kıpırdamadan duruyormuş. Ayı, kurt ve tilki bir süre hiç konuşmadan durmuşlar. Tilki fenadır ya:

"Ayı ve kurt, bir bakın hele! Hadi benim sıkıntım var, derdim var da konuşmuyorum. Siz niye küstünüz de konuşmuyorsunuz?" diye sormuş. Ayı:

" Niye, senin ne sıkıntın varmış ki?" diye meraklı sormuş. Tilki:

"Ah keşke ben insan olsaydım, karşıdaki kayalığın içinde bir küp altın buldum. Canım sıkılınca oynuyorum ama ne fayda, tekrar üstünü kapatıp, geliyorum." demiş. Ayı:

"Senin dediğinde bir şey mi, ben bir dağda öyle bir bal buldum ki tüm ülkeyi doyuracak kadar bal… Sinirlenince gidip arıları alt üst edip yiyorum ama geri kalanlar öyle güneşte eriyip gidiyor. Keşke kullanabilseydim." demiş. Kurt:

"Sizinki de bir şey mi. Şu karşı ki dağda bir çoban ölmüş; sürüsü başıboş duruyor her defasında gidiyorum, birkaç tane boğuyorum ama keşke insan olsaydım da o sürü benim olsaydı." demiş. İyi niyetli musahip tüm bu konuşmaları dinlemiş. Sabah olunca üç hayvan da değirmenden ayrılmış. En az kuvvetlisi tilki olduğu için musahip önce onu takip etmiş. Tilki gerçekten de anlattığı gibi altınların yanına koşmuş ve onlarla oynarken musahip bir taş atıp sesler çıkarınca korkuyla oradan kaçmış. İyi niyetli musahip altınları almış. Hemen kurdun dediği yere koşmuş. Sürüyü görmüş. Gerçekten de başıboş kocaman bir sürü duruyormuş. Hemen atılmış sürüyü toplamış, ağıl gibi bir yer çevirip içine katmış. Durmadan yoluna devam etmiş ve hemen ayının dediği yere gitmiş. Oraya varınca gördüklerine inanamamış. Tonlarca bal, oluk oluk akıyormuş. Geri dönüp altınların bi kısmıyla kocaman kaplar almış ve adamlar da tutmuş. Beraber tüm balı da götürmüşler.

İyi niyetli musahip altınları, sürüyü balları ve yardımcılarını yanına alıp yola koyulmuş. Memleketine varacakken kötü niyetli musahip yolunu kesmiş ve tekrar ona silah doğrultmuş. Kötü Musahip:

"Sen bu kadar kısa sürede bu serveti nerede buldun? Söyle! Seni vururum." demiş. İyi Musahip: " Ben çalıştım didindim. Bak ben artık zenginim adamlarıma talimat veririm, seni öldürürler. Benimle uğraşmayı bırak." demiş. Kötü niyetli

musahip yol vermeyince, iyi niyetli musahibin adamları, onu dövmüşler, uzaklaştırmışlar. İyi niyetli musahip sevinçle evine gitmiş. Kötü musahip de kimselere görünmeden gizlice onu takip etmiş. İçeridekileri dinlemeye başlamış. İyi niyetli musahip, annesine ve babasına başından geçenleri, kötü musahibin yaptıklarını, değirmende yaşayıp sonrasında bulduklarını bir bir anlatmış. Anne ve babası:

"Nasıl yani sana bu serveti hayvanlar mı kazandırdı?" diye sorunca iyi musahip:

"Aynen söylediğim gibi bu altın, tikinin; sürü, kurdun; bal da ayınındı." demiş. İçerideki bu konuşmaları dışarıdan dinleyen kötü musahip hemen yola çıkmış- kusurlu insanla baş etmek zordur- akşam olmadan değirmene varmış. İçeri girmiş daha içeridekiler ne olduğunu anlamdan değirmenciye bir tekme atmış, dövmüş. Değirmenci:

"Allahtan dilerim ki sen de kendin gibi kötü bir belaya düşesin." demiş. Kötü musahip:

"Yakınlarda genç bir adam, bu değirmeninde zengin oldu. Ben de zengin olmazsam seni öldürürüm. Ben de burada kalacağım." demiş. Yine de iyi niyetli değirmenci:

"Bak kardeş burası yazı yaban, gece yırtıcılar iner buraya, seni yerler. Gel etme beraber gidelim, kusur oldun kaldın." demiş. Değirmenci ne demişse kötü musahip ikna olmamış ve değirmenciyi göndermiş. Kötü musahip, buğdayların olduğu çukuru boşaltmış; tüfeği ile içine girmiş üstüne de torba çekmiş bir süre öylece beklemiş. İyi niyetli musahibin kaldığı günden sonra ayının da kurdun da tikinin de ayakları bu değirmenden kesilmiş. Gelmez olmuşlar. Kader bu ya, o gece sabaha karşı üç hayvan da yine değirmene gelmiş. Bir bir içeri girmişler; yine uzunca bir süre kimse konuşmamış. Bunun üzerine tilki durur mu, söze girmiş. Tilki:

"Siz yine niye küstünüz? Sanki benim gibi altınlarınız mı gitti? Ben, o gecenin sabahında buradan altınlara giderken biri beni takip etti, tüm altınları aldı." demiş. Kurt:

"Sorma sorma! benim koyunlarım da gitti." demiş. Ayı:

"Benim de balım gitti, açken yiyip doyuyordum. Şimdi yok. Demek ki aynı anda hepsi gittiğine göre burada mutlaka bizi dinleyen biri vardı. Kalkın da bu değirmeni bir arayalım." demiş. Üç hayvan, dağılmışlar değirmenin her yerini aramışlar ama bir şey bulamamışlar. Ayı:

“Her tarafa baktınız mı?” diye sorunca diğer ikisi:

“ Vallahi baktık, sadece şu çukurun içi kaldı.” demiş. Ayı da “ E hadi bakın o zaman.” demiş. Tilki bir bakmış ve hemen orada saklanan kötü musahibi görmüş. Tilki:

“Ayı kardeş burada yeşil gözlü biri var.” demiş. Ayı:

“Hemen çek kulağından getir.” demiş. Tilki asıldığı gibi kötü musahibi çekmiş. Kötü musahip de tilki onu tutunca yanındaki tüfekle tilkinin kafasına vurmuş. Tilki inleyerek kaçmış. Tilki içeridekini çekemeyince Ayı:

“Kurt bir de sen dene bakalım, bu av bu kadar mı büyük?” demiş. Kurt da kulağından tutup çekmek istemiş ama kötü musahip aynı şekilde kafasına vurunca o da kaçmış. Ayı, kurdun da öyle olduğunu görünce sinirlenmiş yerinden fırlamış, çukurun etrafını, çukuru, ne var ne yoksa alt üst etmiş. Kötü musahibi yere çalmış, pestilini çıkarmış. Musahip orada ölmüş. Ayı:

“Gelin, ben akşam yemeğimizi hazırladım. Siz de yiyin.” demiş. Kurt:

“Öyle tek başına en büyük parçayı yeme, ikiye bölelim.” demiş. Ayı:

“Madem öyle yiğittin, sen avı çıkarsaydın çukurdan.” demiş. Bir hamle de saldırmış, kurdun boynunu koparmış. Tilki korkmuş. Biraz yedikten sonra ayı:

“ Tilki gel biraz da sen ye.” demiş. Uyanık tilki:

“Oyy olur mu öyle şey, şimdi senle yersem yüzüm kara olur. Benim midem küçücük, sen ye doy. Ben kemiklerle de doyarım.” demiş. Bu söz ayının çok hoşuna gitmiş hemen bir parça koparıp ona fırlatmış. Kötü musahip ölmüş, iyi musahip variyet sahibi olmuş. Masal da muradına ermiş. (K.K.1)

5. PAŞA VE DAMAT

Bir paşa varmış hem zengin hem de güçlüymüş. Bir gün paşanın bir kızı olmuş ve istemiş ki kızı, kendisi gibi varlıklı birisiyle evlensin. Tüm falcılarını toplamış ve kızının kısmetinin kim olduğunu öğrenmek istemiş. Falcılar hemen kızla aynı gün ve saatte doğan bebeği bulmaya çalışmış. Her bir falcı fikrini söylemiş ama bir tane falcı hiç konuşmamış. Paşa:

"Sen ne den fikrini söylemiyorsun?" diye sormuş. Falcı:

" Paşam, ben söylersem senin benim başımı vurdurursun." demiş. Paşa:

"Söylemezsen de vurdururum. Bu yüzden ancak doğruyu söylersen kurtulursun." demiş. Falcı:

"Kusuruma bakma, filanca köyde gariban bir çocuk, senin kızınla aynı anda doğmuş ve kaderleri birlikte yazılmış." demiş. Paşa:

"Ben koskocaman paşayım, öyle şey mi olur. Ben o kaderi bozarım. Hemen o köye gidilip çocuk bulunacak ve öldürülecek. Ben nasıl kızımı bir ona veririm." demiş ve hemen iki tane çok güvendiği hafiyesini göndermiş. İki hafiye yola düşmüşler, köyü ve çocuğu bulmuşlar. Evin kapısını çalıp içeri girmişler ve çocuğu görmüşler. Hafiye:

"Bu oğlan senin mi? " diye sormuş. Baba:

"Evet, beni oğlum." demiş. Hafiye:

"Paşamızın oğlu olmuyor, bizden, köylülerden birinin oğlu varsa almamızı istedi. Karşılığında da mal mülk, ne isterseniz size verecekmiş. Hem siz de daha gençsiniz zaten başka çocuklarınız da olacaktır. En azından yoksulluktan kurtulursunuz." demiş. Oğlanın babası çok garibanmış, kendisi ikna olmuş ama karısını da ikan etmek istemiş. Karısını başka odaya götürmüş ve adam:

" Hanım bak görüyorsun biz çok garibanız, fakiriz. Adam doğru söylüyor bizim yine çocuklarımız olur. Oğlanı verirsek paşa bizi servete boğar, kurtuluruz." demiş. Oğlanın annesi de ikna olmuş. İki hafiye oğlanı da alıp köyden ayrılmışlar. Kısa bir süre sonra bir dağın başına varmışlar ve hafiyelerden biri cebinden hançer çıkarıp çocuğun göğsüne saplamış, bir taşın altına koyup yollarına devam etmişler. Paşanın yanına vardıklarında paşa:

"Ne oldu, ne yaptınız?" diye sormuş. Hafiyeler: "Göğsüne hançer saplayıp dağ başında bir taşın altına attık. Şimdi çoktan ölmüştür." demişler. Aradan bir süre geçmiş. Paşanın kızı da biraz büyümüş. Paşa bir türlü oğlanın ölüp ölmediğine ikna

olamıyormuş ve iki hafiyesini çağırmış. Paşa: “ Siz bu çocuğu göğsünden vurup orada bıraktınız ama belki bu çocuk ölmedi. Tez çıkıp araştırın, emin olun.” demiş. Hafiyelerin çocuğu hançerleyip taşın altına bıraktıkları yere, bir çoban köyün koyunlarını otlatmaya getiriyormuş. Çobanın otlattığı koyunlardan birinin sahibi bir gün çobanı çağırmış. Koyun sahibi:

“Sen benim bir koyunumun sütünü alıp satıyorsun, kaç gündür koyundan süt alamıyorum.” demiş. Çoban hiçbir şey yapmadığını anlatmış ama bir türlü ikna edememiş. Ertesi gün çoban, yine sürüyü alıp götürürken bu defa o süt vermeyen koyunu takip etmiş. Koyunun bir taşın üstüne gittiğini, oradan memelerini sallandırıp taşın altında duran bir bebeği emzirdiğini görmüş. Bebeğin hançer yarası kendiliğinden iyileşmiş ve hançer düşmüş. Yara da kalmamış. Çoban hemen bebeği almış ve kendi evine götürmüş. Paşanın hafiyeleri de dağ başına gelmişler ama oğlanı bulamamışlar. Çoban, bebeği kendi evladı gibi büyütmüş ve oğlan kocaman bir delikanlı olmuş. Paşanın adamları da yıllarca bu bebeğe ne olduğunu öğrenmek için köy köy gezmişler ve en sonunda çobanı tanıyan bir köylü: “ Yahu şurada bir çoban var, kendi çocuğu yoktu. Bir gün dağdan bir bebek getirdi, evladı gibi de büyüttü.” demiş. Hafiyeler bunu duyar duymaz bu durumu anlamışlar. Ne yapacaklarını düşünüp çobanın evine gitmişler. Hafiyeler:

“ Hey çoban, bu delikanlı senin oğlun mu?” demişler. Çoban: “Benim oğlum değil, Hakk tarafından yıllar evvel dağda buldum. Evladım oldu, büyüttüm.” demiş. Hafiyeler:

“Sana bir işimiz düştü. Biz paşanın adamlarıyız. Paşa da yakınlarda ve paşanın vezire ileteceği gizli bir haber var. Bu senin oğlan, haberi bizim yerimize iletsin. Karşılığından ne istiyorsa veririz. Oğlan direk götürüp haberi vezire verecek.” demişler. Çoban:

“Ne olacak, götürür tabii. O, kocaman bir delikanlı oldu.” demiş. Hafiyeler ve oğlan yakınlardaki paşaya gitmişler. Paşaya gizli haberi mühürletmişler. Oğlan da atına atlamış, yola çıkmış. Oğlan, uzun bir yolculuktan sonra saraya varmış. Bekçiler sarayın kapısında oğlanı, niye geldiğini sormak için durdurmuşlar. Oğlan:

“ Vezire gizli bir haber getirdim.” demiş. Kader bu ya, o sırada paşanın kızı, bu olanları pencereden izlemiş ve oğlana o anda âşık olmuş. Kız bekçilere ne olduğunu sormuş ve kız:

“ Gönderin buraya gelsin.” demiş. Kız, oğlanın getirdiği mektubu almış. Mektupta “ Bu mektubu getirenin sabah gelirse sabah boynunu vurun, akşam gelirse

akşam boynunu vurun.” yazıyormuş. Kız delikanlıya âşık olduğu için çok üzülmüş. Hemen bu mektubu yok etmiş. Tıpkı babasının el yazısıyla yeni bir mektup yazmış. O mektupta “ Bu oğlan benim sarayıma sabah gelirse sabah kızımı verip düğünü başlatın, akşam gelirse akşam verip düğünü başlatın.” yazıyormuş. Kız bu mektuba da babasının mührünü basmış sonra mektubu oğlana vermiş. Oğlan da mektubu alıp vezire götürmüş. Sarayda paşanın emri olduğu için hemen düğün hazırlıkları başlamış. Akşam olmuş, paşa da saraya varmak üzereymiş. Sarayın tüm ışıklarının yandığını, yüksek seslerin geldiğini duymuş. Saraya varır varmaz vezir paşayı karşılamış, Paşa:

“Burada ne oluyor?” diye sormuş. Vezir:

“Paşam, dediğiniz gibi yolladığınız oğlanla kızınızın düğününü başlattık.” demiş. Paşa:

“Ne emri?” demiş. Vezir hemen mektubu vermiş. Paşa uzun uzun bakmış, yazı kendi yazısı, mühür kendi mührüymüş. Paşa:

“İşte bak, bozulmayınca bozulmazmış, ben kimim ki kaderi bozacağım.” demiş ve düğünün yapılmasına karışmamış. Kırk gün kırk gece düğün olmuş. Gariban oğlan, paşaya damat olmuş. Masal da burada bitmiş.. (**K.K.2)**

6. SABIR TAŞI MASALI

Eski zamanlarda bir padişah ve padişahın çok sevdiği bir kızı varmış. Bu kız her gün camın önünde oturup nakış işliyormuş. Bir gün padişahın kızı yine nakış işlemek için camın kenarına oturmuş ve camın kenarına bir kuş gelip konmuş. Kuş:

" Ey padişahın kızı, her gün nakış işliyorsun ama ne kadar işlersen işle en sonunda bir cenaze bekleyeceksin." demiş. Kız çok üzülmüş ve hemen kuşun söylediklerini annesine anlatmış. Kız:

"Anneciğim, pencereye bir kuş kondu. Bana en sonunda bir cenaze bekleyeceğimi söyledi." demiş. Annesi de:

"Hemen inanma kızım, belki yalan söylüyordur. Bir gün de ben geleyim, bakalım neler söyleyecek." demiş. Ertesi gün annesi ve kızı camın kenarında birlikte oturmuşlar. Kız nakış işlemeye başlamış ve gerçekten kuş tekrar gelmiş. Kuş:

"Ey padişahın kızı, az da işlesen çok da işlesen en sonunda sen bir tabut bekleyeceksin." demiş. Bu kara haberi, kızın annesi de duyunca padişaha söylemiş. Padişah da yanlarına kırk gün yetecek kadar yiyecek içecek alıp oradan taşınmaya karar vermiş. Evi barkı yükleyip taşınmışlar, yola düşmüşler. Bir hayli yol aldıktan sonra yorulmuşlar bir yerde dinlemişler ve orada ev gibi yer ve onun da bir kapısı varmış. Önce kızın annesi kapıyı çalmış, kapı açılmamış sonra kızın babası kapıyı çalmış, kapı açılmamış. En sonunda kız gidip kapıyı çalmış ve kapı açılmış. Kız içeri girer girmez kapı kapanmış. Kızın anne ve babası ne yaparsa yapsın, kapıyı bir daha açamamışlar. Kız içeriyi gezmeye başlamış. Her tarafta yiyecek içecek; altın, mal mülk varmış ve bir kenarda da bir tabut varmış. O an, kuşun söylediklerini hatırlamış. Kız İçinden:

"Benim kaderim de böyleymiş." diye geçirmiş. Orada beklemeye başlamış. Günlerce tabutun başında beklemiş. Kırk gün boyunca içeride yemiş, içmiş vakit geçirmiş. Hep tabutun başında beklemiş. Kırk gün sonra bir ses duymuş, pencereden bakınca yakınlardan geçen bir kervan görmüş. O kervanın içinde de bir kız varmış. Kızı kendisine yardımcı olarak satın almış. Kıza:

"Bugün kırkıncı gün, sen bu tabutun başında bekle, ben gidip kendime çeki düzen vereyim üstümü başımı düzelteyim." demiş. Kız kabul etmiş. Padişahın kızı içeri gitmiş, hazırlıklara başlamış. Biraz daha zaman geçmiş ve kırkıncı gün, kırkıncı saat doluvermiş ve yardımcı kız tabutun başındayken tabutun kapağı açılmış. Tabutun içinden ay yüzlü bir genç çıkmış ve başında bekleyen kızı, kendisini

bekleyen kız zannetmiş, hemen sarılmış. Padişahın kızı sesleri duyup hemen içeri gelmiş. Genci, diğer kıza sarılmış bir şekilde görmüş ve hiç sesini çıkaramamış.

Genç ile hizmetçi kız, üç gün üç gece süren bir düğün yapıp evlenmişler ve padişahın kızını da kendilerine cariye tutmuşlar. Padişahın kızı hiçbir şey demeden onlarla yaşıyormuş. Bir gün genç, şehre gidip alışveriş yapacakmış. Kendi karısından siparişleri aldıktan sonra cariyesi olan padişahın kızına da bir şey isteyip istemediğini sormuş. Padişahın kızı da:

"Bana bir çuvaldız, bir sabır taşı bir de sustalı bıçak getirmenizi istiyorum. Olur da unutup getirmezseniz yolunuz duman dolsun, gelemeyesiniz." demiş. Genç şehre gitmiş, alışveriş yapmış ama padişahın kızının söylediklerini almayı unutmuş. Eve dönüş yolunda birden bire önü duman dolmuş, her yeri duman kaplamış. O an padişahın kızının isteklerini almadığını fark etmiş. Hemen şehre geri dönmüş ve kızın isteklerini vermiş. Padişahın kızı, gencin verdiklerini alır almaz hemen dere kenarına doğru hareketlenmiş. Genç de kızın bu halinden şüphelenmiş ve gizlice peşinden gitmiş. Kız dere kenarında yıkanmak için su ısıtmış, yıkanmış. Yıkandıktan sonra bir eline çuvaldız almış, diğer eline sustalı bıçağı almış ve karşısına da sabır taşını koymuş. Sabır taşına bakarak başından geçenleri bir bir anlatmış en sonunda kız:

"Kırk gün tabutu bekledim ama sonunda cariye diye aldığım kız benim olan adamı aldı. " demiş kız bu son cümleyi söyleyince sabır taşı ortadan çatlamış ve kız da tam bıçakla kendini öldürecekken genç hemen atılmış kızı tutmuş. Genç:

"Tüm bu yaşadıklarını bana neden anlatmadın?" diye sormuş. Padişahın kızı da " Söylemeye gerek kalmadı, sen uyanınca ona sarıldın." demiş. Genç, padişahın kızını da almış, eve dönmüş. Asıl cariyeden hemen ayrılmış. Padişahın kızıyla kırk gün kırk gece bir düğün yapmış ve evlenmiş. İkisi mutlu mesut yaşamışlar. (K.K.3)

7. ŞAHMERAN MASALI

Bir paşa varmış ve onun da bir oğlu varmış. Bu oğlanın belden yukarısı insan, belden aşağısı ise yılanmış. Paşa, köyde ne kadar kız varsa hepsini tek tek oğluna istemiş ama hepsi evlendikleri gecenin sabahında bir bir ölmüş. Paşa kendi şehrinde genç kız kalmayınca artık çevre köylerden bile kız aramaya başlamış. Paşanın dağ köylerinden birinde, bir kulübede babası ile yoksulluk içinde yaşayan genç bir kız varmış. Kızın annesi de yıllar evvel ölmüş. Paşanın, gelin aradığını bilen ve kulübenin yakınlarında hayvanlarını otlatan bir çoban, kızı görmüş. Hemen ağaya haber vermiş ve dağ köyündeki bu kızın varlığı paşaya kadar gitmiş.

Paşa, kızın varlığını öğrenir öğrenmez emir vermiş. Paşa:

"Tez gidip getirin!" demiş. Paşanın adamları hemen köye varmışlar, babasından kızını istemişler. Aslında kızın babası da kız da bu paşanın oğlunu duydukları için hiç istememişler ama kızın babası öyle garibanmış ki paşaya karşı koyamamış. Kız, paşanın oğlu ile evlenmeden bir gün önce annesinin mezarına gitmiş. Orada mezarın yanında ağlamış, sızlamış dertleşmiş. Kız:

"Annem, paşanın oğluyla evlenen herkes ölüyor, ben de evlendikten sonra öleceğim. Babama hiç kızmıyorum, onun yapacağı bir şey yoktu. Yarın gideceğim ve sonraki gün senin yanına geri döneceğim." demiş. Kız mezarın başında ağlamaya devam ederken birden mezardan ses gelmeye başlamış. Konuşan kızın annesiymiş. Annesi:

"Kızım evlendiğin gün giymek için paşadan kırk kat elbise iste ve mutlaka en alt cebine de bir kibrit koy. Evlendiğin gece paşanın oğlu sana 'Soyun!" dediğinde sen ona 'Önce sen soyun.' de. Onun da üstüne kırk kat elbise olacak ve sırayla bir o çıkaracak; bir sen çıkaracaksın. En son ikinizin üstünde de birer kat elbise kalacak, o sana: ' Son katı da çıkar' diyecek. Sen de ona: 'Hayır sen çıkar.' de. O soyunur soyunmaz hemen kibritle çıkardığı bütün elbiselerini yak, sonrasını görürsün." demiş. Kız bu yaşadığına, duyduklarına inanamasa da babasına bile anlatmamış. Tıpkı annesinin söylediği gibi paşadan kırk kat elbise istemiş. Paşa da kabul etmiş. Geline kırk kat elbise götürmüşler. Kız elbiseleri giymiş, en alt katına da bir kibrit koymuş. Düğün yerine varmış. Düğün gecesi kız ve yarısı yılan oğlan, baş başa kalmışlar. Oğlan:

"Üstündekileri çıkar!" demiş. Kız da:

“ Hayır önce sen çıkar.” demiş. Oğlan itiraz etmemiş ama bir o çıkarmışsa bir de kızdan çıkarmasını istemiş. En son ikisinin de üstünde yalnızca bir kat kalmış. Oğlan:

“Bu defa önce sen üstündekini çıkaracaksın.” demiş. Kız da:

“Hayır, sen çıkarmazsan ben asla çıkarmayacağım.” demiş. Oğlan mecbur üstündekileri çıkarmış. Kız, annesinin öğüdü ile hemen oğlanın çıkardığı kıyafetleri yakmış. Kıyafetler yanınca bu oğlan, yılan olmaktan kurtulmuş, yiğit bir delikanlıya dönüşmüş. O gecenin sabahında paşa, cenaze için lazım olan her şeyi hazırlatmış. Çalışanlar kapıyı çalmışlar ama düşündükleri olmamış. Kız gidip kapıyı açmış. Kızın kapıyı açtığını yani ölmediğini gören herkes çok şaşırmış. Paşa hem oğlunun normalleşmesine hem de kızın ölmemesine çok sevinmiş ve bu defa kırk gün kırk gece süren bir düğün yapmış. Zaman biraz geçtikten sonra oğlanın askerlik vakti gelmiş ve oğlan askere gitmiş. Paşa oğlunun yokluğunda gelinini el üstünde tutmuş, bir dediğini iki etmemiş. Oğlanın annesi, içten içe herkesin bu geline değer vermesinden çok rahatsız olmuş ve askerdeki oğluna karısının onu aldattığına dair bir haber göndermiş.

Oğlan çok üzülmüş fakat yine de bir şey yapmamış; ama ikinci defa bir mektupla aynı haber gelince oğlan da dayanamamış ve eve bir mektup göndermiş. Mektupta karısının evden dışarı atılmasını istemiş. Kızın babası da bu süre içinde ölmüş o sebeple gidecek hiçbir yeri yokmuş. Bir köye sığınmış ve orada birisi ona talip olmuş. Kız da bu adamla evlenmiş ve ondan bir oğlu olmuş. Paşanın oğlu, askerliğin bitip geri dönünce ne olup bittiğini soruşturmuş ve öğrenmiş ki karısı, kendisini hiç aldatmamış. Aramış taramış, karısını bulmuş ve kapısına gitmiş, geri dönsün diye çok yalvarmış. Oğlan:

“Beni, tüm o kötü halimden sen kurtardın, ne olur geri dön.” diyerek yalvarmış. Kızın yeni kocası; gelen genç, paşanın oğlu olduğu için sesini çıkaramıyormuş. Kız:

“Hayır, dönemem. Ben evliyim, benim çocuğum var dönemem.” demiş. Kız ne kadar dönmeyeceğini söylese de paşanın oğlu ikna olmuyormuş. O kadar baskı yapmış o kadar peşinden gitmiş ki bir gün kız:

“Yarın büyük su kurnasının oraya gel, kocam da gelecek. Son kararımı şöyle göstereceğim: Ben bir tas su alıp geleceğim ve o tası kimin ayağına dökersem onunla kalacağım, diğeri de hayatımdan çıkıp gidecek.” demiş. Paşanın oğlu kabul etmiş. Ertesi gün, iki erkek de kızın dediği kurnanın önünde beklemişler. Kız elinde bir tas su ile gelmiş. Tası kaldırmış ve suyu dökmeden önce kız:

“İlk bahtım, altın tahtım Yılan Bey; son bahtım bir yavrum var ayrılamam Pilan Bey.” demiş ve elindeki suyu, son eşinin ayağına dökmüş. Yılan Bey dediği eski eşi o anda kocaman ejderha gibi bir yılana dönüşmüş ve suyun kurnasından kendini dağlara atmış ve kaybolmuş gitmiş. Şimdi derler ki o paşanın oğlu yılanların başı Şahmeran’mış. Olur da bir yerde yılan görürsek ve yılan başını kaldırdığında “Şahmeran’ın başı!” dersek bize dokunmazmış. (K.K.4)

8. KADER MASALI

Otuz beş yaşlarında genç bir adam varmış. Bu adam hiç kimseleri beğenmediği için evlenememiş. Bir taraftan da köy köy gezip kız bakıyor, diğer yandan bir türlü ikna olmuyormuş. Bir gün yine atına binmiş hızla giderken karşısına dört yol ağzı çıkmış. O dört yol ağzında yaşlı bir nine oturup, elindeki karmakarışık ipleri tek tek ayırıp, çift haline getiriyormuş ve kenara koyuyormuş. Oğlan atıyla ninenin yanına gelmiş, etrafında bir tur atmış. Oğlan:

"Ne yapıyorsun nine?" diye sormuş. Nine:

"Ben kaderleri bağlarım birbirine." demiş. Oğlan:

"Neyin kaderini?" diye sormuş. Nine:

"İnsanların kaderini." demiş. Oğlan inanmamış ve gülmüş. Yine dayanamamış Oğlan:

"Benim kaderim nedir öyleyse?" diye sormuş. Kadın da:

"Söyleyeyim mi sana! Sen şimdiye kadar hiç kimseyi beğenmedin ama bugün yolun bir köye düşecek orada muhtarın evinde uyuyacaksın ve gece muhtarın hanımı doğum yapacak. İşte senin kaderin kısmetin o kızda." demiş. Oğlan hem kahkaha atmış hem de biraz sinirlenmiş, bozulmuş ve oğlan:

" Hadi be oradan sen de, kader de neymiş! Ben otuz beş yaşındayım. Yeni doğan kızı mı bekleyeceğim." demiş. Kadın:

"E ne yapalım, güle güle oğlum." demiş.

Oğlan atını sürmüş, akşam olunca bir köye varmış, gerçekten de muhtarın evinde kalmış. O gece muhtarın evinde belli belirsiz bir telaş varmış ama oğlan anlayamamış. Sabah olunca muhtar:

"Kusura bakma dün gece biraz gürültü oldu ama benim bir kızım oldu da." demiş. Oğlan da:

"Ne! Senin hanımın hamile miydi?" demiş. Köy yerinde hamilelik erkeklerin yanında pek anlatılmadığından oğlan, gece hiçbir şey anlamadığını fark etmiş ve tam o anda dört yolun ağzındaki ninenin söylediklerini hatırlamış. İçinden:

"Bu kız benim kaderim mi! Ben bu yaştayım, o daha bir bebek! Onu nasıl bekleyeyim. Ölsün daha iyi, onu bekleyemem." diye düşünmüş ve köyde kaldığı süreyi uzatmış. Bir yolunu bulmuş, kimseler yokken kızın beşiğine gitmiş ve bıçağını kızın göğsüne saplamış. Daha sonra panikle atına atlamış ve oradan uzaklaşmış.

Aradan yıllar yıllar geçmiş. Oğlan bu sürede köy köy gezmiş. Onca kız görmüş ama bir türlü ikna olmamış. Yıllar önce öldürdüğünü sandığı kız da büyümüş on sekiz yaşına basmış. Oğlan da yıllar geçtiği için tekrar aynı köylerden geçiyormuş ve yolu tekrar kızın köyüne düşmüş. Kız köyün çeşmesindeyken oğlan da köyün çeşmesine varmış ve susamış, kızdan bir tas su istemiş. Kız suyu uzatmış ve oğlan, kızı görür görmez âşık olmuş. Sormuş soruşturmuş kızın muhtarın kızı olduğunu öğrenmiş ancak geçmişte olanlar aklına bile gelmemiş.

Oğlanın parası pulu halliceymiş, yaşı büyük de olsa mal mülk yağdırıp kızı almış. Düğün gecesi oğlan ve kız baş başa kalmışlar. Kız soyunmuş ve göğsünde bir yara izi varmış. Oğlan merakla:

"Bu nedir?" diye sormuş. Kız:

"Ben doğduğumda bize bir adam gelmiş. Hiçbir sebep yokken, düşmanımız değilken beni bıçaklamış ve çekip gitmiş. Ben öleceğim sanmışlar ama ölmemişim." demiş. Oğlan o an her şeyi anlamış ve kaderin gerçekten var olduğunu kabul etmiş. (K.K.4)

9. GENÇLİKTE YAŞLILIKTA

Gariban bir adam varmış, iki oğlu ve eşi ile zor bir hayat yaşıyorlarken bir gün eşi:

"Peygamberin yanına git, biz garibanız, kimsemiz yok. Nasıl böyle yaşayacağız?" demiş. Adam da içerlenmiş ve Hz. Ali'nin yanına gitmiş. Adam:

"Ya Hz. Ali biz garibanız, kimsemiz yok. İki çocuğumuz var geçinemiyoruz." demiş ve Hz. Ali:

"Eşine sor bakalım, size gençlikte mi yoksa yaşlılıkta mı zenginlik vereyim?" demiş. Adam evine dönmüş, eşine sormuş. Eşi:

"Gençlikte bir şekilde idare ederiz, bize zenginliği yaşlılıkta varlık versin" demiş. Adam gelip isteklerini söyleyince Hz. Ali:

"Filanca ay, filanca gün, filanca saatte bir rüzgâr çıkacak ve oturduğunuz ev yıkılacak. Sen aileni al, evden çık." demiş. Ev halkı rüzgârlı günden önce toparlanmış, evden çıkmışlar. Gerçekten rüzgâr gelmiş ve ev yıkılmış. Aile de nereye gitsek diye gezinirken bir su kenarında, şehre yakın bir yerde ateş yakmışlar. Herkes acıkınca adam, yiyecek bulmaya gitmiş. Kadın ve çocuklar orada kalmışlar. Bir tüccar oralardan geçiyorken kadını görmüş, bakmış ki çok güzel, zorla yanına alıp götürmüş. Çocuklar feryat figan ağlamışlar ve babaları dönmüş. Adam:

"Anneniz nerede?" diye sormuş. Çocuklar olanı anlatmış. O da çok üzülmüş. Sabah olunca yola devam etmek için suyu geçmeleri gerekmiş. Adam önce bir çocuğunu sırtına almış, suyun karşı tarafına geçirmiş sonra diğer çocuğunu almak için geri döndüğünde suyu geçen çocuğu kurt kapıp götürmüş. Adam diğer çocuğunu kucaklayıp, panikle bağırıp yetişmeye çalışırken kucağındaki çocuğunu da suya düşürmüş. Bir oğlunu kurt kapmış, diğerini su götürmüş.

Kurt çocuğu almış, bir çobana götürmüş. Suya düşen çocuk da bir değirmenin yanına kadar gitmiş. Oradaki değirmenci çocuğu görmüş, yıkamış, paklamış. Kendisinin de çocuğu olmadığı için evine götürmüş eşiyle birlikte onu evladı gibi büyütmüş. Zaman geçmiş gitmiş, iki kardeş ayrı ayrı büyümüş. Değirmencinin karısı çocuğunu severken bazen ona suyun kumu diye seslenirmiş. Çocuk bir gün niye böyle seslendiğini merak edip sorunca annesi:

"Evladım, baban seni suyun içinde kuma batmış şekilde buldu. Biz, seni evladımız ettik, büyüttük." demiş. Çocukların gerçek babası, ailesini kaybedince çok üzülmüş onları düşünerek gezerken büyük bir şehre gelmiş. Meğer o şehrin padişahı

ölmüş ve yeni padişahı kuş uçurtarak seçiyorlarmış. Kuşu salıyorlarmış ve kuş kimin başına konarsa o padişah oluyormuş.

Kuşu salmışlar o kadar kişinin içinde kuş bizim adamın başına konmuş. Gariban olduğu için onu saymamışlar, engel olmasın diye bir odaya kilitlemişler. İkinci gün kuşu tekrar salmışlar, kuş bu defa pencereden yine aynı bizim adamın başına konmuş. Yine kimse kabul etmemiş, pencereyi kapatmışlar. Üçüncü gün tekrar kuşu bırakmışlar, kuş bu defa da bacadan girmiş onun başına konmuş. Artık herkes kabul etmiş ve adam, şehre padişah olmuş.

Gariban adam padişah olunca çocuğu yok diye yanına altın almış ve yola koyulmuş. Amacı kendine çocuk bulmakmış. Gezmiş ve sonunda acıktığı için değirmenin yanında durmuş. Yemek için değirmenciden ekmek istemiş. Adam: "Gezdim, tozdum kendime bir evlat bulamadım." demiş. O sırada kapıdan içeri değirmencinin suda bulduğu oğlu girmiş. Bu çocuk ay gibi parlak yüzlüymüş. Padişah hemen atılıp bu çocuğu evlat edinmek istemiş. Değirmenci:

"Ben onu güçlükle büyüttüm, başka evladım yok nasıl vereyim!" demiş. Padişah alttan girmiş üstten çıkmış bir şekilde ısrarla kabul ettirmiş. Değirmenciye altın vermiş ve çocuğu da atına alıp oradan ayrılmış -İnsanı Hak gezdirir, O ne yaparsa yapar- Adam ve yeni aldığı oğlu, çobanın yanına kadar gelmişler. Adam, çobanın yanında çocuğu görmüş ve onu da çok sevmiş. Çobandan satın almak istemiş. Çoban da önce nazlanmış ama padişah altın verip onu da ikna etmiş. İki evladını da satın alıp sarayına dönmüş, çocuklara çok iyi bakmış. Çocuklar büyümüş yetişkin olmuş. Bir gün -Hak tarafından- çocukların annesini kaçıran tüccar, padişahın şehrine gelmiş. Çocuklar, babalarına tüccardan bir şeyler almak istediklerini söylemişler. Padişah, tüccarı sarayına çağırtmış. Tüccar:

"Padişahım, benim malım mülküm dışarıda eğer yanınıza gelirsem kim yanında kalacak." demiş. Padişah:

"Ben, iki evladımı göndereceğim, onlar korur." demiş. İki kardeş tüccarın malının yanına gitmişler. Orada gözcülük ederken küçük kardeş:

"Bak görüyor musun, ben kimin oğluydum; sen kimin… Şimdi kardeş olduk." demiş. Büyük kardeş bazı şeyleri daha iyi hatırlıyormuş. Annesini bir tüccarın kaçırdığını, kardeşini kurdun götürdüğünü ve kendisini değirmencinin büyüttüğünü bir bir anlatmış. Meğer arkalarındaki sandıklardan birinin içinde, kilitli bir şekilde anneleri varmış ve anneler:

“Beni buradan çıkarın siz benim çocuklarımsınız.” diye bağırmış. Anneleri ve çocuklar kavuşmuşlar, anne bir oğlunu bir kucağına diğerini diğer kucağına almış, uyumuşlar. Tüccar gelince onları öyle görmüş hemen saraya koşmuş, padişaha şikâyet etmiş. Padişah, hepsinin kellerini vurdurmaya karar vermiş.

Evlatları ise babalarına kendilerini dinlemesi sonra öldürmesini istemiş. Anneleri evlatlarına:

“Padişahtan, sorguda içeridekilerin dışarı çıkmamasını; dışarıdakilerin de içeri girmemesini isteyin.” demiş. Padişah, oğlanların dediğini yapmış. Tüccarı, içeride olduğu için çıkarmamışlar. Kadın, sorguda padişaha her şeyi anlatmış, kendisini tanıtmış. Padişah hemen her şeyi anlamış ve ailesine yaptıkları karşılığında, ceza olarak tüccarı, biri aç biri susuz iki ata bağlamış. Susayan atın uzağına su, acıkan atın uzağına yem koymuş. Tüccar onların arasında sağa sola çekiştirilince paramparça olmuş. Padişah ve ailesi zenginlik içinde mutlu mesut olmuş. Masal kendine gitmiş; ben de size anlattım burada bitti. (K.K.5)

10. ANNESİ İLE EVLENEN OĞLAN

Bir adam varmış. Bu adamın çocuğu olmuyormuş Hz. Ali'nin yanına gitmiş. Adam:

"Ey Hz. Ali! Bize evlat ver ki biz de onunla sevinelim, mutlu olalım." demiş. Hak lütufta bulunmuş; duasından sonra eşi hamile kalmış, doğum yapacağı gün gelip çatmış. Adam, hemen dışarıya pencerenin önüne gitmiş, böylece çocuğunun cinsiyetini öğrenebilecekmiş. Doğum gerçekleşmiş. Bir oğlu olmuş. Eşi doğum acısıyla bayılmış. Oğlan doğar doğmaz başına peri üç kız kardeş gelmiş. Bunlar kaderleri gören perilermiş. Kendi aralarında konuşmaya başlamışlar ve adam bu üç perinin konuşmalarını dinlemiş. Ortanca kardeş ablasına:

"Ablacığım dünyaya gözlerini yeni açan bu çocuğa ne kader yazdın? " diye sormuş. En büyük peri:

"Kardeşim, bu çocuğun babasına hiç hayrı dokunmayacak. En iyisi bu çocuğu bir sandığa koyup suya atmak." demiş. Ortanca peri daha sonra en küçük periye dönmüş:

"Küçük kardeşim, sen ne dersin? Ne kader yazdın?" diye sormuş. Küçük peri:

"Ben de yazdım ki: Bu bebeğin babasına faydası olmaz. Onca emekle büyütülür ama bu en sonunda babasını öldürüp annesi ile evlenir." demiş. Küçük peri, ortanca ablasına " E ablacığım sen ne diyorsun?" diye sormuş. Ortanca peri de:

" Dediğiniz gibi bu çocuğun faydası yok, en iyisi bu çocuğu götürüp suya atsınlar." demiş. Adam, tüm konuşulanları duyunca olduğu yerde kızgınlıktan, karamsarlıktan patlayacak gibi olmuş. Çok üzülmüş. İçinden:

"Bu da nesi böyle, ben nerelere gittim. Hz. Ali'den çocuk istedim. Nerede görülmüş bir evladın babasını öldürüp annesi ile evlendiği!" diye geçirmiş. Müjdeciler koşup gelmiş. Oğlu olduğunu müjdelemişler ama adam, öyle garip öyle mutsuzmuş ki sevinçleri yarım kalmış. Adam karısının yanına içeri geçmiş. Karısı kendine gelmiş ve çok mutluymuş. Kocasının mutsuz olduğunu anlamış. Kadın:

"Biz seninle bir çocuğumuz olsun diledik. Hz. Ali'nin yanına bile gittik. Hak bize bir çocuk verdi. Sen şimdi niye sevinmiyorsun de mutsuzsun?" diye sormuş. Adam:

"Ah ah bu çocuğun bize bir hayrı yok. Sen doğumdan sonra baygınken periler bu çocuğun kaderini konuştular. Biz onu emek verip büyütürsek o, büyünce beni

öldürüp seninle evlenecekmiş. Hiç evlat bunu yapar mı?" demiş. Evden çıkmış doğru marangoza gitmiş, adam:

"Bana bir sandık yap, ama öyle bir sandık olsun ki içine bir damla su girmesin." demiş. Marangozun yaptığı sandığı almış eve dönmüş, oğlunu sandığın içine koymuş; kilitlemiş. Götürüp denize atmış. Deniz çocuğu alıp götürmüş. Uzunca bir süre sandık denizde yüzmüş sonra deniz çocuğu kıyaya doğru bir akarsuyun üstüne atmış. O akarsu da bir değirmene dökülüyormuş. Sürüklenen sandık değirmenin yanına gelmiş, durmuş. Değirmenci suyun önünü açmak için geldiğinde sandığı görmüş. Sandığı öylece alıp evine dönmüş.

Değirmenci, sandığın içini açıp bakınca masum, pak bebeği görmüş. Hemen karısını çağırmış. Değirmenci:

"Hanım, bak tam kapımıza kadar bu sandığın içinde bir bebek geldi. Biz de ona bakıp büyütelim." demiş. Çocuğu büyütmüşler. Gel zaman git zaman çocuğun öz babası ve annesi evlatsız olamayacaklarını anlamışlar. Adam:

"Hanım hele ben bir şehre gideyim belki kendimize bir evlat buluruz." demiş. Yola çıkmış. Tüm şehri baştan sona gezmiş ama aradığı gibi bir evlat bulamamış. Yorgun argın dönerken karşısına aynı değirmen çıkmış. İçeri girmiş. Bir süre kaldıktan sonra orada değirmencinin yanında oğlunu görmüş. Tanımamış ama çocuk öyle güzelmiş ki adam:

"Değirmenci bu çocuk ne güzel… Benim evladım olsun isterim, bana verir misin?" demiş. Değirmenci:

"Ben onu, onca yoksulluk içinde derdimi yedim büyüttüm." Adam:

"Karşılığında sana para da veririm. Hiç yokluk çekmezsin." demiş. Değirmenci önce kabul etmese de sonra ikna olmuş. Adam, bilmeden oğlunu almış, dönmüş. Adam evine varınca karısı da çok sevinmiş. Çocuğu beraber bakıp büyütmüşler.

Bu adamın kocaman bir sürüsü varmış. Her gün kepeneğini giyer sürüsünün başına gidermiş. Çocuk büyüyünce babasına:

"Baba, her gün sen sürünün yanına gidiyorsun bugün de ben gideyim." demiş. Babası:

"Oğlum sen bilmezsin, çok sürü var. Bizim sürümüzden hayvanları çalarlar. Sen anlamazsın ben gideyim." demiş. Bir süre daha babası gitmiş. Çocuk yine dayanamamış ısrar etmiş. O ısrar edince babası kıramamış. Yanına bir silah da vererek oğlunun çoban olarak gitmesine izin vermiş. İçi de rahat etmemiş eşine:

“Hanım bizim çocuk kepeneği de giyip gitti; ama içim hiç rahat değil. O orada uyuyunca hırsızlar gelir, hayvanları çalar. En iyisi ben de gideyim.” demiş. Adam, sürünün yanına vardığında sessiz sessiz ilerlemiş ki hem oğlunu kontrol etsin hem de oğlu uykudaysa uyandırmasın. Oğlan da o esnada yavaş yavaş yaklaşanın hırsız olduğunu düşünmüş ve babasını bilmeden vurmuş. Öldürmüş. Üzerine gelip bakınca babasını öldürdüğünü görmüş. Ağlamış, yakınmış, dövünmüş. Çok mu geçmiş az mı geçmiş Hak bilir. Oğlan artık iyice olgunlaşmış komşuları, akrabaları da onun çok iyi biri olduğunu düşünüyorlarmış. Eşi ölen kadının başında akrabalar:

“Bak bu oğlan ne iyi, gel sen bu oğlanı al da başında bir erkek olsun.” demişler. Öyle çok ısrar etmişler ki iki taraf da kabul etmiş. Oğlan ve kadını evlendirmişler. Oğlan çok mutsuz olmuş. Etraftakiler:

“Bak adam öldü, bu kadar mal mülk kaldı. Sen de kadını al. Burada otur.” demişler. Düğün gecesi oğlan, kadına yani annesine hiç yanaşmamış. Kadın:

“Sen yanıma hiç yaklaşmıyorsun, beni mi beğenmiyorsun, variyetimizi mi beğenmiyorsun? Ne olacak, beraber uyuyacağız.” diye sitemle sormuş. Çocuk da bakmış ki olacak gibi değil yatağa uzanmış ama kendisi ve annesi arasına bir Zülfikar koymuş. Oğlan:

“ Eğer sen bu Hz. Ali’nin Zülfikar’ını biliyorsan Râ Hak biliyorsan bana gerçeği söyle, senin hiç çocuğun oldu mu?” diye sormuş. Her ikisi de Hak yolunu bilen insanlarmış. Kadın da:

“ Bizim çocuğumuz olmuyordu. Kocamla beraber Hz. Ali’ye gittik, bir evlat diledik. Bir oğlumuz oldu ama hayırsız çıkar, dediler. Biz de bir sandığa koyduk, suya bıraktık.” demiş. Oğlan da orada anlamış, oğlan:

“ Annem beni hep, suyun sandıkta değirmene getirdiği oğlum, diye severdi. Sen benim öz annemsin. “ demiş. Annesinin eline ayaklarına kapanmış. Komşuları çağırmış gerçekleri açıklamışlar. Masal gitmiş kendine, ben kalmışım size. (K.K.5)

11. HASAN İLE HÜSEYİN

Bir paşa varmış, bu paşanın Hasan ve Hüseyin adında, iki oğlu varmış. Paşa, karısı ve çocuklarıyla her sene baharda bir çeşmenin yanında, çadır kurup orada kalırmış. Paşa tüm kuşların dilini de bilirmiş. Bir gün çadırın kenarına bir kuş ve eşi gelip yuva yapmış. Bir süre sonra kuşların, dört yumurtası olmuş o dört yumurtadan da dört yavru çıkmış. Dişi kuş birkaç gün yavrularına bakmış bakmasına ama kader bu ya tekrar yem bulmaya gitmiş ve ölmüş. Bir daha da yavrularının başına dönememiş.

Yavruların babası olan kuş da bir müddet onları beslemek istemiş ama dişi kuş gibi bu işi beceremiyormuş ve yavruları için yeni bir kuşla evlenmek istemiş. Kuşların bol olduğu bir topluluğa gitmiş. Topluluktaki kuşlardan biri:

"Hey yeşil tüylü kuş, senin burada işin ne?" diye sormuş. Kuş da: " Benim eşim öldü, dört tane yavrum var, ben hakkıyla bakamıyorum, buradan bir kuş alıp evlenmek istiyorum." demiş ve oradaki sarı tüylü kuşlardan biriyle evlenmek istemiş. Sarı tüylü kuş:

"Bak sen yeşil tüylüsün; ben sarı tüylüyüm. Bizim yavrularımız sizinkilerden büyük olur. Şimdi seninle gelirsem ve yavrularımız olursa sen onların babası olduğuna inanmazsın. Bana seni aldatmışım gibi davranırsın." demiş. Yeşil kuş:

"Benim çocuklarım öksüz kaldılar da ben, o yüzden istiyorum, seni suçlamam." demiş ve sarı kuşu ikna edip beraber yuvasına dönmüş. Tüm bu olayları, kuşların dilinden anlayan padişah, çadırından bir bir dinlemiş. Yeni dişi kuş eve geldikten bir süre sonra yavruların babası birkaç günlüğüne evden ayrılmış. Dişi kuş da, erkek kuşun kendisini başka kadınlarla aldattığını düşünmüş. Dişi kuş, öyle sinirlenmiş ki dört tane yavru kuşu boğup öldürmüş. Yavrular öldükten kısa bir süre sonra dişi kuş da yumurtlamış ve dört yavrusu olmuş. Bir süre sonra erkek kuş, uzaktan dönüp gelmiş, dişi kuş o an yuvada yokmuş. Erkek kuş, diğer dört yavrusunun dişi kuş tarafından öldürüldüğünü görünce sinirlenmiş, yuvadaki dört yavruyu da boğup öldürmüş. Dişi kuş ağzında yiyecekle eve gelip yavrularını ölmüş görünce erkek kuşla kavgaya tutuşmuş. Erkek kuş:

"Sen benim has çocuklarımı öldürdün. Üstüne bana benzemeyen yavrular yaptın kesin beni aldattın." demiş biraz daha kavga etseler de sonrasında kavgaları bitmiş. Padişah olanları dinledikçe çok üzülmüş ve karısını yanına çağırmış:

“Allah göstermesin, eğer bir gün sen ölürsen ben de evlenip Hasan ve Hüseyin’e üvey anne getirirsem Allah belamı versin.” demiş. Bu konuşmadan kısa bir süre sonra -daha sonbahar gelip memleketlerine dönmeden- padişahın eşi birden ölüvermiş. Sultan öldükten sonra padişahın etrafındaki danışmanları:

“Padişahım gel yeniden evlen.” demiş. Padişah:

“Benim yeminim var, evlenmeyeceğim.” demiş. Aradan yıllar geçmiş. Padişah evlenmediği için şehirde kimse de davul zurna çalamaz olmuş. Danışmanlar vezirin bir kızı olduğunu biliyorlarmış ve onu padişaha götürmek için ikna etmişler. Kız, padişah için yola çıkmış, gelmiş. Vezir, padişahın yanında oturuyormuş. Birde şehirden davul zurna sesleri gelmeye başlamış. Padişah:

“Vezir, bizden izin almadan bu davul zurnayı kim çalıyor?” diye sormuş. Vezir:

“Padişahım önceden söyleyecektim ama kızar kabul etmezsin diye söyleyemedim. Bu davul zurna, sizin için çalıyor. Kızım sizin için saraya geliyor.” demiş. Vezirin kızı ile padişah aynı odaya konmuş ve evlenmişler. Bu düğün haberi okula kadar ulaşmış ve Hasan ve Hüseyin de babalarının evlendiğini duymuş. Hüseyin:

“Babamızın evlendiğini söylüyorlar, gidip yeni annemizi görelim.” demiş. Hasan:

“Hüseyin sen git, benim biraz işim var ben de bir saat sonra gelirim.” demiş. Yeni sultan da yolu görecek şekilde, yanında cariyesi ile oturuyormuş. Hüseyin aşağıdan gelirken sultan onu görmüş ve yanındaki cariyeye:

“Bu aşağıdan gelen yiğit de kim?” diye sormuş. Cariye de:

“Paşanın oğlu sultanım.” demiş. Sultan:

“Nasıl da güzelmiş böyle.” demiş.

Hüseyin eve varmış, hemen yemekler getirilmiş. Bir süre sonra sultan:

“Suyu ısıttım, yoldan geldin, gel seni yıkayayım.” demiş. Hüseyin:

“Beni yıkmana gerek yok, eğer sen benim gerçek annem olsaydın, eğer beni emziren sen olsaydın, o zaman beni yıkmana izin verirdim. Şimdi ne diye sen beni yıkayacakmışsın ki!” demiş. Sultan atılmış:

“Ben buraya yaşlı bir adamla bir ömür geçirmeye mi geldim sanki!” diye yakınmış. Hüseyin bu duruma çok sinirlenmiş.Hüseyin:

“Olur mu böyle utanç. Yarın çarşılarda paşanın oğlu şaşırmış da kadın yokmuş gibi annesiyle evlenmiş diye anlatırlar.” demiş. Hüseyin öyle üzülmüş ki hemen

kaçmış atının yanına gitmiş, orada ağlamış. Hüseyin gittikten kısa bir süre sonra aynı yoldan Hasan da gelmiş. Sultan onu da çok beğenmiş ve cariyelerinden sorup paşanın diğer oğlu olduğunu öğrenmiş. Hasan daha sultanın yanına gitmeden Hüseyin'i ağlarken görmüş. Sebebinin yeni sultan olduğunu anlamış ama Hüseyin'in niye bu kadar içli ağladığını anlayamamış Hasan:

"Hüseyin sana ne oldu? Sultan kurt, sen kuzu olsaydın, o seni yiyemezdi. Neden böyle ağlıyorsun?" diye sormuş. Hüseyin:

"Sen olmasaydın beni merak etmeseydin çoktan kendimi öldürmüştüm. Yeni sultan bana hiç olmayacak şeyler söyledi." demiş ve yaşadıklarını bir bir anlatmış. Hasan bakmış ki bu iş olacak iş değil, iki kardeş hiç kimsenin haberi olmadan atlarına atlayıp memleketlerini kaçarak terk etmişler. Hasan ve Hüseyin bir hayli yol gitmişler ve yorulmuşlar. Bir havuz ve yanında çeşme görmüşler. Dinlenmek için burada durmuşlar. Hayvanlarını bağlamış ve iki kardeş el ve ayaklarını yıkamak için çeşmenin içine girmişler ki bir yılan alttan Hüseyin'in ayağını sokmuş. Hüseyin kıvranmaya başlamış. Hasan hemen atılıp zehri emmeye çalışmış ama fayda etmemiş, o da mendilini çıkarmış ve bacağı bağlamış ve Hüseyin'in atını da getirip yanına bağlamış sonra kendi atına atlamış yardım bulmak için gitmiş. Hasan:

"Ah Hüseyin'im Vah Hüseyin'im" diyerek yana yakıla arayışa başlamış. Hasan gidince aynı çeşmenin başına oradan geçen bir tüccar kervanı gelmiş. Su içmek için çeşmeye yaklaştıklarında Hüseyin' in atını görmüşler. At, Hüseyin'in öldüğünü düşünüp o hırsla toprağı ayağı ile kaza kaza biraz içine batmış. Tüccar hemen gelmiş Hüseyin' in nabzını kontrol etmiş ve ölmediğini görmüş. Tüccar:

"Bunu yılan sokmuş, develerden birinde panzehir var hemen getirin." demiş. Adamları gidip getirmiş. Tüccar panzehri Hüseyin'e içirmiş ve Hüseyin iyileşmiş. Hasan ise yana yakıla çare ararken geceyi bir handa geçirmiş. Han'ın sahibi onun heybesindeki altınları görünce Hasan'ı öldürmüş ve altınları almış. Handaki ahırda bir çukur kazmış, Hasan'ı içine koymuş ve üstüne de gübre koyup kapatmış. Hana gece başka birileri de gelmiş. Tam uyuyacaklarken bir inleme sesi duymuşlar, sesin ahırdan ve yerden geldiğini anlamışlar ve ahıra girip kazıp gübrenin içinden Hasan'ı çıkarmış. Bir güzel yıkamışlar, temizlemişler, bakmışlar. Hasan da iyileşmiş. Hasan iyileştikçe:

" Ah Hüseyin'im!" diyormuş. Hüseyin de:

" Ah Hasan'ım!" diyormuş. İki kardeş birbirinden ayrı düşmüşler.

Hüseyin, tüccara:

“ Senin bana çok iyiliği dokundu ama halimi görüyorsun, benim gidip kardeşimi bulmam lazım, ne olur izin ver.” demiş. Tüccar da izin vermiş. Hüseyin hemen yola çıkmış bir şehirde durmuş. Bu şehirde de halk, kendisine bir padişah seçmek için kuş salacakmış. Kuş kimin başına konarsa padişah da o olacakmış. Hüseyin de kuş salınırken izlemiş, kuşu salmışlar ve kuş biraz uçtuktan sonra gelip Hüseyin’in başına konmuş. Şehrin önde gelenleri Hasan’ım diye ağlayıp inleyen bu divanenin paşa olmasına razı olmayınca kuşu, bir kere daha salmışlar. Kuş yine dönüp gelip Hüseyin’in başına konmuş. İyice sinirlenmişler ve Hüseyin’i bir odaya koyup kapısını kilitleyip kuşu tekrar salmışlar. Kuş gezmiş tozmuş gelmiş, Hüseyin’in kapatıldığı odanın toprak damına konmuş. Yaşlılar:

“Gidip içerideki çocuğa bakın eğer kuşun bastığı toprak çocuğun kafasına dökülmüşse artık paşa odur!” demişler. İçeriye gidip bakınca Hüseyin’in başında toprağı görmüşler ve herkes artık onun paşalığını kabul etmiş. Hüseyin paşa olmuş.

Hüseyin, paşa da olsa kardeşi hep dilindeymiş. Hüseyin:

“Ah Hasan’ın vah Hasan’ım!” demiş. Hasan da:

“Ah Hüseyin’im, vah Hüseyin’im!” diyerek başka bir diyarda üzülüyormuş. Oradakiler, Hasan’ın da inlediği görünce onu alıp paşaya götürmüşler. Hasan’ın saçı sakalı uzadığı için Hüseyin onu tanımamış ama Hasan hemen tanımış. İkisi de isimleri sayıklamaya devam etmişler. Hasan:

“Hele kardeşim anlat bakalım, senin mi derdin çokmuş yoksa benim mi?” diye sormuş. Hüseyin tüm yaşadıklarını bir bir anlatmış. Hasan kardeşinin derdini dinleyince dayanamamış. Hasan:

“E ben kimim? Senin için yola düştüm hancı altınlar için beni öldürmeye kalktı. Artık sen de üzülme ölmedim buradayım bak.” demiş. Hasan kendini gösterince iki kardeş birbirlerine sarılıp uyumuşlar.

Sabah olunca iki kardeş de güllük gülistanlık insanlar olmuşlar. Akılları zalim kadının elindeki ihtiyar babalarına gitmiş. Nasıl edip onu kurtaralım diye yol aramışlar sonra da onu kendi şehirlerinde yaşamaya davet etmişler. Öyle ki paşanın nesi var, nesi yoksa; eşi, evi barkı, hayvanı ve çalışanlarıyla gelip bu diyarda yaşamasını istemişler. Eğer gelmezse de oraya gidip ev bark bırakmayacaklarını, herkesi öldüreceklerini söyleyip tehdit etmişler. Hiç kimse onların, padişahın oğulları olduğundan haberdar değilmiş. Padişah da yaşlandığı olduğu için askerlerini, cariye ve sultanları alıp bu yeri görmeye gitmiş. Geldiğinde onlar için şehirde dünya kadar

sandalye, yemek hazırlandığını görmüş. Hasan ve Hüseyin babalarının sakalının uzadığını ve bastonla yürüdüğünü görmüşler. Herkes oturmuş yemek yemiş.

Hasan ve Hüseyin hâlâ kim olduklarını açıklamamış. Padişahın, sultanın ve bir cariyenin yemek yemesine izin vermemişler. Herkes yemek yedikten sonra Padişahı ve sultanı bir de cariyesini almışlar. Herkesi de izlemek için çağırmışlar. Hasan ve Hüseyin orada kim olduklarını herkese ilan etmişler ve yaşadıklarını bir bir anlatmışlar. Babalarına kavuşan iki kardeş, ikişer at getirtmiş. İkisini aç, ikisini susuz bırakmışlar. Sultan ve cariyeyi atlara bağlamışlar ve atların uzağına su ve yem koymuşlar. Atlar suya ve yeme gidince sultan ve cariye parçalanmış, ölmüşler. Hasan ve Hüseyin, babalarını yıkayıp, tıraş edip padişah yapmışlar. Padişah da iki çocuğunu evlendirmiş. Mutlu mesut yaşamışlar. (K.K.6)

12. KUŞ MASALI

Vaktiyle bir paşa varmış ve onun da bir tek oğlu… Paşa biricik oğlunu evlendirmeye karar vermiş. İstediğini yapmış, oğluna yedi gün yedi gece davullu zurnalı güzel bir düğün yapmış. Paşa, düğün gecesinin sabahında oğluna:

"Oğlum evlendin barklandın. Söyle bakalım, benim dediğim mi, senin dediğin mi?" diye sormuş. Oğlu da biraz düşünerek:

"Senin dediğin babacığım." demiş. Babası madem benim dediğim, demek ki bizim gelin dul, diye düşünmüş. Gelini dul olduğu için oğlundan ayırmış. Paşa, oğlunu tekrar tekrar evlendirmiş, her düğün gecesinin sabahında oğluna aynı soruyu sormuş; oğlu da hep aynı şekilde cevap vermiş, paşa da hepsini göndermiş hâlbuki bu altı gelinin hiçbiri dul değilmiş.

Paşa oğlunu yedinci defa evlendirmek istemiş, yeni bir gelin bulmuşlar. Oğlanı davullu zurnalı şekilde tekrar evlendirmiş, kimse bilmese de bu gelin dulmuş. Düğün gecesi gelin olanı biteni tahmin ettiği için oğlana:

"Sabah, paşa baban sana 'benim dediğim mi, yoksa senin dediğin mi?' diye sorarsa benim dediğim demelisin." demiş. Oğlan da kabul etmiş. Sabah olunca paşa oğlunu karşısına almış. Paşa:

"Oğlum benim dediğim mi, senin dediğin mi?" diye sormuş. Oğlu geceden tembihliymiş. Oğlan:

"Benim dediğim baba." demiş. Paşa, hah işte bu has gelin, diye düşünmüş ve çok sevinmiş. O sevinçle kırk hazine odasının anahtarını bu geline emanet etmiş.

Gel zaman git zaman padişah bir gün hastalanmış. Oğlunu yanına çağırmış. Paşa:

"Oğlum bana bir şey olur da yalnız kalırsan ya da bir fenalık yaşarsan benim yarım dostum var, ondan yardım isteyebilirsin." demiş. Paşa kısa süre sonra ölmüş. Oğlan, topraklarını bir süre yönetse de elde avuçta sadece konak kalmış. Fakirleştikçe fakirleşmiş en son odun kesip satarak geçinecek hale gelmiş. Bir gün yolda bir adam karşısına çıkmış. Adam:

"Evladım, ciğerim, sen paşanın oğlusun değil mi?" demiş. Oğlan:

"Yoksa sen de babamın yarım dostu musun?" demiş. Adam:

"Evet evladım, babanın bütün altınlarının bitmediğini biliyorsun değil mi?" diye sormuş. Oğlan inanmamış. Adam:

“Oğlum senin babanın yarım dostu benim, bana inan. Babanın altınları duruyor, bu akşam eve götürmen için sana yiyecek içecek bir sürü şey alacağım. Hanımın sorarsa ona bu yiyecekleri, odun satarak aldığını söyle. Yemekler mutlaka artacak. Hanımına ‘Bu yiyecekler arttı, acaba kimi çağırsak da gelip yese?’ diye sor. Hanımın kimi çağırırsa bil ki o kişi, hanımının eski eşi ya da sevgilisidir. Sen ufak bir içki iç, sarhoş gibi kendini yere at. Gizli gizli bu âşıkları bir dinle, olan biteni de sabah gelip bana anlat.” demiş. Oğlan, yarım dostun söylediklerini yapmaya başlamış. Akşam yiyecek içeceklerle eve gitmiş, hanımına:

“Bugünkü kazancım bu oldu.” demiş. Hanımı da sevinmiş, güzel sözler söylemiş. Yemişler, içmişler, tabii yiyecekler artmış. Oğlan eşine:

“Görüyor musun bak, bu kadar yiyecek arttı acaba ne yapsak, birini mi çağırsak yemeğe gelsin?” demiş. Hanımı:

“Aslında paşanın gariban bir kölesi var, onu çağıralım.” demiş. Hanımın dediği köleyi çağırmışlar, köle boylu poslu, yakışıklı bir yiğitmiş. Oğlan; bir iki kadeh bir şeyler içip sarhoş gibi yapmış, kendisini yerlere atmış. Oğlan, sarhoş taklidi yaparken hanımı ve köle gülmüş eğlenmiş hoş vakit geçirmişler. Gecenin sonuna doğru adam kadına:

“Gerçekten de paşanın o kadar altını bitti mi?” diye sormuş. Kadın:

“Ne bitmesi, hepsi bu konakta saklı duruyor. Kırk oda dolusu altının anahtarları bende.” demiş. Köle ve kadın birlikte kırk oda dolusu altına bakmak için odadan çıkmış. Oğlan da onları gizlice takip etmiş. Gerçekten de kırk oda dolusu altını görmüş. Oğlan, onlardan önce odaya geri dönmüş. Hanımı gelip onu uyandırmış. Oğlanın bayıldığını düşünmüş. Gece öylece bitmiş. Sabah olunca oğlan hemen yarım dostun yanına gitmiş. Ona minnettarmış, elini ayağını öpmek istemiş. Babasının kırk oda dolusu altınını anlatmış. Oğlan:

“Sen artık benim babamsın, ben de senin oğlunum, demiş. Yarım dost duyduklarına sevinmiş. Dost:

“Evladım bu akşam da sana bir çubuk vereceğim, hanımına ‘Bugünkü kazancım bu oldu.’ diyeceksin. Hanımın sana ağır konuşup küfür edecek. Sen de bu küfrü bahane edip, onu tutup dışarı atacaksın. O da böylece kölenin evine gidecek. Sen de ertesi gün erkenden konağı satacağını herkese duyuracaksın. Hanımın ve aşığı altınlar için bu konağı hemen almak isteyecek. Nasılsa onlar beni tanımıyor, ben de konağı almaya çalışacağım. En son konağın değerini yükseltip geri çekileceğim. Evi satmadan sen ‘Bir tek şartım var. Konağı alana, anahtarı bir gün sonra teslim

ederim.' diyeceksin, ben 'Niye?' diye soracağım, sen de 'Yatak döşeğim var.' dersin. Böylece biz seninle akşam kimse şüphelenmeden altınları boşaltırız." demiş. Oğlan da kabul etmiş.

Yarım dost çubuğu getirmiş. Oğlan çubuğu almış, eve gitmiş, karısı açmış kapıyı. Oğlan:

"Bugün bunu kazandım." demiş. Karısı sayıp sövmüş. Oğlan da onu dövüp merdivenlerden dışarı atmış. Karısı, köleye gitmiş. Sabah olunca oğlan, tellâl çağırtıp herkesin duymasını sağlamış. Evin satışı başlamadan önce hepsi toplanmış. Oğlan:

"Evi kim satın alacaksa bir şartım var, bana bir gün verecek." demiş. Yarım dost, oğlanı hiç tanımıyormuş gibi yaparak:

"Neden öyle yapalım ki?" diye sormuş. Oğlan:

"Evi bugün satıyorum ama içinde kap kacağım, yatağım, eşyalarım var. Bu akşam onları çıkaracağım." demiş. Orada bulunan herkes bu durumu normal karşılamış. Evin satışı başlamış. Köle, evi satın almak için fiyatı yükselttikçe yarım dost da bir fazlasını söylemiş, ev ederinden daha fazla bir değere gelince yarım dost evi almaktan vazgeçmiş. Köle ve kadın çok sevinmişler. Oğlan ve yarım dost evin satıldığı gece, hemen kırk odadaki altınları boşaltmışlar. Sabah, Oğlan, anahtarı köle ve eski karısına:

"Hayrını görün." diyerek vermiş. Evin yeni sahipleri olan kadın ve köle sevinçle kapıyı açıp odalara koşmuşlar ve görmüşler ki altın dolu odalar bomboş, evin ortasında kadın bir tarafa; köle diğer tarafa bayılmış. Kırk oda dolusu altını alan oğlan, yarım dostunun evine gelmiş. Yarım dost:

"Ciğerim benim bir kızım var. Gel seni evlendirelim ama bilmen gereken şeyler var. Benim kızım gözden kör, kulaktan sağır, dilden lâl, ayaktan da sakattır." demiş. Oğlan onca altına bakmış, biraz da üzülmüş ama yarım dostun hatırı çok büyük olduğu için kabul etmiş. Yarım dost:

"O zaman sana iki saat müddet, hadi git de kızımı gör. O şimdi konaktadır." demiş. Oğlan, yarım dostun konağına gitmiş. Kapıyı çalmış, kapı açılınca kız karşısına çıkmış. Kız öyle güzelmiş ki yüzü dolunay gibi parlıyormuş. Oğlan kızı görünce güzelliği karşısında düşmüş bayılmış. İki saat duracağı yerde saatler geçmiş ama evden ayrılamamış. Kızın babası; merakla eve gitmiş, bakmış ki oğlan yerde baygın, kızı da öylece donmuş kalmış. Yarım dost merakla:

"Kızım ne oldu?" diye sormuş. Kız da ne olduysa anlatmış. Baba kız, oğlanı uyandırmışlar. Yarım dost:

“Evladım sana ne oldu böyle?” diye sormuş. Oğlan:

“Sen bana gözden kör, kulaktan sağır, ağızdan dilsiz, ayaktan sakat olan bir kızım var demiştin, bu kızı görünce heyecandan bayıldım.” demiş. Yarım dost:

“Evladım kızım kör çünkü bu odadan başka bir yeri ya da benden başka kimseyi görmedi; kimsede onu görmedi. Ağızdan dilsiz çünkü benden başka kimseyle konuşmadı. Kulaktan sağır ne birinin sesini duydu ne de birine sesini duyurdu. Ayaktan sakat çünkü bu odadan, evden başka bir yere gitmedi. Senin de gördüğün gibi benim kızım aslında dünya güzelinin kendisidir.” demiş. Oğlan çok sevinmiş, yedi gün yedi gece süren çok güzel bir düğün yapmış. Serveti, malı mülkü de tammış. Mutlu mesut uzun süre yaşamışlar.

Bir gün, oğlanın şehrine çok yakın bir yerde, kırk gün süren bir savaş çıkmış. Şehrin tüm yiğitleri savaşa katılmış, oğlan da savaşa katılmaya karar vermiş. Oğlan, karısı dünya güzeli olduğu için kendisi savaştayken başına bir şey gelmesin, kimse onu rahatsız etmesin diye karısına kuleye benzeyen bir ev yaptırmış. Bu eve dışarıdan kimse girip çıkmasın diye kapısını kulenin en tepesine koydurmuş; yakınına da minik bir pencere gözü açtırmış. Savaşa gitmeden önce evin mutfak ihtiyaçlarını karşılamak için çarşıya gitmiş. Bir dükkândan yüklüce alışveriş yapmış, parayı ödemek için dükkân sahibine hesaplamasını söylemiş. Dükkân sahibi:

“Burada hesapları, şu kuş yapar.” demiş. Oğlan şaşırarak izlerken kuş, her şeyi kalem kalem hesaplamış. Oğlan, kendisi savaştayken karısı evde tek kalacağı için üzülüyormuş birden aklına kuşu satın almak gelmiş. Bu akıllı kuş, karısıyla arkadaş olabilirmiş hem de gözü arkada kalmazmış. Oğlan kuşu satın alıp eve getirmiş ve sevinçle eşine tanıtmış. Oğlan: “

Ben savaştayken bu kuş, tam kırk gün seninle dost olur, konuşur. Ben gelinceye kadar burada sıkılmamış olursun. Bir de ne olursa olsun, bu kuşun sana dediği her şeyi mutlaka yap. Sakın ola sözünden çıkma.” demiş. Dünya güzeli de bu yeni arkadaşa çok sevinmiş. Oğlan hazırlıklarını yapıp evden ayrılmış ama oğlan gider gitmez kuş da dilsiz gibi bir anda susmuş hiç konuşmamış. Dünya güzeli her gün kafesin önüne gitmiş, konuşmuş, şarkı söylemiş ama kuş bir tek kelime bile etmemiş.

Dünya güzeli birkaç günden sonra sessizlikten sıkılmış, hava almak için pencereye yanaşmış. Pencerenin baktığı yerde, büyük bir havuz varmış. Dünya güzelinin ışığı havuza kadar yansıyormuş ve parlaklığı oradan bile görülüyormuş. Tesadüf bu ya, bir padişahın oğlu, dünya güzeli pencereye çıktığı zaman, atını

sulamak için bu havuza getirmiş. At dünya güzelinden yansıyan ışığı görünce ürkmüş, geri çekilmiş. Çocuk da ışığın geldiği yöne bakınca orada ay gibi parlayan dünya güzelini görmüş ve görür görmez âşık olmuş. Hemen babasına koşmuş, Oğlan:

"Baba ben dünya güzeline aşık oldum, evini gördüm onu alamazsam ölürüm, onunla evlenmek istiyorum" demiş. Dünya güzeli evli olduğu için babası ve çevresindeki herkes, çocuğu bu aşktan vazgeçirmeye çalışmış ama çocuk hiçbir şekilde ikna olmamış. Oğlu perişan olunca padişah ne yapacağını şaşırmış. Kara kara düşünüyorken birden cadı gibi fena, yaşlı bir kadın ortaya çıkmış. Cadı:

"Padişahım bana bir teneke altın verip bir de kırmızı dana keserseniz dünya güzelini size getiririm." demiş. Padişah başka çaresi kalmadığı için kabul etmiş. Bir teneke altını vermiş bir de danayı kestirmiş. Dana tencerede kaynarken cadı kadın, tencereye tekme atmış. Cadı:

"Ben seni, beni kuleye çıkar diye kestirdim, kalk beni kuleye çıkar." demiş. Gerçekten de cadı, bir anda dünya güzelinin kapısının önüne gelmiş. Kapıyı çalmış, içeri girmiş. Dünya güzeli, yaşlı kadını karşısında görünce çok şaşırmış. Dünya güzeli:

"Nasıl oldu da bu kadar yükseğe gelebildin, hem niye geldin?" demiş. Cadı kadın: "Gelmeye mecbur kaldım evladım çünkü baban çok hasta… Ölüm döşeğinde, senin gelmeni istiyor." demiş. Dünya güzeli evi bırakıp gitmek istemiyormuş ama babasının onu çağırmasına dayanamamış. Hazırlanmış, eşyalarını toplamış tam evin kapısına tırmanan merdivene adımını atmış ki arkadan bir ses gelmiş. Kuş:

"Ey hanımım, hatunum nereye gidiyorsun?" diye sormuş. Dünya güzeli kuşun konuşmasına çok sevinmiş. Dünya güzeli:

"Şükürler olsun konuştun! Babam hastaymış, beni çağırmış. Onu görmeye gidiyorum." demiş. Kuş:

"Çok geçmiş olsun ama ben de sana masal anlatacaktım, hele biraz otur da anlatayım." demiş. Dünya güzeli de eşi, kuşu dinle dediği için cadıya dönerek:

"Azıcık oturalım, kuş masalını anlatsın sonra gideriz." demiş.

Kuş başlamış masalı anlatmaya. Kuş:

"Uzak bir diyarda iki erkek kardeş yaşarmış. Bu iki erkek kardeş evliymiş ve evleri de yan yanaymış. İkisinin eşleri de aynı anda hamile kalmış. Büyük kardeşin eşi bir erkek çocuğa; küçük kardeşin eşi de bir kız çocuğuna hamile kaldıklarını hissetmişler ve bu iki çocuğu büyüdüklerinde birbirleri ile evlendireceklerine söz vermişler. Çocuklar doğmadan büyük kardeş hastalanmış ölmüş. Biraz zaman

geçtikten sonra iki kadın da doğurmuş, gerçekten büyük kardeşin yakışıklı bir oğlu, küçük kardeşin de çok güzel bir kızı olmuş. Çocuklar birlikte büyümüş serpilmiş yedi yaşına gelmişler. Birlikte okula gidip geliyorlarmış ve birbirlerini de çok seviyorlarmış. Bir gün okuldan dönerken yolda çocuk, kızı öpmüş. Bu öpücüğü, kızın annesi uzaktan görmüş. Kız eve gelince annesi hemen onu bir kenara çekmiş. Annesi:

"O seni niye öptü?" diye sormuş. Kız: "Biz, birlikte büyüdük, kötülük olsun diye yapmadı." demiş. Annesi: "Aman kızım, biz annesi ile söz sözleşmiştik ama o, babası ölünce yetim kaldı. Baban seni yetim birine vermez, sen de kendine yaklaştırma." demiş. Kız ertesi gün dayanamamış olanı biteni çocuğa anlatmış. Kız:

"Madem bizi birbirimizden ayıracaklar, sen beni kaçır götür." demiş. Çocuk da kızı kaçırmış. İkisi, az gitmişler uz gitmişler bir suyun kenarına kadar gelmişler. Çocuk oradan bir kayıkçının geçtiğini görmüş. Seslenmiş, yanlarına çağırmış. Kızı kayığa bindirmiş ama yola çıkmadan tuvalete gitmiş. Oğlan, tuvalete gidince kayıkçı bu güzel kızı çok beğendiği için kaçırmış. Çocuk tuvaletten dönüp gelince bir de bakmış ki ne kayık ne kız… Kız ne yapmışsa kayıkçıdan kurtulamamış, akşam olunca kayıkçı kıza yanaşmış. Kız:

"Tamam, mademki artık ben seninim yapacak bir şey yok; ama ne olursa olsun, hoca getirip nikâh kıymazsan senin eşin olmam." demiş. Kayıkçı kabul etmiş. O gece, kıza dokunmamış, sabah olunca da hemen bir hoca bulmaya gitmiş. Kayıkta yalnız kalan kız amacına ulaşmış kayığı kaçırmış. "diye anlatmış. Kuş sonra durmuş, hanımına dönmüş. Kuş:

"Ey hanımım, sen olsan kayıkçıya ne derdin?" diye sormuş. Dünya güzeli:

"Kayıkçı kıza inanmasaydı, kayıktan ayrılmasaydı, başına hiçbir şey gelmeyecekti. Onu uyarırdım." demiş. Kuş:

"E madem sen de beni dinlersen evden ayrılma, demiş. Dünya güzeli yaşlı kadına dönmüş. Dünya güzeli:

"Teyze bak görüyorsun, kuş izin vermiyor, ben gelemiyorum." demiş.

Yaşlı cadı bir hışımda evden ayrılmış, padişahın yanına gitmiş. Padişah ne olduğunu sorunca her şeyi anlatmış. Yaşlı cadı gittikten sonra kuş, yine bir tek kelime bile etmemiş. Gel zaman git zaman, padişahın oğlu aşkından duramaz olmuş. Padişah bu yaşlı cadının tekrar dünya güzeline gitmesini ve onu getirmesini istemiş. Yaşlı cadı tekrar yola çıkmış, dünya güzelinin kapısını çalmış. Dünya güzeli:

"Teyze bu defa ne oldu?" diye sormuş. Yaşlı cadı:

“Kızım baban hastaydı, kurtuldu ama sonra da annen hastalandı. Seni görmek isteyince ben de almaya geldim.” demiş. Dünya güzeli dışarı çıkacağı için biraz sevinerek eşyalarını toplamış, tam merdivene adımını atmış. Kuş:

“Ey hanımım, hatunum nereye gidiyorsun?” demiş. Dünya güzeli:

“Annem hastaymış, onu görmeye gideceğim.” demiş. Kuş:

“Hiç merak etmiyor musun, sana anlattığım masaldaki kız acaba nereye gitti? demiş. Dünya güzeli:

“Aa aklımdan çıkmış, gerçekten o kızın başına ne geldi? Kız nereye gitti?” diye sormuş. Kuş:

“O zaman otur da anlatayım. Kız kayıkla bir yere kadar gitmiş sonra kayığı bırakmış. Az gitmiş uz gitmiş, dağın başında bir çobana denk gelmiş. Çoban: ‘Allah’a çok şükür, bu dağ başında bu kız nereden denk geldi!’ diye çok sevinmiş, hemen kızla ilgilenmiş. Kız: ‘Çok acıktım.’ demiş. Çoban ekmek, süt verip kızın karnını doyurmuş; kız biraz dinlenmiş. Akşam olunca Çoban: ‘Bak görüyorsun bir sen varsın, bir de ben, bundan sonra beraber olalım. Sen artık benimsin.’ demiş. Kız: ‘Peki, kabul ediyorum ama nikâhsız senin olmam. Nikâhımızı kıydırırsan kalırım.’ demiş. Sabah olunca çoban hemen bir hoca aramaya gitmiş ve bir hoca bulmuş. Hocayı, heyecanla eve getirmiş ki ne görsün, kız kaçmış gitmiş. Kurt sürüyü mahvetmiş, ev perişanmış.” demiş. O an da kuş durmuş, dünya güzeline dönmüş. Kuş:

“Ey hanımım sen olsaydın çobana ne derdin, demiş. Dünya güzeli:

“Çoban çoban, o dağın başında nikâh senin neyine! Bak kandırdılar seni derdim.” demiş. Kuş:

“E madem öyle, sen de beni dinle, gitme.” demiş. Dünya güzeli, yaşlı cadıya dönüp:

“Teyzeciğim sen git, kuş gönüllü değil; ben gelemiyorum.” demiş. Yaşlı cadı gittikten sonra kuş yine bir tek kelime etmemiş. Yaşlı cadı sinirle evden ayrılmış, padişahın yanına gitmiş. Padişah dünya güzelini görmeyince neler olduğunu merak etmiş, Yaşlı cadı:

“Padişahım hiç sorma, dünya güzelinin bir kuşu var, o masallar anlatıyor, bir türlü gelmesine izin vermiyor.” demiş. Aradan biraz daha zaman geçmiş, Padişahın oğlu çok üzülüyormuş, padişah mecbur yaşlı cadıyı tekrar göndermiş. Yaşlı cadı, yine dünya güzelinin evine gitmiş. Dünya güzeli:

“Teyzeciğim, bir şey mi oldu yine geldin?” demiş. Yaşlı cadı:

“Aman kızım daha ne kadar senin peşinden geleyim! Baban hastalandı, gelmedin; annen hastalandı, gelmedin. Bak annen öldü, seni cenazeye çağırıyorlar.” demiş. Dünya güzelinin duyguları alt üst olmuş, hızlıca hazırlanmış, tam gitmek için merdivene adım atmış kuş:

“Hanımım, hatunum nereye gidiyorsun?” diye sormuş. Dünya güzeli: “Kuşçuğum, benim kusuruma bakma; ama babam hastalandı, gitmeme izin vermedin. Annem hastalandı, izin vermedin; şimdi de annem ölmüş cenazesine gitmem lazım.” demiş. Kuş:

“Başın sağ olsun hanımım, hepimizin de annesi öldü, kimin annesi ölmeyecek ki… Hanımım sen masalı hiç merak etmiyor musun, acaba dağ başından kaçan o kıza ne oldu?” demiş. Dünya güzeli:

“Gerçekten o kıza ne oldu?” diye merakla sormuş. Kuş:

“Otur, anlatayım. Kız, çobandan kaçmış. Dağda bir hayli yol almış ama Hak tarafından büyük bir fırtına gelmiş. Kız fırtınaya kapılmış bir kuyunun içine düşmüş. Belden aşağısı suyun içinde kalmış. O kuyunun yanından da bir padişahın oğlu geçiyormuş. Bu oğlan, otuz dokuz kadınla evlenmiş ama kendisine söz vermiş, kırkıncı karısını da alınca toptan düğün yapacakmış. İşte buradan geçme sebebi de bu arayışmış. Oğlanın kervanından bir köpek kuyunun başına gitmiş, havlamış da havlamış. Gelip kuyuya bakmışlar ki güzeller güzeli bir kız. Hemen kızı kuyudan çıkarmışlar. Oğlan kendi kendine sevinmiş. Kuyudan çıkardığı kızı son karısı olacakmış. Kırkıncı hanımı da bulunca söz verdiği gibi kırk gün kırk gece düğününü yapmış. Son gün bizim kız, diğer otuz dokuz gelini çağırmış. Kız: ‘Bakın bu padişahın oğlu bizimle dalga geçiyor, kırk kadından iki çocuğu olsa seksen çocuk eder, ortalıkta perişan oluruz. Ben ona, bugün son günümüz, neyin var neyin yoksa içeriye girsin, biz de biraz çıkıp gezelim hep içerideyiz, diyeceğim. Herkes içeri girdikten sonra biz çoktan yol almış, buradan uzaklaşmış oluruz.’ demiş. Otuz dokuz kız da kabul etmiş. Kız padişahın oğluna gerçekten dediklerini yaptırmış, bütün insanları, hayvanları padişahın gelinleri gezecek diye içeri almışlar. Böylece kız ve otuz dokuz gelin, hızlıca saraydan uzaklaşıp kaçmayı başarmışlar.” demiş. Kuş burada anlatmayı kesmiş. Kuş:

“Hanımım sen olsaydın, bu padişahın oğluna ne derdin, ne yapardın?” demiş. Dünya güzeli:

“Kırk eş almak olacak şey değil, alacaksa bir tane alsaydı, gelinler kaçmak da haklı derdim.” demiş. Kuş:

“Peki hanımım, o zaman sen de beni dinle bilmediğin yola gitme.” demiş. Dünya güzeli:

“Teyzeciğim kuş izin vermiyor ben gelemiyorum.” demiş. Yaşlı cadı gitmiş. O gidince kuş yine tek kelime etmez olmuş. Yaşlı cadı hışımla padişahın yanına dönüş. Padişah:

“Ne oldu?” diye sormuş. Yaşlı cadı:

“O rezil kuş her defasında bir şey anlatıyor, kızı getirmemi engelliyor.” demiş. Padişahın oğlu, günden güne kötüleşiyormuş. Padişah tekrar yaşlı cadıyı çağırtmış bu defa yanına iki atmaca almış. Padişah:

“Bu defa tekrar git, içeri girdiğinde bu atmacaları sal. Hemen kuşu öldürsünler, sen de kızı alıp gel.” demiş. Yaşlı cadı atmacaları almış, doğru dünya güzelinin evine gitmiş. Kız kapıyı açınca yaşlı cadı, kuşun evin içinde uçtuğunu görmüş. Hemen atmacaları kuşun üstüne salmış. Kuş korku ve panikle üst üste duran yatakların altına kaçmış. Dünya güzeli biricik kuşlarına bir şey olmasın diye eline bir çubuk alıp atmacaları zor da olsa öldürmüş. Dünya güzeli:

“Teyze, sen bu atmacaları niye getirdin? Neredeyse kuşumuzu öldürecekti.” demiş. Yaşlı cadı:

“Ben de bilmiyordum kızım yanımda gelmişler öyle.” demiş. Kuş yatakların altında çıkmış, güvenle kafesine geçmiş. Dünya güzeli:

“Teyze bir şey mi oldu, niye geldin?” diye sormuş. Yaşlı cadı: “Senin peşinde gezmeye yoruldum. Baban hastalandı, gelmedin; annen hastalandı öldü, gelemedin. Şimdi de kardeşinin nişanı var. Herkes seni bekliyor artık gelmelisin.” demiş. Dünya güzeli sevinmiş, duygulanmış hazırlanmış tam merdivene bir adım atmış ki kuş:

“Hanımım, hatunum nereye gidiyorsun?” diye sormuş. Dünya güzeli: “Kuşçuğum, babam hastalandı; annem öldü, gidemedim. Kardeşim nişanlanıyormuş, onu yalnız bırakmayayım.” demiş. Kuş:

“Peki hanımım, sen hiç mi merak etmiyorsun acaba o kırk kız nereye gitti?” diye sormuş. Dünya güzeli merakla:

“Sahiden kırk kız nereye gitti?” diye sormuş. Kuş:

“Bu kızlar, az gitmişler uz gitmişler dağları geçmişler. Karşılarına kırk tüccardan oluşan bir çerçi kervanı çıkmış. Kervandakiler, bu kırk kızı görünce çok sevinmiş. Kırk kervancının kırkı da bizim kızı beğenmiş, onu almaya niyetlenmişler. Aralarında kavgaya tutuşmuşlar. Kız da bu durumun hemen farkına varmış ve tüccarları karşısına almış. Kız: ‘Kardeşlerim, bu gece hepinizle ben kardeşim. Yarın

kim benimle evlenmek istiyorsa gidip hoca getirir, ben de onun karısı olurum. Boşuna kavga etmeyin.' demiş. Gece olup da herkes uykuya çekilince kırk kervancı da birbirinden gizli hoca bulmak için şehre gitmiş. Onların gittiğini gören kız hemen diğer kızların yanına gitmiş. Kız: 'Kardeşlerim, kervancılar gitti. Onlar gelmeden kalkın biz de kaçalım.' demiş. Kırk kız, kırk kervancının kıyafetlerini giyinmiş; atlarını, malını alıp yola çıkmışlar. Kırk kız, artık kırk erkek gibi görünüyormuş. Kırk kervancı teker teker dönüp gelince hiç kimseyi bulamamış. Mallarından da olduklarıyla kalmışlar." demiş ve durmuş. Kuş:

"Peki hanımım, sen olsan bu kervancılara ne derdin, ne yapardın?" diye sormuş. Dünya güzeli: "Kervancılar niye hepiniz bir kızın peşindesiniz, kırkınız, kırk ayrı kızı alsanıza derdim." demiş. Kuş:

"E peki hanımım, senin de aynen böyle. Gel beni dinle, gitme." demiş. Dünya güzeli:

"Teyzeciğim duydun, kuş gitmemi istemiyor. Ben de onun sözünden dışarı çıkmam." demiş. Yaşlı cadı gittikten sonra kuş yine hiç konuşmamış. Yaşlı cadı bir hışımla padişahın evine dönmüş olayları bir bir anlatmış. Padişahın oğlu, dünya güzelinin aşkıyla babasını zorlayıp duruyormuş. İki gün sonra padişah tekrar yaşlı cadıyı çağırtmış. Bir daha gitmesini istemiş. Yaşlı cadı da mecbur gitmiş. Dünya güzeli onu görünce:

"Teyzeciğim sen ne çok gelip gidiyorsun, herhalde yine bir şey oldu?" diye sormuş. Yaşlı cadı sinirlenerek:

"Hep peşinde geziyorum ama çok yoruldum. Baban hastalandı, gelmedin; annen hastalandı, öldü gelmedin. Kardeşin nişanlandı, gelmedin. E bu da kardeşinin düğün haberi, buna gelmezsen olmaz." demiş. Dünya güzeli yine heyecanlanmış hemen hazırlanmış, gitmek için tam merdivene adımını atmış ki Kuş:

"Hanımım hatunum, nereye gidiyorsun?" demiş. Dünya güzeli:

"Hızır'ın hatırına bu defa gideyim, bak kardeşimin düğünü var." demiş. Kuş:

"Oh hayırlı olsun, evleniyorsa ne güzel! Hanımım, masaldaki o kırk kız, kervancı kılığında acaba nereye gitti, merak etmedin mi?" diye sormuş. Dünya güzeli:

"Sahiden erkek kılığına girmişlerdi, e ne oldu onlara?" demiş. Kuş:

"Hele otur da anlatayım. Bu kırk kız, köyün birine gitmişler. Herkes onları erkek sanmış. O köyün de meğer paşası yeni ölmüş. Saraydakiler ve halk yeni paşayı seçmek için kuş uçurtuyorlarmış. Kuş üç defa kimin başına konarsa o, padişah

oluyormuş. Kuşu, üç defa salmışlar. Üç defa da dönüp gelip bizim kızın başına konmuş. Kızı erkek sanan saraydakiler: ‘Kuş üç defa başına kondu, paşalık yapabilir misin?’ diye sormuşlar. Kız da: ‘Hay hay!’ demiş. Bizim kız, oraya paşa oluvermiş.

Paşa olduktan kısa bir süre sonra yedi yolun birleştiği bir noktaya, kocaman bir çeşme yaptırmış. Bir ressam getirtmiş, çeşmenin üstüne kendi resmini bir yere, amcasının oğlunun resmini bir yere, kayıkçının resmini bir yere, çobanın resmini bir yere, kırk kız ile bir paşa oğlunun resmini bir yere, kırk kız ile kırk kervancının resmini de bir yere çizdirmiş. Çeşmenin başına da iki bekçi koymuş ve bekçilere: ‘Bu resimlerin başında, her gün nöbet tutacaksınız eğer bir kişi resimlerden birine normalden uzun bakar da iç çekerse onu tutup bana getireceksiniz.’ demiş.

Çeşmenin başına ilk önce amcasının oğlu gelmiş. Saçı sakalı uzamış, üstü başı dağılmış bir haldeymiş. Çeşmede elini yüzünü yıkamış, su içip başını kaldırınca kızın resmini görmüş. Resmi görünce gözleri dolmuş, uzun bir iç çekmiş. Bekçiler çocuğun iç çektiğini görünce elini kolunu bağlayıp saraya, paşaya götürmüşler. Kız görünce hemen tanımış ama erkek kılığında olduğu için çocuk, onu tanımamış, paşa sanmış. Kız: ‘Söyle bakalım o resmin önünde niye öyle uzun durup iç çektin?’ diye sormuş. Çocuk: ‘Ah paşam, ne sor ne ben söyleyeyim. Oradaki resimlerden biri, benim amcamın kızı, babam öldüğü için onu bana vermeyeceklerdi. Ben de okuldan dönerken onu kaçırdım. Bir deniz kıyısına geldik oradaki bir kayıkçı onu kaçırdı. Onun resmini görünce öyle donakaldım.’ demiş. Kız hemen emir vermiş, çocuğu bir güzel yıkayıp, paklayıp, giydirmişler sonra da kızın hemen yanına oturtmuşlar.

Aynı çeşmenin başına bu defa kayıkçı gelmiş, elini yüzünü yıkamış. Kafasını kaldırınca karşısında kendi yaşadığı olayın resmini görmüş, donakalmış ve bir iç çekmiş. Bekçiler onu da yakasından tuttuğu gibi saraya, paşanın huzuruna götürmüşler. Kayıkçı da paşanın, o kız olduğunu anlamamış. Paşa: ‘Söyle bakalım, niye o çeşmeye bakıp iç çektin?’ diye sormuş. Kayıkçı: ‘Padişahım genç bir çocuk, bir kızı kaçırmıştı. Benim kayığımı durdurdu, kızı kayığa bindirdi. O tuvalete gidince ben de şeytana uydum kızı kaçırdım.’ demiş. Paşa: ‘Götürüp kayıkçının boynunu vurun, o birbirini sevenleri ayırdı.’ demiş. Askerler emri alınca götürüp kayıkçıyı öldürmüş.

Gel zaman git zaman çoban da çeşmenin başına gelmiş. Elini yüzünü yıkamış. Başını kaldırmış ve çeşmenin üstündeki resimde kırk koyunu, kızı ve kendi yaşadığı olayı görmüş. Bir süre izlemiş sonra derin bir iç çekmiş. Bekçiler onu da tuttukları gibi saraya, paşanın huzuruna getirmişler. Tabii çoban da kızın bu paşa olduğunu

anlamamış. Paşa: ‘Söyle bakalım, niye çeşmedeki resimlere bakıp iç çektin?’ diye sormuş. Çoban: ‘Paşam ben çobanım, bir gün dağda sürümü otlatırken dünya güzeli bir kız çıktı geldi, hatta ben de böyle güzel bir kız bana geldiği için Allah’a şükrettim. Yalnız kız acıkmıştı, ben de ona süt ve ekmek verdim. Gece olunca ona sahip olmak istedim. O da bana nikâhsız karım olmayacağını, söyledi. Ben de sabah uyandığım gibi hoca bulmaya gittim, döndüğümde ne sürüm vardı ne de kız, kaçıp gitmişti.’ demiş. Paşa: ‘Peki söyle bakalım bir kere bile öptün mü, dokundun mu?’ diye sormuş. Çoban: ‘Hayır paşam annem, kız kardeşim gibiydi, elimi bile sürmedim.’ demiş. Paşa: ‘Bu çobana köyümüzden iki gelin verelim ve kaybettiği sürüsü kadar da koyun, ona zarar vermişler.’ demiş. Paşanın emirleri hemen yerine getirilmiş.

Birkaç gün sonra çeşmenin başına kırk kadınla evlenmek isteyen paşanın oğlu gelmiş. Elini yüzünü yıkamış. Başını kaldırıp kırk kadını bir de kendini görünce resme dalmış gitmiş, derin bir iç çekmiş. Bekçiler tuttukları gibi paşanın huzuruna götürmüşler. Oğlan da kızı tanımamış. Paşa: ‘Söyle bakalım niye resimlere bakıp öyle derin iç çektin?’ diye sormuş. Oğlan: ‘Paşam, benim babam da paşa, ben de paşayım. Cahillik ettim, kırk kadınla evleneceğim diye ant içtim. Babamın malıyla övündüm. Hepsinden iki oğlum olsa seksen çocuğum olur diyerek otuz dokuz kızı aldım. Kırkıncı kızı bulmak için gezerken karşımıza bir kuyunun içinde dünya güzeli bir kız çıktı. Evlenmek için eve getirdim, öyle güzeldi ki otuz dokuz kızı da onun emrine verdim. Kırk gün kırk gece düğün yaptık. Son gün kız yanıma geldi, dışarıda gezmek istediklerini söyledi. Kimse onları görmesin diye de herkesin evde olmasını istedi. Dediğini yaptım, öğlen gezemeye çıktılar, akşam hiçbiri dönmedi. Ben de resmi görünce öyle iç çekmişim.’ demiş. Paşa: ‘Peki bu kızı bir kere bile öptün mü, dokundun mu?’ diye sormuş. Oğlan: ‘Yok paşam tövbe, bacı kardeş gibiydik, hiç dokunmadım.’ demiş. Paşa oğlanın da zarar uğradığını düşünmüş, emir vermiş, üç güzel kızı oğlana vermişler, oğlan gitmiş.

Kısa süre sonra kırk kervancının başı bu çeşmenin önüne gelmiş. Elini yüzünü yıkamış, başını kaldırınca kırk kervancı ile kırk kızı anlatan resmi görmüş. Uzun süre izlemiş sonra derin bir iç çekmiş. Bekçiler, onu yakaladıkları gibi paşanın huzuruna getirmişler. Kervancı başı da paşanın, o kız olduğunu anlamamış. Paşa: ‘Anlat bakalım, niye çeşmenin önünde öyle derin iç çektin?’ diye sormuş. Kervancı başı: ‘Paşam, biz kırk kervancı, yolda, şans eseri kırk kıza denk geldik. Hepimiz çok sevindik. İçlerinden biri çok güzeldi, hepimiz onunla birlikte olmak istedik. Kız akıllı

çıktı. Kim nikâh kıydırırsa onun olurum, diye şart koştu. Biz kırk kervancı birbirimize söylemeden gizlice hoca aramaya gittik. Bu kırk kız atlarımızı, kıyafetimizi, malımızı mülkümüzü alıp kaçtı. Biz de öyle kalakaldık.' demiş. Paşa – Peki siz kırk kervancıdan herhangi biri bu kızı bir kere bile öptü mü, ona dokundu mu?' diye sormuş. Kervancı başı: 'Yok paşam, herkes ona bacı kardeş gibiydi, kimse dokunmadı.' demiş. Bunun üzerine paşa onların da mağdur olduğunu düşünmüş, her birinin zararı kadar mal mülkü ve evlenme çağı gelmiş kırk kızı vermiş. Kervancı başı yoluna gitmiş.

Kız, tüm bu yolculuk anlaşıldıktan sonra amcasının oğlunun karşısına geçmiş, erkek kılığındaki saçını başını açmış. Kız: 'Bak işte kayıkçıdan sonra tüm yaşadıklarım, aynen böyle oldu.' demiş. Kırk gün kırk gece düğün yapmışlar, mutlu mesut yaşamışlar." diyerek anlatmış, masal bitmiş. Kuş, bu uzun masalı bitirdiği anda kırkıncı gün dolmuş, kapı açılmış. Dünya güzelinin kocası savaştan dönmüş. Kuş:

"Oy paşam sen hoş geldin, safalar getirdin. Sen yokken bu yaşlı cadı, dünya güzelini kandırmak için gelip gitti." demiş. Oğlan:

"Ee dünya güzeli gitti mi?" diye sormuş. Kuş:

"Yok, sözümden hiç çıkmadı, ben masal anlattım o da evden hiç ayrılmadı." demiş. Yaşlı cadı köşeye sıkışmış, yakalamışlar. Bir katırı aç; diğer katırı susuz bırakmışlar. Yaşlı cadıyı ikisinin arasına bağlamışlar. Aç katırın uzağına yem, susuz katırın uzağına su koymuşlar. Katırlar, yemeğe ve suya doğru şiddetle koşunca yaşlı cadı parçalanmış, ölmüş. Herkes sevdiğine kavuşmuş, masal burada son bulmuş. (K.K.7).

13. ALGOTİK MASALI

Bir adam varmış, bu adamın da üç oğlu varmış. Bir gün adam hastalanmış, ölüm döşeğindeyken oğullarını çağırmış, vasiyetini açıklamış. Adam:

"Sizden isteğim, şu bizim karşımızda duran tepeyi hiçbir zaman geçmemizdir. O tepenin ardına giden geri gelemez." demiş ve kısa süre sonra ölmüş. Aradan zaman geçmiş. Büyük kardeş tepenin ardını merak etmiş, kardeşlerini çağırmış. Büyük kardeş:

"Ben tepenin ardına gideceğim. Bir iş bulup orada çalışırım." demiş ve oğlan yola çıkmış. Uzunca bir süre yol aldıktan sonra karşısına bir geyik çıkmış. Oğlan avlamak için başlamış geyiği kovalamaya. Geyik kaçmış oğlan kovalamış. En sonunda oğlan, geyiğin peşinden bir şehre kadar gelmiş ve geyik kaybolmuş gitmiş. Oğlan da iş için paşanın huzuruna çıkmış. Oğlan:

"Ben filanca adamın oğluyum, iş bulmak için yola çıktım. Bir geyiğin peşinden buralara kadar geldim. İş arıyorum." demiş. Paşa:

"Tamam, benimle çalışabilirsin. Eğer şartlarımı kabul edersen sana yılda bir altın veririm. Ama şartları sağlayamazsan boynunu vurdururum." demiş. Oğlan:

"Peki şartlarınız nedir?" demiş. Paşa:

" Her sabah kahvaltını et. Benim bir av köpeğim var, onu takip et, köpek nerede durursa orayı ek; eve dönerken de beyaz odunlar toplayıp getir." demiş. Oğlan kabul etmiş. Ertesi gün sabah köpeği takip etmiş. Köpek gitmiş bir taşın üzerine uyumuş. Oğlan sağdan soldan taşı kaldırıp oraya tohum ekmek istemiş ama taşı kaldıramamış. Akşama kadar beyaz odun aramış, beyaz odun da bulamamış. Elleri bomboş dönmüş eve gelmiş ve paşanın huzuruna gitmiş. Oğlan:

"Paşam, köpeğin büyük bir taşın üstüne yattı ve hiçbir yerde beyaz odun yoktu." demiş. Paşa anlaşmayı yerine getiremeyen büyük oğlanın kellisini vurdurur. Aradan uzunca bir zaman geçer. Ortanca kardeş, ağabeyini merak eder ve küçük kardeşinin yanına gelir. Ortanca kardeş: "Kardeşim, ağabeyimiz yola çıktı. Hiç ses seda yok. Ben de tepenin ardını merak ediyorum. Gidip onu bulacağım." demiş. Ortanca kardeş de yola çıkmış. Uzunca bir süre yol almış ve aynı paşanın memleketine varmış. Ortanca kardeş de iş için paşanın huzuruna çıkmış. Ortanca oğlan: "Paşam, ben iş istiyorum." demiş. Paşa:

"Hay hay ama senden önce de bir oğlan iş istedi. Şartlarımı yerine getiremedi. Bak sen de yerine getireceksen olur. Yoksa kaç git." demiş. Oğlan:

"Şartlar nedir?" diye sormuş. Paşa:

“Bak sabah kahvaltını et. Benim bir av köpeğim var, onu takip et nereye çökerse oraya tohum ek. Akşam geri dönerken de beyaz odun topla, getir.” demiş. Ortanca oğlan:

“Paşam, beyaz odun nasıl bulayım ki!” demiş. Paşa:

“Bu dediklerimi yaparsan yılda iki altın veririm, yok yapamazsan da boyunu vurdururum.” demiş. Oğlan şartları kabul etmiş. Ertesi gün oğlan, kahvaltısını etmiş. Köpeğin peşinden gitmiş. Bu defa da köpek yine taşın üstüne uzanmış. Oğlan ne yapmışsa köpek kalkmamış. Odun da bulamamış. Öylece eve dönmüş. Paşa, onun da boynunu vurdurmuş.

En küçük kardeşin adı Algotik’miş. Tepenin ardını ve iki kardeşini merak etmiş ve o da yola düşmüş. Uzunca bir süre yol aldıktan sonra karşısına yaşlı bir kadın çıkmış. Yaşlı kadın:

“Kardeş kimsin, nereye gidiyorsun?” diye sormuş. Algotik:

“Nine, adım Algotik, buralardan kardeşlerimin yanına gidiyorum.” demiş. Yaşlı kadın:

“Kardeşlerin, bir paşanın yanına gitti. Paşanın iki şartını yerini getiremediler. Paşa da boyunlarını vurdurttu. Eğer sen, taş atarak bu elma ağacının bir dalını koparırsan bilirim ki kardeşlerinin öcünü alırsın.” demiş. Algotik hemen bir taş almış. Elma ağacına fırlatmış ve dalını koparmış. Elma dile gelmiş. Elma:

“Dalım, dalım benim!” diye sızlanmış. Algotik:

“ Annem, yayıkta hep senin bu dallarından tutardı, çok yorulurdu.” demiş. Algotik yoluna devam etmiş ve aynı paşanın memleketine varmış. Algotik, yakışıklı boylu posluymuş. O da paşanın huzuruna iş istemek için çıkmış. Paşa:

“Senden evvel de gelip iş isteyen iki kişi oldu. Benim şartlarım var. Her sabah kahvaltını edersin sonra av köpeğimin peşinden gidersin. O nereye otururşa oraya tohum ekeceksin. Akşam da geri dönerken beyaz odunlar toplayıp geleceksin. Bir de kızım sana ne yapar getirirse yiyeceksin. Eğer benim her gün isteklerimi yaparsan sana hiç kızmam. Yılda da üç altın vereceğim.” demiş. Algotik:

“ Şartlarını kabul diyorum. Ben anlaşmadaki isteklerini yaptıktan sonra bana kızarsan ben de seni öldürüm.” demiş. Paşa da kabul etmiş.

Ertesi sabah Algotik, önce kahvaltısını etmiş sonra düşmüş köpeğin peşine. Köpek gidip yine aynı taşın üstüne oturmuş. Algotik sağdan soldan köpeği oradan kaldırmak için bağırmış ama köpek kalkmamış. Algotik de bir hışımda taşla beraber köpeği de kaldırmış, fırlatmış. Köpeğin bacağı kırılmış. Zaten Algotik paşayı

sinirlendirmek istiyormuş. Akşamüzeri Algotik beyaz odun ararken tarlada paşanın sabanını görmüş, Bu sabanın odunları beyaz olduğu için hemen parçalayıp hepsini almış. Böylece paşayı iyice kızdırmak istemiş sonra tam paşanın evine doğru giderken paşanın kızı yolda onu karşılamış. Kız:

"Babam: 'Yoğurt yiyorsa ekmek kırmasın, ekmek yiyorsa yoğurdu bozmasın.' diyor." demiş. Algotik paşayı kızdırmak ve çatışmak istiyormuş. Algotik:

"Sen bir buraya gel." demiş ve kızla birlikte olmuş. Paşa, Algotik'in kızına yaptıklarını duymuş. Ama Algotik anlaşmadaki şartları gerçekleştirdiği için bir şey diyememiş. Algotik:

"Paşam kızdın mı?" demiş. Paşa kızdığını hiç belli etmemiş, etseymiş Algotik onu öldürecekmiş. Paşa:

"Hayır, davayı sen kazandın Algotik. Bundan sonra benim yanımda kal, çalış." demiş. Algotik, paşanın verdiği tüm işleri yapıyormuş ama yaparken de hep bir şeyleri kırıp döküyormuş. Bir gün gelmiş artık paşa kızmamak için zor dayanmış ve karısını çağırmış. Paşa:

"Hanım, sen bir ekmek pişir, biz buralardan kaçıp gidelim. Ben dayanamayıp Algotik'e kızarsam beni öldürür." demiş. Kadın hemen kalkmış, bir sürü ekmek yapmış ve bir çuvalın içine koymuş. Algotik de onların gideceğini anlamış. Gidip ekmeği çıkarmış ve çuvala o girmiş. Paşa ve hanımı yola çıkacaklarmış, paşa ekmeği sırtlanmış ama öyle ağırmış ki paşa:

"Hanım bu nasıl ağır böyle!" demiş. Hanımı:

"Paşam, tüm unları kullandım." demiş. Paşa ve karısı yola devam etmişler. Algotik de çuvalın içinde ekmekleri yemiş ve durmadan işemiş. Paşanın sırtı ıslanmış. Paşa:

"Hanım sen bu ekmeklere ne kadar yağ koydun? Sırtım sırılsıklam oldu?" demiş. Hanımı:

"Paşam biraz da yağ koydum." demiş. Yine yollarına devam etmişler. Bir hayli gittikten sonra karşılarına bir köy çıkmış. O köyün de saldırgan köpekleri varmış. Köpekler, paşa ve karısına doğru havlamaya başlamışlar. Paşa:

"Ah keşke Algotik burada olsaydı da bu köpekleri gebertseydi." demiş. Algotik paşanın sırtından kendini atmış. Köpekleri kovalayarak oradan uzaklaşmış. Paşa ve karısı da bakmışlar ki torbada yiyecek ekmek yok. Paşa taşıdığının ekmek değil Algotik olduğunu anlamış.

Algotik, paşa ve karısını orada bırakıp köpeklerin peşinden yeni bir köye kadar gelmiş. Geldiği yeni köyde bir düğün varmış, herkes oyun oynuyormuş. Bu köyde kimse Algotik'i tanımıyormuş ama Algotik boylu poslu, yakışıklıymış. Bu köyün paşası:

"Düğün yapıyoruz ama bakma sen yaşlı cadının bir kaşığı eksik." demiş. Etraftakiler:

"E kim gidip yaşlı cadının kaşığını alabilir ki?" diye sormuşlar. Paşa: "Algotik alabilir." demiş. Etraftakiler:

"Algotik burada yok ki!" demişler. O anda Algotik:

"Algotik benim, karşılığında para verirseniz ben gidip yaşlı cadının kaşığını getirebilirim." demiş. Herkes kabul etmiş. Algotik yola çıkmış, yaşlı cadının evine varmış ve makadın altına saklanmış. Algotik:

"Yaşlı cadı, ben biliyorum ki sen beni yiyeceksin. Bana, bir ronen (yöresel yemek) yap yiyeyim. Sonra da beni yersin." demiş. Yaşlı cadı:

"Hay hay!" demiş ve hemen ronen yapmış. Algotik:

"Evde ne kadar kaşığın varsa hepsini de tepsinin etrafına koy, canım hangisinden isterse onunla yiyeceğim." demiş. Yaşlı cadı elli altmış tane kaşık indirmiş ve Algotik kaçamasın diye evin kapısında beklemiş. Algotik:

"Yaşlı cadım, peki iştahım yok başka kaşığın yok mu?" diye sormuş. Yaşlı cadı:

" Pas tutmuş bir tane var, o da şu altta." demiş. Algotik:

"Ya sen nasılsa beni yiyeceksin, ne olur o kaşığı ver de ben yemek yiyeyim." demiş. Yaşlı cadı, kaşığı vermek için kapıdan ayrılınca Algotik kaşıkların hepsini almış ve fırlayıp oradan kaçmış sonra da düğün yerindeki paşanın yanına gelmiş. Paşa:

"Algotik kaşıkları getirdin, helal olsun." demiş. Gelin de ata binmek için dışarı çıkmış. Etraftakiler:

"Düğün güzel de bir de yaşlı cadının atı olsa daha güzel olurdu, o atı da getirse getirse Algotik getirir." demişler. Algotik:

"Ben nasıl cadının atını getireyim, bu defa beni yer." dese de tekrar yola çıkmış bu defa da yaşlı cadının ahırına gitmiş. Ahırda atın yem yerine gizlenmiş. Gece olunca Algotik yaşlı cadının nerede olduğunu anlamak için, ata vurmuş. At bağırıp çağırınca yaşlı cadı gelip bakmış, bir çubuk da o vurmuş ata ve yaşlı cadı:

“Bu gece gece ne oldu sana, Algotik mi çıktı üstüne!” diye sinirlenmiş, söylenmiş. Pire dışarı çıkıp odasına gitmiş. Algotik gizlice atı almış, sürüp götürmüş. Algotik atı da getirince herkes çok sevinmiş ama bir süre sonra etraftakiler:

“Düğün güzel güzel ama yaşlı cadı yok. ” demişler. Diğerleri:

“E kim gidip getirebilir ki?” demişler. Herkes artık Algotik’in getireceğini biliyormuş. Paşa:

“Eğer yaşlı cadıyı getirirsen kızımı da servetimi de sana veririm. Beni mahcup etme!” demiş. Algotik başta istemese de herkes zorladığı için kabul etmiş. Algotik, gidip yaşlı cadının evinin yakınlarındaki kavakları kesmiş. Yaşlı cadı:

“Sen o kavakları niye kesiyorsun?” demiş. Algotik:

“Yahu o Algotik var ya o, ölmüş. Tabut yapacağım.” demiş. Yaşlı cadı Algotik’in ismini duyunca saymış sövmüş. Algotik: “ Yaşlı cadım, ben çok merak ediyorum, Algotik’ i görmedim. Bu tabut ona olur mu? Hele bir sen gel tabuta yat. Acaba olur mu?” demiş. Yaşlı cadı hemen gelip tabuta uzanmış. Algotik: “ İzin ver bir de bir çivi çakayım. Acaba kapısı kapanıyor mu?” demiş. Yaşlı cadı kabul edince Algotik hemen onu tabuta kapatıp etrafını çivilemiş. Algotik:

“Yaşlı cadı!” demiş. Yaşlı cadı:

“ Hee!” demiş. Algotik:

“Algotik benim!” demiş ve yaşlı cadıyı tabutla düğüne götürmüş. Herkes yaşlı cadıyı görmüş ve insanlar yaşlı cadıyı paramparça etmiş. Padişah servetini ve kızını Algotik’ e vermiş. Algotik ve paşanın kızını yedi gün yedi gece süren bir düğünle evlendirmişler. Algotik, padişah olmuş. (K.K.7)

14. GARALİ BEY MASALI

Gariban bir adam varmış. Bu adam her gün odun kesip satıyor, altı oğluna ve eşine öyle bakıyormuş. Zaman ilerledikçe bu kalabalık aileye bakamaz duruma gelmiş. Bir gün eşini yanına çağırmış. Adam:

"Hanım, bir oğlumuz mu ölsün isterdin yoksa altı oğlumuz mu?" diye sormuş. Eşi de mecbur:

"Bey, nasıl dilim varır da ölsünler derim ama hepsine bir şey olacağına birine olsun." demiş. Adam:

"Peki, o zaman en güzel evladımız hangisi ise onu yıka, temiz giydir; götürüp satacağım." demiş. Adamın en güzel oğlu, yedi yaşındaki ortanca oğlanmış. Annesi, oğlunu yıkamış, giydirmiş; babası alıp satmak için pazar yerine götürmüş. Bir süre oğlanla beraber beklemişler sonra kader bu ya önlerinden paşanın kızının kafilesi geçmiş. Paşanın kızı, hemen bu ortanca oğlanı fark etmiş. Çocuğun babasına seslenmiş. Kız:

"Burada niye bekliyorsunuz?" diye sormuş. Adam:

"Bu benim oğlum, onu satmak için buraya getirdim." demiş. Paşanın kızı ne kadara sattığını sorunca adam: "

Yüz altına satıyorum." demiş. Paşanın kızı yüz altın verip ortanca oğlanı kendi hizmetini görmesi için satın almış. O günden sonra oğlan, sabah akşam paşanın kızı neredeyse oradaymış, tüm işleriyle o ilgileniyormuş. Paşanın kızı herkesin de tanıdığı biriymiş ve oralarda yaşayan Arap isminde kötü biri de ona, deli divane âşıkmış. Her kim paşanın kızı ile evlenmeye yeltense onu öldürüyormuş. Paşanın kızı ise Arap' ı hiç sevmiyormuş. Bir gün padişahın oğlu da paşanın kızına âşık olmuş ama ne çare kız, Arap'ın onların kavuşmasına izin vermeyeceğini biliyormuş. Evin içinde yana yakıla çare ararken ortanca oğlan:

"Hanımım eğer paşa baban bana bir at verirse ben Arap'ın boynunu keser, öldürürüm." demiş. Paşanın kızı:

"Sen daha küçücük bir çocuksun, kimseyi öldüremezsin." demiş ama oğlan, her gün söyleye söyleye onu ikna etmiş. Kız, paşanın yanına gitmiş. Kız:

"Babacığım kendime yedi yaşında küçük bir hizmetkâr almıştım. O, bir at verirseniz Arap'ı öldüreceğini söylüyor." demiş. Paşa da çocuk küçük olduğu için kızı gibi başta ikna olmasa da sonradan ikna olmuş. Paşa:

"Ahırdan istediği atı alsın o zaman!" demiş. Ortanca oğlan ahıra gitmiş, kendisi için bir at seçmek için ahırdaki tüm atları tek tek dokunarak tartmış. Hangi atın

beline eline sürse o at hemen çökecek gibi olmuş. En son bir tane yavru at kalmış, oğlan üç defa atın beline elini sürmüş, atı tartmış ama at hiç eğilmeden dimdik durmuş. Oğlan bu atı kendisi için almış ve Arap'ın memleketine gitmeden bir ağaç dalını almış, yontmuş, sivriltmiş kılıç gibi keskin hale getirmiş. Atına atlamış Arap'ın memleketine gitmiş. Arap'ın evini bulmuş. Evin önünde Arap'ın karısı çocuğunun saçını tarıyormuş. Oğlan:

"Kocan Arap'ın evde olduğunu biliyorum, çağır gelsin, savaşalım." demiş. Kadın uzaktan bu küçük çocuğa bakmış. Kadın:

"Bak sen küçücük bir çocuksun, seni kandırmışlar. Arap'la nasıl savaşacaksın. Dön de geri yoluna git." demiş. Arap bu konuşmaları duymuş. Merak edip dışarı çıkınca küçücük bir çocuk görmüş. Arap:

"Çocuk, bak sen benim çocuğum yaşındasın, dön yoluna git. Beni uğraştırma." demiş. Oğlan da inatla:

"Yok, seninle savaşmaya geldim. Ne silahın varsa al da gel! Savaşalım, göster hünerlerini!" demiş. Arap çocuk gitmeyince içeri girmiş. Silahını almış. Bir düzlükte karşı karşıya gelmişler ama Arap, karşısında bir çocuk olduğu için pek de büyük hamleler yapmamış. Önceliği çocuğa vermiş. Arap:

"Hadi göster bakalım marifetini, çıkar silahını!" demiş. Oğlan:

"Ben de silah yok ki sen göster önce marifetini!" demiş. Arap da atın üstünde zar zor duran bu oğlana bakmış, korkutmak için ciridini sallamış, cirit oğlanın atının bir kulağını delmiş, geçmiş. Oğlan da kendini atın diğer tarafına atmış. Arap bir cirit daha sallamış bu defa da atın diğer kulağından vurmuş. Oğlan da kendini diğer tarafa atmış. Arap:

"Hadi bakalım ben hünerimi gösterdim sıra sende göster bakalım." demiş. Oğlan da:

"Benim öyle bir hünerim yok sadece seni tartmak, görmek istedim." demiş. Arap:

"E o zaman ben kazandım, düş bakalım önüme!" demiş. Oğlan:

"Bizim geleneğimizde büyükler her zaman önden gider. Sen önden ilerle." demiş. Arap da kabul etmiş ve önden yola koyulmuş, oğlan da hemen arkasındaymış. Oğlan ve Arap tam evin önüne gelecekken oğlan cebinden sivrileştirdiği dalı çıkarmış " Ya Allah ya Hızır!" demiş Arap'ın boynunu kesip oracıkta öldürmüş. Paşanın kızı haberi almış, hemen babasına söylemiş. O günden sonra bu küçük oğlana, paşanın kızı Gareli Bey demeye başlamış. Garali Bey eve döndüğünde kız

onu sevinçle karşılamış sarılmış. Padişahın oğlu da Arap'ın öldüğünü duymuş, görücüleri yollamış tekrardan paşanın kızını istetmiş. Paşanın kızı:

"Ben artık padişahın oğlunu istemem, onca sene beni Arap'tan koruyamadı. Ben Garali Bey ile evlenmek istiyorum." demiş. Padişahın oğlu ayaklanmış, paşanın kızı da Garali Bey diye tutturunca Paşa:

"Kızımı kimin alacağına karar vermek için bazı şartlarım var. Bu şartları kim sağlarsa kızım onundur." demiş. Herkes merakla şartların ne olduğunu dinlemeye başlamış. Paşa:

"Kırk tane at, kırk tane deve, kırk tane de bunların başında durup baltacılık da yapan yiğit zengin tüccar isterim." demiş. Şartları kabul etmişler. Paşanın kızı hemen Garali Bey'i çağırmış. Kız:

"Sen daha çocuksun, böyle mal mülk nasıl kazanabilirsin! Şimdi bu gece sana babamın malından bu istediklerini vereyim, sen de tepeden sanki bulmuşsun gibi al getir." demiş. Garali Bey:

"Benim babam, beni garibanlıktan sattı. Ben kimsenin malına el sürmem. Kendi gücümle kazanırım." demiş. Garali Bey de padişahın oğlu da atlarına almışlar aynı tarafa yola çıkmışlar. Bir süre sonra Padişahın oğlu:

"Sen bu kadar yol varken niye peşimden geliyorsun." diye çıkışınca Garali Bey:

"Bizim yollarımız bambaşka, ben senin peşinden gelmiyorum." demiş. Atını uzaklara doğru sürmüş. Garali Bey, bir hayli yol aldıktan sonra karşısına bir adam çıkmış. Bu adam Ermiş imiş ve hemen Garali Bey'in gariban birisi olduğunu anlamış. Garali Bey de onun haşmetli birisi olduğunu anlamış. Ermiş, nereden gelip nere gittiğini sorunca Garali Bey, yaşadığı her şeyi bir bir anlatmış şimdi de padişahın istediği şeyleri bulmak için yollara düştüğünü söylemiş. Ermiş:

"Ben sana yardım ederim. Yakınlarda başka bir köy var, orada bir paşa yaşıyor ve hiçbir doktorun iyi edemediği bir hastalığa yakalanmış. Sen, onu iyileştireceksin. Daha sonra ikinci köye gideceksin o köyde de paşanın oğlu hasta sen onu da iyileştireceksin. En son üçüncü köye gideceksin, o köyde de paşanın hasta bir kızı var, onu da yine sen iyileştireceksin. Bu üçünün de ilacını sana ben vereceğim. Yalnızca senden istediğim şey, birinci köyde paşa verdiğin ilaçla sağlığına kavuştuğunda, sana ne istediğini soracak. Paşanın altınlarının içinde on iki kuruş var, sen o, on iki kuruşu istediğini söyleyeceksin ama ne olursa olsun paşa vermeden o parayı kendin alma. İkinci köyde paşanın oğlu hasta ya, o da iyileştiğinde, ne

istediğini soracak. Onunda odasında, iki tane elmas taşı var, onlar sen oğlanı iyileştirince kendiliğinden sana yuvarlanacaklar ama sakın ha alma kutuyu önüne at, 'Sahipleriniz sizi bana verecek.' de, o taşları oğlan sana kendi verecek. Daha sonra diğer köyde, kızı iyileştireceksin, ne istediğini sorduklarında sadece on beş gün kızın odasında kalmak istediğini söyle. Böylece sen kendiliğinden kırk tane at, kırk tane deve ve kırk tane tüccar elde etmiş olacaksın. Hızır benim, döndüğün zaman da sen konuşmadan hiç kimse konuşmaz korkma " demiş ve ilaç diye kan ve yaprağı; bir de kutuyu Garali Bey'e vermiş. Hızır ansızın kaybolmuş.

Hızır gittikten sonra Garali Bey yola düşmüş, ilk köye varmış. Gerçekten de o köyde paşa hastaymış. Herkes ağlayıp sızlıyormuş. Garali Bey yaşlı bir kadın çevirmiş. Garali Bey:

"Ne oldu burada?" diye sormuş. Kadın ağlayarak:

"Tam yedi yıldır paşamız hasta." demiş. Garali Bey:

"Ben hekimim, onu iyileştirebilirim." demiş. Hemen paşanın adamlarına haber vermişler. Garali Bey hastanın yıkanması istemiş. Paşayı bir güzel yıkamışlar, Garali Bey elindeki ilaç kanı önce yaprağa sürmüş sonra yaprakla paşanın her yerine sürmüş böylece paşa kendine gelmiş. Gerçekten de iyileşmiş. Paşa öyle çok sevinmiş ki! Paşa:

"Dile benden ne dilersen!" demiş. Garali Bey:

"Sizden hiçbir şey istemiyorum, sadece hazinenizde on iki kuruş var onları istiyorum. Verseniz de vermeseniz de Allah razı olsun. " demiş. Paşa hemen isteğini yerine getirir. Garali Bey tekrar yola çıkmış ve başka bir köye varmış. Bu köyde de insanlar ağlayıp sızlıyormuş. Yine sormuş ve paşanın oğlunun hasta olduğunu öğrenmiş. Garali Bey:

"Ben hekimim, onu iyileştiririm. Oğlanı yıkayıp temizleyin, ben gelip onu iyileştireceğim." demiş. Paşanın oğlunu yıkamışlar ve Garali Bey kanı alıp bir yaprağa sürmüş ve baştan ayağa oğlanın vücudunu kana bulamış. Oğlan kısa süre sonra hemen kendine gelmiş. Sağlığına kavuşmuş öyle olunca odadan aşağı iki elmas yuvarlanıp Garali Bey'e gelmiş, o da hemen kutuyu önlerine atmış. Garali Bey:

"Sizi ben alamam, sahibiniz bana verecek." demiş. Elmaslar yerinde durmuş. Haber paşaya gidince paşa:

"Ne istersen senin olsun, dileğin nedir?" diye sormuş. Garali Bey:

"O iki elması istiyorum." demiş. Paşa başlangıçta bu ödülü az bulsa da Garali Bey' i kırmamış, iki elması ona vermişler. Garali Bey tekrar yola çıkmış. Bir hayli

yürüdükten sonra üçüncü köye varmış. Herkesi ağlayıp sızlarken görmüş. Ne olduğunu öğrenmiş. Paşanın kızı hastaymış. Aynı şekilde kızı da iyileştirmiş. Paşa da kızı iyileştiği için dileğini sormuş. Paşa:

"İster malımı mülkümü al; ister kızımı vereyim sana." demiş. Garali Bey:

"Yok, ben sizden sadece on beş gün kızınızın yanında kalmak için izin istiyorum." demiş. Paşa:

"İstersen on beş yıl kalabilirsin." demiş. Garali Bey kızın yanında kaldığı süre boyunca elmaslarla ve on iki kuruşla kırk at, kırk deve, kırk tane de onlara bakacak tüccar ayarlamış. On beş gün sonra kırk deve, kırk at ve kırk çalışanı ile yola çıkmış. Bir hayli yol aldıktan sonra bir handa konaklamak ve yemek için durmuşlar ve Garali Bey, o handa çalışanlardan birini hemen tanımış. Bu kişi rakibi, padişahın oğluymuş. Ama padişahın oğlu onu tanımamış. Garali Bey, kendisine hizmeti onun yapmasını istemiş sonra da Garali Bey:

"Gencecik insansın başka işler de var, niye burada çalışıyorsun?" diye sormuş. Padişahın oğlu da yaşadıklarını anlatmış ve para kazanıp kırk deve, kırk at, kırk kervancı ile dönerek paşanın kızına kavuşmak istediğini söylemiş. Garali Bey:

"Sana bir teklifim var. Bu isteklerini ben veririm ama benim de bir isteyim var. Bunlar karşılığında ben de senin beline ısıtılmış nal basarım." demiş. Padişahın oğlu:

"Yeter ki bana bunları ver, yapabilirsin." demiş. Hemen attan bir nal koparıp ateşe atmışlar, kızgın nalı da padişahın oğlunun beline basmışlar. Garali Bey, sözünü tutmuş tüm istediklerini gerçekten vermiş. Oğlan her şeyi önüne katıp kızın şehrine geri dönmüş. Kız bakmış ki uzaktan gelen biri var ama bu Garali Bey değil, çok üzülmüş ama elden gelir. Garali Bey hemen geri dönmüş ve elindeki elmasla ve kuruşlarla, sil baştan her şeyi tekrar almış ve kırk deve, kırk at, kırk kervancı ile geri dönmüş gelmiş. Şehre varınca adamlarına emir vermiş. Garali Bey:

"Paşanın tüm meyvelerini kesin." demiş. Adamlar meyveleri kesmeye başlayınca paşaya haber gitmiş. Paşa hemen koşmuş bahçeye gelmiş. Hızırın dediği gibi paşa bahçeye gelmiş ama heybetli Garali Bey'in karşısında nutku tutulmuş tek kelime edememiş. Garali Bey konuşunca o da konuşmuş. Paşa:

"Meyvelerimi kesiyorsun ama kızımın düğünü var, neden böyle bir şey yapıyorsun de bana." diyerek yakarmış. Garali Bey:

"Paşa biz bunu memleketimize ağaç diye kesiyoruz." demiş ama kesmeyi bırakmış. Paşa:

" Buyurun siz ve tüm kervanınız da düğünümüze katılın." demiş. Garali Bey:

“ Benim neredeyse bir ordum var nasıl geleyim.” demiş. Paşa da ısrar etmiş, alıp hepsini saraya götürmüş malını mülkünü askerini yerleştirmiş. Garali Bey saraya yerleşince hemen bir yolunu bulmuş ve kızın odasından içeri dalmış. Kız önce tanımamış ama Garali Bey kendini tanıtınca sarılıp kucaklaşmışlar. Tam o anda kapıdan içeri önce padişahın oğlu sonra da tüm saray büyükleri tek tek girmiş. Ama Hızır’ın gücüyle hepsi ne kadar şaşırsa da kızsa da ağızlarını açıp tek kelime edememişler. Garali Bey bir süre sonra keyifle:

“Buyurun paşam bir şey mi diyecektiniz?” demiş. Hepsinin dili çözülmüş. Padişahın oğlu:

“Senin, benim sevdiğimin yanında ne işin var?” demiş. Garali Bey:

“O asıl benim sevdiğim, senin bütün buraya getirdiklerini de ben kazandım.” demiş ve askerlerine emir verip padişahın oğlunun belini açtırmış. Garali Bey:

“Bu nal izini, bu hazine karşılığında sana ben yaptım.” demiş. Padişahın oğlu orayı da o memleketi de hemen terk etmiş. Garali Bey ile paşanın kızı davul zurna ile muhteşem bir düğün yapmış. Garali Bey kendi ailesini de fakirlikten kurtarmış masal da böylece sonra ermiş. (K.K.7).

15. RÜYA MASALI

Bir çocuk varmış. Bu çocuk bir sabah uyanmış ve bir rüya gördüğünü fark etmiş. Annesinin yanına gitmiş. Çocuk:

"Anne ben bir rüya gördüm." demiş. Annesi:

"Anlat bakalım o zaman." demiş. Çocuk anlatmamış. Annesi de çocuğu dövmüş. Daha sonra çocuk babasının yanına gitmiş. Çocuk:

"Baba ben bu gece bir rüya gördüm. Annemin yanına gittim anlatmak için ama o beni dövdü. " demiş. Babası:

"Sen, bana anlat evladım." demiş. Ama çocuk yine konuşmamış. Babası da kalkmış, onu dövmüş. Çocuk babasının yanından ayrılmış. Öğretmenin yanına gitmiş. Çocuk:

"Hocam, dün gece bir rüya gördüm. Anneme anlatmaya gittim, annem dövdü; babama anlatmaya gittim, babam dövdü. Ben de senin yanına geldim." demiş. Hocası:

"Bana, anlat o zaman." demiş. Çocuk hiçbir şey anlatmamış. Hocası da kalkmış, çocuğu dövmüş. Çocuk hocasının yanından paşanın yanına gitmiş. Çocuk:

"Paşam, ben bir rüya gördüm. Annemin yanına gittim anlatmak için annem beni dövdü. Babama gittim, babam dövdü. Hocama gittim, hocam da dövdü. Ben de senin yanına geldim. Ben bu akşam bir rüya gördüm." demiş. Paşa:

"Ciğerim senin annen de baban da öğretmenin de benim, bu şehir benimdir. Sen gel bana anlat." demiş. Çocuk:

"Sana da anlatmam." demiş. Paşa sinirlenmiş, çocuğu zindana attırmış. Paşanın kızı da bu çocuğu görüp âşık olmuş. Hep gizlice ona yemek götürüyormuş. Bir de Mısır şehrinin paşası varmış. Bu Mısırlı paşa bir gün bizim paşaya, tıpatıp birbirine benzeyen üç at göndermiş. Bu üç atın hangisinin nine, hangisinin anne, hangisinin kız olduğunu bulmasını şart koşmuş. Paşa bulamazsa paşalıktan vazgeçmek zorunda kalacakmış Bizim paşa atlara bakmış bakmasına ama üçü de aynı gelmiş. Bir türlü ayırt edememiş. O gün paşanın kızı, yine çocuğa yemek götürmüş. Atlar, yüzünden morali bozukmuş. Çocuk:

" Sultanım moralin niye bozuk?" diye sormuş. Kız da atlarla ilgili durumu anlatmış. Çocuk:

"Aşk olsun babana, bir de paşa olacak. Üç atı, üç gün üç gece ahıra bağlasın. Sadece yem versin, sakın su vermesin sonra üç hayvanı da salsın. Onlar su içmeye

giderken nine en önde gider, torunu ondan sonra gider, en sondan da ninenin kızı gider. Yani nine, torun, kız şeklinde çıkarlar. Ama sakın paşaya benim söylediğimi söyleme.” demiş. Kız, çocuktan duyduklarını kendi fikriymiş gibi babasına anlatmış. Çocuğun dediği gibi yapmışlar. Üç gün sonra atları çıkarmışlar. Gerçekten de önden nine, ortadan torun, sondan da kızı olacak şekilde atlar sırlanıp çıkmışlar. Paşa bu haberi hemen Mısır paşasına iletmiş. Mısır paşası da doğrulamış. Aradan biraz daha zaman geçmiş. Bu defa Mısır paşasından, bizim paşaya uzun bir çubuk gelmiş. Mısır paşası, paşadan çubuğun başının ve sonunun neresi olduğunu bulmasını istemiş, bulamazsa yine paşalıktan vazgeçmek zorunda kalacakmış. Bizim paşa çubuğa bakmış ama ne başı ne sonu anlaşılıyormuş. Paşanın kızı da kara kara düşünüyormuş. Kız, çocuğa yemek götürmüş. Çocuk:

“Yine ne oldu sultanım?” demiş. Kız da Mısır paşasının yolladığı çubuğu anlatmış. Çocuk:

“ Babana söyle ki çubuğu suya atsın. Çubuğun köke yakın kısmı batar, uç kısmı da suyun üstünde kalır. Böylece çubuğun başı sonu belli olur. Ama bunları benim söylediğimi sakın söyleme.” demiş. Kız hemen gidip paşaya iletmiş. Paşa kızının dediğini yapmış. Böylece çubuğun başını ve sonunu bulup Mısır paşasına iletmiş. Aradan biraz daha zaman geçmiş. Mısır paşası, bu defa bizim paşadan gökyüzündeki yıldızlar saymasını istemiş. Saymazsa da mecbur istifa edecekmiş. Bizim paşa kara kara düşünmüş, yıldızları saymanın bir yolunu bulamamış. Kız yine çok üzülmüş ve oğlana yemek götürmüş. Çocuk:

“Yine ne oldu sultanım?” diye sormuş. Kız da durumu anlatmış. Çocuk:

“Baban nasıl paşa olmuş! Hiçbir şey bilmiyor. Babana de ki eşeğin kuyruğundaki kılları sayıp bana söylesin.” demiş. Kız:

“Öyle şey mi olur? Kılları nasıl sayalım?” demiş. Çocuk: “E yıldızlar nasıl sayılsın o zaman?” demiş. Kız olanı anlamış, gidip babasına iletmiş. Paşa da kızını dinlemiş. Mısır paşasından eşeğin kuyruk kıllarını saymasını istemiş. Mısır paşası:

“Ben nasıl kılları sayayım!” dediğinde bizim paşa:

“E ben yıldızları nasıl sayayım?” demiş. Böylece paşa bu imtihandan da geçmiş. Mısır paşası bir imtihan daha yapmış. Mısır paşası:

“Benim atım buradan bağırınca senin atın orada hamile kalır? Bu nasıl olur?” demiş. Bizim paşa yine yana yakıla cevabı aramış. Paşanın kızı zindana üzgün gitmiş. Çocuk, sebebini sorunca paşanın kızı, yeni imtihanı söylemiş. Çocuk:

“ Baban söyle beni zindandan çıkarsın. Daha öncekileri de benim bildiğimi söyle. Baban bana üç asker versin, ben Mısır’a gidip bu işi çözerim.” demiş. Kız gidip olanı biteni babasına anlatmış. Çocuğu, zindan çıkarmışlar, temizlenmiş. Üç asker de yanına vermişler. Çocuk Mısır’a gitmiş. Mısır’a varmışlar. Mısırlı paşanın köpekleri saldırmış, havlamış. Çocuk hepsini öldürmüş. Mısırlı paşa:

“Sen nasıl olur da benim köpeklerimin hepsini öldürürsün!” diyerek küplere binmiş. Çocuk:

“Paşam bizim memlekette kurtlar, hayvanlara dadanmıştı. Senin köpekler burada havlayınca bizim memlekette kurtlar kaçardı, değil mi?” demiş. Mısırlı paşa:

“Nasıl olur da burada havlayan köpek, oradaki kurdu kaçırır?” demiş. Çocuk:

“E paşam, senin atın burada kişneyince bizim memlekette at nasıl hamile kalır?” demiş. Mısırlı paşa: “ Hım, sen kazandın. Bulmacayı sen çözdün.” demiş. Mısırlı paşa kendi kızını, çocuğa vermiş. Yedi gün yedi gece düğün de yapmış sonra oğlan, karısını da alıp geri dönmüş gelmiş. Paşa da sorunu çözdüğü için kendi kızını vermiş. Oğlan’ ın iki tane eşi olmuş. Akşam olunca oğlan iki eşini karşısına almış. Oğlan:

“Hanımlar size bir mesele anlatayım. Ben bir rüya görmüştüm.” demiş. Kızlar:

“Hak hayırlı eylesin.” demişler. Oğlan:

“Anneme, babama, hocama, paşaya rüya gördüm, dedim. Hiçbiri hayırlı olsun demedi. Ben de anlatmadım. Rüyamda bir omzumda bir ışık, diğer omzumda bir ışık yandığını görmüştüm. ” demiş. Oğlanın gördüğü ışıklar, iki eşiymiş. Masal da burada bitmiş. (K.K.7).

16. ALIK FATIK

Bir adam varmış. Bu adamın karısı ve biri erkek, biri kız iki çocuğu varmış. Oğlunun adı Alık, kızının adı da Fatık'mış ve Alık, Fatık'tan büyükmüş. Birlikte mutlu mesut yaşarlarken bir gün, kadın hastalanmış. Hekimler bu hastalığa çare bulamamışlar. Kadın ölüm döşeğindeyken adam:

"Hanım son bir dileğin, vasiyetin var mı?" diye üzülerek sormuş. Kadın:

"Senden dileğim, şu kolumu kes ve kapının yanına, eşiğin önüne koy." demiş. Adam bu isteğe şaşırmış. Adam:

"Niye böyle bir şey yapayım?" diye sormuş. Kadın:

"Ben biliyorum, sen ben öldükten sonra evleneceksin. Yeni hanımın olur da çocuklarımı dövmek isterse benim kolumla dövsün ki canları çok acımasın." demiş. Kadın ölmüş ve adam, karısının son isteğini yapmış. Kolunu kesmiş, kurutup kapının kenarına indirmiş. Kadın öldükten bir süre sonra adam gerçekten tekrar evlenmiş. Bu evlikten bir kız bir erkek çocuğu olmuş ama yeni eş, pek merhametli birisi değilmiş. Alık ile Fatık, onun elinden perişan hale gelmişler. Kadın öyle zalimmiş ki odun ateşinde pişen yemeği kendi çocuklarına, ateşin külünü de Alık ile Fatık'a yediriyormuş. Her gün, türlü sebeplerle Alık ile Fatık'ı, kapını yanında duran ve annelerinin kolu olan çubukla dövüyormuş. Kadın, dövdükçe çocuklar büyüyüp serpiliyor, kanlı canlı görünüyormuş. Çocuklar, üvey anneleri dövünce ağlayarak ineklerin ahırına gidiyormuş. Orada duruyorlarmış. Bir gün yine üvey anneleri onları dövmüş ve ikisi ahıra gidip ağlamışlar. Onları gören bir inek:

"Siz ikiniz niye hep ağlıyorsunuz?" diye sormuş. Çocuklar:

"Bizim annemiz öldü ve şimdi evde her gün kuru ekmek ile kül yiyoruz. Kötülük görüyoruz." demişler. İnek:

"Bakın, kimselere söylemeyin size bir şey göstereceğim, Hak tarafından verilmiş bir şey var bende. Boynuzlarımı kaldırın, altından çıkan yiyecekleri yiyin, doyunca da kapatıp gidin. Sakın ola kimselere anlatmayın." demiş. Çocuklar boynuzları kaldırmış, altından çıkan çeşit çeşit yemekleri görmüşler ve hemen yemişler. Çocuklar doyar doymaz ineğin boynuzlarını kapatmış, eve geri dönmüşler. Çocuklar acıktıkça ineğin yanına gitmişler ve karınlarını doyurmuşlar. Gel zaman git zaman, üvey anne, bakmış ki kendi çocukları çok iyi yemekler yerken zayıf hasta görünüyor ama üvey çocukları, kuru ekmek ve kül yedikleri halde kanlı canlı görünüyor, şüphelenmiş. Çocukları dövüp nasıl böyle olduklarını sormuş ama ne

yapmışsa cevap alamamış, daha şiddetli dövmeye başlamış. Kadının öz kızı, iki üvey kardeşinin sırrını bildiği halde hem konuşmamış hem de kız:

"Anne yazıklar, onlar da bizim kardeşimiz dövme artık." diyerek araya girmiş ancak öz oğlu annesinin daha çok dövmesine seviniyormuş. En nihayetinde üvey anne hiçbir şey öğrenememiş. O da bir gün gizlice onları takip etmiş ve iki kardeşin ve öz kızının acıkınca ahıra gidip ineğin boynuzlarını kaldırdığını, yemeği orada bulup yediklerini görmüş. Hiçbir şey demeden eve dönmüş. Aradan biraz zaman geçmiş sonbahar gelmiş. Kadın eşine:

"Bak sonbahar geliyor buğdayları topladık, saplar yerde kaldı onları da koparalım, baharda tekrar ekeceğiz." demiş. Adam da tarlayı temizlemeye gitmiş. Kadın hemen evdeki tohumluk buğdayları almış. Bir sacın içine koyup ateşin üstünde kavurmuş sonra da hiçbir şey belli etmeden buğdayları tekrar yerine koymuş. Bahar gelince adam ekmek için tohumluk buğdayları istemiş, karısı da kavurduğu ve ekilse de yeşermeyecek buğdayları vermiş. Adam götürüp ekmiş, kısa bir süre sonra diğer tarlalarda buğdaylar filizlenmiş ama onların tarlasında hiç buğday yeşermemiş. Kadın kocasının yanına gelmiş. Kadın:

"Ah bey görüyor musun başımıza neler geldi, bizim tarlamız yeşermedi. En iyisi ben niyaz(yöresel lokma) yapayım, sen de al ziyarete git. Hakk'a dua et sonra da hele bir dinle, ziyaret sana ne söyleyecek. Yalnız giderken şu yoldan değil de bu yoldan git!" demiş. Adam, karısının yaptığı niyazı almış, karısının dediği yoldan ziyaretin yolunu tutmuş. Kadın da kocasının gitmediği yoldan ziyarete gitmiş. Ziyaretin yanında bir ağacın dibine çökmüş. Kocasını bekleyeme başlamış. Adam da kısa süre sonra ziyarete varmış ve niyazı koyup dua etmeye başlamış. Adam:

"Ey ziyaret!" diye seslenmiş karısı da sesini değiştirerek

"Söylee!" demiş. Adam:

"Bu sene buğday ektik, herkesin rızkı geldi de bizim ki niye eksikti?" diye sormuş. Kadın ziyaret gibi konuşmaya devam etmiş. Kadın:

"Rızkın senin elinde, tarlanın altında oğlun Alık'ın başını kes, kurban et; üstünde de kızın Fatık'in başını kes, kurban et. Kanları yukarıdan aşağıdan birbirine kadar gelsin. O vakit tarlan rızk dolar." demiş. Adam:

"Nasıl öyle yaparım, onlar benim çocuklarım!" diye ağlayarak cevap vermiş ve dertli dertli ziyaretten ayrılmış. Kadın kocasından evvel koşup eve gelmiş. Hemen bir ekmek almış ve ateşte kurutmuş. Kuruttuğu ekmeği görünür bir yerde bırakmış ve

yatağa girmiş. Hep evdeymiş de midesi ağrıyormuş gibi yapmış. Kocası eve gelmiş, eşini öyle görünce adam:

"Hanım neyin var hasta mısın?" diye sormuş. Kadın:

"Sorma sorma midem ağrıyor, fenayım. E sen söyle, ziyaret sana ne dedi?" diye sormuş. Adam önce söylememek için kıvranmış ama sonra dayanamamış. Adam:

"Alık'ı ve kızım Fatık'ı kurban olarak kesmemi söyledi ama ben böyle bir şey evlatlarıma yapmam." demiş. Kadın başlamış adamı ikna etmeye. Öyle söylemiş, böyle anlatmış sonunda kocasını ikna etmiş. Adam:

"Tamam o zaman ne yapılım, kurban edelim. Bari bir ronen(Yöresel yemek) yapalım da bu gece doyasıya yesinler gariplerim." demiş. Tüm bu konuşmaları bir kuş evin damında dinliyormuş. Alık ve Fatık de hiçbir şey bilmiyormuş. Kuş, evin damından Alık 'i ve Fatık'i çağırmış. Kuş:

" Alık Fatık, Alık Fatık bana ekmek verin karnımı doyurayım, size bir şey söyleyeceğim." demiş. Alık kuşa bakmış. Alık:

"Git oradan, yemek falan yok. Biz bile hasret kaldık yemek yemeye, sana nasıl bulalım." demiş. Fatık, merak etmiş ve gizlice kuşa ekmek vermiş. Kuş:

"Bu akşam size güzel yemek yedirecekler çünkü yarın sizin başınızı kesecekler. Kaçabiliyorsanız durmayın hemen kaçın. Alık ikna olmazsa sen, onun külahını al ve kaç. O senin peşinden gelir." demiş. İki kardeş akşam yemeklerini yer yermez. Fatık, Alık'ın külahını başından almış koşmaya başlamış, kaçmış. Alık de kardeşinin peşinden koşmaya başlamış, üvey annesi:

"Koş, yakala!" demiş. Fatık ormana dalmış, Alık de arkasından, iki kardeş ormanın derinlere kadar gitmişler. Koştur koştur gittikleri için Alık:

"Fatık çok susadım. Dur artık ne olur su içelim!" demiş. Alık, bir çeşmenin başında duracak olunca Fatık, kardeşini daha uzaklara götürmek için Fatık:

"Sakın içme bu tavşan çeşmesidir." demiş. Yollarına devam ederlerken bir çeşme daha, bir çeşme daha çıkmış Fatık, kardeşinin çeşmeden su içmesine hep bir hayvanın adını söyleyerek izin vermemiş. Yola devam etmişler, en sonunda Alık:

"Ben artık dayanamıyorum. Bu çeşmeden su içeceğim." demiş. Fatık tam:

"Sakın içme, o geyik çeşmesi." diyemeden Alık çeşmedeki sudan içmiş ve içer içmez geyiğe dönüşmüş. Alık geyik olup dağlara doğru koşup hızlıca gözden uzaklaşmış. Fatık ormanda tek başına kalmış, yürümüş ve karşısına hanım çeşmesi çıkmış. O çeşmeden su içen kız, hanım olurmuş. Fatık o kadar susamış ki sudan

içmiş. İçtikten hemen sonra çeşmenin yanında bir kavak ağacı görmüş. Fatık ağaca eğil demiş, ağaç eğilmiş ve Fatık üstüne çıkmış. Alık geyik olmuş, Fatık da ağacın üstüne çıkmış.

Bir gün padişahın oğlu, kendi atını Fatık' ın çeşmesinin başına getirmiş. At, çeşmeden su içmemiş huysuzlanmış. Oğlan da sebebini anlamak için etrafına bakınmış ve güzel mi güzel Fatık'ı orada görmüş. Ama Fatık kavaktan aşağı inmemiş. Oğlan da onu almak için baltayı eline almış kesmek için vurdukça vurmuş. Akşama kadar kavağı biraz inceltmiş. Gece olmuş. Oğlan kendi kendine:

"Yarın aydınlıkta gelip kalanı da keser; kızı da alıp giderim." diye düşünmüş. Padişahın oğlu gidince Alık ortaya çıkmış ve geyik olarak gelip kavağa sürtüne sürtüne kesilen yerleri tekrar doldurmuş. Üç gün boyunca padişahın oğlu kesmiş, geyik gelip doldurmuş. En sonunda bunu duyan bir cadı çıkmış, oğlanın yanına gelmiş. Cadı:

"Bana altın verirsen, kızı ben indiririm." demiş. Oğlan hemen kabul etmiş. Cadı onları göndermiş. Bir kazan bir de ateşlik odun alıp çeşmenin dibine gitmiş. Kör gibi davranıyormuş. Ateşi yakmış, kazanı da bilerek ters koymuş yüksek sesle Cadı:

"Ah ben körüm, ateşi yaktım ama nasıl suyu doldurayım, nasıl yıkanayım. " diye ağlayıp sızlamış. Fatık bu hali görünce kavağa seslemiş. Fatık:

"Kavak eğil." demiş ve yardım etmek için kavaktan aşağı inmiş. Fatık, cadının çamaşırını ve kendisini bir güzel yıkamış; hizmetini görmüş işi biter bitmez. Fatık:

"Kavak eğil aşağı!" demiş. Tam çıkacakken cadı:

"Sen benim dünya ahiret kızımsın; vallahi seni bırakmam." demiş. Fatık kurtulmaya çalışmış ama ne kadar uğraşmışsa da cadı onu zorla kendi evine götürmüş. Cadının da bir kızı varmış. Eve gelir gelmez hemen Fatık'ın başına keçe geçirmiş ve padişahın oğlunu çağırmış. Ona, kendi kızını Fatık'mış gibi gelin vermiş. Padişahın oğlu cadının kızına bakmış. Kızın elleri, dudakları, gözleri hep çatlak çatlak bir haldeymiş. Oğlan şüphelenmiş. Oğlan:

"Sen böyle değildin, sana ne oldu?" diye sormuş. Kız:

"Ellerim çatlak çünkü senin atının pisliğini temizledim; gözüm çatlak çünkü senin hep yollarını gözledim." gibi şeyler söyleyerek hep geçiştirmiş. Padişahın oğlu da mecbur kalmış, inanmış. Gel zaman git zaman, padişahın oğlu ülkesindeki tüm evlerin temizlenmesi için ferman çıkarmış. İsteyenlerin de sarayı temizlemeye gelebileceğini duyurmuş. Fatık:

“Ben de gidip yardım etmek istiyorum.” demiş. Cadı:

“Olmaz gidersen seni tanılar.” demiş. Fatık:

“Kimseler tanımaz, zaten başımda bir keçe var.” demiş. Fatik eski püskü şeyler giyinmiş ve kafasında da keçe varmış. O da diğer insanlar gibi sarayı temizliyormuş. Cadının öz kızı Fatık’ı görünce kızmış. Kız:

“Senin burada ne işin var?” diye sormuş. Fatık da:

“Çalışmaya geldim.” demiş. Padişahın oğlu da konuşulanları duymuş. Oğlan:

“Ne olacak çalışsın, o da herkes gibi.” demiş. Temizlik, iş güç bitmiş ve herkes yemeğini de yemiş. Padişahın oğlu:

“Hadi birisi masal anlatsın.” demiş. Herkes birbirine:

“Sen anlat, sen anlat!” demiş. Anlatan kimse çıkmayınca Fatık:

“Kimin ne ihtiyacı varsa gidersin, gelsin. Ben size uzun bir masal anlatacağım.” demiş. Herkes ihtiyacını gidermiş, gelmiş. Fatık bir kürsü çekmiş odanın girişine kimse çıkamayacak şekilde oturmuş ve bütün yaşadıklarını masalmış gibi bir bir anlatmış. En son Fatık:

“Padişahın oğlu at getirmiş de kavağın altında durmuş sonra da kavaktaki kızı görmüş. ” demiş ve der demez oğlan ve cadının kızı meseleyi anlamış. Cadının kızı ayaklanmış. Kız:

“Ben bir dışarı gideyim.” demiş. Fatık:

“Yok, anlaşmıştık. Ben masalı bitirmeden gitmek yok.” demiş. Cadının kızı geri dönüp oturmuş. Fatık cadının gelişini, evine zorla götürüşünü, kızını hile ile gelin edişini ve esas hanımı keçelediğini anlatmış. Anlattıktan sonra elini saçına götürmüş, keçeyi çıkarmış. Padişahın oğlu sevinçle yerinden fırlamış. Âşık olduğu kız, karşısında duruyormuş. Hemen ceza olsun diye cadının kızını, biri aç biri susuz iki katıra bağlamışlar. Katırlardan aç olanın uzağına yem; susuz olanın uzağına su koydurmuş. Hayvanlar sağa sola giderken kız kâğıt gibi yırtılmış, ölmüş. Padişahın oğlu hanımını almış; ihtişamlı düğününü yapmış, mutlu mesut yaşamışlar. (K.K.7)

17. YEDİ YETENEKLİ KARDEŞ

Bir paşa varmış. Bu paşanın bir kızı, bir de çobanı varmış. Çoban ahırda yatıp kalkarmış, her gün evin işini görür sonra da hayvanları alır otlatmaya götürürmüş. Bir gün paşa gezinmek için dışarı çıkmış. Dere kenarından yürüyerek ilerlemiş. Bir hayli yürüdükten sonra karşısına bir dede çıkmış. Bu yaşlı derviş oturduğu yerde kitaba bakıp kehanetlerde bulunuyormuş. Paşa yaşlı dervişin yanına oturmuş. Paşa:

"Dede burada ne yapıyorsun?" diye sormuş. Dede:

"Kitaptan insanların kısmetine bakıyorum." demiş. Paşa heyecanlanmış:

"E benim de bekâr bir kızım var, ona da bakıver acaba kiminle evlenecek?" demiş. Dede kâğıtları çevirmiş, kitaba bakmış. Dede:

"Senin kızın yine senin çobanınla evleniyor." demiş. Paşa:

"Olur mu öyle şey! Ben koskoca paşayım nasıl olur da sıradan bir çoban benim kızımla evlenir!" diyerek sinilenince Dede:

"Hakkın kaderi böyleyse yazılan neyse o olur." demiş. Paşa: " Hakkın böyle yazgısı olmaz, ben kabul etmiyorum." demiş. Oradan ayrılmış.

Paşanın kızı, tam da dedenin, babasına söylediği gibi kısa bir süre sonra çobana âşık olmuş. Paşa ne yapmışsa kızını bu aşktan vazgeçirememiş, mecbur kalmış, istemeyerek de olsa kızının isteğini kabul etmiş. Çobanı ahırdan çıkarmış, tertemiz giydirmiş, kızıyla evlendirmiş. Uzunca bir süre birlikte yaşamışlar. Bir gün çoban:

"Paşam, bana izin verirseniz artık eşimi de alıp kendi babamın memleketine gitmek istiyorum." demiş. Paşa bu isteği kabul etmiş. Paşanın karısı, kızı yola çıkmadan ona bir güvercin vermiş ve kızına şu nasihatte bulunmuş. Kadın:

"Güzel kızım olur da başına bir iş gelirse bu güvercinle bana haber gönderirsin." demiş. Paşa da Kızını eli boş göndermemek için kırk davar yükü eşyayı onlara vermiş, çalışanlarına da eşyaları kızıyla beraber götürmeleri için emir vermiş. Paşanın adamları bu malın tamamını damadın memleketine kadar bırakıp geri dönmüşler.

Çoban ve paşanın kızı memlekete varmışlar varmasına ama çoban daha memlekete gelir gelmez Canpolat adında kara bir deve dönüşmüş. Meğer çoban sırlı bir devmiş. Dev, paşanın kızını almış yaşamak için bir mağaraya götürmüş. Paşanın kızı çok şaşırıp üzülse de dev çok güçlü olduğu için mecbur katlanmış. Dev doymak bilmiyormuş. Paşanın, kızına verdiği kırk koyundan her gün bir tane yiyormuş.

Paşanın kızı, tüm hayvanlardan geriye üç tane kalınca artık korkmaya başlamış ve annesine bir mektup yazmış. Kız:

"Çoban diye evlendiğim adam bir dev çıktı, hep bir şeyler öldürüyor, canavara benziyor. Verdiğiniz koyunların hepsini yedi geriye üç tane kaldı. Bana karışmıyor ama yiyecek hiçbir şey kalmadığında bir gün bana da sıra gelecek çok korkuyorum. Beni sevse de bu halden iyilik çıkmaz. Yardım edin." yazmış, annesinin verdiği güvercinin paçasına bağlayıp güvercini göndermiş. Güvercin, kızın annesine haberi götürmüş. Annesi hemen paşaya koşmuş, kızının yazdıklarını tek tek anlatmış. Paşa:

"Kızımız çobanla evlenmeyi kendi seçti, kader böyleymiş." dese de karısı ağlamış, inlemiş en sonunda paşa da kızına yardım etmek için yollar aramaya başlamış. Tam o günlerde paşanın evine yaşlı cadı gelmiş. Cadı:

"Hanımım sen neden böyle mutsuz, üzgünsün?" diye sormuş. Paşanın karısı da kızının yaşadıklarını, güvercinin getirdiği kötü haberi bir bir anlatmış ve kızını kurtarmak istediğini söylemiş. Yaşlı cadı:

"Senin kızını kurtarırım." diye atılmış. Paşanın karısı:

"Gerçekten mi?" diye sevinçli karşılık vermiş. Kadın:

"Peki nasıl?" diye sormuş. Yaşlı cadı:

"Eğer bana bir teneke altın verirseniz, kızınızı size geri getiririm." demiş. Paşa ve karısı, kızlarını kurtarmak için bir teneke altını yaşlı cadıya vermişler, o da altınları alıp oradan ayrılmış. Yaşlı cadının uzak bir dağın başında yedi oğlu ve gelinleri varmış. O da altınlarla beraber oğullarının yanına gitmiş. Sabah vakti gittiği için onu gelinleri karşılamış, ağırlamışlar. Akşam olunca da yedi oğlu gelmiş. Oğlanlar:

"Anne hoş geldin, sefalar getirdin ama sen o uzaklardan buraya nasıl geldin? Yorulmuşsundur gel de yemek ye." demişler. Yaşlı cadı oğlanların tüm ısrarlarına rağmen bir lokma yemek yememiş. Oğlanlar:

"Anne niye yemiyorsun?" diye sorduklarında Yaşlı Cadı:

"Benim bir şartım var yoksa tek lokma yemem, paşanın bir kızı var. Dev Canpolat'ın elinde, onu kurtarmamız lazım." demiş. Oğlanlar:

"Anne etme eyleme, sen biz ölelim mi istiyorsun! Canpolat'la ordular baş edemiyor, biz nasıl baş edelim." demişler. Yaşlı cadı en büyük oğluna:

"Söyle bakalım senin nasıl bir hünerin var?" diye sormuş. Büyük oğlan:

"Anne Hakkın gönlüne hoş gelsin, ben yılan uykudayken derisini öyle bir yüzerim ki yılan asla uyanmaz." demiş. Yaşlı cadı:

“ Oy yiğit oğlum benim!” demiş. Yaşlı cadı sonra bir küçük oğluna dönmüş. Cadı:

“Söyle bakalım, senin nasıl bir hünerin var?” demiş. Oğlu da:

“Anne Hakkın gönlüne hoş gelsin, kardeşlerimden biri darda olursa bir adımı buraya basarsam diğerini öyle uzağa basarım ki üç adımda İstanbul’a varırım.” demiş. Yaşlı cadı:

“Oy yiğit oğlum benim!” demiş üçüncü oğluna dönmüş. Cadı:

“Söyle bakalım, senin nasıl bir hünerin var?” demiş. Oğlu da:

“Anne, Hakkın gönlüne hoş gelsin, bir kulağımla bu dünyadaki sesleri işitiyorum; diğer kulağımla ise öteki dünyanın seslerini duyabiliyorum.” demiş. Yaşlı cadı:

“Oy yiğit oğlum benim!” demiş. Dördüncü oğluna dönmüş. Cadı:

“Söyle bakalım senin nasıl bir hünerin var?” demiş. Oğlu da:

“Anne ben, Allah’ ın gönlüne hoş gelsin, yedi dağın arkasında bile olsa herkesi tanırım, kimin kim olduğunu anlarım.” demiş. Yaşlı cadı:

“Oy benim yiğit oğlum!” demiş ve beşinci oğluna dönmüş. Cadı:

“Söyle bakalım senin nasıl bir hünerin var?” diye sormuş. Oğlu:

“Anne, Hakkın gönlüne hoş gelsin, benim şu kucağıma bir şeyi alıp saklarsam, dışarıdan kurşun da gelse kucağımdakine hiçbir şey olmaz, kafes gibi korurum.” demiş. Yaşlı cadı:

“Oy benim yiğit oğlum!” demiş. Yaşlı cadı altıncı oğluna dönmüş. Cadı:

“Söyle bakalım senin nasıl bir hünerin var?” diye sormuş. Oğlu:

“Anne, Hakkın gönlüne hoş gelsin, eğer bir kartalın pençesinde bir keklik varsa- ne kadar uzak olursa olsun – kartalı vurup kekliği sapasağlam alırım.” demiş. Yaşlı cadı:

“Oy benim yiğit oğlum!” demiş ve yedinci oğluna dönmüş. Cadı:

“Peki söyle bakalım, senin nasıl bir hünerin var?” diye sormuş. Oğlu:

“Anne, Hakkın gönlüne hoş gelsin, şu gök yıkılıp üstümüze gelse onu havada tutabilirim, kollarım öyle güçlüdür.” demiş. Yaşlı Cadı:

“Oy benim yiğit oğlum!” demiş. Yaşlı cadı:

“O zaman durmayın, gidin paşanın kızını getirin.” demiş. Yedi oğlana bir güven gelmiş ve kabul etmişler. En büyük oğlan, üç adımda İstanbul’a varan kardeşine dönmüş:

“Hadi bizi kucağına al, üç adımda Canpolat’ın yanına kavuştur.” demiş. Oğlan ağabeyinin dediğini yapmış, tüm kardeşlerini kucağına almış, üç adımda kara Dev Canpolat’ın ülkesine varmışlar. En büyük ağabey, diğer kardeşine dönmüş:

“Yedi dağın ardını gören kardeşim, bul bakalım Canpolat hangi mağarada.” demiş. Yedi dağın ardını gören kardeş biraz bakındıktan sonra:

“Filanca mağaradalar, kız da Canpolat da uyuyor.” demiş. En büyük ağabey yılanın derisini uykuda bile yüzenmiş, o da hemen kızı almak için büyükçe bir odun parçası kesmiş mağaraya girmiş. Kızı devin kucağından çekmiş almış. Kızın yerine de odunu koymuş. Yedi kardeş, paşanın kızını da alıp hızlıca oradan uzaklaşmış. En büyük ağabey:

“Kulakları iki dünyayı da duyan kardeşim, dinle bakalım devden ne haber?” demiş. Kardeşi:

“Dev uyandı, abimin kucağına bıraktığı odun ile peşimize düştü. Çok yakınımızda, yetişmek üzere!” demiş. En büyük ağabey:

“Kucağı kurşungeçirmez kardeşim, bizi içine al, sakla.” demiş. Kardeşi, ağabeyinin dediğini yapmış. Tüm kardeşlerini ve paşanın kızını kucağına almış, saklamış. Canpolat onlara yetişmiş. Elindeki odunla yeri göğü inletmiş. Her yeri sökmüş, getirmiş ama bu kardeşten bir parça bir şey koparamamış. Canpolat ne yapmışsa da bu kardeşlere dokunamayacağını anlamış. Canpolat:

“Siz insan evladısınız, merhametlisiniz, sizden sadece bir şey istiyorum. Benim karımın, bana son kez sadece serçe parmağını gösterin, o bana yeter.” demiş. Büyük ağabeyi kardeşine:

“Sakın müsaade etme, aman ha gösterme, o kızı bir nefeste aramızdan çeker.” demiş. Kartaldan güvercini alan kardeş:

“Siz bundan niye korkuyorsunuz ki. Kızın tamamını gösterin ben onu yine de kurtarırım. Herkesin de bir hüneri var değil mi!” demiş. Kardeşi öyle söyleyince hemen kızın bir parmağını göstermişler ve gerçekten de Canpolat tek nefeste kızı aralarından sökmüş almış. Büyük ağabey:

“Ey havada keklik kapan kardeşim, göster hünerini.” demiş. Kardeşi de gözüyle her yeri gören kardeşine dönmüş:

“Onlar şimdi çok uzakta bana tarif et, hangisi kız hangisi Canpolat?” Kardeşi:

“Görüyorum kız sağ tarafta Canpolat sol tarafta kalıyor.” demiş. Avcılığı iyi kardeş hemen atılmış:

“ Ya Allah ya Hızır!” demiş. Elindeki silahı sallamış, gözü iyi gören kardeş:

“Kız yine sağda, Canpolat yine solda.” demiş. Avcılığı iyi kardeş hemen tekrar silahını sallamış ve bu defa Canpolat’ı vurmuş. Canpolat ölmüş. Canpolat uzun olduğu için o vurulunca kız yere doğru yuvarlanmış. En büyük Ağabey:

“Gökyüzünü bile taşıyan güçlü kardeşim, kızı yakala.” demiş. En küçük kardeş hemen atılmış kızı havada yakalamış kızı sağ salim babasının evine götürmüşler. Paşa, kızını yedi kardeşin en küçüğü yani en ağır yükü taşıyabilen oğlanla evlendirmiş. Mutlu mesut yaşamışlar. (K.K.7).

18. OF MASALI

Gariban bir adam varmış. Bu gariban adamın yedi oğlu varmış. Hepsine bakmak çok zor olduğu için bir gün mecbur kalmış, karısını çağırmış. Adam:

"Hanım bu yedi çocuk mu ölsün yoksa yalnızca biri mi ölsün?" diye sormuş. Hanımı " Ah ah… Bu yedi evlat öleceğine elden ne gelir, biri ölsün." demiş. Adam:

"Peki o zaman, hangisi en güzeli ise tertemiz yıka ben götürüp satayım." demiş. Karısı çocuklardan birini almış, yıkamış paklamış. Kocası da almış yola koyulmuş. Baba oğul, az gitmiş uz gitmiş bir hayli yorulmuşlar, susamışlar karşılarına bir çeşme çıkmış. İkisi de su içmişler ve su içtikten sonra yorgunluk nidası olarak ağızlarından "of" sesi çıkmış. Onlar, of der demez ortaya bir adam çıkmış ve Of:

" Beni niye çağırdınız?" diye sormuş. Baba oğul da:

"Biz kimseyi çağırmadık ki!" demiş. Bunun üzerine aralarında bir laf atışması olmuş, başlamışlar kavga etmeye. En son ansızın ortaya çıkan adam:

"Söyleyin bakalım siz su içtikten sonra ne dediniz?" diye sormuş. Baba oğul biraz düşünmüşler. İkisi:

"Of dedik." demişler. Ansızın ortaya çıkan adam:

"E işte Of, benim adım." demiş. Of: " Söyleyin bakalım, nerden gelip nereye gidiyorsunuz?" diye sormuş. Adam:

"Hiç sorma, ben oğlumu satmaya götürüyorum." demiş. Of:

"Ne kadar satıyorsun peki?" demiş. Adam:

"Yüz altın." demiş. Of, yüz altını saymış ve adamın oğlunu almış. Of, oğlanı alıp eve getirmiş; Of' un da bir kızı varmış. Of, çocuğu eve getirir getirmez almış karşısına almış. Of:

"Bak evladım bu kitabı al, bir güzel oku; harfi harfine öğren, ezberle." demiş. Of'un kızı ise çok masummuş. Babası gittikten sonra oğlanın yanına gelmiş. Kız:

"Sen sen ol bu kitaptaki sırları iyice öğren ama sakın ola ki babama öğrendiğini söyleme. O, seni dövse bile ben bir şey bilmiyorum, öğrenmedim de çünkü öğrendiğini söylersen babam seni yer." demiş. Oğlan eve geldikten sonra Of'a hiç çaktırmadan kitabı okuyormuş ama onun dışında her zaman evin gündelik işlerini yapıyormuş. Of, bu oğlanın budala bir çocuk olduğunu düşünüyormuş. Bir gün Of, oğlanı yanına çağırmış. Of:

“Gel oku bakalım evladım.” demiş. Oğlan da kitabı almış, elinde evirip çevirmiş. Oğlan:

“Ben bunu okuyamıyorum, hiçbir şey anlamıyorum.” demiş. Aradan zaman geçmiş Of, tekrar çağırmış oğlanı ama hiçbir değişiklik yokmuş. Of, oğlanı dövmüş, tehdit etmiş yine de ne derse desin oğlan biliyorum, öğrendim dememiş. Of bakmış ki olacak gibi değil kendi kendine:

“Neyse artık işimizi gücümüzü yapsın bari.” diye düşünüp oğlanı rahat bırakmış. Bir gün oğlan kitapta yazan tüm sırları öğrenmiş. Of’tan gizli kendi babasının köyüne gelmiş. Oğlan:

“Babacığım, ben bazı şeyler öğrendim ve sen de beni dinlersen yapmak istediğim bir şey var. Ben at olacağım, beni götür pazarda sat. Of vardı ya o, beni görüp tekrar satın alır. Ama mutlaka yularımı sen almalısın. Yuları sakın unutma.” demiş. Oğlan, gerçekten de öğrendiği sırlarla heybetli bir ata dönüşmüş, babası da onu alıp satmak için şehre götürmüş. Of, pazarda bu heybetli atı görür görmez tanımış. Hemen yanına gelmiş. Of:

“Bu at ne kadar?” diye sormuş. Oğlanın babası da:

“İki yüz altın ama yularını satmıyorum, onu geri alacağım.” demiş. Of, kabul etmiş. Atı satın almış. Of gidince oğlan da babası ile güle oynaya eve dönmüş. Kısa bir süre sonra oğlan:

“Baba, ben bu defa da boğa olacağım. Ama sakın ha yularımı almayı unutma.” demiş. Oğlan heybetli boğaya dönmüş. Babası yularını tutmuş, satmak için çarşıya götürmüş. Kısa süre sonra Of, yine gelmiş, boğayı satın almak istemiş. Adam:

“Boğa üç yüz altın demiş.” Of, paraları çıkarınca oğlanın babasının gözü dönmüş, yuları unutmuş. Oğlan boğa haliyle ayağını sürümüş ne yapmışa babası yuları almamış. Adam, sevinçle eve dönerken fark etmiş ki oğlu yok çok üzülmüş ama elinden bir şey gelmemiş. Of, boğayı almış eve götürmüş. Kızını çağırmış. Of:

“Git, bahçedeki direğin altını kaz, dibinde benim kılıcım var. Onu bana getir. Ben anca bu boğayı onunla doğrarım.” demiş. Kızı gitmiş, bir iki kazma vurmuş, geri dönmüş. Kız:

“Baba ben orayı kazamıyorum, kazmak çok zor. Sen kazsan daha iyi olur.” demiş. Of, kendisi kazmaya gitmiş. O anda boğa ağlamış. Kız, onun oğlan olduğunu hemen anlamış. Kız:

“Ben şimdi seni salacağım. Sen yolunu al, uzaklaş sonra babama kaçtı diyeceğim.” demiş ve kız boğayı salmış. Boğa uzaklaştıktan epey bir zaman sonra

kız, koşup babasına haber vermiş. Of da durur mu hemen düşmüş oğlanın peşine. Of, hızlıca boğaya yetişmiş.

Büyük bir kovalamaca başlamış. Ha bu yandan, ha diğer yandan derken oğlan bakmış ki kurtuluşu yok. Of' dan kurtulmak için buluta dönüşmüş. Gökyüzüne çıkmış, Of da geri kalır mı o da fırtınaya dönüşmüş, kovalamaca tüm hızıyla sürerken. Oğlan bir bakmış ki bir konakta paşalar toplanmışlar. Oğlan hemen kuşa dönmüş konağa inmiş. Of da insan haline dönmüş paşanın konağına gitmiş. Kuşunu istemiş. Önce kimse ne dediğini anlamamış sonra da söz uzamasın diye kuşu getirmişler tam Of'a verecekken kuş bir anda buğday tanelerine dönüşmüş. Buğday taneleri yerlere dökülmüş Of hemen keklik (ya da horoz) olmuş başlamış bir bir buğdayları yemeğe en son bir tane buğday tanesi kalmış. Oğlan bir anda dua okumuş ve buğday halinden tilkiye dönüvermiş hemen atılmış tutuğu gibi kekliğin boynunu koparmış. Böylece Of 'u öldürmüş ondan kurtulmuş.

Oğlan, Of'un evine dönmüş. Of'un kızına teşekkür etmiş. Of'un tüm eşyasını almış. Babasının evine dönmüş. Babasına da sitem etmiş. Masal böyle biterken oğlan hem sır hem de servet sahibi olmuş. (K.K.7)

19. MEHMET İLE AHMET MASALI

Bir adam ve karısı varmış. ikisi de çok istedikleri halde bir türlü çocukları olmuyormuş. Adam, yıllarca dua etmiş, ah etmiş vah etmiş ama çocuğu olmamış. Yıllar geçip giderken adam iyice yaşlanmaya başlayınca bir gün karısını çağırmış. Adam:

"Hanım, beni güzelce bir yıkayıp temizle bir de niyaz yap. Ben o niyazı alıp ziyaretlere gideyim belki bir derviş denk gelir de evladım olsun diye dua eder." demiş. Adamın karısının yaptığı niyazı almış, atına binmiş, yola çıkmış. Bir hayli gittikten sonra yolda karşısına at üstünde bir Şıh çıkmış. Şıh arkasında da bir av köpeği varmış. Adam:

"Hoş geldin şıhım!" demiş. Şıh da:

"Hoş buldum gariban, nasıl anladın benim şıh olduğumu?" diye sormuş. Adam:

"Anlaşılmayacak gibi değil ki üstün başın, altındaki at, peşindeki av köpeği… Sen şıh olmalısın. Peki, sen nereden anladın benim gariban olduğumu?" diye sormuş. Şıh:

"Üstündeki kıyafetler, altında atın hali… Anladım sen gariban bir insansın. E söyle bakalım nereye gidiyorsun? Ne arıyorsun?" diye sormuş. Adam:

"Benim hiç çocuğum yok, olmadı. Onca zaman olmayınca niyazımı aldım, niyet ettim ki Hak bana bir evlat nasip etsin." demiş. Şıh, gariban adama bakmış sonra cebinden bir elma çıkarmış, elmayı adama uzatmış. Şıh:

"Bu elmayı al; kabuklarını soy, atına yedir. Elmayı da karına yedir. Karın hamile kalacak; iki oğlun olacak. Bu oğlanlardan biri sizin, diğeri de benim olacak. Ama ben gelmeden çocuklara isim verme. İsmini ben vereceğim. " demiş. Gariban adam sevinçle evine dönmüş. Elmayı yıkamış, soymuş kabukları atına yedirmiş. Elmayı da karısına yedirmiş, gerçekten de kadın da at da hamile kalmış ve ikiz erkek çocuk doğurmuş. Bu iki erkek çocuk da isimsiz şekilde senelerce yaşamışlar. İki kardeş bir gün evlerinin bahçesine, kendilerini temsilen iki söğüt ekmişler ve birbirlerine:

"Eğer birimize bir şey olursa, bu söğütler kuruyacağı için hemen anlarız ve birbirimize yardıma geliriz." demişler. İki isimsiz çocuk tam yedi yaşına basınca okula gitmeleri gerekmiş, herkes onları "isimsiz" diye çağırıp dalga geçtiği için oranın ileri gelenleri, çocukların babasını çağırmışlar ve bir an önce, bu çocuklara isim koymasını istemişler. Adam da ne yapsın, aklına şıh geliyormuş ama mecbur

kalınca isim düşünmeye başlamış. Tam o anda şıh sadece adama görünecek şekilde ortaya çıkmış. Şıh:

"Bu çocuklardan birinin adı Mehmet diğeri de Ahmet olsun ve anlaştığımız gibi Mehmet senin; Ahmet de benim oğlum olsun, benimle gelsin." demiş. Gariban adam içi huzursuz olsa da mecbur kabul etmiş. Şıh zannettiği bu adam aslında herkesin korktuğu kötü dev Canpolat'mış ve Ahmet alıp yola çıkmış.

Canpolat ve Ahmet birlikte az gitmişler uz gitmişler, Canpolat, bir işi olduğunu söyleyip bir süreliğine ortadan kaybolmuş. Ahmet de susamış, susadığı için etrafına bakınmış ve dere görmüş hemen dereye doğru ilerlemiş. Derenin kenarına varınca birden ağlamaya başlamış ve dere kenarında nur yüzlü bir adam karşısına çıkmış. Adam:

"Sen neden ağlıyorsun bakalım?" diye sormuş. Ahmet:

"Benim bir ailem vardı sonra babam beni, oğlu olayım diye başka birine verdi. O da beni buraya getirdi sonra da gitti, hala da dönmedi." demiş. Adam:

"O adam var ya yeni baban, o seni bir eve götürecek o evde kaynayan büyük büyük kazanlar var. Eline bir tambur alacak ve senden oynamanı isteyecek. Sen kalkıp oynarsan seni tutup kaynayan kazana atacak. O senden oynamanı istediğinde sen ' Ben tambur çalayım da sen oyna olur mu? Ben de nasıl oynayacağımı anlarım.' de ve yapabilirsen o oynamak için kalkar kalkmaz 'Ya Allah, Ya Hızır!' de onu tut, yanan kazanın içine at. Bu söylediklerimi asla unutma savaşırken 'Ya Allah, ya Hızır!' de. O, Hz. Ali'nin Hızır'ı dedikleri var ya, işte o benim" demiş ve kaybolmuş.

Kısa bir süre sonra Canpolat, Ahmet'in yanına gelmiş. Onu alıp konağına götürmüş. Kapıdan içeri girdiklerinde gerçekten de Ahmet içeride kaynayan kocaman bir kazan görmüş. Tıpkı Hızır'ın dediği gibi Canpolat eline bir tambur almış ve Canpolat:

"Ahmet ben tambur çalayım sen de biraz oyna." demiş. Ahmet:

"Baba nasıl oynayacağımı bilmiyorum istersen önce ben çalayım. Sen oynayıp bana göster." demiş. Canpolat hiç şüphelenmemiş. Tamburu Ahmet'e vermiş. Ahmet çalmaya başlamış. Canpolat da nasıl oynayacağını göstermek için oynamaya başlamış. O oynarken Ahmet, Hızır'ın dediğini yapmak için atılmış "Ya Allah, Ya Hızır!" demiş. Canpolat'ı tuttuğu gibi kazanın içine atmış. Kapağını kapatmış. Ahmet, sonra Canpolat'ın atını, kılıcını, parasını nesi var nesi yoksa hepsini almış. Oradan hızlıca uzaklaşmış. Az gitmiş uz gitmiş yolu bir köye düşmüş yalnız kim Ahmet'i görse kaçıp saklanıyormuş. Ahmet, insanların kendisinden korkmasına

anlam verememiş. Ahmet bakmış ki olacak gibi değil, dışarıda duran bir çobanı yakalamış. Ahmet:

"Herkes neden kaçıyor benden?" diye sormuş. Çoban:

"E sen Canpolat değil misin? Bunlar hep onun eşyaları. Hepimizi öldüreceksin diye kaçıyoruz." demiş. Ahmet:

"Olur mu öyle şey ben Canpolat'ı öldürdüm. Bunları da ondan aldım." demiş. Çoban buna çok sevinmiş. Çoban:

" Bizim paşamız, Canpolat'ı öldürene kızını vereceğini duyurmuştu. Kurban olayım, bu müjdeli haberi, paşaya ben vereyim de müjde için karşılığında bana hediye versin." diye sevinçle atılmış. Çoban ve Ahmet birlikte paşanın karşısına çıkmışlar. Paşa Ahmet'i kutlamış ve sözünü tutup kızını da ona vermiş. Ahmet evlendikten sonra bir gün karısını çağırmış. Ahmet:

"Babana söyle de bana askerlerini versin de bir cirit oyunu oynayalım." demiş. Paşanın kızı bu isteği babasına iletmiş. Babası da askerlerinin yarısını cirit oynaması için Ahmet'e vermiş. Askerler başlamışlar cirit oynamaya, Ahmet cirit öyle uzaklara atıyormuş ki neredeyse dağlarına ardına kadar gidiyormuş. Karısı ağlayarak yanına gelmiş. Kadın:

"Neden o kadar uzaklara atıyorsun, o dağlarına ardına giden ciridi geri getirmeye gidersen dönemezsin." demiş. Ahmet karısını sakinleştirmiş ama ertesi gün ciridi öyle bir atmış ki ta dağın ardına kadar gitmiş. Karısı da yine koşup gelmiş Kadın:

"Sakın ha cirit için dağa çıkma, giden dönmedi o dağdan!" diye feryat figan ağlamış. Ahmet karısının yakarmasına rağmen ciridin peşinden dağa gitmiş daha dağa varır varmaz karşısına bir geyik çıkmış. Ahmet geyiğin peşine, o nereye giderse oraya gitmiş. Cirit oyununun üçüncü günü olduğunda Ahmet hala geyiğin peşinde dağdaymış. Geyiği kovalamaya devam etmiş en son geyik bir havuzun içine atlamış ve havuz, geyik içindeyken kapanıvermiş. Ahmet, havuzun başına gitmiş ve birden bire havuz açılmış içinden başka bir Canpolat çıkıp gelmiş. Meğer geyik aslında Canpolat'mış. Ahmet çok şaşırmış. Canpolat:

"Ahmet'im, de bakayım sen niye geldin?" diye sormuş. Ahmet:

"Av için geldim, geyiği ver! O benim avım." demiş. Canpolat:

"Olur, ama şartlarım var, biz güreşeceğiz eğer sen beni düşürürsen avını da vereceğim ama ben düşürürsem atını senden alırım." demiş. Ahmet kabul etmiş etmesine ama -vaktiyle Hızır'ın uyarmasına rağmen- güreşten önce "Ya Allah, Ya

Hızır!" demeyi unutmuş. Canpolat, Ahmet'i tuttuğu gibi alaşağı etmiş. Canpolat Ahmet'in atını çekmiş almış. Canpolat: " Bir kere daha güreşelim eğer yenersen atı da vereceğim ama yenemezsen seni de havuzun içine çekerim." demiş. Ahmet kabul etmiş ama Hızır'ı anmayı yine unutmuş Canpolat onu çektiği gibi havuzun içine götürmüş. Havuz üstlerine kapanıvermiş.

Ahmet'in karısı evinde ağlamış sızlamış ama ne çare Ahmet gitmiş. Bir daha dönmemiş. Mehmet ise bahçede gezerken Ahmet ile beraber ektikleri söğütlerin başına gelmiş. Ahmet'in söğüdünün üstten kurumaya başladığını görmüş ve çok üzülmüş. Mehmet hemen babasına koşmuş. Mehmet:

"Baba, kardeşime bir şey oldu, kesin dara düştü ben gideceğim. Onu bulmam lazım." demiş. Hiç kimsenin uyarılarını dinlemeden atına atlamış Ahmet'i aramaya gitmiş. Az gitmiş uz gitmiş, dağ bayır gezmiş her yere bakmış aynı dere kenarına kadar gelmiş ve dayanamamış ağlamaya başlamış. Şans bu ya aynı yaşlı adam tekrar gelmiş. Yaşlı adam:

"Mehmet'im sen niye ağlıyorsun?" diye sormuş. Mehmet:

"Kardeşim gitti, onu arıyorum." demiş. Yaşlı adam:

"Senin kardeşin Canpolat'ı öldürdü. Paşanın kızıyla evlendi. Paşadan cirit oyunu istedi sonra geyiğin peşinden Dev Canpolat ile karşılaştı. Onunla güreşti ama benim adımı çağırmayı unuttu, sen olur da savaşırsan ' Ya allah, Ya Hızır!' demeyi sakın unutma." demiş ve kaybolmuş. Mehmet rüya gördüğünü sanmış. Atına atlamış, yolda karşısına Canpolat'ın konağı çıkmış. Mehmet içine girmiş, her şeyi görmüş. Yoluna devam etmiş ve tıpkı Ahmet gibi karşısına aynı köy çıkmış. Köylülerden biri geleni Ahmet zannetmiş ve Mehmet'i görünce köye doğru müjde almak için koşmaya başlamış. Mehmet koşmuş yetişmiş. Niye koştuğunu sormuş. Adam da :

"O dağların ardına gidip gelen hiç olmadı. Koşup paşadan müjde alacaktım." demiş. Mehmet:

"Ben zaman geçtiği için hatırlayamıyorum. Beni karımın odasına götür." demiş. Adam da düşmüş önüne Mehmet'i Ahmet'in karısının odasına götürmüş. Ahmet' in karısı kocası sanarak Mehmet'e koşmuş sarılmış, hasret gidermişler. Gece olunca uyku vakti Mehmet, paşanın kızı ile arasına bir kılıç koymuş. Mehmet:

"Bir ahtım var, ondan sonra. Senden isteğim baban yine asker versin cirit oynayalım." demiş. Kız ne dediyse Mehmet sözünden dönmemiş ve mecbur paşa asker vermiş. Cirit oynamaya başlamışlar ve Mehmet Cirit'i üçüncü gün dağın ardına atmış. Haktan bir lütuf dağın ardında karşısına aynı geyik çıkmış. Mehmet de tıpkı

Ahmet'in yaptığını yapmış ve havuza kadar geyiğin peşinden gitmiş. Havuz açılmış, geyik içinde kaybolmuş. Hemen ardından havuz gürültüyle yarılmış. Dev Canpolat dışarı fırlamış. Mehmet atılmış:

"Avımı geri ver!" demiş. Canpolat:

"Tamam ama şartlarım var. Güreşeceğiz, eğer beni seni yenersem atını çeker alırım. Sen yenersen geyiği veririm." demiş.

Mehmet kabul etmiş. Güreşe başlamadan " Ya Allah, Ya Hızır!" demiş. Canpolat' la güreşmiş ve onu yenmiş. Canpolat mecbur geyiği ve atı vermiş. Mehmet Ahmet'in atını görünce hemen tanımış. Canpolat:

"Bir daha güreşelim, eğer yenersem seni, geyiği, atı havuza alırım." demiş. Bir daha güreşmişler Mehmet:

"Ya Allah, Ya Hızır!" demiş ve Canpolat'ı yenmiş. Kardeşini çekmiş çıkarmış. Canpolat:

"Tamam, üçüncü defa daha güreşelim ve olur da beni yenersen vur kılıcı canımı al." demiş. Mehmet üçüncü defa da " Ya Allah, Ya Hızır!" demiş ve Canpolat'ı yenmiş, kılıç almış ve öldürmek için tam hareketlendiğinde Canpolat üstündeki tüm düğmeleri koparmış. İçinden güzel bir kadın çıkmış. Kadın:

"Ben aslında bir kadınım, Canpolat kılığına girdim ve beni güreşte yenecek kişiyle evlenmeye yemin ettim." demiş. Mehmet ve kadın âşık olmuşlar. Ahmet, Mehmet ve kadın dönüp köye gelmişler. Herkes çok şaşırır. Mehmet, Ahmet' e her şeyi anlatmış. İki kardeş, kendi babalarının yanında yedi gün yedi gece düğün yapmışlar. Masal da böylece bitmiş. (K.K.7)

20. TILSIMLI YILAN

Gariban bir adam varmış. O ve karısı yıllarca çocuk sahibi olmayı istemiş ama çocukları olmamış. Bir gün adam:

"Hanım hele beni bir güzel yıka, niyet et; ben yola çıkayım, arayayım belki karşıma bir derviş çıkar da çocuk için dua eder." demiş. Karısı:

"Beyim bunca zamandan sonra çocuğumuz olmaz, yoracaksın kendini ama ne fayda…" demiş. Adam: "Hak' tan ümit kesilmez. Sen dediklerimi bir yap da ben tez vakitte yola çıkayım." demiş. Karısı, adamı dinlemiş. Niyet etmiş ve eşini bir güzel yıkamış, adam yola çıkmış. Adam, az gitmiş uz gitmiş karşısına derviş çıkmamış. Dinlenmek için durduğunda, yol kenarında bir yerde iki yılanın birbiriyle kavgaya tutuştuğunu görmüş. Onları bir süre izledikten sonra öyle bir evlat hasreti tutmuş ki dayanamamış. Adam:

"Allah'ım bana bir evlat ver de istersen yılan yavrusu olsun. Yine de kabulüm olur." demiş. Bir süre daha dolaştıktan sonra karşısına kimseler çıkmayınca evine dönmüş. Karısı, eşini görür görmez hemen ne olduğunu sormuş. Adam:

"Vallahi hanım sorma, karşıma hiç kimse çıkmadı; ama yolda giderken iki yılanın kavgaya tutuştuğunu gördüm. Orada 'Bir evladım olsun da yılandan bile olsa razıyım.' diye dua ettim." demiş. Aradan biraz zaman geçmiş- masal bu ya- Hak tarafından verilmiş lütufla kadın, gerçekten hamile kalmış. Doğum vakti geldiğinde bebek beklerlerken kadın, bir yılan doğurmuş. Yılan yavrusu dünyaya gelir gelmez hemen kendini içeride divanın altına atmış.

Gel zaman git zaman yılan büyümüş. Ne babası ne annesi ile yakın olamamış. Bir gün yılan:

"Baba, baba!" diye seslenmiş babası da isteksizce gelmiş. Yılan:

"Evlenmek istiyorum, gidip bana paşanın kızını isteyin demiş." Babası böyle bir şeyi paşaya söylemeyeceğinden çok yanaşmamış. Yılan:

"Gitmezsen seni öldürürüm." demiş. Adam evde huzuru kalmadığı için mecbur paşanın kızını istemeye gitmiş. Paşanın evine gitmiş gitmesine yemek de yemiş ama yüzü tutup da paşadan kızını isteyememiş. Gerisin geri dönüp evine gelmiş. Yılan babasını görünce hemen gelmiş. Yılan:

"Ee baba istedin mi? Paşa ne dedi?" diye sormuş. Adam:

"İsteyemedim. Nasıl olur da sana paşanın kızını isterim. İsteyemedim." demiş. Yılan:

“Baba yemin ederim ki seni ısırır; öldürürüm. Hemen geri dön, bana paşanın kızını istemeden dönme sakın.” demiş. Adam –mecbur- yılan onu sokmasın diye başını eğmiş yola düşmüş. Paşanın evine varmış. Bir kürsüye geçip mahcup mahcup oturmuş. Paşa:

“Fukaram sen garip oturmuşsun, hayırdır?” diye sormuş. Adam:

“Paşam sana karşı çok mahcubum, yüzüm de kara; benim bir oğlum var, oğlum diyorum ama benim oğlum, iğnesi zehirli bir yılan ve de illa senin kızınla evlenmek istiyor.” demiş. Paşa:

“Ey fukara, kızımı elbet ben de evereceğim. Kim olduğunun da bir önemi yok. Benim şartlarım var, bu şartları kim sağlarsa kızım da onun da olacak.” demiş. Adam bunları duyduktan sonra heyecanla eve dönmüş. Yılan :

“Neler oldu, istedin mi?” diye sormuş. Adam: “ İstedim ama paşanın şartları varmış, o şartları kim sağlarsa kızını ona verecekmiş.” demiş. Yılan: “ Ben ne şartı varsa bilmek istiyorum. Hemen gidip öğren.” demiş. Adam tekrar yola düşmüş. Paşanın yanına varmış. Adam:

“Paşam, yılan oğlum şartlarınızı öğrenmek istiyor.” demiş. Paşa:

“Hay hay! Benim evimin karşısında bir dağ var, o dağı bir gecede dümdüz etsin yok etsin. Aynı gecede konak diksin ve konağın her tarafında çeşit çeşit meyve ağaçları olsun. Kuşlar, bülbüller de ötsün. Benim kızım o konağa gölgede girsin; gölgede çıksın.” demiş. Adam şartları öğrenip evine dönmüş. Oğluna bir bir anlatmış. Yılan:

“Tamam, baba benim içim rahat, yıllar evvel sen derviş ararken iki yılan görmüştün ya oraya git. O yılanlara ‘Tirmerek Tirmerek, Hurmerek’in selamı var. O, sizden paşanın evinin karşısındaki dağı, bir gece yıkıp yok etmenizi sonra kocaman bir konak yapmanızı; etrafında da boy boy ağaçlar olmasını ve üstünde kuşların, bülbüllerin ötmesini, istiyor.’ de ama bunları söyle ve hemen dön geri gel, sakın arkana bakma.” demiş. Babası yılan oğlunun adının Hurmerek olduğunu anlamış. Adam düşmüş yola, yılanları bulmuş. Oğlunun dediklerini bir bir söylemiş sonra da dönmüş sırtını hiç arkasına bakmadan geri gelmiş. Sabah olduğunda kimse gözlerine inanamamış. Dağ, dümdüz olmuş; kocaman, gül gibi bir konak yapılmış; çeşit çeşit ağaçlar ekilmiş üstünde de türlü türlü kuşlar ötüyormuş. Paşa bakmış ki ne istediyse karşısında duruyor mecbur sözünü tutmuş. Kızını yılana gelin vermiş.

Yılan aslında sırlı bir yılanmış. Evlendiği zaman karısına gerçeği göstermiş. Yılan aslında yiğit mi yiğit bir delikanlıymış. Yalnız bu gerçeği gösterdikten sonra karısını uyarmış. Oğlan:

"Bu bir tılsım, ne olursa olsun benim bu halimden, tılsımımdan kimseye bahsetmeyeceksin." diyerek uyarmış. Paşa başlangıçta kızını verse de sonra da pişman olmuş. Yılana ve ailesine savaş açmış ama ne yaparsa yapsın savaş meydanında bir yiğit varmış ki hiç kimse onu yenememiş. Herkes kim olduğunu merak etmiş ama kimse bulamamış. O yiğit de yılanmış. Savaş, kimse o yiğidi yenemediği için bir türlü bitmeyince paşanın diğer kızı dayanamamış, kardeşinin evine, onu dönmesi için ikna etmeye gitmiş. O kadar uzun süre dil dökmesine rağmen kardeşi ikna olmamış. Ablası:

"Allah seni kör etmeye! Babamın o kadar adamı var, askeri var onlar dururken hepsini geçtim savaştaki o yiğidi de mi görmedin? Düşman da olsa onu alsaydın! Sen bu yılanı niye aldın da ömrünü çürütüyorsun!" demiş. Kız, kocasının sırrını tutmaya karalı olsa da savaş ve kötü sözlerden bıkmış üstüne ablasının da böyle konuşmasından sonra dayanamamış. Kız:

"Allah hepinizi kör etsin! O savaş meydanındaki yiğit var ya işte o zaten benim kocam." demiş. Kız kocasının sırrını söyledikten kısa süre sonra bir anda savaş sona ermiş. Yılan hemen eve gelmiş bin bir sitem etmiş. Yılan:

" Benim sırrımı niye verdin?" diyerek evin bacasından çıkmış gitmiş, sırra karışmış. Kız günlerce ağlamış, sızlamış ama ne fayda yılan bir daha hiç geri dönmemiş. Kız ağlaya ağlaya yol gözlemeye devam etmiş. Aradan uzun seneler geçmiş kız artık yaşlanmış. Bir gün, paşa babasının yanına gitmiş. Kız:

"Baba, yedi yolun birleştiği yere benim için bir konak yap, gelenden geçene yemek dağıtayım, belki bir kişi eşimin nerede olduğunu bana söyler." demiş. Babası kızının yıllardır çektiği acıları gördüğü için isteğini yerine getirmiş. Yedi yolun birleştiği yere bir konak yaptırmış. Kızı konağa yerlermiş yemekler dağıtmış, gelene geçene sormuş ama bir bilen çıkmamış. Bir gün, yaşlı bir kadın ve oğlu eşeğin sırtında oradan geçerken, bir konakta yemek dağıtıldığını duymuş. İkisi de bu konağa gitmeye karar vermişler. Eşeğin yönünü çevirirlerken eşeğin ayağı toprağa batmış. Oğlan:

"Anne sen aşağı in, yürü ben eşeğin ayağını çıkarayım." demiş. Oğlan eşeğin ayağını çukurdan çıkarmış. Bu çukur büyük bir çukurmuş. Çocuk merakla eğilmiş içine bakmış ve bir kapı görmüş. Hemen çukurdan içeri girmiş. Kapıyı açmış, içeri

girmiş ki ne görsün yerin altında evler var. Çocuk da evleri gezmeye başlamış. Akşama kadar orada beklemiş. Akşam olunca toprağın altına üç kartal gelmiş. Evler bu kartallarınmış. Toprağın altına girdikten sonra üzerlerini çıkarmışlar. Bu üç kartaldan biri vaktiyle yılan postuyla gezen gençmiş. Üçü de kartal postundan sıyrılmış, yüzleri ay gibi parlıyormuş. İnsana dönmüşler. Çocuk da üç ev sahibi, kendisini görmesin diye saklanmış. Onları dinlemeye başlamış. Bu üç genç içki içmeye başlamışlar. Bir süre sonra içlerinden biri vaktiyle yılan olana dönüp

"İç iç, paşanın kızı yüzünden bir tane daha iç." demiş. Diğeri:

"Sahi acaba paşanın kızına ne oldu?" demiş. Yılan genç:

"O benim sırrımı verdi. Ben artık onu göremem, izin vermezler." demiş dertli dertli. Sabah olunca çocuk, kartallar gittikten sonra hemen annesinin yanına koşmuş. Annesi onun gelemediğini görünce gece boyunca onun gelmesini beklemiş. Onun görünce kızmış köpürmüş, nerede olduğunu sormuş. Çocuk:

"Sorma annem diğer tarafta daha büyük bir yokluk gördüm. Yiyecek hiçbir şey yoktu." demiş. İkisi de çok acıktıkları için hemen yemek verilen konağa gitmişler. Konakta önlerine hemen yemek getirilmiş. Kısa süre sonra paşanın kızı gelmiş. Kız:

"Benim paylaşmak istediğiniz bir haber var mı?" demiş. Yaşlı kadın:

"Hiçbir şey yok." deyip konuyu kapatmış. Oğlu:

"Durun ben anlatayım. Benim anlatacaklarım var." demiş. Annesi engel olmaya çalışsa da oğlan başlamış eşeğin ayağının çukura düşüşünden anlatmaya… Üç kartalın ay yüzlü üç gence dönüşmesini, konuşmalarını orada yiyecek hiçbir şey olmayışını ve içlerinden birine, diğer ikisinin, paşanın kızını sormalarını bir bir anlatmış. Kız, çocuk anlattıktan hemen sonra düşmüş, bayılmış. Cariyeleri yanlış anlamışlar, hanıma bir kötülük etti sanmışlar ve hem çocuk hem de annesini dövmüş, kovmuşlar. Paşanın kızı uyanınca gözleri onları aramış. Gittikleri öğrencince çok kızmış, emirler vermiş. Annesini ve oğlunu getirtmiş. Oğlan ve annesi, konağa gelince paşanın kızı:

"Eğer beni o dediğin yere götürürsen bu konağı içindeki her şey ile sana veririm." demiş. Oğlan ve annesi bu teklifi kabul etmişler. Oğlan, paşanın kızını almış, o çukurun içindeki kapının önüne götürmüş. Kızla içeri girmiş. Evi ve kızın kocasının odasını göstermiş. Kız, akşama kadar o evde bir divanın altında kocasının gelmesini beklemiş. Akşam olunca üç kartal içi girmiş, üstlerinden sıyrıldıklarında üçü de ay yüzlü gence dönmüş. Kız kocasını görmüş kocası da onu hemen fark

etmiş. Karısını gören delikanlı o gece kimseye hiçbir şey söylememiş. Sabah olunca delikanlı:

"Kardeşlerim siz gidin, ben bugün biraz hasta gibiyim, dinlenip geleceğim." demiş. Diğer iki genç kartal postuna bürünmüş ve evden ayrılmışlar. Onlar gider gitmez delikanlı karısının yanına koşmuş. Onu çıkarmış azarlamış, kızmış. Delikanlı:

"Bir iki günüm kalmıştı, sebebim olacaksın. Bunlar beni asla bırakmazlar. Sen benim sırrımı ele verdin. Ben gelemem. Şimdi kartal gibi görünüyorum; yarın başka bir kılığa bürünürüm. Hadi oyalanma, kalk git buradan." demiş. Delikanlı, karısını gitsin diye yerde sürüklemiş, karısı kalkmış paçasını tutmuş. Delikanlı, onu götürmüş kapının dışına, kız koşmuş geri gelmiş. Delikanlı ne yapmışsa karısını ikna edememiş. Delikanlı: "Benim dönebilmem için sadece bir ihtimal var. Yoksa beni asla bırakmazlar. Gidip babana söyle o ve tüm halk şu yukarıdaki tepenin oraya ne kadar hayvan getirebiliyorlarsa getirsinler, kessinler. Oradaki insanlar da ağlasınlar, yakarsınlar, inleyip dua etsinler. Tepeden aşağıya yuvarlansınlar. Dualarını eksik etmesinler. O esnada biz üç kartal gökyüzünde tam üç defa görünüp kaybolacağız. Dördüncü defa ben görünürsem bil ki sana geri dönüyorum eğer görünmezsem de beni bir daha asla göremezsin." demiş.

Paşanın kızı hemen koşmuş, delikanlının dediği şeylerin hepsini o tepeye yığdırmış. İnsanlar ağlamışlar, inlemişler, kurban kesmişler. Tepeden yuvarlanmışlar. Dua etmeye devam ediyorlarken üç kartal gökyüzünde görünmüş. Bu üç kartal büyük bir kavgaya başlamış. İki kartal sırlı arkadaşlarını bırakmak istemedikleri için gökyüzünde büyük bir kavgaya tutuşmuşlar sonra aniden kaybolmuşlar. Herkes yakarıp dua etmeye devam etmiş, üç kartal tekrar görünmüş, yine kavga halindelermiş. Bir süre geçtikten sonra tekrar kaybolmuşlar. Tüm halk dua etmeye, yerlerde sürünmeye devam etmiş. Tekrar görünmüşler kavgaları, çekişmeleri hala devam ediyormuş. Bir süre daha öylece çekişip kaybolmuşlar. İnsanlar da duayı, ağlamayı, yakarmayı, hiç bırakmamışlar ve üçüncü defa kartallar gökyüzünde görünmüş. Yine çekişmişler bir süre sonra kaybolmuşlar. Kız ağlayarak, dua ederek kocasını gökyüzünde görmeye çalışmış. Dördüncü defa iki kartal bir tarafa doğru bir kartal kendilerine doğru uçuyormuş. Kız kocasına kavuşmuş. Delikanlı, evine dönünce hem annesi ve babası hem de yaşlanmış karısı bir anda gençleşmişler. Bir ömür mutlu mesut yaşamışlar. (K.K.7).

21. PAŞA VE GARİBAN

Bir paşa varmış. Bir gün gezmeye çıkmış, bir hayli gezdikten sonra acıkmış etrafına bakınmış pek bir şey görememiş yalnız uzakta bir düzlükte, bir ev görmüş ve bir şeyler yemek için oraya gitmiş. Paşa eve varmış, hemen yemek getirmişler, yemeği yemiş sonra evin önündeki boş topraklara bakmış ve ev sahibi adama dönmüş. Paşa:

"Bu topraklar hep senin mi?" diye sormuş. Adam:

"Evet, paşam!" demiş. Paşa: " Peki niye ekip biçmiyorsun?" demiş. Adam:

"Paşam, toprağım çok ama benim öküzlerim yok. Tarlayı süremiyorum." demiş. Paşa:

"Peki, ben sana bir çift öküz alsam. Her sene buradan çıkan mahsulü, yarısı benim, yarısı senin olacak şekilde bölüşür müsün?" demiş. Adam:

"Paşam böyle bir şey yaparsan canımı bile feda ederim. Tabii ki bölüşürüm." demiş. Bu anlaşmanın üzerine paşa bu eve iki öküz vermiş. Öküzler geldikten sonra bir yıl geçmiş. Adam tüm mahsulü toplamış ikiye bölmüş ama paşa gelmemiş. O da hemen bir ambar yapmış. Mahsulün paşanın olan yarısına hiç dokumadan ambara koymuş. İkinci sene de mahsul zamanı paşa yine gelmemiş. Adam bir ambar daha yapmış ve paşanın olan payı bu ambara koyup hiç dokunmamış. Üçüncü sene paşa mahsul zamanı çıkıp gelmiş. Paşa:

"Ben sana iki öküz almıştım. Anlaşmıştık, her sene mahsulü yarı yarıya bölüşecektik ama sen hiç gelmedin. Ne oldu benim payıma?" diye sormuş. Adam:

"Paşam, ben öyle bir hata yaptım ki! Senin evini sormadım. Allah vekil birinci sene bu ambar, ikinci sene şu ambar, üçüncü sene de mahsul burada gördüğün. Kendi payını alıp götür." demiş. Paşa:

"Yok, asla kabul etmiyorum. Ben sana öküz almıştım, üç yıldır o öküzlerin buzağıları oldu. Bana onları vereceksin." demiş. Adam:

"Paşam sana gidip başka buzağılar getireyim ama bunlar öküz, öküzlerin nasıl buzağısı olsun. Öyle bir yavru hiç olmadı ki." demiş. Paşa ikna olmamış, olayı mahkemeye taşımış.

Paşa ve gariban adam, kurulan mahkemede, Asurlu hâkimlerin yani oranın ileri gelenlerinin karşısına çıkmış. Ama bu kişilerin hepsi, paşanın adamlarıymış ve paşa haksız da olsa hiçbiri haksız demezmiş. Gariban adam:

“Hâkimlerim, paşamız ne kadar buzağı istiyorsa gidip getireyim ama öküzlerin buzağısı nasıl olsun. Buzağı yok.” demiş. Hâkimler söz birliğine varmışlar. Belli bir süre tanımışlar eğer bu sürede, gariban adam öküzlerin buzağılarını getirmezse idam edilecek, demişler. Gariban adam boynu bükük oradan ayrılmış. Paşa da tekrar bu gariban adamın yakasına yapışmış. Paşa:

“Sen de duydun buzağıları getireceksin. Yok, bu hâkimler iyi değildi diyorsan da gel, düş önüme, başka bir yerin hâkimlerinin karşısına çıkalım.” demiş. Gariban adam:

“Paşam paşam, ben biliyorum ki oradakiler de senin dediğini yapacaklar. En iyisi beni yorma, burada öldür.” demiş. Paşa: “Yok, o zaman diğer mahkemeye de gideceğiz. Ama onlar ne derse onu kabul edeceğiz.” demiş.

Paşa ve gariban adam diğer mahkeme için yola düşmüş. Bir hayli yol aldıktan sonra bir yerde karşılarına sığır otlatan iki genç çıkmış. Paşa ve gariban adam tam yanlarından geçerken bu iki genç kendi arasında konuşmaya başlamış.

Gençlerden biri:

“Yahu filanca yerde bir paşa bir de gariban bir adam varmış. O paşa zındık olmuş, garibandan öküz yavrusu istiyormuş. Zavallı gariban adam! Nereden gidip öküz yavrusu getirsin ki!” demiş. Paşa ve gariban adam bu gençlerin kendi aralarında yaptığı konuşmayı duymuş. Paşa:

“Gençler, o paşa benim. Bu da bahsettiğiniz gariban adam, Biz olanları size anlatsak burada mahkememizi siz yapar mısınız?” diye sormuş. Gençler:

“Sizin cemaatiniz kolay hay hay!” demişler. Önce paşa ve sonra da gariban adam olanları anlatmış. Paşa gençlerin kararını merak ediyormuş. Gençler:

“Paşam, biraz sabret bizim babamız şu aşağıdaki derenin önünde bir tarla var, o tarlanın başında bekliyor. Babamız geldikten sonra ona da anlatırız. Onunla karar vereceğiz.” demişler. Paşa da kabul etmiş, beklemeye başlamışlar.

Paşa ve gariban adam neredeyse bütün gün orada beklemişler. Gençlerin babası bir türlü gelmemiş. Paşa:

“Yahu gençler, akşam oldu. Babanız o tarlada ne yapıyor? Niye daha gelemedi?” diye sormuş. Gençler:

“Ah paşam, hiç sorma. Babamız öyle bir belayla uğraşıyor ki. O tarlaya buğday ekti ama deredeki bir balık, tarlada kimse yokken çıkıp bütün buğdayları yiyor. Birisi tarlaya gittiğinde de geri dönüp dereye giriyor.” demiş. Paşa:

“Yahu hiç bu kadar pis yalan olur mu? Balık sudan çıkınca ölür.” demiş. İki genç sevinçle alkış çırpmışlar ve paşayı dövmeye başlamışlar. Paşa: “ Ben ne yaptım ki beni dövüyorsunuz?” demiş. Gençler: “ Yani sen, sudan balık çıkınca ölür bunu biliyorsun, aklın yerinde. E o zaman öküzün yavrusunun olmayacağını niye bilmiyorsun?” demişler. Paşa:

“Durun, durun anlatacağım. Dünyanın kuvvetini arıyordum, benim Asurlu hâkimlerim size kurban olsun. Biri bile öküzden yavru olmaz, bu garibana merhamet et, demedi.” demiş. Böylece gariban adam da kurtulmuş, paşa da ikna olmuş. (K.K.8).

22. PAŞANIN ÜÇ OĞLU

Bir paşa varmış. Bu paşanın da üç oğlu… Bir gün paşa çok hastalanmış, ölüm döşeğindeyken oğullarını çağırmış. Paşa:

"Oğullarım, size vasiyetimdir, ne olursa olsun bu dağların ardına gitmeyeceksiniz." demiş. Vasiyetini açıkladıktan kısa süre sonra da ölmüş. Oğulları götürüp babalarını gömmüşler. Aradan kırk gün geçmiş. Büyük oğlan:

"Babamız ölmeden bizden dağların ardına gitmemizi istedi ya, acaba dağların ardında ne var ki?" diye sormaya başlamış. Bir gün büyük oğlan daha fazla dayanamamış: " Ben daha fazla duramayacağım, gidip dağların ardını göreceğim." demiş. Diğer iki kardeş engel olmak için uğraşmışlar ama fayda etmemiş. Büyük oğlan dediğini gerçekten yapmış ve yola çıkmış. Az mı gitmiş, çok mu gitmiş Hak bilir Bir dağın başında karşısına sürüsüyle birlikte bir çoban çıkmış. Çoban sürüsünü çevirip yanına gelmiş. Çoban:

"Kardeş sen kimsin? Nereden gelip nereye gidiyorsun? Bu gittiğin yoldan giden gider ama geri dönüp gelmez, gitme sakın! İlle de giderim bana bir şey olmaz, diyorsan sana bir denemem var. Onu yerine getirebilirsen gidip geri dönebilirsin." demiş. Büyük oğlan:

"Peki neymiş bu?" diye sormuş. Çoban:

"Ben sana yemen için golmost (çökelekli yoğurt) yapacağım, olur da yiyip bitirirsen gidip dönersin." demiş. Oğlan kabul etmiş. Çoban getirip yiyeceği hazırlamış, büyük oğlan birkaç kaşık almış ama sanki yedikçe çoğalmış; azalmamış. Büyük oğlan bakmış ki bitiremeyecek, bırakmış ama yolundan da dönmemiş. Çoban:

"Gideceksin ama dönmeyeceksin." demiş. Büyük oğlan, çobanın yanından ayrıldıktan bire süre sonra yolda bir elma ağacına denk gelmiş. Ağaç dile gelmiş. Ağaç:

"Kardeşim sen kimsin, nereye gidiyorsun? Her kim bu yoldan gitmişse geri gelmedi. Sen gençsin sana yazık olur. Gitme!" demiş. Büyük oğlan dinlememiş tam geçip gidecekken elma ağacı:

"Tamam, o zaman sana bir şartım var, benden bir filiz, bir dal koparmaya çalış. Eğer koparabilirsen gittiğin bu yoldan geri de dönersin. Koparamazsan da dönemezsin." demiş. Büyük oğlan hemen atılmış bir dal koparmaya çalışmış ama ne kadar uğraşsa da başaramamış. Yine de kendi bildiğinden şaşmamış ve yoluna devam etmiş. Elma ağacının yanından ayrıldıktan bir süre sonra büyük oğlanın

karşısına bir bostan çıkmış. Hemen bostana girmiş içinden domates, salatalık seçip yiyormuş. Meğer o bostan da cadı gibi yaşlı bir kadın ve kızınınmış. Büyük oğlan bostanda gezince bostandan eve doğru akan su kirlenmiş. Cadı kadın kızını çağırmış ve bostanda kimin olduğunu sormuş. Kız bostanda oğlanı gördüğünü söylemiş. Cadı kadın:

"Bir bak bakalım, bostandan sebzeleri tek tek seçerek mi yiyor yoksa önüne ne çıkarsa onu mu yiyor?" diye sormuş. Kız bakmış, gelmiş " Tek tek seçerek yiyor." demiş. Yaşlı cadı:

"İyi iyi ondan zarar falan gelmez, git yakala da bundan sonra bizim çarıklarımızı düzeltsin." demiş. Büyük oğlanı yakalamışlar. Büyük oğlan gidip dönmeyince onun peşinden ortanca kardeş de karar vermiş dağları aşmış. İlk önce karşısına çoban çıkmış, ortanca oğlan da golmostu yiyememiş. Yine de yoluna devam etmiş. Elma ağacını görmüş. O da bir dal koparmaya çalışmış ama nafile başarmamış. Yine de yoluna devam etmiş. Karşısına yaşlı cadı kadın ve kızının bostanı çıkmış. O da içine girip sebzelerden yemiş. Yaşlı cadı, bostandan gelen su kirli akınca tekrar kızı Jete'yi yollamış. Kız, bostana gitmiş ortanca oğlanı görmüş, izlemiş. Annesinin yanına dönmüş. Yaşlı cadı:

"Peki, bu oğlan sebzeleri nasıl yiyordu?" diye sormuş. Kız:

"Tek tek seçerek yiyordu." demiş. Yaşlı cadı: " Ondan da zarar gelmez, onu yakala götür içeridekinin yanına at. O da çarık düzeltsin." demiş. Paşanın en küçük oğlunun adı Yusufu Korz'muş. O da ağabeylerinin yolundan gitmiş ve dağın arkasına geçmiş. Bir hayli yürüdükten sonra aynı çoban karşısına çıkmış. Çoban:

"Kardeşim senden önce iki genç de gelip gittiler ama dönmediler. Gel sen vazgeç, gitme." demiş. Oğlan:

"Ben de gideceğim." demiş. Çoban:

"O zaman sana bir tas golmost hazırlayayım. Eğer onu yiyip bitirebilirsen giderin ve dönersin, yok bitiremezsen gidersen sen de dönmezsin." demiş. En küçük oğlan da kabul etmiş. Çoban golmostu bir güzel hazırlamış, oğlanın önüne koymuş. Oğlan bir oturuşta golmostu yiyip bitirmiş hatta dibini de parmağıyla sıvamış. Kalkmış yoluna devam etmiş. Çoban hayretle oğlanın arkasından bakmış. Çoban:

"Bu oğlan da bir şey var." demiş. Oğlan bir süre saha yürümüş. Aynı elma ağacı karşısına çıkmış. Elma ağacı:

"Etme eyleme, buradan gitme. Senden önce iki kişi daha gitti hiçbiri geri dönmedi. Sen de gitme!" demiş. Oğlan:

“Ben gideceğim.” demiş. Elma ağacı:

“Madem gitmek istiyorsun, benden bir dal koparmaya çalış eğer koparabilirsen gidip dönersin.” demiş. Oğlan hemen atılmış ve atıldığı gibi de elma ağacının bir dalını koparabilmiş. Ağaç çok şaşırmış ve dalını geri istemiş ama oğlan dalı elmaya geri vermeden yoluna devam etmiş. Elmanın yanından ayrıldıktan sonra oğlan, bir süre daha yürümüş ve tıpkı ağabeyleri gibi bostana denk gelmiş, hemen içeri girmiş önüne ne gelirse seçmeden yemeye başlamış sonra da bostanda gezmiş. Eve giden su tekrar kirlenince yaşlı cadı hemen yanına kızı Jete’yi çağırmış ve izlesin diye bostana göndermiş. Kız gidip bakmış, oğlanı izlemiş; annesinin yanına koşmuş. Gördüklerini anlatmış. Yaşlı cadı:

“Peki, oğlan sebzeleri tek tek seçiyor mu yoksa ne görürse yiyor mu?” diye sormuş. Kız da:

“Ne görürse yiyor.” demiş. Yaşlı cadı:

“Aa işte bu oğlandan kork! Sen yine de git, onu da tut götür diğerlerinin yanına at. Onlar galiba kardeş, birbirlerinin ardı sıra geldiklerine göre. Bu oğlan da çarık diksin, düzeltsin.” demiş. Kız annesini dinlemiş. En küçük oğlanı da götürüp abilerinin yanına atmış. Oğlan kardeşlerine kavuşunca dönüp yaşlı cadıya:

“Yaşlı cadı, biz üç kardeşiz, bizi mahkûm ettin. Hem ayıptır hem günahtır. Biz misafir sayılırız. Bir lokma yiyecek ver. Yarın öldüğünde Hak sana sormaz mı? Karnımızı doyur, sana derdimizi anlatalım.” demiş. Yaşlı cadı dönüp bu yeni gelen oğlana bakmış. Cadı:

“Senin adın ne?” diye sormuş. Oğlan:

“Yusufu Korz.” demiş. Yaşlı cadı:

“Yusufu Korz, sen haklısın insan insana zulüm etmez. Tamam, kardeşlerini çöz.” demiş. Yusufu Korz hemen kardeşlerini çözmüş. Biraz zaman geçince Yusufu Korz:

“Ah ahh!” demiş. Yaşlı cadı:

“Ne oldu sana?” diye sormuş. Yusufu Korz:

“Annemi hatırladım, uyumadan önce bize zirfet (yöresel bir yemek) yapardı. Biz onu yerdik, yatardık.” demiş. Yaşlı cadı kalkmış zirfet yapmış, kardeşler yemişler. Ortalık temizlendikten sonra Yusufu Korz:

“ Ah ah !” diye iç çekmiş. Yaşlı cadı:

“ Neyin var?” diye sormuş. Yusufu Korz:

“Annem bize bir teneke ceviz getirirdi, yerdik. Zaman sıkılmadan geçerdi.” demiş. Yaşlı cadı gitmiş, ceviz getirmiş. Birlikte kırıp yemişler. Cevizler de gittikten bir süre sonra Yusufu Korz:

“Ah ah!” diye tekrar inlemiş. Yaşlı cadı:

“Ne oldu Yusuf-u Kor?” diye sormuş. Yusufu Korz:

“Dertlendim, annem teneke ve elek ile çeşmeye giderdi. Eleği çeşmenin ağzına tutardı, temiz su dolunca alır eve gelirdi, biz de içerdik uykumuz gelirdi.” demiş.

Yaşlı cadı hemen kalkmış elek ve teneke ile çeşmeye gitmiş. Yalnız eleğin altına tenekeyi koymaya çalışmış ama bir türlü su tenekeye dolmuyormuş. Bir süre uğraştıktan sonra Yusufu Korz peşinden gitmiş. Yusufu Korz:

“Neyle uğraşıyorsun?” diye sormuş. Yaşlı cadı:

“Hay senin başını yesin, bu derdin hiç iyi değil. Ne elek doldu, ne teneke!” demiş. Yusufu Korz hemen eğilmiş tencereyi beline, eleği de eline almış. Yusufu Korz:

“Asıl bir derdim var ah ah!” demiş. Yaşlı cadı: “ Neymiş?” diye sormuş. Yusufu Korz:

“Annem büyükçe bir kazanda bizim için su kaynatırdı. Biz de yıkanırdık sonra da güzel bir uyku çekerdik.” demiş. Yaşlı cadı hemen bir kazan bulmuş getirmiş. İçine su doldurmuş ve altına da odunları dizip yakmış. Gece artık bitmek üzereymiş, gün ışırken yaşlı cadı ineklerini ahırdan çıkarmış. Yusufu Korz kardeşlerine:

“Siz de yaşlı cadıyla birlikte çit sürmeye gidin.” demiş.

Kazan kaynamaya başlamış. Yaşlı cadının kızı Jete kazana doğru gelince Yusufu Korz onu tuttuğu gibi kazan atmış. Kaynar suda boğmuş. Kız ölmüş. Biraz zaman geçtikten sonra yaşlı cadı tarladan kıza bağırmış ve yemek için yiyecek istemiş. Yusufu Korz yiyeceği hazırlamış, yanına almış. Yaşlı cadının ve kardeşlerinin bulunduğu yere kadar yaklaşmış ama uzaktayken:

“Hanım, kuzu annesini emmeye gitti ben gidip ayırayım. Sen kardeşlerimden birisini yolla da gelip yemekleri alsın.” demiş. Yusufu Korz, yaşlı cadının kızını öldürdüğü için intikamlarını aldığını düşünmüş ve kardeşleri cadıyla bırakıp kaçarak köyden uzaklaşmış. Yusufu Korz çok uzunca bir yol gitmiş, karşısına başka bir şehir çıkmış. O şehirdeki bütün insanlar durgunmuş, kederliymiş, düşünceliymiş. Yusufu Korz birisini çevirip ne olduğunu sormuş ve yedi başlı devin şehrin suyunu kapattığını öğrenmiş. O anda meydana bir tellal gelmiş, tellal:

“Padişahımız her kim ki devi öldürürse hem onu yardımcısı yapacağını hem de kızıyla evlendireceğini söylüyor.” demiş. Yusufu Korz şehirde yürümeye başlamış. Bir evin önünden geçerken bir kadın onu hızlıca içeri çekmiş kadın:

“ Senin buralardan olmadığın çok belli oluyor, yabancı olduğunu anlarlarsa seni öldürürler. Burada kal, dışarı çıkma.” demiş. İçeride bir süre kaldıktan sonra Yusufu Korz:

“Senden bir şey istesem yapabilir misin?” demiş. Kadın kabul etmiş. Yusufu Korz:

“Paşanın kızının yanına git. Halini hatırını sorduktan sonra ona ‘İzle’ de.” demiş. Kadın:

“Sen gariban bir yabancısın, seni öldürürler. Vazgeçelim.” demiş. Yusufu Korz:

“Ben istediğimi başarırsam sana kırk altın vereceğim. Oldu mu?” demiş. Kadın kabul etmiş, yola çıkmış. Saraya girmek için bohçacı kılığına girmiş. Kapıda geçmesine izin vermedikleri için bekçilere, kendisini saraya paşanın kızının çağırdığını, söylemiş. İçeri girmiş hemen paşanın kızını görmüş; kızın halini hatırını sormuş. Hemen arkasından “İzle” demiş. Paşanın kızı çok şaşırmış. Kız:

“Seni kim gönderdi?” demiş. Bohçacı:

“Beni bir genç gönderdi.” Kız hemen içeri gitmiş, kısa bir süre sonra yanında bir kılıçla gelmiş. Kılıcı bohçacıya uzatıp kız:

“Bunu götürüp o gence teslim et.” demiş.

Kadın kılıcı aldığı gibi Yusufu Korz’ a teslim etmiş. Yusufu Korz hemen tellalı bulmuş. Kendisini paşaya götürmesini istemiş Yusufu Korz:

“Paşaya, devi benim öldüreceğimi söyleyeceğim.” demiş. Tellal, bu gencin başaracağına inanmamış tellal: “

Bak dev seni öldürür, sen kim dev kim! Paşa da sinirlenirse boynunu vurdurur.” demiş. Yusufu Korz ikna olmayınca tellal mecbur kalmış ve onu, paşaya götürmüş ve durumu anlatmış. Yusufu Korz paşanın huzuruna çıkmış. Devi öldürmek istediğini söylemiş. Paşa: “

Tellal bu genci götür, devi öldürürse öldürür yok öldürmez de geri dönerseniz ben ikinizin başını vurdururum.” demiş. Tellal ve Yusufu Korz devin yanına kadar gitmişler. Tellal biraz mesafe kala durmuş, gitmemiş. Yusufu Korz, devin yanına kadar gitmiş. Dev suyun önünde çökmüş; su, kocaman göl olmuş. Yusufu Korz:

“Dev misin, yılan mısın, ejderha mısın? Nasıl bir varlıksın? Ben insanoğluyum, buraya geldim. Ya benimle konuş ya da beni ye?” diyerek deve seslenmeye başlamış ama kılıcını da kuşağının önünde taşıyormuş. Dev doğrulmuş içinden:

“Ben yiyeceği gökten istedim, Allah yerden gönderdi.” demiş. Tüm gövdesiyle Yusufu Korz için dönmüş ve Yusufu Korz hemen atılmış, kılıcını çekmiş, devin yedi başını da o kılıçla kesmiş. Herkes, Yusufu Korz’un devi öldürdüğünü şehre gelen su sayesinde anlamış. Yusufu Korz şehre dönmüş. Padişahın huzuruna çıkmış. Padişah:

“Ben tellalı öylesine gezdirdim. Ne seni yardımcım yaparım ne de kızımı veririm. Boynunu vurduracağım.” demiş. Yusufu Korz:

“Beni öldürebilirsiniz, zaten başım bana ağır geliyor ama bir dileğim var, bu kılıcı sahibine geri vermem lazım. Beni sonra öldürün.” demiş. Kılıcı da çıkarıp paşanın göreceği şekilde tutmuş. Paşa hemen kılıcı tanımış. Paşa:

“Bu kılıcı sana kim verdi?” demiş. Yusufu Korz:

“Ben de sahibini arıyorum.” demiş. Paşa kılıcı görünce izin vermiş ve Yusufu Korz gidip paşanın kızını bulmuş. Kız olanları öğrenmiş. Babasının karşısına çıkıp kız:

“Bu kılıç benim nişanımdır. Kimse ona hiçbir şey söyleyemez, başını da vurduramaz.” demiş. Paşa:

“Eğer sen benim dediğimi yapmıyorsan ikinizi de öldürürüm.” demiş. Kız da son dileğinin Yusufu Korz ile sarılarak öldürülmek olduğunu söylemiş. Paşa bakmış ki kızı çok kararlı, paşa:

“Madem sen kızımı ikna ettin, şehrimizi korudun, suyu tekrar getirdin o zaman kızımı sana veriyorum ve seni vezirim yapıyorum.” demiş. Yusufu Korz ile paşanın kızı kırk gün kırk gece süren bir düğünle evlenmişler. Masal gidip muradına ermiş; dinleyen her kimse o da muradına ersin. (K.K.9)

23. AKILLI KARDEŞ İLE DELİ KARDEŞ

İki kardeş varmış. Bu iki kardeşin biri deli diğeri akıllıymış. Her ne olursa olsun, her zaman, her şeyleri birmiş. Akıllı kardeş evliymiş ve çocukları varmış, deli kardeş de onlarla yaşıyormuş. Bir gün deli kardeş hayvanları otlatmaya götürmüş sonra dönüp geri gelmiş. Deli kardeş:

"Ben karar verdim, artık beraber yaşamayalım." demiş. Akıllı kardeş:

"Nasıl ayrılalım, benim ailem var, çocuklarım var. Sen yalnızsın. Niye ayrılalım ki ne güzel yaşıyoruz birlikte." demiş. Deli kardeş ayrılalım diye tutturunca akıllı kardeş, kardeşini hiç kıramadığı için kabul etmiş. Akıllı kardeş:

"Peki, gel o zaman mal mülkü paylaşalım." demiş. Deli Kardeş:

"Yok, ben şimdi bütün hayvanları alıp evin arkasına giderim. Yukarıdan evin damına doğru sürerim, hangi hayvanlar evin damına çıkarsa senin olsun; çıkmayanlar da benim olsun." demiş. Akıllı kardeş yine kardeşini kıramamış, kabul etmiş. Deli kardeş hayvanları toplamış, evin arkasına gitmiş. Tüm hayvanları yukarıdan sürüp getirmiş. Bütün hayvanlar, akıllı kardeşin damına çıkmış. Bir tane yaşlı inek de deli kardeşin payına düşmüş. Deli kardeş hemen gitmiş, almış ineği, boynuna ip geçirip bağlamış. Akıllı kardeş çok üzülmüş gidip deli kardeşle konuşmuş. Akıllı kardeş:

"Kardeşim benim, böyle olur mu? Gel, doğru düzgün paylaşalım. Sen, o yaşlı inekle ne yapacaksın? Nasıl idare edeceksin." demiş. Ama ne yapmışsa kardeşini ikna edememiş. Aradan çok zaman geçmiş. Deli kardeş, her gün ineği alıp otlatıyormuş. Zamanla çok sıkılmış, bir karar vermiş ve gitmiş kararını kardeşine anlatmış. Deli kardeş:

"Ben artık ineği otlatmaktan çok sıkıldım. Bir taş var ya ineği götürüp ona bağlayacağım. İneğe artık o baksın, otlatsın istiyorum." demiş. Akıllı kardeş:

"Yahu o taş nasıl hayvana bakabilir ki! Ya bir kurt gelir yer ya hayvan ölür orada. En iyisi ineğini kesip ye bari." demiş. Deli kardeş inatla kendi dediğini yapacağını söylemiş ve akşam kalkmış, götürüp ineği taşa bağlamış. Sabah da kalkıp ineğine bakmaya gitmiş ve ineğini kurdun yediğini görmüş. Eve dönüp olanları kardeşine anlatmış. Deli kardeş:

"Kardeşim, taş benim ineğe bakmamış. İneğimi kurda vermiş." deyip yakınmış. Akıllı kardeş:

"Yahu o, taş taş! Taş konuşamaz ki! Dili yok. Nasıl ineğini vermesin kurda!" demiş. Deli kardeş, eline kazmayı almış. Deli Kardeş:

“Ben gidip taşı kıracağım, ineğimi kurda vermiş!” demiş. Taşın yanına gitmiş, kazmayla taşı kırmaya başlamış. Deli kardeş vurdukça taş yarılmış, içinden altın sesleri gelmiş, vurmaya devam etmiş. Ortaya altınlar saçılmış. Deli kardeş hemen eve koşmuş kardeşine olanları anlatmış. Deli kardeş:

“ Ben taşa vurdukça o bana sarı renkte dışkı atmaya başladı. Ben vurdum, taş da pislik yaptı.” demiş. Akıllı kardeş:

“Allah Allah! Taş taştır yahu, nasıl olur? Neyse hadi gidip bakalım.” demiş. İki kardeş taşın yanına varmışlar. Akıllı kardeş:

“Yahu bunlar altın altın, pislik değil.” demiş. Hemen tüm altınları torbalara koyup eve getirmişler. Deli kardeş:

“E hadi getir de altınlarımızı bölüşelim.” demiş. Akıllı kardeş kabul etmiş. Tam eşit bölecekmiş ki deli kardeş atılıp altınlardan sadece dokuz on tane almış. Deli kardeş:

“Tamam, ben bu kadar istiyorum, daha da istemem.” demiş. Akıllı kardeş ne yapmışa deli kardeş ikna olmamış. Akıllı kardeş de onu kıramamış. Altınlar bölüşünce birden bire deli kardeş:

“Bu köyden ayrılacağız.” demiş. Akıllı kardeş:

“Yahu ne köyden ayrılması, bak altın da bulduk. Artık zenginiz. Köyümüz de güzel, gitmeyelim.” demiş. Deli kardeş:

“Sen istersen gel istersen gelme. Ben gideceğim.” demiş. Akıllı kardeş, kardeşini hiç kırmıyormuş, ona kıyamıyormuş. Deli kardeşin isteğini yapmış, toparlanmaya başlamış. Bazı eşyalarını katıra yüklemiş. Deli kardeşinin hiçbir şey toplamadığını görmüş. Akıllı kardeş:

“Hadi kalk sen de eşyalarını toparla.” demiş. Deli kardeş:

“Yok, yok ben sadece evimin kapısını alacağım.” demiş. Akıllı kardeş:

“Yahu sen bu kapıyı ne yapacaksın?” diye sitemle sormuş. Deli kardeş:

“Olur mu! Askerler gelirse benim kapımı çalarlar. Kapımı hiç bırakır mıyım!” demiş. Akıllı kardeş yılmış:

“Yahu bari altınlarını al!” demiş. Deli kardeş:

“Hiçbir şey almam, sadece kapımı alacağım.” demiş. Kapıyı sırtına oturtmuş, yola çıkmış. Akıllı kardeş:

“Yahu getir de kapıyı katıra bağlayalım.” demiş. Deli kardeş:

“Yok, ben kapımı katıra bağlamam. Sırtımda taşırım.” demiş. İki kardeş düşmüşler yola, epey bir zaman geçmiş. Akıllı kardeş durmak isteyince deli kardeş,

yoktan başka bir şey dememiş. Kaç gün gitmişlerse gitmişler bir şehrin yakınlarında karşılarına bir çeşme çıkmış. Çeşmenin yanında da büyük uzun bir kavak ağacı varmış. Akıllı kardeş:

"Kardeşim, bu gece artık burada kalalım." demiş. Deli kardeş:

"Tamam, ama gece çıkıp kavakta uyuyacağız." demiş. Akıllı kardeş:

"Allah Allah! Yahu canım kardeşim, kavakta nasıl uyuyalım. Gece burada çeşmenin üstünde uyuruz. Sabah olunca da sen nereye istiyorsan oraya gitmeye devam ederiz." demiş. Deli kardeş:

"Eğer gece kavağın üstünde uyursan burada kalırız." demiş. Akıllı kardeş yine ikna olmuş, kardeşini kırmamış. İkisi birden kavağa tırmanmaya başlamış. Akıllı kardeş bir bakmış ki deli kardeşi kapıyı da kendisiyle beraber kavağa çıkarıyor. Akıllı kardeş:

"Yahu bu kapı şurada aşağıda dursun. Bak benim evim de çeşmenin yanında, onu da oraya koysana!" demiş. Deli kardeş:

"Yok olmaz, benim kapım korkar!" demiş. Akıllı kardeş bir şey dememiş, yardım etmiş beraber kapıyı kavağa çıkarmışlar. Akıllı kardeş:

"Getir kapıyı kavağa bağlayalım." demiş. Deli kardeş:

"Yok, ben böyle gece boyunca onu tutacağım." demiş. İki kardeş bir de kapı, kavağın üstünde geceyi geçirmeye başlamış. Bir süre sonra bir bakmışlar ki bir deve kervanı ve kervanın sahibi tüccar gelip çeşmenin etrafına yerleşmiş. Kervan da o gece orada kalacakmış. Akıllı kardeş:

"Bak ağaçta olmasaydık, onları görünce kaçar giderdik. Şimdi bizi görürlerse öldürürler." demiş. Deli kardeş:

"Yok yok sabaha kadar burada kalırız." demiş. Aradan biraz daha zaman geçmiş. Deli kardeş:

"Ben yoruldum kapıyı bırakacağım gitsin." demiş. Akıllı kardeş:

"Yahu sakın bırakma kapıyı, ver bana ben tutarım. Ağaca bağlamam, ben tutarım." demiş. Deli kardeş:

"Tamam, tutacaksan al." demiş. Akıllı kardeş kapıyı almış. Yine biraz zaman geçmiş. Deli kardeş:

"Çişim geliyor." demiş. Akıllı kardeş:

"Yahu burada çişini nereye yapacaksın ki? Benim şapkama yap ya da ayakkabıma yap!" demiş. Deli kardeş:

“Yok, ben çişimi tüccarın tam kafasına yapacağım.” demiş. Akıllı kardeş, deli kardeşini bir türlü ikna edememiş. Akıllı kardeş:

“E tamam, yap. Zaten bizi görüp öldürecek.” demiş. Deli kardeş çişini tam tüccarın üstüne yapmış. Tüccar şaşırmış “ Ağaçtan yağmur yağıyor hem de bir tek benim üstüme yağıyor!” demiş ama bir şey yapmamış. Biraz daha zaman geçmiş. Deli kardeş: “ Şimdi de dışkım geldi.” demiş. Büyük kardeş:

“Yahu tüccar çişini yağmur sandı, dışkını ne sanacak!” demiş. Deli kardeş yine bildiğini yapmış. Tüccara doğru tuvaletini yapmış. Tüccar:

“Ah, şimdi de taş yağıyor. Bu nedir yahu eşyalarımı toplayıp gideyim. Nedir bu çeşmenin başında tepeme bir şeyler yağıyor.” demiş. Tüccar eşyalarını yüklemiş develerine gitmeye hazırlanmış. Deli kardeşin gözüne kapı takılmış. Kapıyı geri almış. Deli kardeş:

“Ben artık bu kapıyı bırakacağım, aşağı gitsin!” demiş. Akıllı kardeş:

“Bana ver, sakın atma! Ben tutarım.” demişse de Deli kardeş bildiğini yapmış, yukarıdan kapıyı aşağı bırakmış. Kapı pata küte yuvarlanmış. Tüccar nesi var nesi yoksa bırakmış. Tüccar:

“Dünya yıkılıyor, kaçın, kaçın!” diye diye kaçarak uzaklaşmış. Tüccar öyle panikle şehre girmiş ki herkes:

“Yok yahu! Bak dünya yıkılmıyor.” demiş. Tüccar:

“Yıkılıyor yıkılıyor geldiğim taraftan yıkılmaya başladı. Buraya doğru geliyor.” demiş. Herkes tüccarın paniğini görünce onun peşine takılmış. Koca şehir bir anda boşalmış. Deli kardeş ve akıllı kardeş hemen kavaktan inmişler. Deli kardeş:

“ Kardeşim, ben mi deliyim yoksa sen mi delisin? Bak ben yaşlı ineği aldım, inek ne yaptı? Sadece kapıyı aldım, kapı ne yaptı? Koskoca şehir bize kaldı. Artık bu şehirde yaşayacağız.” demiş. (K.K.10).

24. DAYI VE YEĞEN MASALI

Biri kız, biri erkek iki kardeş varmış. Her ikisi de evlenmiş ve kendi düzenlerinde yaşıyorlarmış. Erkek kardeş mal mülk sahibiymiş, hayvanları varmış, zenginmiş. Yalnız ne kadar malı olsa da her gün yavan ekmek yiyormuş. Bir gün karısını çağırmış. Adam:

"Yahu hanım, bu kadar yağ çökeleğimiz, malımız mülkümüz var. Sen her gün benim önüme bu yavan ekmeği getirip duruyorsun. Artık öleceğim, iş yapacak gücüm kalmadı." demiş. Karısı:

"Ne yapayım senin günahın kız kardeşinin olsun." demiş. Adam:

"Niye, kardeşim ne yapmış ki?" demiş. Kadın:

"E senin kız kardeşin yelleniyor, her şeyimizi götürüyor. Bize de bir yavan ekmek kalıyor. " demiş. Adam şaşırmış, merakla yanına eşyalarını alıp kız kardeşin evine gitmiş. Kız kardeşi, ağabeyini karşılamış. Güzelce yemekler hazırlamış. Ağabeyi bu yemekleri görünce kızmış. Adam:

"He kardeşim sen benim evimden yiyecekleri getirip burada ye, ben de yavan ekmek yiyeyim. Sen hiç Hak' tan korkmuyor musun?" demiş. Kız kardeş:

"Ben size ne zaman gelip yiyeceklerinizi aldım?" demiş. Ağabey:

"Niye, benim eşim söyledi, sen yelleniyormuşsun ve tüm eşyalarımızı alıyormuşsun." demiş. Kız kardeş:

"Ya ağabeyim, o seni kandırmış. İnsan nasıl yellenerek mal mülk toplar. Ben şimdi burada yellensem bir şey gelir mi?" demiş. Bu kız kardeşin de çok yaman bir oğlu varmış. İki kardeş konuşurken yaman oğlan içeri girmiş. Oğlan:

"Aa dayım gelmiş, dayım gelmiş!" diyerek sevinmiş. Kadın oğlunu çağırmış. Kadın:

"Oğlum gel de bak dayın ne diyor. Yengen, dayına benim yellenerek onlardaki her şeyi aldığımı söylemiş. Şimdi dayının önüne yemek koyuyorum, benim eşyamı aldın deyip yemiyor." demiş. Yeğen:

"Dayı, bu defa sizin eve beraber dönelim. Hele bir bakayım annem sizin yiyeceklerinizi nasıl alıyormuş. Ben de görürsem gelir annemi öldürürüm." demiş. Dayısı kabul etmiş ve dayı yeğen birlikte dönmüşler. Eve varmışlar, akşam olmuş. Adamın karısı, akşam yemeği olarak yine yavan ekmek getirmiş. Yaman oğlan:

"Dayı sizin evinizde nasıl olur da yemek olarak sadece bu yavan ekmek olur?" Dayısı:

“Annen yellenip götürüyor.” demiş. Oğlan da “ E tamam, gidip annemi öldüreyim o zaman. Ama şimdi dönemem, gelirken annemle kavga ettik. Bir hafta sonra dönersem daha rahat olur.” demiş. Dayısı ve yengesi kabul etmişler. Dayısı:

“Yarın filanca tarlayı biçmeye gideceğim, sen de gelir misin?” diye sormuş. Oğlan:

“Dayı, sen ne iş yaparsan ben hep senin yanında olacağım. Gelirim tabii.” demiş. Sabah olunca dayı ve yeğen birlikte uyanmış. Hazırlanmışlar evden çıktıklarında oğlan:

“Dayı sen tarlaya git, ben hemen senin arkandan yetişeceğim.” demiş. Dayısı önden gitmiş. Oğlan da hemen evin içinde gizlenmiş. Bir süre sonra eve, köyün hocası (imam) gelmiş. Hoca ile kadın birlikte olmuşlar. Hoca:

“Ben filanca tarlayı biçmeye gidiyorum. Bana bir kaz pişir de oraya getir.” demiş. Kadın:

“Tamam ama önce diğer tarlaya gidip onlara ekmek bırakayım, oradan da gelir sana yemek getiririm.” demiş. Oğlan hemen gizlice tarlaya koşmuş. Oğlan:

“Dayı bak, ben sana ne dersem şu andan itibaren hep dediklerimi yapacaksın. Yoksa annemi değil seni öldürürüm.” demiş. Dayısı kabul etmiş. Oğlan:

“Dayı hadi inekleri başka bir tarla var, oraya götürelim. O tarlayı biçelim.” demiş. Dayısı:

“O bizim tarla değil.” dese de mecbur kalmış gidip o tarlayı biçmeye başlamışlar. O tarlaya gitmişler. Dayı, her an tarlanın sahibi gelir diye biraz yarım yamalak biçiyormuş. Hoca tarlasına gelmiş ve tarlayı biçen dayı ile yeğeni görünce sessizce oradan uzaklaşmış. Kısa bir süre sonra da oğlanın yengesi, elinde üstü pişmiş kaz ve yiyeceklerle dolu bir tepsiyle çıkmış gelmiş. Dayı ile yeğen şaşırmışlar. Oğlan:

“Yenge sen bize ne getirdin?” diye sormuş. Yengesi:

“E Sen burada misafirsin diye sana bir kaz kesip pişirdim.” demiş. Dayı ile yeğen birlikte oturmuşlar. Dayısı şaşkın şaşkın yemeye devam etmiş. Yenge sonra tepisi alıp eve dönmüş. Hoca evin kapısında onu bekliyormuş. Hoca:

“Sen neredeydin? Bekledim.” demiş. Kadın da:

“Ben dediğin tarlaya gittim, sen yoktun; onlar vardı. Yemeği mecbur onlar yedi.” demiş. Ertesi gün dayı ile yeğen tekrar tarlaya gidecekken aynı şekilde oğlan dayısını önden yollamış ve kendisi evde gizlenmiş. Hoca yine gelmiş ve Hoca:

“Bak bu defa benim ineğim, benekli bir inek olacak. İneğe göre yiyeceği bana getirirsin.” demiş. Oğlan hemen yerinden fırlamış görünmeden tarlaya dayısının yanına gitmiş. Dayısının inekleri benekli değilmiş ama dayının üstünde beyaz bir giysi varmış. Oğlan:

“Dayı şu giydiğini çıkar da bana ver!” demiş. Dayısı: “Nasıl vereyim, tarlayı böyle nasıl sürerim?” dese de yeğeninin dediğini yapmış. Oğlan, don gibi beyaz bu giysiyi almış. İneğin üstüne bir güzel örtmüş, inek benekli gibi olmuş. Oğlanın yengesi karşıdan gelmeye başlamış. Elinde bu defa da Zırfet (yöresel yemek) varmış. Yengesi yanlarına gelince yanlış yere geldiğini anlamış ama geri adım atamamış. Yengesi:

“Bu ineğe ne oldu?” demiş. Oğlan da

“Dayım çevirmek isterken yanlışlıkla çubuğun ucu batı, ben de sinekler rahatsız eder diye bu şekilde sardım.” demiş. Dayı ile yeğen bir güzel zirfeti yemişler. Oğlan:

“Ye dayıcığım ye, daha çok güzel şeyler yiyeceğiz.” demiş. Üçüncü gün de oğlan aynı yere saklanmış ve günün sonunda hocanın yemeğini yine dayısı ile yemiş. Dördüncü gün yeğen, tarlaya dayısını yine önden yollamış ve evin içinde saklanmış. Kısa süre sonra hoca eve gelmiş ve kadınla kavga etmiş. Hoca: “

Ben açıktan öldüm, sen hiçbir şey getirmiyorsun! Hiçbir şey yapmıyorsun!” demiş. Kadın:

“Sen benim tüm günahlarımı alasın, ne zaman senin yanına gelsem karşıma onlar çıkıyor. Bu yeğen geldi ya, herhalde bu her şeyi biliyor. Ermiş midir nedir, anlıyor galiba!” demiş. Hoca:

“Neyse artık, getir bir şey pişir de yiyeyim.” demiş. Kadın kalkmış, hemen tencereyi ateşin üstüne koymuş ve yemek yapmak için yağı eritmeye başlamış. Yağ kaynayınca kadın malzemeleri getirmeye gitmiş. Oğlan hemen saklandığı yerden çıkmış, kızgın yağı alıp bir kerede hocanın boğazından dökmüş. Hoca oracıkta ölmüş ama ağzı açık öldüğü için gülüyormuş gibi görünüyormuş. Oğlan da geri yerine dönüp saklanmış. Kadın malzemelerle içeri gelmiş ve hocanın hep güldüğünü görmüş. Kadın:

“Hocaa, hoca Hakk belanı versin, sen niye öyle çok gülüyorsun! E bu yağı niye döktün?” demiş ama sonra bir gariplik olduğunu anlamış. Hocaya yaklaşınca öldüğünü görmüş. Kadın:

“Yahu bu açtı ya, yağın kızgın olduğunu bilmeden boğazına dikip ölmüş. Eyvah ben köye ne derim, bir de benim evimde öldü!” diye yakınmaya, dövünmeye başlamış. Tam o anda oğlan saklandığı yerden çıkmış. Oğlan:

“Yenge ne oluyor? Ben su getirmeye geldim, ne oldu?” demiş. Kadın:

“Hele gel, gel. Hoca bizim eve geldi, açmış. Ben de yağ kavurdum yemek için malzeme getirmeye gittim. Döndüğümde yağı kafaya dikmiş, ölmüştü.” demiş. Oğlan:

“Yenge sana bir şey diyeceğim, sen de o dediğimi yaparsan seni bu olaydan kurtarırım.” demiş. Kadın:

“Neymiş o?” demiş. Oğlan:

“Yenge, ben gidip iki katır getireceğim, sen de bir kerede ikisine birden bineceksin!” demiş. Yengesi hemen kabul etmiş. Oğlan iki katır getirmiş, yengesi de bir kerede üstüne çıkmış. Oğlan:

“Hey, hey!” diye sesler çıkarıp katıları sürmüş. İki katır da koşmaya başlayınca yengesi yırtılmış, paramparça olmuş. Oğlan, götürüp yengesini gömmüş, hocayı da bir yere saklamış ve olanı biteni anlatmaya tarlaya, dayısının yanına gitmiş. Oğlan:

“Dayı ben, annemi değil, yengemi öldürdüm. Yengem seni hocayla aldatıyordu.” diyerek yaptıklarını bir bir anlatmış. Dayısı her şeyi anlamış. Dayı:

“Peki hocayı ne yaptın?” diye sormuş. Oğlan:

“Sen hiç o konuyu düşünme, seni tekrar evlendireceğim hem de sana en güzel kadını da getireceğim.” demiş. Oğlan eve dönmüş, hocayı sakladığı yerden çıkarmış ve sırtına almış. Yakındaki zengin bir evin bostanına götürmüş. Bostandan salatalık koparıp hocanın eline vermiş, koparıp ağzına da bir parça koymuş. Bostanın sahibi bahçede birisinin olduğunu görmüş, bağırmış çağırmış ama bahçedekini kaçıramamış. Birkaç kere daha uyarmış sonra gidip silah getirmiş ve bostanına giren yabancıyı vurmuş sonra da kimmiş diye bakmaya gitmiş. Bostanın sahibi yakına gidip vurduğu kişinin hoca olduğunu görünce perişan olmuş, adam:

“Ben ne yaptım, salatalık için köyün hocasını öldürdüm. Beni kesin öldürecekler, kimse görmeden kaçıp gideyim.” demiş. Tam o anda oğlan saklandığı yerden çıkmış, oğlan:

“Senin bahçen varmış amca, bana da bir şeyler versene yiyeyim.” demiş. Adam:

“Hele gel, gel. Ben ne yaptım ah, köyün hocasını öldürdüm. Gel al hepsi senin olsun, yeter ki beni bu işten kurtar.” demiş. Oğlan:

“Tamam, bu bahçeyi ve evi bana verirsen seni bu hocadan kurtarırım.” demiş. Adam hemen kabul etmiş. Evin sahibi hemen kaçmış. Oğlan; yine hocayı sırtlamış, bir hayvan sürüsünün ortasına götürüp ayakta duracak şekilde dikmiş. Çoban, onu görünce hayvanlarını çalıyor diye düşünmüş. Çoban:

“Sen kimsin? Ses ver, kimsin sen? Hayvanlarımı mı çalacaksın, cevap ver yoksa seni öldürürüm.” demiş. Çoban bakmış ki hiç ses yok. Hocayı vurmuş ve hemen koşup kim olduğuna bakmaya gitmiş, hocayı vurduğunu anlamış. Çoban:

“Ah vah, ben bir koyun için hocayı vurdum.” diyerek yakınmış. Oğlan tekrar ortaya çıkmış. Oğlan:

“Sen bu hocayı niye vurdun?” demiş. Çoban da olanları anlatmış. Oğlan:

“ Eğer bana süründen biraz verirsen seni bu dertten kurtarırım.” demiş. Çoban da:

“Beni kurtar da al hepsi seni olsun. Köydekiler duyarsa beni öldürürler.” demiş. Böylece oğlan sürüyü de almış. Oğlan hocayı tekrar sırtlamış, hocanın kendi evine götürmüş. Vakit çok geçmiş. Oğlan, hocanın evinin kapısını çalmış ve sesini de hocanın sesine benzetmiş. Oğlan:

“Hanım kapıyı aç, ben geldim.” demiş. Hocanın karısı içerideymiş ve kadın:

“De git oradan köpek herif, sabahtan akşama kadar kadınların peşinde geziyorsun, gecenin bir vakti geliyorsun da sana kapı açayım. Kaç gündür yoksun! Sana kapı falan açmıyorum.” demiş. Oğlan hoca gibi konuşmaya devam etmiş. Oğlan:

“Bak kapıyı aç, açmazsan gidip bacadan içeri atarım kendimi.” demiş. Kadın:

“Aman hiç de umurumda değil, atarsan at. Kimin yanından geliyorsan onun yanına git!” demiş. Oğlan hemen hocayı alıp dama çıkmış ve onu bacadan içeri atmış. İçeriden ağlama, yakarış sesleri gelmeye başlamış. Oğlan koşup kapıyı çalmış. Kadın yana yakıla kapıyı açmış. Oğlan:

“Niye ağlıyorsun?” demiş. Kadın: “ Hoca eve geldi, benden kapıyı açmamı istedi ama hep kadınların peşinde eve gelmiyor diye açmadım. O da kendini bacadan attı.” demiş. Oğlan:

“Bir şey olmaz, hiç üzülme. O zaten kadınların peşinden koşuyordu. Eğer sen, benim dayımı alırsan ben de seni, bu hocadan kurtarırım.” demiş. Kadın kabul etmiş. Oğlan götürüp hocayı gömmüş. Kadını ve dayısını bostanı olan eve yerleştirmiş, sürüyü de alıp onlara vermiş. Herkes mutlu mesut yaşamış. (K.K.10).

25. HZ. ALİ VE YILAN

Bir gün Hz. Ali yolda gidiyormuş. Yakınlarda bir ormanın yandığını görmüş. Yangının çıktığı yere gelince bir ağaç ve ağacın üstünde de bir yılan görmüş. Yılan:

"Beni kurtarın!" diye bağırıyormuş. Hz. Ali kılıcını uzatmış ki yılan dolanıp gelsin, kurtulsun. Yılan da dolanıp gelmiş ama kurtulur kurtulmaz Hz. Ali'ye saldırmış ve aşağıdan yukarıya kadar onu sarıp başını onun başının karşısına getirmiş. Yılan:

"Seni yiyeceğim." demiş. Hz. Ali:

"Ben seni yangından kurtardım. Niye böyle yaptın?" demiş. Yılan da:

"Sen insanoğlusun, benim düşmanımsın seni yiyeceğim." demiş. Hz. Ali:

" Böyle olmaz, üç defa birilerinin huzuruna çıkalım. Mahkememiz yapılsın. Üçü de sana ye derse ben yersin." demiş. Hz. Ali:

"İneğe, suya, tilkiye danışalım." demiş. Yılan:

"Önce suya gidelim." demiş. Suyun karşısına gitmişler. Hz. Ali:

"Su, yangın vardı. Bu yılan da yanacaktı ki ben kılıcımı uzattım, kurtardım. O da kurtulunca bana saldırdı. Beni yemek istiyor." demiş. Su:

"Seni yesin!" demiş. Hz. Ali: "Niye?" diye sormuş. Su:

"Siz insanoğlusunuz, her şeyi benimle yapıyorsunuz. Yıkanıyorsunuz, temizleniyorsunuz ama sonra da bana tükürüp geçiyorsunuz." demiş. Daha sonra ineğe gitmişler Hz. Ali olanları bir bir anlatmış. İnek:

"Seni yesin!" demiş. Hz. Ali:

"Niye?" diye sormuş. İnek:

"Siz insanoğlusunuz, bütün gün tüm işlerinizi bize yaptırıyorsunuz. Akşam olunca da aç susuz öyle içeri kapatıyorsunuz. Hiç acımıyorsunuz." demiş. En son tilkiye gitmişler. Hz. Ali:

"Tilki, bu yılanla bizim aramızdaki son mahkemeyi sen kuracaksın. Eğer sen de ye, dersen yılan beni yiyecek." demiş ve tüm olanları anlatmış. Tilki:

"Tamam, ben sizi dinler, mahkemenizi de yaparım ama böyle mahkemeye çıkılmaz. Yılan seni bıraksın, ikinizde böyle yan yana durun ben de karşınıza geçeyim Ancak öyle yaparım." demiş. Yılan:

"Öyle mi?" demiş. Tilki de:

"Öyle! Mahkeme dediğin öyle olur." demiş. Yılan, Hz. Ali'yi bırakıp aşağı inmiş, Hz. Ali'nin yanında durmuş. Tilki hemen atılmış. Tilki:

“Ya Ali artık nerede kaldın? Ne yapacağını da ben mi söyleyeyim.” demiş. Hz. Ali hemen anlamış, kılıcını çektiği gibi yılanı kesip öldürmüş. Bu sebeple tilki kutsal olmuş. Öyle ki köpekler de köye gelen tilkiye asla karışmazmış. (K.K.10)

Ek 2. Saha Çalışmasından Fotoğraflar

K.K.2, Tunceli- Pülümür

K.K. 3, Tunceli- Pülümür

K.K.4, Tunceli- Ovacık yolu üzeri, Ana Fatma Ziyareti.

K.K.5, Tunceli- Cumhuriyet Mah. (Gazik)

K.K.6, Tunceli- Cumhuriyet Mah. (Gazik)

K.K.7, Tunceli, Kocakoç Köyü

K.K.8, Tunceli- Geyiksuyu, Düzpelit Köyü(Bornek)

K.K. 10, Tunceli- Ali Baba Mah.

ÖZ GEÇMİŞ

1988’de Tunceli’de doğdu. Tunceli Cumhuriyet İlköğretim Okulunu ve Tunceli Anadolu Lisesini bitirdi. 2006’da Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne yerleşti ve 2010’da mezun oldu. 2013 yılında Milli Eğitim Bakanlığında, edebiyat öğretmeni olarak göreve başladı. Hâlen edebiyat öğretmenliği görevini sürdürmektedir.